

Ніжинський державний університет
ім. Миколи Гоголя

Н.І.Бойко, Т.Л.Хомич

**КОНОТАТИВНА ЛЕКСИЧНА СЕМАНТИКА:
ІНТЕНСИВНИЙ І ПАРАМЕТРИЧНИЙ СКЛАДНИКИ**

Монографія

Ніжин – 2011

УДК 811.161.2"373.2

ББК 81.411.1-923

Б 77

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Протокол № 5 від 30.12.10 р.

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови
НАН України *Гриценко П. Ю.*,

доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України, завідувач
кафедри стилістики української мови Національного педагогічного
університету імені Михайла Драгоманова *Мацько Л. І.*

Бойко Н. І., Хомич Т. Л.

Б 77 Конотативна лексична семантика: інтенсивний і параметричний складники :
[монографія] / Н. І. Бойко, Т. Л. Хомич. – Ніжин : Видавництво НДУ
ім. М. Гоголя, 2011. – 167 с.

ISBN 978-611-527-010-1

У монографії здійснено спробу цілісного багатопланового аналізу значеннєвих складників інтенсивності й параметричності в семантичних структурах конотованих лексичних одиниць української мови.

У дослідженні окреслено теоретичні засади вивчення інтенсивного й параметричного компонентів у сучасній лінгвістичній парадигмі, визначено місце інтенсивного й параметричного складників у семантичній структурі конотованого слова, проаналізовано особливості взаємодії інтенсивного та параметричного компонентів з іншими складниками семантики конотованих лексичних одиниць, виокремлено основні семантичні різновиди інтенсивно-параметричного складника, розмежовано функціонально-семантичні типи конотатів з інтенсивно-параметричним компонентом у їхній семантичній структурі.

Для науковців, викладачів, аспірантів та студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

ISBN 978-611-527-010-1

ББК 81.411.1-923

© Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011

© Бойко Н. І., Хомич Т. Л.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІНТЕНСИВНОГО Й ПАРАМЕТРИЧНОГО КОМПОНЕНТІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ	8
1.1. Лексичне значення в системі наукових досліджень	8
1.2. Семантична структура слова як об'єкт лінгвістичних студій.....	12
1.3. Категорії інтенсивності й параметричності в аспекті мовознавчих досліджень	17
1.4. Особливості параметричності й інтенсивності як семантичних категорій	23
1.5. Місце та роль інтенсивного й параметричного складників у семантичній структурі слова	26
1.6. Вісь координат: реалізація семантичних модифікацій лексичного інваріанта під впливом інтенсивного й параметричного складників.....	28
1.7. Узаємодія інтенсивного й параметричного компонентів з іншими складниками конотації.....	32
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕНСИВНОГО Й ПАРАМЕТРИЧНОГО КОМПОНЕНТІВ У СТРУКТУРІ СЕМАНТИКИ КОНОТОВАНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ	47
2.1. Моделювання ІПК у складі семантичної структури конотованих лексичних одиниць.....	49
2.2. Семантичні різновиди інтенсивно-параметричного складника.....	85
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ЛЕКСИЧНИХ ЗНАЧЕНЬ КОНОТОВАНИХ ОДИНИЦЬ, УТВОРЕНИХ НА ОСНОВІ ІНТЕНСИВНОГО ТА ПАРАМЕТРИЧНОГО СКЛАДНИКІВ	103
3.1. Реалізація переносного значення конотованих лексем як результат актуалізації семантичних складників інтенсивності та параметричності.....	104
3.2. Жаргонно-сленговий тип лексичних значень конотованих одиниць, утворених на основі інтенсивного та параметричного складників	113
3.3. Формування семантики стійких словосполучень на основі інтенсивно-параметричного компонента	122
ВИСНОВКИ	137
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ	142
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	149

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АП** – аугментативно-пейоративний (афікс)
- ДМ** – демінутивно-мейоративний (афікс)
- ДМЗ** – денотативний макрокомпонент значення
- ІК** – інтенсивний компонент
- ІПК** – інтенсивно-параметричний компонент
- ПК** – параметричний компонент
- КЛО** – конотована лексична одиниця
- КМЗ** – конотативний макрокомпонент значення
- СС** – семантична структура
- ФО** – фразеологічна одиниця

ВСТУП

Мовознавство початку ХХІ століття позначене якісними змінами в науковій методології вивчення мовних явищ. У центрі уваги дослідників – зв'язок мови з культурою, ментальністю, світоглядом як окремого індивіда, так і всього мовного колективу. До провідних принципів лінгвального аналізу належить антропоцентричний, зосереджений на характеристичності мовної картини світу крізь призму суб'єктивно-вербальної об'єктивації універсуму.

Мова є багаторівневою системою, існування якої детерміноване постійною зміною елементів кожного її рівня. Найбільш чутливим щодо кількісних і якісних змін є лексико-семантичний рівень, одиниці якого зазнають неологізації, архаїзації, семантичної перебудови й стилістичної маркованості. Саме тому серед лексикологічних досліджень останніх років простежується підвищений інтерес до проблем розвитку лексичного складу мови, до механізмів удосконалення засобів лексичної номінації, вияву тенденцій розвитку семантичних структур окремих лексем і лексичного фонду загалом. Так, в українській лінгвістиці досить активно досліджують якісні зміни в лексичній системі, зокрема актуалізацію й пасивізацію лексики, семантичну деривацію, ревіталізацію периферійних лексем тощо (С.Я.Єрмоленко, Н.М.Сологуб, Л.І.Мацько, В.В.Жайворонок, О.Г.Муромцева, О.А.Стишов, Л.В.Струганець, І.А.Самойлова, Т.О.Бевз, Д.В.Мазурик та ін.). Дослідженню проблем лексичної семантики присвятили свої наукові праці такі мовознавці, як О.О.Потебня, В.В.Виноградов, Г.А.Уфімцева, Л.М.Васильєв, Ю.Д.Апресян, Й.А.Стернін та багато інших.

Сучасна лінгвістика, розвиваючись в антропологічному напрямі, вивчає зв'язок мови з мисленням людини, її внутрішнім світом, загальнолюдськими та національними цінностями. Тому досить значним є науковий інтерес до семантичних структур, значеннєвих планів певних груп лексем, у складі яких активно досліджується конотативний (інтенсіональний (Г.А.Уфімцева, Р.Карнап), смисловий (Г.Фреге), значеннєвий (У.Куайн, Дж.Мілль), сигніфікативний (А.Черч)) компонент значення. Різномасштабно конотацію вивчають у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. (В.М.Телія, М.М.Кожина, В.І.Говердовський, О.М.Григор'єва, Н.І.Бойко, Т.О.Богорад, О.С.Голод та ін.). Проте проблема конотації не є однозначно й до кінця вирішеною.

Чимало лінгвістичних праць присвячено вивченню окремих компонентів конотації, зокрема оцінності (Н.Д.Арутюнова, А.А.Бурячок, О.М.Вольф, І.В.Кононенко, Т.П.Вільчинська, В. В. Воїнов, О.Л.Бессонова, Л.І.Клімова, Т.А.Космеда, Г.Г.Кошель, М.В.Кравченко, О.М.Островська, С.І.Равлюк, С.С.Хідекель, М.О.Ягубова), емотивності (О.М.Галкіна-Федорук, Л.Г.Бабенко, Л.Г.Барлас, В.В.Болотов, М.В.Гамзюк, М.М.Аверіна, О.Ю.Мягкова, В.І.Шаховський), образності (С.М.Мезенін, О.Й.Блинова, О.В.Загоровська, М.Е.Рут, У.В.Соловій).

Інтенсивний і параметричний складники в семантичних структурах конотуваних лексичних одиниць ще не були об'єктом спеціальних лінгвістичних досліджень. У слов'янському мовознавстві наявні праці, у яких розглянуто лише окремі аспекти вивчення зазначених складників у семантичній структурі слова

(О.Й.Шейгал [287-289], І.І.Туранський [256]). Традиційно в лінгвістиці закріплено позицію, згідно з якою семантичні категорії інтенсивності й параметричності вчені розглядають окремо, використовуючи для аналізу лексичний матеріал денотативного плану (Т.Г.Линник [150], О.М.Хавкіна [272], О.М.Попенко [190-191] та ін). Побіжно, як елемент конотації, складник інтенсивності вивчався в працях Й.А.Стерніна [230-231], Н.О.Лук'янової [155], Н.В.Чернікової [283]. У дослідженні Н.І.Бойко [37] інтенсивно-параметричний компонент кваліфіковано як показник експресивності лексичної одиниці.

Оскільки більшість конотованих лексем локалізують у своїй семантичній структурі інтенсивний та (або) параметричний компоненти, то доцільність їхнього паралельного вивчення не може викликати заперечень. До того ж українське мовознавство ще не має спеціальних досліджень у цій царині. Отже, актуальність підготовленої монографії зумовлена потребою цілісного багатопланового вивчення значеннєвих складників інтенсивності та параметричності в семантичних структурах конотованих лексичних одиниць.

Метою дослідження є комплексний аналіз максимально повно виявленої конотативно маркованої лексики, яка у структурі лексичної семантики містить інтенсивний та (або) параметричний компоненти.

Реалізацію поставленої мети уможливило розв'язання таких завдань: 1) окреслення теоретичних засад вивчення інтенсивного та параметричного компонентів у сучасній лінгвістичній парадигмі; 2) визначення місця інтенсивного та параметричного складників у семантичній структурі слова; 3) обґрунтування особливостей узаємодії інтенсивного та параметричного компонентів з іншими складниками семантики конотованих лексичних одиниць; 4) з'ясування моделювальних можливостей інтенсивно-параметричного компонента; 5) виявлення семантичних різновидів інтенсивно-параметричного складника; 6) виокремлення функціонально-семантичних різновидів конотатів з інтенсивно-параметричним складником у їхній семантичній структурі.

Об'єктом дослідження стали конотовані лексичні одиниці, що містять у структурі семантики інтенсивний та (або) параметричний складники. Лексеми вилучені шляхом суцільної вибірки з художніх творів сучасної української прози. Для встановлення семантичних і стилістичних модифікацій інтенсивного та параметричного складників конотованих лексичних одиниць використано лексикографічні праці, матеріали яких зіставлено з особливостями функціонування аналізованих лексем у художніх текстах. Предметом аналізу є інтенсивний і параметричний компоненти в складі семантичних структур конотованих лексичних одиниць, уживаних у прозових текстах сучасної української художньої літератури, місце й роль таких компонентів у формуванні значеннєвих планів лексем.

Системний підхід до аналізу лексичного матеріалу визначив методологію дослідження. Для наукової інтерпретації фактичного матеріалу використано такі лінгвістичні методи: синхронно-описовий – для інтерпретації зв'язку досліджуваного мовного матеріалу з позамовними явищами, компонентного аналізу – для виокремлення складників лексичного значення досліджуваних одиниць, дистрибутивного аналізу – для окреслення значеннєвих планів конотованих лексем, кон-

текстуального аналізу – для вивчення функціональних особливостей конотатів у художніх просторах, функціонального аналізу – для репрезентації семантичних відтінків лексичного значення конотованих одиниць на інтенсивно-параметричній шкалі.

Джерелами фактичного матеріалу слугували художні твори сучасних українських прозаїків, які, з одного боку, мають велику читацьку популярність, а з іншого, – є визнаними серед літературознавців і здобули певні літературні номінації (Оксана Забужко, Юрій Андрухович, Марія Матіос, Люко Дашвар, Анатолій Дністровий, Любо Дереш, Ірен Роздобудько, Тетяна Малярчук, Марина Меднікова, Євгенія Кононенко, Софія Андрухович, Юрій Покальчук, Сергій Жадан, Роман Іваничук, Юрій Іздрик, Ірена Карпа, Тарас Прохасько та ін.). Фактичний матеріал, дібраний унаслідок суцільної вибірки й окремих фіксацій, становить понад 10 тис. одиниць – речень або мінімальних текстових фрагментів (із них близько 1.4 тис. репрезентовано в монографії), достатніх для виявлення інтенсивного та параметричного компонентів у семантичній структурі конотованих лексичних одиниць.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше в українському мовознавстві комплексно проаналізовано інтенсивний і параметричний складники в структурі семантики конотованих лексичних одиниць: визначено місце інтенсивного й параметричного компонентів у семантичних структурах лексем, умотивовано особливості взаємодії таких складників, виявлено їхні різновиди й моделювальні можливості. Склад маркованої лексики досліджено на матеріалі сучасної української прози, яка найбільш виразно репрезентує різноманітні за своїм змістовим і лексичним наповненням мовні процеси та явища. Увагу зосереджено на різних за жанрами, тематикою та стилем прозових творах української літератури ХХІ століття, які ще не були об'єктом вивчення такого плану. У монографії окреслено склад сучасної конотативної лексичної системи й детально схарактеризовано її семантичні й функціональні особливості.

Теоретичне значення монографії полягає в розробці методики комплексного аналізу семантичних структур лексичних одиниць із домінантними інтенсивним і параметричним складниками. Результати й узагальнювальні висновки, зроблені на основі дібраного, систематизованого й покласифікованого мовного матеріалу, поглиблюють теорію компонентного аналізу, що ґрунтується на основі антропоцентричного принципу, і можуть стати базою для подальшого вивчення конотованих лексем в аспекті їхнього зв'язку з ментальними та етнічними особливостями вербалізації фрагментів національної картини світу.

Практичне значення монографії полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані в практиці сучасної лексикографії (для адекватної інтерпретації конотованих лексичних одиниць у загальномовних словниках різних типів), можуть знайти своє застосування у викладанні лексикології, стилістики, культури мови на філологічних факультетах. Систематизовані й узагальнені лінгвальні факти слугуватимуть основою для розроблення спецкурсів, спецсемінарів, можуть бути використані під час написання підручників і посібників для вищих навчальних закладів, а також дипломних і магістерських робіт.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІНТЕНСИВНОГО Й ПАРАМЕТРИЧНОГО КОМПОНЕНТІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

1.1. Лексичне значення в системі наукових досліджень

Комплекс питань, що виникають під час вивчення семантичної структури слова, функцій лексеми, механізмів утворення та відтворення слова, концентрується в проблемі значення слова. Цю проблему не обходять лінгвісти в жодній галузі мовознавства. Їхнє ставлення до розуміння значення слова прямо чи опосередковано позначається на результатах досліджень, який би аспект вивчення мови не домінував. Саме тому лексичне значення, як жодна інша мовна категорія, є предметом постійних наукових дискусій (О. О. Потєбня [192], В.В.Виноградов [54-57], Й.А.Стернін [231-231], Г.А.Уфїмцева [262-264], Ж.П.Соколовська [223-224] і багато інших).

Значення є предметом вивчення багатьох наук: логіки, філософії, психології, семіотики, лінгвістики. Кожна дисципліна тлумачить термін “значення” по-різному. І в певних галузях мовознавства також існує багато підходів до вивчення значення. Поняття “лексичне значення”, яке визнано багатьма лінгвістами за базову одиницю семантичної системи, трактують по-різному. Так, наприклад, англійські лінгвісти Огден та Річардс у монографії “Значення значення”, яка вийшла 1960 року, уже наводять 16 основних визначень поняття “значення” [48, с. 119]. Неможливість чітко й однозначно визначити онтологічну природу значення іноді призводила до того, що вчені взагалі відмовлялися від тлумачення цього поняття [103, с. 9-16; 264, с. 5-6]. В.А.Звегінцев дозволив собі іронічно зазначити, що “у силу своїх екстралінгвістичних ознак значення виявилось досить незручним, і деякі сучасні лінгвісти були б не проти зовсім його позбутися” [103, с. 10]. Як правило, питання про лексичне значення слова в мовознавстві розв’язувалося залежно від лінгвістичних теорій певного часу й від методологічних засад дослідження.

Історія питання про лексичне значення слова має давню традицію й бере свій початок ще з античної лінгвістики, яка розвивалася в лоні філософії. Проблемам вивчення слова й його значення присвятили свої роботи такі філософи, як Геракліт, Демокріт, Платон, Арістотель та ін. Так, Геракліт говорив про те, що кожне ім’я нерозривно пов’язане з тією річчю, назвою якої воно слугує; в імені розкривається природа речі [129, с. 27]. А Демокріт стверджував, що імена речам дають люди на свій розсуд, і наводив докази невідповідності між словом і річчю: одне слово може називати декілька різних речей, одна річ може номінуватися різними словами, різні слова можуть збігатися за формою й звучати однаково, значення слів можуть змінюватися, існують поняття без однослівної назви [129, с. 27].

Особливо посилилася увага до проблеми лексичного значення в другій половині XIX століття, коли в мовознавстві семасіологія стає окремим аспектом вивчення й стверджується структурно-семантичне дослідження лексики, із виходом праці Мішеля Бреалья формується семантика як наука [94, с.119]. Доказом цього слугують праці таких лінгвістів, як О.О.Потебня, П.Ф.Фортунатов, І.О.Бодуен де Куртене і багатьох інших. Початок XX століття позначений існуванням двох напрямів: логіко-лінгвістичного та психолого-лінгвістичного, які асимілювалися в одну течію. Представники логіко-лінгвістичного напрямку (Ф.І.Буслаєв, О.Х.Востоков, Г.Пауль) ототожнювали категорії логіки з категоріями лінгвістики й тому тлумачили лексичне значення з позицій логіки, яке розумілося як поняття [45] або сукупність уявлень [184]. Проте науковці не враховували узагальнювальної ролі слова та відмінностей між мовою й мовленням. Так, наприклад, Г.Пауль, розрізняючи узуальне й оказіональне значення, під узуальним розумів “усю сукупність уявлень, які складають для члена цієї єдності зміст певного слова” [184, с. 94].

Учені психолого-лінгвістичного напрямку (Ж.Вандрієс, О.І.Смирницький) у трактуванні значення перевагу надавали асоціативним зв'язкам. Значення слова розглядалося ними переважно як відображення в свідомості людини певного явища дійсності. Окрім понять і уявлень, до значення вчені відносили й експресивні компоненти (Nebensinn) та емоційне забарвлення (Gefühlswert) [302, с.103-126]. На думку Л.М.Васильєва, “найбільш чітко підхід до значення як до інтелектуальної, психічної сутності був сформований Г.Стерном, Г.Кронассером та О.І.Смирницьким” [48, с. 120]. Так, наприклад, О.І.Смирницький у значенні слова вбачав “відоме відображення предмета, явища чи відношення у свідомості..., що входить до структури слова як внутрішній його бік, щодо якого звучання слова виступає матеріальною оболонкою...” [222, с. 152]. Таке тлумачення лексичного значення набуло неабиякого поширення в слов'янській лінгвістиці. Це засвідчують роботи таких мовознавців, як А.Булаховський, І.В.Арнольд, О.В.Калінін та ін. [11; 41; 110]. Проте, як слушно зазначає Л.А.Лисиченко, представники логіко-психологічної течії в лінгвістиці, зосереджуючись на аналізі зв'язків мовних фактів із позамовною дійсністю, “недооцінювали власне лінгвістичної характеристики їх, що було перешкодою до вивчення специфіки мови” [151, с. 23]. “З виникненням знакової теорії мови, пов'язаної в лінгвістиці передусім з ім'ям Ф. де Соссюра, ствердилось (у різних варіаціях) розуміння значення слова як відношення” [48, с. 120]. М.Г.Комлев у праці “Компоненти семантичної структури слова”, розглядаючи різні концепції значення, намагається систематизувати їх, проте структура виявляється досить різноплановою й багатоаспектною: “значення = предмет, значення = уявлення, значення = поняття, значення = відношення між знаком і предметом, значення = відношення між знаком і уявленням, значення = відношення між знаком і поняттям, значення = відношення між знаком і діяльністю, значення = відношення між знаками, значення = функція слова-знака, значення = інваріант інформації, значення = відображення дійсності” [125, с. 10-24].

Поділяємо позицію Л.М.Васильєва, який численні визначення лексичного значення, що пропонували в різний час представники різних лінгвістичних течій, зводить до двох основних типів: 1) “до визначення значення як психічної, відображальної сутності, співвідносної з такими психічними явищами, як уявлення, емоції, поняття, судження” тощо; 2) “до дефініції значення як реляційної сутності, як відношення слова-знака до предмета (денотативне значення), до поняття (сигніфікативне значення), до умов мовленнєвого акту та його учасників (прагматичне значення)” тощо [46, с. 11].

Й.А.Стернін, намагаючись узагальнити теорії лексичного значення, виокремлює три групи визначень: реляційні, функціональні та субстанціональні [231, с. 25-26]. Прихильники реляційного підходу до значення визначають його як відношення до предмета, поняття чи уявлення, причому найбільш поширеною думкою є розуміння значення як відношення знака до предмета [231, с. 25]. Й.А.Стернін критикує реляційну концепцію значення, оскільки вона не розкриває його природи, а лише вказує на характер відношення компонентів знакової ситуації в процесі семіозису, залишаючи осторонь сутність значення. “Будь-яка реляційна концепція значення, яка стверджує, що воно є відношенням, фактично під значенням розуміє результат певного відношення, а не саме відношення. Таким чином, реляційна концепція перетворюється на свою протилежність” [231, с. 27].

Другий підхід до тлумачення значення (функціональний) співвідносить його з відношенням між поняттям і символом, який позначає це поняття, відношенням слова-знака до інших знаків у парадигматиці та синтагматиці. У лінгвістиці таке розуміння значення “поширилося під впливом ідей Ф. де Соссюра, а також філософії семантичного позитивізму, що була представлена в працях Л.Вітгенштейна, Р.Карнапа, Б.Рассела та інших дослідників” [109, с. 14]. Д.Ферс розглядав значення, як “ситуаційне відношення в певному контексті” [цит. за: 231, с. 26]. Отже, значення стосується “цілого комплексу функцій”, які потенційно може виконувати мовний знак [231, с. 26]. Із Й.А.Стерніним можна погодитись у тому, що функціональна концепція значення є непродуктивною під час семантичного аналізу, оскільки вона лише “поверхово характеризує значення” [231, с. 27].

До функціональних визначень значення слова відносять й операціональне розуміння значення, “запропоноване основоположником і головним теоретиком американської дескриптивної лінгвістики Л.Блумфільдом та іншими представниками американського біхевіоризму, які тлумачать значення як реакцію або сукупність операцій, пов’язаних з породженням і сприйняттям знака” [109, с. 14].

Третій напрям, який виокремлює Й.А.Стернін – субстанціональний, – тлумачить значення як явище, що може бути визначене змістовно, поділене на складники й описане як сукупність ознак. Значення є результатом відображення дійсності, що закріплений за певною звуковою оболонкою [231, с. 26].

Велику увагу розв’язанню проблем лексичного значення приділяв В.А.Звегінцев. Уперше в східнослов’янському мовознавстві він спробував визначити значення слова у власне лінгвістичному плані. Учений не поділяє розуміння

значення слова, що “виноситься за межі мови, перетворюється на позамовний факт і тому, природно, визначається нелінгвістичними методами і термінами” [104, с. 123]. Він доходить висновку, що “значення слова необхідно розглядати з урахуванням його багатогранних зв’язків і в контексті певної мовної системи” [104, с. 123]. Науковець поділяє ідеї І.Тріра, зокрема його теорію “семантичних полів”, і пропонує визначати окреме значення слова через його дистрибутивні зв’язки [104, с. 123]. Тому значну увагу В.А.Звегінцев звертає на вивчення “окремих значень слова” (за термінологією О.І.Смирницького – “лексико-семантичних варіантів”). Унаслідок цього лексичне значення слова В.А.Звегінцев тлумачить так: “це сукупність його лексико-семантичних варіантів” [104, с. 126].

Д.М.Шмельов заперечує тлумачення лексичного значення в контексті лінгвістичної парадигми. Він відстоює позицію, за якою значення слова виступає як діалектична єдність мовного й позамовного змісту (з чим беззастережно погоджуємось). “Будучи закріпленим за певним звуковим комплексом, воно разом із ним утворює слово, що є одиницею мови, і саме тому пов’язане фонетично, граматично й семантично з іншими словами” [292, с. 59].

У сучасному мовознавстві ствердилася думка про те, що “слово загалом вступає в три типи відношень: предметний (слово-предмет), поняттєвий (слово-поняття) і лінгвальний (слово-слово)” [128, с. 188]. Проте різні підходи до розуміння значення слова продовжують існувати. О.І.Бондар окреслює чотири основні принципи щодо розуміння лексичного значення (які, на нашу думку, певним чином співвідносні з підходами до розуміння лексичного значення, що описав Й.А.Стернін): аналітичний, або референційний, функціональний, операційний, діяльнісно-антропоцентричний [40, с. 205-208]. Діяльнісно-антропоцентричний підхід установлює зв’язок значення слова з концептуальною системою людського світу. У межах цього підходу лексичне значення певного слова є концептом, співвідноситься з мовною картиною світу. Операційний підхід до розуміння значення слова полягає в з’ясуванні значення слова через ситуативний процес спілкування, що спричинює багато незручностей, оскільки не розрізняються значення й смисл, інформація про лексичну одиницю є неповною, обмеженою. Функціональний підхід не враховує існування позамовної дійсності, а обмежується лише сферою мови. Отже, значення слова з’ясовується через дослідження його контекстуального застосування. Аналітичний підхід до розуміння значення слова ґрунтується на визначенні взаємозалежності між словом, поняттям та елементом дійсності, який воно позначає. Аналітичне розуміння значення слова знайшло своє втілення в “семантичному трикутнику”, описаному німецьким лінгвістом Г.Фреге. Відповідно до розробленої схеми вершинами трикутника є фонетичне слово, або звукова форма, що називає предмет (денотат, референт), який, у свою чергу, втілюється у смислі, реалізує його (сигніфікат) [265, с. 103-104].

Численні варіації розуміння значення, співвідносні з “семантичним трикутником”, на сьогодні сприймаються багатьма лінгвістами: значення розглядають як відношення між найменуванням та поняттям, а відношення найменування до предмета дійсності визначають опосередковано через поняття.

Погоджуємося з науковцями (Г.А.Уфімцева, М.П.Кочерган, Й.А.Стернін), які об'єднують розглянуті концепції значення, включаючи до поняття значення відношення слова до предмета, відношення слова до поняття, відношення слова до інших одиниць у мовній системі [262; 128; 231].

Підсумовуючи сказане, лексичне значення визначаємо як закріплену у свідомості людини співвіднесеність слова з певним явищем дійсності. Лексичне значення слова формується під дією трьох чинників: об'єктивна дійсність, яка є основою денотативного значення слова; історичні обставини й особливості ментальності, що формують конотативне значення; відношення слова до інших слів, які впливають на контекстуальне значення.

1.2. Семантична структура слова як об'єкт лінгвістичних студій

Існування великої кількості різноманітних трактувань лексичного значення, у яких виокремлювали різноаспектні його особливості, призвело до того, що в лінгвістиці воно все частіше витлумачувалося як складне явище, яке поєднує кілька елементів. На формування сучасних уявлень про структуру значення вагомий вплив мали ідеї німецького лінгвіста К.О.Ердмана про багатошаровість лексичного значення [302] та слов'янського мовознавця О.О.Потебні, який у роботі “Из записок по русской грамматике” зазначав, що “під значенням слова взагалі розуміють дві різні речі, з яких одну, що належить компетенції мовознавства, назвемо ближчим, іншу, що становить предмет інших наук, – дальшим значенням слова” [192, с. 19]. Сучасна семасіологія демонструє структурний підхід до вивчення лексичного значення слова (Г.Пауль [184], Ст.Ульман [261], Є.А.Найда [175], В.В.Виноградов [57], В.А.Звегінцев [104], Й.А.Стернін [231], О.І.Смирницький [221], Д.М.Шмельов [291], Г.А.Уфімцева [263], В.Г.Гак [66], Ю.Д.Апресян [6], Н.О.Лук'янова [155], А.П.Грищенко [80], Н.І.Бойко [36], В.А.Чабаненко [279], С.Я.Єрмоленко [96], У.В.Соловій [225], Л.П.Жаркова [100], О.О.Тараненко [245], В.В.Дятчук [93], Т.А.Космеда [127], Л.І.Мацько [165], А.К.Мойсієнко [171], О.Л.Бессонова [29], Т.П.Вільчинська [59], В.В.Воїнов [61] та інші).

Беззаперечно погоджуємось із Д. М. Шмельовим, який дійшов висновку про те, що “значення слова – це діалектична єдність мовного й позамовного змісту. Прикріплене до певного звукового комплексу, воно разом із ним утворює слово, що виступає одиницею мови, яка фонетично, граматично й семантично пов'язана з іншими словами” [290, с. 75].

Семантичну структуру (СС) слова різні автори розуміють неоднаково. Погляди, які пояснюють зазначене поняття, репрезентовані в роботах Д.М.Шмельова [290; 291], Л.М.Васильєва [48], В.В.Левицького [147] та інших авторів. Так, В.В.Левицький говорить про те, що значення слова витлумачено в сучасній лінгвістиці як структура, що утворена “з кількох ієрархічно зв'язаних між собою структур, як багатошаровий комплекс, конститuentами якого є семантика

(інформація про позначувані словом предмети та явища зовнішньої дійсності), прагматика (інформація про умови комунікації) і синтактика (інформація про правила вживання знака) [147, с. 12]. О.М.Шрамм зазначає, що “великим досягненням сучасної семасіології є розуміння лексичного значення слова як складного утворення, що складається з ієрархічно організованих семантичних компонентів” [295, с. 58].

На сьогодні термін “семантична структура слова” має ширше (1) і вужче (2) трактування: 1) структура (семантика) слова як єдність усіх його значень і граматичних форм; 2) структура окремого значення. Тому в мовознавстві існує розмежування термінів: лексема – багатозначне слово; семема, або лексико-семантичний варіант, – окреме значення лексеми [224, с. 5]. У монографії послугуємося вузьким трактуванням поняття “семантична структура слова”, яке тлумачимо як складне утворення певного лексико-семантичного варіанта, ужитого в конкретній мовленнєвій ситуації. Проте семантичну структуру лексеми (лексико-семантичного варіанта) лінгвісти теж розуміють по-різному. Відомий мовознавець Й.А.Стернін виявив, що в лексикології “намітилося три основних течії” [230, с. 40]. Першу течію представляють прибічники диференційної концепції значення (Ю.Д.Апресян, В.Г.Гак та ін.), в основі якої лежить положення про однорідність лексичної семантики. Згідно з цією позицією в структурі значення співіснують семантичні компоненти, які є однаковими за складністю. Усі значення членуються на найменші семантичні елементи – мікрокомпоненти, “в ідеалі – атомарні семи” [230, с. 40]. Представники другої течії (І.В.Арнольд, Р.С.Гінзбург та ін.) виходять із позиції неоднорідності лексичного значення: виокремлюються “семантичні блоки”, належні до різних рівнів ієрархії, що відображають різноманітний характер інформації, яку передає слово. Лексичне значення членують спочатку на великі блоки – макрокомпоненти, які визначають основну специфіку семантики слова, і лише потім у складі макрокомпонентів виокремлюють компоненти й мікрокомпоненти – семи. Представники третьої течії (М.Г.Комлев, В.І.Говердовський та ін.) виділяють у значенні слова ряд складників (сигніфікативний, денотативний, лексичний, граматичний, конотативний, емоційний, оцінний, прагматичний, структурний, синтагматичний, культурно-історичний, ідеологічний, соціальний і багато інших), які репрезентують різні аспекти значення, вияви семантики в системі значень мови або мовлення [230, с. 40-43]. Наше дослідження ґрунтується на основі другої концепції структурного підходу до вивчення лексичного значення слова, яке розглядаємо як багатокомпонентне явище, що складається з низки взаємозумовлених внутрішньомовних і позамовних елементів. У лінгвістичній літературі для позначення складників семантики слова використовують терміни “параметри значення”, “типи інформації”, “компоненти значення” тощо. У монографії послугуємося термінами “семантичний компонент” і “компонент значення”, які кваліфікуємо як абсолютні синоніми в нашому контексті; вважаємо їх найбільш удалими, оскільки під цими поняттями розуміємо окремі частини значення, репрезентовані в семантиці лексеми в єдності з іншими елементами значення слова.

Як відомо, лексичне значення є формою узагальненого відображення дійсності, що реалізується в мовленнєвому акті. Зазвичай мовознавці вважають, що СС повнозначного слова має номінативний (Міллер), екстенціональний (Уфимцева), референційний (Куайне), значеннєвий (Фреге) компонент [262, с. 5], який є позначником певних предметів чи явищ дійсності, репрезентантом об'єктивної інформації про навколишній світ. Значна частина лексичного складу української мови в структурі семантики, окрім денотативного, містить ще й конотативний (інтенціональний (Уфимцева, Карнап), смисловий (Фреге), значеннєвий (Куайн, Міллер), сигніфікативний (Черч)) складник [262, с. 5], що передає непередметний емотивно-оцінний, експресивний, стилістичний зміст.

Так, наприклад, І.В.Арнольд виокремлює два основні складники лексичного значення: денотативний і конотативний. Науковець вважає, що лексичне значення є складною єдністю, тому його компоненти необхідно розглядати, поділяючи повідомлювану інформацію на дві частини: обов'язкову – не пов'язану з актом комунікації та факультативну – пов'язану з умовами й учасниками комунікації. “Обов'язковій” інформації відповідає денотативне значення, що називає поняття й співвідноситься з позамовною дійсністю. “Факультативній” інформації відповідає конотація, у якій дослідниця виокремлює емоційний, оцінний, експресивний та стилістичний компоненти, що реалізуються в конкретній лексемі в різних комбінаціях [11, с. 105-106].

У монографії послуговуватимемося термінами “денотативний макрокомпонент значення” (ДМЗ) і “конотативний макрокомпонент значення” (КМЗ), оскільки вважаємо, що й денотація, і конотація утворюють складні взаємообумовлені системи семантичних компонентів, які можна розчленовувати на мікрокомпоненти. Зазначимо, що в лінгвістиці така позиція не є загальновизнаною. Так, Л.А.Лисиченко відстоює думку про об'єднання денотативного й сигніфікативного макрокомпонентів у єдине ціле: “У працях з лексичної семантики нерідко використовуються терміни денотативне і сигніфікативне значення. Однак це неправомірно, бо лексичне значення єдине, тому денотат і сигніфікат варто розглядати як окремі компоненти значення, а не окремі значення (у цьому з ученою слід абсолютно погодитися). Оскільки ці два компоненти – предметний (денотативний) і понятійний (сигніфікативний) тісно пов'язані між собою, то варто говорити про єдиний предметно-понятійний компонент” [152, с. 14]. Окрім предметно-понятійного компонента, дослідниця виділяє ще кілька складників лексичного значення: емоційно-експресивне забарвлення, стилістичну характеристику, валентність та словотвірні зв'язки слова [152, с. 13-17]

Досить складним і до кінця не розв'язаним на сьогодні залишається питання системного складу макрокомпонентів СС слова, їхнього місця в цій структурі й ролі у формуванні семантики конкретної лексеми в певному мовленнєвому контексті.

Виокремлення та ієрархізація складників ДМЗ лексеми не викликає особливих труднощів, оскільки він є фіксованим та структурованим як у лексикографічній системі мови, так й у свідомості її носіїв.

Говорячи про КМЗ, варто наголосити, що в мовознавстві не існує єдиного визначення поняття конотації. Термін “конотація” (connotare) виник у галузі схоластичної логіки. Учений XIX ст. Дж.Ст.Мілль, розглядаючи антитезу “екстензія – інтенція”, замінює її іншою антитезою – “денотація – конотація”. Денотація, у розумінні Мілля, – це суб’єкт, а конотація – характеристика цього суб’єкта [74, с. 83]. У лінгвістику термін “конотація” увів К.О.Ердман, який не відокремлював конотацію від значення слова й говорив про те, що “побічний зміст” (Nebensinn) та “емоційна оцінка” (Gefühlswert), тобто конотація, належать до значення слова разом із поняттєвим змістом [302, с. 103-107]. Сучасна лінгвістика репрезентує два підходи до його пояснення: 1) широке тлумачення терміна: конотація – це будь-які нашарування соціального, історико-етимологічного, морально-етичного, культурологічного і територіального характеру в структурі лексичного значення слова (М.Г.Комлев, В.І.Говердовський, В.Фляйшер); 2) вузьке розуміння значення конотації, яке є більш поширеним у лінгвістичних наукових студіях (В.М.Телія, Н.О.Лук’янова, І.В.Арнольд, Й.А.Стернін, Е.В.Кузнєцова та ін.). У своєму дослідженні послуговуємося тлумаченням терміна “конотація” у його вузькому значенні, яке має прагматичне забарвлення й реалізується в мовленнєвому акті. Погоджуємося з В.М.Телією, яка це поняття тлумачить так: “конотація – семантична сутність, яка узуально чи okazіонально входить до семантики мовних одиниць і виражає емотивно-оцінне й стилістично марковане ставлення суб’єкта мовлення до дійсності під час її позначення у висловленні, яке набуває на основі цієї інформації експресивного забарвлення” [247, с. 5].

На сучасному етапі розвитку мовознавства лінгвісти по-різному визначають місце конотативного макрокомпонента в СС слова. Так, Л. Блумфілд [33], Й.А.Стернін [231], О.С.Сапожнікова [208], М.В.Лебедєв [143], О.М.Григор’єва [79], М.М.Кожина [121], Л. І. Мацько [165], О.О.Тараненко [245] вказують на те, що конотація є другорядним (порівняно з денотацією) макрокомпонентом. А В.М.Телія [247], В.О.Булдаков [42], Є.Ю.Мягкова [174], Л.М.Васильєв [47], Е.В.Кузнєцова [138], Т.О.Богорад [34], О.С.Голод [76], Н.І.Бойко [36; 37] та деякі інші дослідники формують учення про конотативний макрокомпонент у структурі значення лексичної одиниці.

Л.Блумфілд, інтерпретуючи конотацію в межах біхевіористської концепції значення (значення – конкретне застосування слів у певній ситуації), трактує її як “додаткову інформацію до десигната” [74, с. 84]. Й.А.Стернін указує, що “конотація – додаткова інформація до поняття, частина значення, пов’язана з характеристикою ситуації спілкування, учасниками комунікативного акту, їх відношенням до предмета мовлення. Це частина системного значення мовного знака” [231, с. 90]. О.О.Тараненко тлумачить конотацію як “додаткові семантичні та прагматичні особливості (“співзначення”) лексичного значення та значень інших мовних рівнів, які нашаровуються на їхній предметно-поняттєвий аспект і можуть бути зумовлені як змістовою стороною, так і внутрішньою формою слова” [245, с. 268]. М.М.Кожина конотацію пояснює як “додаткові до вираження предметно-логічного й граматичного значень експресивні чи функціональні

властивості (компоненти значень), які обмежують можливості вживання цієї одиниці певними сферами й умовами спілкування й тим самим несуть стилістичну інформацію” [121, с. 34]. Л.І.Мацько говорить про те, що конотативна інформація є паралельною і додатковою до денотативно-десигнативної (предметно-понятійної), яка надає мовній одиниці можливість виконувати експресивну функцію [166, с. 191].

Думку про другорядність, додатковість конотації заперечено у монографічному дослідженні Н.І.Бойко. У ньому доведено, що конотативний компонент може бути не лише додатковим, факультативним, а й уходити до ядра лексичного значення слова: “Грамматичний і денотативно-сигніфікативний макрокомпоненти належать до обов’язкових для семантичної структури будь-якого повнозначного слова (номінативного знака), вони становлять систему взаємопов’язаних компонентів (сем) – категорійних, лексико-граматичних та власне лексичних. Усі інші макрокомпоненти мають статус факультативних. Однак у семантиці конкретного слова ця ієрархія може порушуватися. У такому разі необлігаторні макрокомпоненти виходять на перший план і займають позицію ядра семми” [37, с. 82]. В.О.Булдаков також стверджував, що “конотативний компонент семантики мовної одиниці є рівноправним компонентом її семантичної структури” [42, с. 2].

Ще Дж. Мілль, який увів поняття “конотації”, наполягав на тому, що конотація конститує значення. Не мати конотації, за Міллем, означало не мати значення. Неконотоване ім’я позначає лише предмет або ознаку, а конотоване – повідомляє інформацію про предмет, характеризує його [цит. за: 74, с. 83].

Погоджуємося з думкою В. І. Шаховського, який висуває гіпотезу про те, що значення слова необхідно розглядати як відкриту систему, у якій наявні потенційно рівноправні денотативний і конотативний компоненти [285, с. 17-19].

Неоднозначне тлумачення місця й ролі конотативного складника в структурі значення слова пов’язане з існуванням різноманітних поглядів на структуру конотації. До сьогодні існує проблема розмежування компонентів конотації, її якісного складу. Учені в структурі конотації виділяють різну кількість елементів. Так, Й.А.Стернін, погоджуючись із І.В.Арнольд [10], виокремлює в структурі конотації чотири компоненти: емотивний, оцінний, експресивний, стилістичний. Учений вважає, що ці компоненти входять до семантичної структури більшості лексичних одиниць. Дослідник акцентує увагу на труднощах розмежування зазначених компонентів, які перебувають у тісному взаємозв’язку, до того ж вони можуть бути як елементами денотації, так і складниками конотації [231, с. 93-113]. А.В.Філіппов зазначає, що “не варто включати до конотації інші ознаки, крім емоційності й стильового забарвлення” [268, с. 60]. В.О.Булдаков конотативний компонент семантики осмислює як “систему взаємодоповнювальних і взаємообумовлювальних складників, що розташовані ієрархічно”: стилістичного, експресивного, емотивного, оцінного [42, с. 8]. Н.О.Лук’янова до складу конотації включає експресивність, емотивність й оцінність. Під експресивним компонентом авторка розуміє експресивність у вузькому значенні, тобто “посилення” [154, с. 21]. Досить незвичною виявляється позиція В.І.Шаховського, який, потрактовуючи

емотивність як конотативний компонент значення, оцінку та експресію відносить до складників денотації [285, с. 14]. В.К.Харченко до структури конотації включає оцінність, образність, експресію й емоційність. Автор вважає, що оцінність є функціональною категорією, образність – відображальною, експресія – стилістичною, а емоційність – психолінгвістичною категорією [274]. О.В.Загоровська лексичне значення слова розглядає як сукупність денотативного, конотативного, образного компонентів, тим самим виносячи образність за межі конотації, у складі якої виокремлює емоційний, оцінний, стилістичний мікрокомпоненти [102, с. 16]. Погоджуємося з Н.І.Бойко, яка в КМЗ виділяє три основні компоненти, що складаються у свою чергу з кількох можливих, проте не обов'язкових компонентів: “експресивність (емотивність, оцінність, інтенсивність, параметричність); образність (внутрішня форма слова, мотивованість лексичного значення); стилістичні компоненти (стильові, хронологічні, соціальні, територіальні)” [37, с. 135].

Чимало лінгвістичних праць присвячено вивченню окремих компонентів конотації, зокрема, оцінності (Н.Д.Арутюнова [14], О.Л.Бессонова [29], А.А.Бурячок [44], Т.П.Вільчинська [59], В.В.Воїнов [61], О.М.Вольф [63], Л.І.Клімова [119], І.В.Кононенко [126], Т.А.Космеда [127], Г.Г.Кошель [131], М. В. Кравченко [132], О. М. Островська [179], С.І.Равлюк [197], С. С. Хідекель [275], М.О.Ягубова [298]), емотивності (М.Н.Аверіна [1], Л.Г.Бабенко [19], Л.Г.Барлас [22], М.А.Буряков [43], О.М.Галкіна-Федорук [70], М.В.Гамзюк [71], О.Ю.Мягкова [174], В.І.Шаховський [285]), образності (О.Й.Блинова [31], О.В.Загоровська [102], С.М.Мезенін [167], М.Е.Рут [206], У.В.Соловій [225]) тощо.

Проте інтенсивний і параметричний компоненти не були об'єктом дослідження окремих лінгвістичних студій. Побіжно інтенсивний компонент семантики вивчався як елемент конотації у працях Й.А.Стерніна [230], Н.О.Лук'янової [155], Н.В.Чернікової [283]. В одному з підрозділів монографічного дослідження Н.І.Бойко інтенсивно-параметричний компонент кваліфіковано як показник експресивності лексичної одиниці [37, с. 82]. У слов'янській лінгвістиці наявні праці, присвячені окремим аспектам вивчення категорій інтенсивності [256; 287; 257] та параметричності [272], проте в українському мовознавстві інтенсивний і параметричні складники семантики КЛ досі не досліджували.

Перш ніж говорити про інтенсивний і параметричний компоненти, вважаємо за необхідне визначитися з тлумаченням категорій інтенсивності та параметричності.

1.3. Категорії інтенсивності й параметричності в аспекті мовознавчих досліджень

Поняття “інтенсивність” не є новим для сучасної лінгвістики. У літературі, що присвячена проблемам експресивної стилістики, емотивності тексту, категорії оцінності й аксіологічним характеристикам предмета мовлення, дуже часто трапляються такі терміни, як “інтенсиви”, “інтенсифікація”, “ступінь інтенсивності якості”, “інтенсивність” тощо. Поняттям “категорія інтенсивності” послуго-

вуються мало дослідників, надаючи перевагу термінам “інтенсивність як компонент семантики слова”, “системні і мовленнєві інтенсифікатори”, “градуальні слова”, “градуальні характеристики” [83, с. 90]. Як самостійна рубрика поняття “інтенсивність” часто відсутнє в словниках лінгвістичних термінів і репрезентоване у зв’язку з якоюсь вузькою галуззю мовознавства, наприклад, “інтенсивність звука”, “ступінь посилення / послаблення видиху”, “сила або слабкість вимовлення” тощо [17, с. 179; 72, с. 95; 209, с. 536]. А згідно з дефініціями тлумачних словників “інтенсивність – наявність певної напруженості, посиленості” [177, с. 247]. У такому вузькому трактуванні цим терміном іноді послуговуються деякі дослідники. Так, М.В.Гамзюк вважає інтенсивність складником емотивності й розглядає її як “дискретний макрокомпонент значення мовних одиниць” [71, с. 12], визначає інтенсивність через силу та залучення “складових частин емоції: збільшення кількості розрядів нейронів у нейрофізіологічному аспекті, задіяністю виражального боку емоції (міміка, пантоміміка, словесні реакції) та глибиною переживання феноменологічної складової емоції. ...В експресивному компоненті емоції інтенсивність співвідноситься з напруженням м’язів біля брів, очей, рота, які беруть участь у мімічних реакціях...” [71, с. 51]. Проте поняття інтенсивність є досить глибоким і різноаспектним, тому до сьогодні не існує повного й однозначно беззаперечного тлумачення мовної категорії інтенсивності.

Однією з перших робіт у слов’янському мовознавстві, у якій було розглянуто поняття категорії інтенсивності, стало дослідження О.М.Сергєєвої [212], у якому науковець проаналізувала засоби вираження релятивної та абсолютної міри інтенсивності якості в англійській та російській мовах.

До активного вжитку в лінгвістиці термін “інтенсивність” був уведений І.І.Туранським, який уважав, що “інтенсивність – це семантична мовна категорія, в основі якої лежить поняття градації кількості в широкому значенні цього слова” [256, с. 7]. На думку вченого, категорія інтенсивності є всеохоплювальною, оскільки вона, “характеризуючи дії, предмети й ознаки, активно виявляється в СС дієслів, іменників, прикметників, прислівників” [256, с. 2].

Таке трактування категорії інтенсивності є продовженням, очевидно, позицій Ш.Баллі, який під “інтенсивністю” у широкому значенні розумів “усі відмінності, які зводяться до категорій кількості, величини, цінності, сили тощо, не залежно від того, йдеться про конкретні чи абстрактні ідеї” [20, с. 202]. Лінгвіст був переконаний, що інтенсивність “внутрішньо існує в будь-якому зіставленні мовленнєвих фактів” [20, с. 202].

За своєю природою категорія інтенсивності є антропоцентричною. Людина, що є суб’єктом пізнання, виражає результати своєї діяльності та оцінки за допомогою мовних засобів, які, у свою чергу, виступають інструментом категоризації навколишнього світу. Семантику категорії інтенсивності можна вважати всепроникливою, оскільки вона “бере свій початок в аспекті сприйняття світу..., проходить через сферу спілкування, втілюється в лексичній, словотвірній, синтаксичній семантиці й завершується в словесній творчості” [15, с. 304]. Саме

тому, очевидно, у лінгвістичних студіях значно підвищився інтерес до вивчення категорії інтенсивності та способів її репрезентації за допомогою мовних засобів, які належать до різних рівнів мови: дериваційного, лексичного, морфологічного, синтаксичного. Зазначена проблема перебуває в центрі уваги багатьох науковців, зокрема І. І. Убіна [257], О.М.Сергєєвої [212; 213], О. М. Полянського [188], І.О.Кокіної [122], О.Е.Разлогової [198], С.Н.Денисенко [86], О.М.Попенко [190], М.І.Гураль [83], О.І.Дащенко [83] та інших. Роботи І.І.Убіна [257], О.М.Сергєєвої [212; 213], О.М.Полянського [188] виконані на межі граматики й лексикології. Поряд із граматичними засобами вчені виявили значний пласт засобів лексичного рівня, що мали значення інтенсивності. Вивчення інтенсифікаторів дозволило граматастам дійти висновку про те, що семантика інтенсивності в мові передається не одним, а кількома граматичними класами слів [212; 213; 257; 188]. Це призвело до того, що лексичні одиниці з семою “інтенсивність” виокремилися в самостійний об’єкт власне лексикологічних досліджень (Н.О.Лук’янова [155], О.Й.Шейгал [288], О.Й.Блінова [31; 32] та ін.). У працях названих мовознавців інтенсивність проаналізовано як функціонально-семантичну категорію з польовою структурою, що виникає в результаті взаємодії різнорідних елементів, які, за наявності розбіжностей у плані вираження, позначені загальними інваріантними семантичними маркерами.

Поняття інтенсивності тісно пов’язане з категорією експресивності в її вузькому трактуванні: компонент семантичної структури лексичної одиниці, що репрезентує високий / низький ступені вияву певної ознаки, указує на якісно-кількісні, параметричні характеристики позначуваного словом явища [231, с. 93; 285, с. 30]. Нерідко експресивність співвідносять з інтенсивністю (посиленням). За такої умови інтенсивність або ототожнюють з експресивністю (І.В.Арнольд, Є.М.Галкіна-Федорук, І.Р.Гальперін), або виокремлюють як складник експресивності (Н.О.Лук’янова, Й.А.Стернін, В.М.Телія, В.К.Харченко, В.І.Шаховський) [289, с. 60].

Так, наприклад, І.В.Арнольд зазначає, що “під експресивністю ми розуміємо таку якість тексту чи його частини, яка передає смисл зі збільшеною інтенсивністю” [9, с. 15]. А О.М.Галкіна-Федорук доходить висновку, що “експресія – це посилення виразності, зображальності, збільшення сили мовленого” [70, с. 107]. На думку Н.О.Лук’янової, експресивність у вузькому значенні репрезентована двома складниками: “Категорію семантичної експресивності, очевидно, можна представити у вигляді двох складових підкатегорій: інтенсивності й екстенсивності, кожна з яких об’єднує сукупність певних ознак” [154, с. 27].

Ш. Баллі [20], В.В.Виноградов [56], Н.О.Лук’янова [155] указували на те, що категорія інтенсивності співіснує з експресивністю та емоційністю. Так, Ш. Баллі, відмежовуючи інтенсивність логічну (mer “море” і ocean “океан”) від емоційної (etonne “здивований” і ebañi “ошелешений”), вважає за потрібне приділяти увагу вивченню саме емоційної інтенсивності: “поняття інтенсивності підвладне встановленню логічної та емоційної домінанти”... Проте “говорячи про інтенсивність, як і всі інші категорії, неможливо окреслити чітку межу між розумовим та емоційним” [20, с. 204].

Н.О.Лук'янова переконана, що, окрім емотивності й експресивності, інтенсивність взаємодіє з оцінністю та образністю: “у семантиці експресивного слова сема “інтенсивність” більшою або меншою мірою пов'язана з іншими конотативними семами, що беруть участь у творенні експресивності, – “емотивною оцінкою” та “образністю” [155, с. 57].

На думку І.І.Туранського, “...і категорія експресивності, і категорія інтенсивності – внутрішньолінгвістичні категорії, обидві виконують функцію посиленого впливу на адресата, обидві пов'язані з суб'єктивним вибором адресата експресивних засобів і засобів інтенсифікації висловлення, обидві категорії супроводжуються показниками емотивності й оцінності” [256, с. 18]. Зазначена інформація допомагає зрозуміти те, чому більшість дослідників указують на взаємозаміщення понять експресивності й інтенсивності. Проте прирівнювання інтенсивності до експресивності є не зовсім правомірним, оскільки одне й те ж явище позначають двома різними поняттями, що призводить до багатьох термінологічних незручностей. Більш логічним видається тлумачення експресивності як системи семантичних компонентів, як-от: емотивність, оцінність, параметричність, інтенсивність.

Існування експресивного компонента в СС лексеми призводить до того, що слово стає спроможним збільшувати силу впливу висловлення загалом. Тому вважаємо, що між інтенсивністю й експресивністю існують причинно-наслідкові (інтенсивність веде до експресивності мовленого) відношення. Проте в лінгвістичних розвідках знаходимо відмінні від зазначеної позиції. Так, наприклад, І.Ф.Галєєва переконана, що між поняттями інтенсивність й експресивність “існують не інклюзивні, не причинно-наслідкові, а інгерентні відношення” [68, с. 148]. Науковець зазначає, що “інтенсивність – кількісна характеристика якості, тобто експресивності” [68, с. 148]. Проте цю думку можна легко заперечити, оскільки інтенсивність може існувати й поза межами семантики експресивного слова, уходити до семантичної структури номінативної одиниці, наприклад, *бігти* (у значенні “дуже швидко пересуватися на ногах”). У реченні *Спортсмен біжить* дієслово не є експресивною лексичною одиницею, оскільки об'єктивно номінує реальний процес. Тут сема “інтенсивність” уходить до семантичної структури цієї лексеми, оскільки “бігти” у порівнянні з “іти” демонструє більшу швидкість руху. Можна частково погодитися з тим, що між інтенсивністю й експресивністю існують інгерентні відношення, адже експресивна одиниця майже завжди містить компонент інтенсивності (виняток можуть становити сленгові назви певних реалій дійсності, наприклад, *типоша* (хлопець), *мантелена* (дівчина) тощо). Проте наявність у СС лексеми саме інтенсивного компонента призводить до того, що денотативна одиниця стає конотованою, а отже, експресивною. Наприклад, у реченні *Але він усміхнувся, побачивши її, і вона летить до нього, і вони цілуються* (64, с. 102) (тут і далі зберігаємо авторську орфографію й пунктуацію) дієслово *летить* має у своїй СС компонент інтенсивності, який, перебуваючи на межі денотативного макрокомпонента значення слова “*іде*”, творить КМЗ, унаслідок чого лексема стає експресивною.

Н.О.Лук'янова слушно пропонує виокремлювати експресивні й неекспресивні інтенсиви, оскільки, на думку дослідниці, інтенсивність може входити до семантичної структури як конотативних, так і денотативних лексем: “інтенсивність як семантична ознака не належить лише експресивам, цю ознаку мають і багато власне номінативних слів” [155, с. 57].

О.Й.Шейгал проводить розмежування понять “інтенсивність” і “експресивність” таким чином: “Якщо інтенсивність як ономасіологічна категорія відображає й називає об'єктивну кількісну характеристику (ступінь) однієї або іншої ознаки, то експресивність не має свого референта в позамовній дійсності й виконує функцію не повідомлення, а впливу, вірніше, посиленого впливу повідомлюваного на адресата” [289, с. 61].

І.І.Туранський зазначає, що формальні засоби вираження категорій інтенсивності й експресивності є дуже подібними, функціонування цих категорій у мовленні відбувається в сукупності, проте їхні змістові аспекти не збігаються: “Під змістовим аспектом експресивності розуміються конотації, що накладаються на основне значення мовної одиниці й таким чином утворюють зображальність і виразність мовлення. Інтенсивність як ономасіологічна категорія називає об'єктивну кількісну визначеність ознаки..., тобто слугує мірою експресивності” [256, с. 19]. Отже, І.І.Туранський відстоює думку про те, що інтенсивність співвідноситься з такими поняттями, як “міра експресивності, емотивності, оцінності, яка сигналізує про градуальність” [256, с. 7]. Цього погляду дотримуються О.І.Шейгал [289], І.О.Кокіна [122], М.І.Гураль [83], О.І.Дашенко [83].

Так, М.І.Гураль, О.І.Дашенко трактують інтенсивність як семантичну категорію, “в основі якої лежить поняття градації. Іншими словами, – це кількісна оцінка якості, міра експлікативності, якісний показник змісту комунікації” [83, с. 90]. Як бачимо, відбувається поєднання якісних і кількісних параметрів. Така позиція є досить поширеною в сучасній лінгвістиці [83; 84; 155].

На думку Н.І.Бойко, термін “інтенсивність” не передає “всієї гами надмірностей, які властиві окремим конкретним референтам як їхні реальні (об'єктивні) ознаки чи приписувані суб'єктом мовлення” [37, с. 171]. Окрім інтенсивно-динамічних характеристик, конкретний референт може мати ще й параметричні маркери, одночасно передаючи кількісні та якісні показники. На нашу думку, необхідно розмежовувати кількісні й якісні характеристики будь-якого явища. Тому виокремлюємо семантичні категорії інтенсивності й параметричності. Поділяємо думку Н.Б.Лаврентієвої, яка, вивчаючи категорію експресивності у вузькому потрактуванні, розглядає її як абстрактну субкатегорію, що реалізується у двох більш конкретних категоріях – кількості та якості: “категорія експресивності структурується бінарним протиставленням значень кількості та якості. Значення якості дії не може бути зрозумілим поза (тобто без значення) кількісних характеристик дії, у свою чергу, кількість може оцінюватися з погляду збільшення чи зменшення її” [140, с. 10].

Категорія інтенсивності є виявом категорії кількості, зокрема того її аспекту, що характеризують як недискретну кількість. Має рацію О.Й.Шейгал,

стверджуючи те, що “в межах субкатегорії невизначеної кількості інтенсивність необхідно відокремлювати від параметричних величин та квантифікаторів” [288, с. 6]. Тому з поняттям кількісної градації пов’язуємо категорію інтенсивності, а з поняттям градації якості – категорію параметричності. Погоджуємося з М.В.Гамзюком, який під інтенсивністю розуміє загальномовну категорію, “яка виражає градацію будь-якої ознаки стосовно позначуваного об’єкта, тобто вказівку на наявність кількісного виявлення певної ознаки щодо позначуваного об’єкта” [71, с. 65].

О.М.Сергеева, розглядаючи сутність категорії експресивності, що, на думку дослідниці, полягає у вираженні додаткових смислових відтінків, які накладаються на основне (лексичне і граматичне) значення, або в посиленні цього значення, пропонує розмежовувати кількісну й якісну експресію: “поняття кількісної експресії фактично співвідносне з поняттям інтенсивності як семантичної категорії, сутність якої полягає в посиленні або вираженні додаткової кількісної характеристики” [213, с. 3].

Поняття “кількісної експресії” І.І.Туранський співвідносить із поняттям “інтенсивність” [256, с. 15]. Дослідник переконаний, що “інтенсифікація, як показник ступеня посилення, є кількісна характеристика якісного (експресивного) аспекту мовлення, кількісне відображення того, наскільки експресивне зростає над предметно-логічним змістом висловлення” [256, с. 15].

Н.О.Лук’янова “інтенсивність” потрактовує як “мікрозначення, пов’язане з якісно-кількісною характеристикою позначуваного словом явища, що вказує на міру” [155, с. 55]. А В.Г.Гак, М.В.Гамзюк розрізняють два види інтенсивності вираження емоцій – кількісну й якісну [67, с. 648; 71, с. 65-66].

Як бачимо, у лінгвістичних працях часто можна знайти натяки на існування двох семантичних категорій, які перебувають у тісному взаємозв’язку. Проте чіткого термінологічного окреслення й обґрунтування співіснування категорій інтенсивності й параметричності у СС слова серед доступних нам мовознавчих розвідок не виявлено.

Категорія параметричності останнім часом привертає увагу багатьох дослідників. Її можна розглядати з позиції різних наук. У лінгвістиці часто використовують значення цього терміна з математики, логіки, філософії, не надаючи власне мовного тлумачення. Так, наприклад, значну увагу в лінгвістичних студіях приділено вивченню мовної реалізації таких математичних параметрів, як висота, довжина, ширина тощо. Дослідженню окремих аспектів проблеми категорії параметричності присвячено лінгвістичні праці Т.Г.Линник [150], Т.А.Щебликіної [297], О.В.Кардашук [111], О.Ч.Кшановського [139], О.М.Хавкіної [272] та інших. Проте, здебільшого, увагу вчених привертала лише певні групи прикметників, не приділялася належна увага вивченню інших частин мови, які у своєму семантичному складі мали сему параметричності. Традиційно вважалося, що параметричність – компонент семантики, який характеризує ДМЗ, а лексеми з параметричним компонентом значеннєвого плану є суто денотативними (*вузький – широкий, великий – малий* тощо). Проте результати нашого дослідження засвідчу-

ють, що саме параметричний компонент значення може бути визначальним у творенні конотації, уходити до семантичної структури КЛЮ, наприклад, *казанок, череп* (сленгові номінанти голови як частини тіла). Найчастіше він взаємодіє з інтенсивним компонентом, утворюючи інтенсивно-параметричний компонент (*шпарити, чухрати, нестися* (у значенні “бігти”).

Термін “інтенсивно-параметричний компонент” вважаємо найбільш доцільним, оскільки в мовленнєвому функціонуванні категорії інтенсивності й параметричності майже завжди співіснують, а “якість будь-якого об’єкта має кількісний параметр” [155, с. 55]. Як переконана Л.М.Марчук, “всі види і форми матерії характеризуються властивою їм кількісно і якісно визначеною характеристикою. Кількісні характеристики завжди перебувають у діалектичному протиріччі з якістю” [159, с. 117].

У філософському потрактуванні категорії кількості й якості найчастіше визначаються у зв’язку з діалектичним законом переходу кількісних змін у якісні. Першим ґрунтовним визначенням категорії кількості можна вважати розроблене тлумачення давньогрецького філософа Арістотеля, в основі якого лежить розуміння кількості як наявного числа складників цілого. Кількісні зміни – це збільшення або зменшення складників цілого, що виражені числовими збільшеннями чи зменшеннями, які призводять на певних етапах свого розвитку до якісних змін [7, с. 164-174]. В. фон Гегель розглядає категорію кількості як об’єктивну визначеність якісно однорідних явищ, що є складниками цілого, вираженого числом [73, с. 227-230]. Філософ категорію якості потрактовує так: щось є тим, що воно є, завдяки своїй якості, і, втрачаючи свою якість, воно припиняє бути тим, чим воно є [73, с. 100]. Сучасна філософія, продовжуючи давні традиції, розвиває ідеї взаємодії якісних і кількісних змін. Оскільки первинним у пізнанні є відчуття, а в ньому обов’язково існує якість, то аналіз кількості починається саме з виявлення якісно однорідних властивостей речей [182, с. 233-237].

Виходячи з позицій про єдність якісно-кількісних трансформацій, відстоюємо думку про тісний взаємозв’язок семантичних категорій інтенсивності й параметричності. У СС лексеми ці категорії часто поєднані в один компонент значення, який найдоцільніше називати інтенсивно-параметричним компонентом. Проте зрідка категорія параметричності може існувати окремо від інтенсивності, тому на рівні теоретичному варто роз’єднувати ці компоненти.

Отже, інтенсивність і параметричність відносимо до складників експресивності, яка належить до конотативного макрокомпонента семантичної структури лексеми, що функціонує в певному мовленнєвому контексті.

1.4. Особливості параметричності й інтенсивності як семантичних категорій

У лінгвістиці досить поширеною є точка зору, що мовна категорія інтенсивності є втіленням об’єктивної логіко-філософської категорії кількості. Такої позиції дотримуються Е.Сепір [211], О.Єсперсен [95], І.О.Бодуен де Куртене [35], О.О.Реформатський [199], І. І. Туранський [256], М.О.Лойко [153] та інші.

Реалізація категорії кількості у системі мови відбувається на основі зіставлення як мінімум двох величин на зразок “менше” / “більше”, які обов’язково зіставляються у свідомості мовця з мовним еталоном, так званою “нормою”, наприклад, *дрімати – спати – сонти*. Поряд із кількісними відношеннями реалізується вимірювання якісних ознак певної реалії об’єктивної дійсності. У зв’язку з цим М.О.Лойко категорію інтенсивності, що втілює кількісні характеристики, поділяє на два типи: відносна (релятивна) інтенсивність та безвідносна (абсолютна) інтенсивність [153, с. 7]. Абсолютну інтенсивність (*баньки* у значенні “очі”) позначаємо терміном “параметричність”, оскільки відбувається відхилення від загальноприйнятої мовної норми, параметричного еталону, а релятивну – терміном “інтенсивність” (*чвалати – іти – летіти*). У тих випадках, коли й інтенсивність, і параметричність уходять до СС лексеми, доречно говорити про інтенсивно-параметричний компонент. Саме тому, очевидно, дослідники нерідко йдуть шляхом об’єднання категорій кількості та якості. Так, наприклад, М.З.Гурко вважає, що категорія інтенсивності є явищем якісно-кількісного порядку, у якому кількісні зміни відображені на шкалі градуальності в межах якісно нового виміру інтенсивності [84, с. 27]. Проте автор усе ж схильна диференціювати якісний і кількісний різновиди інтенсивності.

Взаємозв’язок категорій інтенсивності й параметричності можна структурувати бінарним протиставленням значень кількості та якості: значення якості може бути усвідомлене лише в поєднанні з кількісними характеристиками, водночас кількість може бути оціненою з погляду збільшення чи зменшення її. Категорія інтенсивності реалізує кількісні показники семантики лексеми й указує на такі характеристики предмета, ознаки чи дії, як, наприклад, розмір, сила, темп, гучність тощо. Категорія параметричності реалізує якісні маркери лексичного значення слова й пов’язана, переважно, з оцінністю. Параметричність базується на таких центральних етичних поняттях, як “правильно-помилково”, “добре-погано” тощо.

І параметричність, й інтенсивність пов’язані з категорією градації. Вона є фундаментальною для багатьох досліджень із семантики. Доказом сказаного є роботи О.М.Вольф [63], Ю.Д.Апресяна [6], О.Й.Шейгал [287], Л.М.Марчук [159] і багатьох інших. Уперше поняття градації було обґрунтоване Е.Сепіром, який під час аналізу параметричних значень виходив із позиції, що “судження про кількість у термінах одиниць виміру або мовою чисел завжди явно чи неявно пропонує попередні судження про градування” [211, с. 43].

Градаційну шкалу дослідники зазвичай співвідносять із рядом натуральних чисел [153; 288; 256]. За такою шкалою легко можна визначити значення параметричних прикметників, наприклад, 1) *розслаблений* – 2) *спокійний* – 3) *напружений*. У дослідженні послуговуємося схемою осі координат, де горизонтальна шкала є шкалою інтенсивності, а вертикальна – шкалою параметричності.

Інтенсивність тісно пов’язана з категорією міри, проте не варто потрактовувати її як синонім міри. Міра “вказує на межу, за якою зміна кількості призводить до зміни якості та є зоною, на території якої ця якість може модифікуватися, зберігаючи при цьому свої найхарактерніші ознаки” [288, с. 6].

Інтенсивність же “вказує на рівень розвитку ознаки в межах міри, яка не призводить до зміни якості” [288, с. 6], наприклад, *червоний – кривавий*: *Уже йому Рокитне – білий світ, бо тут Маруся-цяця по грудях червоні коралі катає* (14, с. 35); *...лахудра з кривавими губами на мертвотно-білому фейсі* (3, с. 57).

Міра будь-якого явища, що реалізована у свідомості людини й утілена в її словесній творчості, закріплюється в лексичному значенні мовного знака. Вона може належати до ДМЗ, наприклад, *кипить* (вода), *летить* (птах). Наведені лексеми є номінативними знаками, що в своїй СС містять компонент інтенсивності та, як зазначає Н.О.Лук'янова, позначають “нормативну міру”. У дослідженні вивчаємо інтенсивність, яка пов'язана не з будь-якою кількісною кваліфікацією явища, а з такою, що демонструє відхилення від “нормальної міри”. Наприклад, *кипить* (людина) – у значенні “дуже нервує, сердиться тощо”, *летить* (людина) – у значенні “дуже швидко йде, біжить”. Такі лексеми є конотованими, причому до складу КМЗ уходить сема інтенсивності, яка реалізує здатність актуалізувати уявлення суб'єкта про високий / низький вияв міри реального явища чи приписувану йому ознаку. За таких умов лексичний конотат має здатність виражати кількісну характеристику референта, яка й виокремлює його серед класу інших однотипних із ним референтів.

Референційна семантика категорії параметричності включає в себе номінування ознак, якостей, реалій об'єктивної дійсності, які виявляються в залежності від сприймання індивідом навколишнього середовища. Загальноприйнятою є думка про те, що предмети одного класу не завжди демонструють один і той же ступінь вияву певної ознаки, якості, характеристики, наприклад, *зеленуватий – стиглий – перестиглий*. У зв'язку з цим точкою відліку зазвичай вважається певний показник – норма, еталон, що допомагають репрезентувати два інших полярних показники: менше від норми (нижня частина) і більше від норми (верхня частина). Отже, у композиційному плані реалізація категорії параметричності завжди має вигляд тернарної будови, у якій центральний член завжди сигналізує про норму.

Термін “норма” в перекладі з латинської мови означає “правило, вірець, міра, закон” [270, с. 433]. “Філософський словник” тлумачить це поняття як “узаконену постанову; визнаний обов'язковий порядок, що регулює життя суспільства загалом, окремих його інститутів, соціальних груп або осіб; правило, якому підпорядковані певний процес або результат” [269, с. 616].

Філософська наука виокремлює кілька видів норм: соціальні, правові, моральні, культурні тощо. У мовознавстві існує таке поняття, як “мовна норма”. “Мала філологічна енциклопедія” тлумачить його як “найпоширеніше й загальноприйняте використання мовних засобів, яке стало вірцевим і тому законодавчо закріпленим у вигляді правил, приписів тощо” [157, с. 269]. В “Енциклопедії української мови” мовна норма “звичайно співвідноситься з рівнями мовної структури, але не ототожнюється з ними” [252, с. 420].

Мовна норма є відносно стійкою й стабільною категорією. Проте природа мови як явища соціального, забезпечує процеси змін і зрушень у цій категорії.

Існування норм у літературній мові корелює з наявністю безлічі мовних варіантів, які поступово надходять до системи мови з мовленнєвих мікросистем.

Мовна норма тісно пов'язана з аксіологічною системою суспільства: “Норма у філософії науки – органічна частина оцінки, що співвіднесена з тим відтінком шкали, на якій розміщується стереотипне уявлення про об'єкт з відповідною ознакою” [270, с. 435]. З аксіологічного боку норма є варіативною, оскільки вона втілює як індивідуальну, так і характерну для певного соціуму “картину світу”. “Існують загальнолюдські, загальнонаціональні, соціально-групові й індивідуальні норми” [84, с. 25]. Еталон, як правило, є варіативним: те, що відповідає позиціям суб'єкта в одному випадку, може не відповідати його уявленням чи нормам в іншому.

У монографії під поняттям “норма” розуміємо всі різновиди й форми порядку, зокрема, природні норми та створені людиною закони й правила. Норма – це певний архетипний мовний еталон, що викликає у свідомості людини асоціації, які відповідають усталеним етнокультурним уявленням. Норма відповідає серединній частині параметричної шкали, відкидає індивідуальні рецепції, найчастіше позбавлена КМЗ. На аксіологічній шкалі норма розташована, переважно, у її позитивному проміжку.

На формування мовної картини світу великий вплив має той факт, що людина сприймає світ вибірково. Насамперед її увагу зосереджено на аномальних явищах, оскільки вони виділені з навколишнього світу. Кожне реально наявне явище дійсності має об'єктивне (денотативне) позначення, яке відповідає мовній нормі. Проте семантична реалізація норми є досить слабкою: “Сфокусованість повідомлень на відхиленнях від норми й стереотипу життя призводить до того, що значення, які відповідають флангам градаційної шкали, широко представлені в мові, а серединна шкала досить бідно” [13, с. 10]. Саме категорія параметричності впливає на реалізацію індивідуальних мисленнєвих процесів у мовленні. Акт номінації завжди має експліцитне чи імпліцитне порівняння з нормою.

Отже, семантичні категорії параметричності й інтенсивності тісно пов'язані з рядом інших об'єктивно наявних категорій, як-от: кількість, якість, градація, міра, норма.

1.5. Місце та роль інтенсивного й параметричного складників у семантичній структурі слова

Семантику категорій інтенсивності й параметричності в значеннєвому плані КЛЮ репрезентують відповідно інтенсивний і параметричний компоненти. Робочі терміни тлумачимо так: **інтенсивний компонент семантичної структури слова (ІК)** – це мікрозначення лексеми, що пов'язане з кількісно інтенсифікованою характеристикою позначуваного словом явища й співвідносне з логіко-філософським поняттям міри; **параметричний компонент семантичної структури слова (ПК)** – це мікрозначення лексеми, що пов'язане з якісною характеристикою позначуваного словом явища й співвідносне з логіко-філософським поняттям норми.

У таких випадках, коли СС КЛЮ містить обидва зазначені компоненти, можна об'єднувати ІК і ПК в єдине семантичне ціле – **інтенсивно-параметричний складник** (ІПК) – мікрозначення лексеми, пов'язане з якісно-кількісною характеристикою позначуваного словом явища.

Окресливши теоретичне розуміння термінів, визначаємо, яке місце займають ІК і ПК у семантичних структурах лексичних одиниць.

ІК і ПК можуть уходити до лексичного значення слів, які у своїй структурі містять лише ДМЗ, тобто не несуть ніякої суб'єктивної інформації про відображуване. Місце й роль цих компонентів у структурі денотатів є досить прозорими: вони, здебільшого, належать до ядерних денотативних сем і вказують на існування об'єктивних категорій. Так, ПК може позначати розмір, вагу, висоту, глибину тощо, наприклад, *малий – великий, легкий – важкий, низький – високий, мілкий – глибокий*. ІК може вказувати на швидкість, силу вияву певного явища, наприклад, *швидкий – повільний, сильний – слабкий*. У лексемах власне денотативного змістоутворення ІК і ПК легко роз'єднати.

Визначення місця ІК і ПК у СС КЛЮ викликає значні труднощі, оскільки в лінгвістичній літературі не існує загальноприйнятої думки щодо самого складу конотації та її місця в СС слова (див. параграф “Семантична структура слова”).

У процесі дослідження доходимо висновку про те, що більшість КЛЮ містять у структурі семантики ІК і ПК (або один із цих компонентів). Більше того, саме ці компоненти й є утворювачами конотації як такої. Підтверджуючи сказане, демонструємо схему СС конкретної лексеми, що функціонує в живому мовленнєвому акті. У реченні *Ми з батьком гатили над усі сподівання влучно, раз за разом відстрілюючи від дерева всохлі гілки* (5, с. 19) привертає увагу лексема *гатили*, яка в цьому контексті вжита, очевидно, у значенні “дуже активно стріляли”. У структурі лексичного значення ця лексема має і ДМЗ, і КМЗ. ДМЗ поєднує в собі декілька сем, основною з яких є та, що позначає певну процесуальну дію – “стріляти”. Цю сему відносимо до ядра лексичного значення слова. За певних обставин (у результаті існування суб'єктивної позиції автора, яка реалізується через мовну картину світосприймання героя) дія інтенсифікується (підсилюється міра її вияву), здобуває параметричність (з'являється відхилення від певної норми) і набуває суб'єктивного звукового оформлення, у якому вже наявні семи оцінності та емотивності. І наслідком цих семантичних транспозицій є з'ява експресивної лексичної одиниці. Як бачимо, структура лексичного значення лексеми “гатити” містить ІК і ПК. Цей факт не викликає сумніву. Проте важливо визначити, де розміщені зазначені компоненти й яку функцію вони виконують у структурі лексеми. “Гатити” (у значенні “дуже активно стріляти”) позначає об'єктивну дію, яка, проте, має суб'єктивне підґрунтя. Отже, до якого макрокомпонента належать ІК і ПК? Унаслідок аналізу, доходимо висновку, що ІК і ПК перебувають на межі ДМЗ і КМЗ. Свою першооснову вони розміщують у денотативному ядрі й трансформуються в конотативні периферійні семи оцінки та емоції. Причому конотація цієї лексеми в зазначеному контексті не є факультативною, а виконує смислотворчу функцію, є головною у творенні семантичного значення слова. Схематично СС КЛЮ, які містять ІК і ПК можна зобразити так:

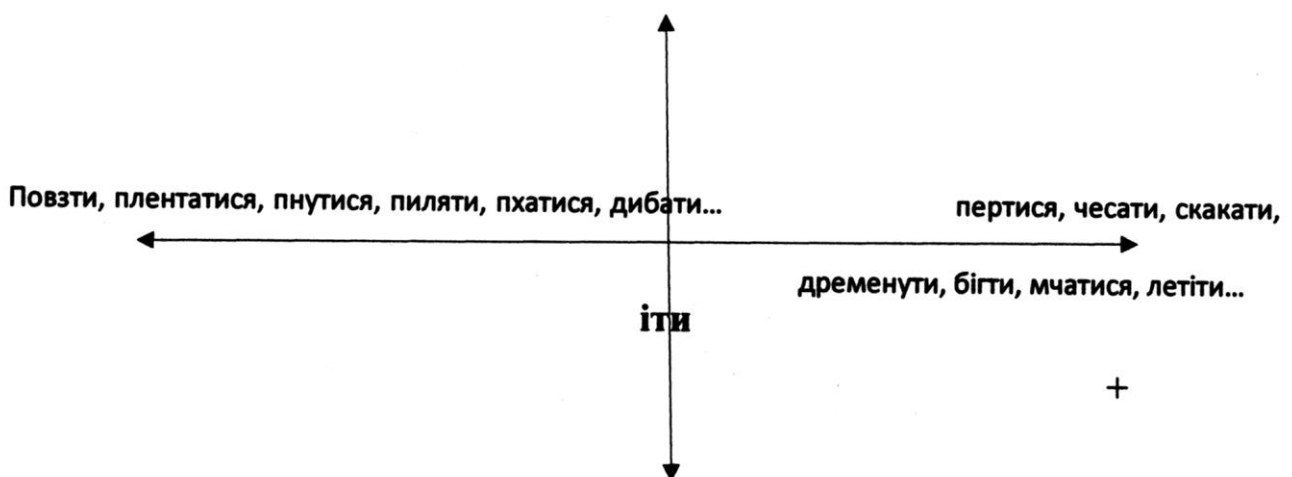
Отже, роль інтенсивного й параметричного компонентів у СС КЛЮ виявляється досить значною, оскільки вони, перебуваючи на “території” денотативного ядра, творять конотацію та змінюють статус лексеми, з власне номінативного утворюється конотативно марковане слово, яке має своє специфічне звукове оформлення. Таким чином, за певних умов ІК і ПК стають інструментом творення конотації.

1.6. Вісь координат: реалізація семантичних модифікацій лексичного інваріанта під впливом інтенсивного й параметричного складників

Мовна свідомість суб’єкта здатна виокремлювати різні ступені вияву тієї чи іншої ознаки певної реалії дійсного або уявного, що впливає на особливості формування мовної картини світу людини. Мовленнєві мікросистеми утворюють мовну макросистему, яка поєднує велику кількість лексичних варіантів на позначення певного об’єкта мовленнєвої ситуації. Суб’єктивне сприймання дійсності реалізують категорії параметричності й інтенсивності, які, накладаючись на денотативне ядро лексичного значення, формують конотативну семантику, що може мати безліч значеннєвих нюансів. Видається логічною спроба впорядкування семантичних варіантів, які, здебільшого, мають інваріантний центр, за допомогою створення штучної схеми осі координат. Вертикальну шкалу на цій осі співвідносимо з параметричними елементами семантики позначуваного явища, а горизонтальну – з інтенсивними.

Об’єктивне явище, наприклад, “дія переміщення людини за допомогою ніг”, номіноване денотативною лексемою “іти”. Проте входження до семантичної структури слова ІК або ПК найчастіше реалізує індивідуальне сприйняття мовцем навколишнього середовища. У результаті наявний відхід від стандарту, який є розгалуженим і різноаспектним. Середина частина осі відповідає мовній нормі, яка є позначником об’єктивно наявного явища. Переміщення на вертикальній і

горизонтальній шкалах демонструє відхилення від середньостатистичного стандарту, оскільки правила вільної комунікації висувають свої вимоги до реалізації відтінків семантики. Конотовані лексеми, що утворені на основі певного денотатива з виникненням активних ІК та ПК, групуються в синонімічний ряд, центром якого й виступає денотативна домінанта, що займає центральну позицію, точку відліку на осі координат. Денотативна домінанта “іти” відповідає нормі й має вузьку семантичну реалізацію. А утворення ПК репрезентує наявність великої кількості лексично розгалужених найменувань. Так, наприклад, якщо мовець (автор) хоче звернути увагу на темп ходи, певним чином схарактеризувати суб’єкта, що виконує дію, він може послуговуватися відкритим рядом лексем, тобто обирати вже наявні в мові лексичні засоби або створити okazionalnu лексему. Цю низку слів можна розташувати на горизонтальній шкалі, де правий фланг указуватиме на інтенсифіковану дію (“швидко йти”, “дуже швидко йти”), а лівий – на деінтенсифіковану дію (“повільно йти”, “дуже повільно йти”):

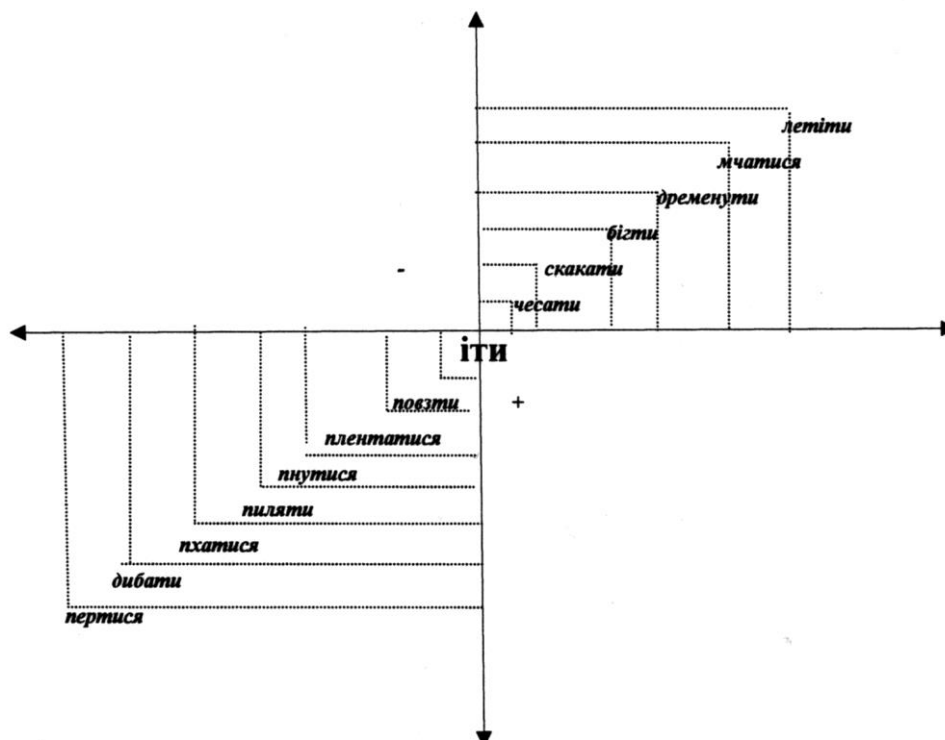
Кожна з наведених лексем має певну, більшу або меншу, міру вияву такої ознаки, як “швидкість”. Визначити цю міру можна шляхом проведення паралелі з рядом натуральних чисел. Так, “пертися” (1) означає рухатися на одну одиницю виміру повільніше, ніж “чесати” (2), а дибати (-1) – повільніше, ніж “пертися”. Така одиниця виміру в лінгвістичних розвідках має кілька синонімічних термінів. Так, О.І.Шейгал послуговується терміном “внутрішній інтенсив” [288, с. 5], І.Г.Беручашвілі – “посилювальна сема” [28, с. 6], І. І. Туранський – “інтенсема” [256, с. 28]. Найбільш удалим видається термін, запропонований І.І.Туранським. Учений переконливо аргументує свою позицію й тлумачить інтенсеми як “будь-який дискретний репрезентант (одиницю), що сигналізує про позицію суперординарного або субординарного на шкалі інтенсивності” [256, с. 28]. Інтенсемою може бути будь-який мовний вияв, який посилює або послаблює міру вияву певної ознаки. Так, інструментом творення інтенсеми можуть виступати одиниці фонетичного (*др-р-ременути*), морфологічного (*чесонути*), лексичного (*повзти – плентатися*) та інших рівнів.

Міру інтенсифікації / деінтенсифікації дії “іти” на шкалі встановлюємо досить умовно, оскільки точно її можливо визначити лише в єдиному контексті.

Інтенсифікована дія реалізована в лексемах *пертися, чесати, скакати, дременути, бігти, мчатися, летіти, диміти (здиміти), знати* і подібних, наприклад: *Замість Раїси з дому вискочив Сашко* (16, с. 26); *Жанночка цьомкнула Крупку в щоку й помчала на кухню* (16, с. 200); *І де це тебе носило?! Усі діти як діти. До школи збігали і вже батькам на городі помагають, а ти...* (16, с. 25); *Уже зовсім уночі Тамарку нирка прихопила. Жінка скрутилася – та й пошкандибала до Килини. Назад не йшла – летіла. Про нирку забула* (16, с. 150); *Людиці – дякувати. Прискакала ввечері. Нові черевики начистила, заколок у руде волосся наштиркала* (16, с. 110); *Ничипориха дременула кудись, і я одна лишилася...* (16, с. 173); *А Тамарка тим часом по ліхтарик злітала і вже дибав слідком за Сергієм* (16, с. 235); *До шостої ще хвилин двадцять. Мамка з татком із дому здиміли, а в Катерини ще – справ і справ* (16, с. 7); *...я шагаю по Москві, а по Києву я ганяю з торбами* (57, с. 81).

Деінтенсифікована дія знаходить своє втілення в словах *повзти, лізти, плентатися, пнутися, пиляти, пхатися, дибати, шкандибати, брьохати, тюпати, швендіяти* тощо, наприклад: *Ничипориха бабів привела. Мужики припленталися* (16, с. 110); *Роман побіг до “пиріжка”. Шанівці потягнулися за ним* (16, с. 66); *Мамка допомогла Катерині встати. Крок, другий... І пошкандибала до Шанівки* (16, с. 147); *Людка пошвендіяла назустріч хлопцям* (16, с. 34); *Одна радість – як татко п’яний. Приповзе, вирубиться, мамці – рай!* (16, с. 29); *Раїса покірно до кухні потюпала, а Залусківський далі веде...* (16, с. 156); *Татко п’яний із хати виліз* (16, с. 173).

У зазначених лексемах первинним компонентом виступає інтенсивний. Він поєднується з ПК, який, у свою чергу, продукує такі елементи конотації, як оцінність та емотивність. У зв’язку з цим кожному лексемі можна розташувати на вертикальній шкалі параметричності:

Таким чином, ППК виступає утворювачем конотативної семантики, яка в кожній із лексем має безліч відтінків значень. У результаті конотативно маркована лексема не лише вказує на темп дії, а й на співвіднесеність цієї дії з суб'єктивним баченням автора (мовця). Так, наприклад, дієслово *“пертися”* може реалізовувати семантику *“непотрібності”, “небажаності”, “неохоти”*: *То чого мені серед білої днини туди пертися?* (16, с. 19); *Заскочу на курган на хвилю, – сказала собі. – Може й передумаю до Килини пертися* (16, с. 18). Енантіосемічне значення репрезентує лексема *“пхатися”*. Вона вказує й на інтенсифіковану, і на деінтенсифіковану дію з різними відтінками значення: *Чи в когось із Килимівських переночувати, чи додому пхатися? – задумалася* (16, с. 234); *Оце Ничипориха пхалася поперед інших...*(16, с. 245); *Чоловік припхався наступного ранку* (16, с. 252). Дієслово *“плентатися”* завжди вказує на деінтенсифіковану дію, проте в різних контекстах реалізує відмінну семантику. Воно може позначати: *“іти повільно, через силу”, “іти неохоче”, “ходити в пошуках чогось”, “іти з прихованою метою (наприклад, щоб споживати спиртне)”, “іти всупереч бажанню інших”* тощо, наприклад: *Оце ще Сашко мені таким виросте, зовсім красно буде, – гірко прошепотіла Раїса й попленталася додому* (16, с. 43); *Я тільки примірю! – відповіла Жанночка вже від дверей салону, і Крупка-молодший покірно поплентався слідком* (16, с. 194); *П'яний татко плентався по двору, шукав випити* (16, с. 160); *Та нічо!.. Може, яось воно й пронесе. Якщо Ромка до батька не приплентається...*(16, с. 7); – *Та чого їй плентатися? Мені зовсім не довіряєш?* (16, с. 6).

Яскраві конотативні значення демонструють дієслова *швендяти, вештатися*. ППК у цих лексемах, здебільшого, утворює компоненти емотивності й негативної оцінності. У художніх текстах ці лексеми переважно вжиті в мовленні персонажів і виступають маркерами їхнього емоційного стану. Тим самим уведення їх до мовної канви твору надає текстові яскраво вираженої експресивності: *Доню, ти що, боса швендяла?* (16, с. 7); *От би все їй поночі вештатися! Щоб мені скоро дома була!* (16, с. 57); *Без того погано, ще ти з порожніми відрами швендяєш!* (16, с. 72); *Мамка з татком у понеділок ізранку піднялися й вештаються по хаті – самі не свої* (16, с. 71); *Я тут одна карячуся, у школі діти чекають, а воно десь вештається* (16, с. 12).

Інтенсифіковану дію на позначення *“дуже швидко піти”, “несподівано залишити місце свого перебування”* позначають конотовані лексеми *вимітатися, вишиватися, дертися* і подібні. Утворені на основі інтенсивно-параметричного компонента, вони передають семантику *“несподіваності”, “різкості”, “необхідної швидкості”, “наполегливості”,* наприклад: *Ану, бабо, тихіше! – гримнув на Ничипориху Роман. – Вимітайтеся мені* (16, с. 270); *Зараз Роман прийде... Вишиваймося!* (16, с. 269); *А чого б це ми боялися?! – вигукнуло маля й подерлося просто до віконця їдальні!* (16, с. 226).

Отже, зосередженість номінацій на відхиленні від норм і стереотипів життя призводить до того, що значення, які відповідають флангам градаційної шкали, широко представлені в мові, а центральна частина – досить бідно. Інтенсивність,

яка слугує відображенням кількісних градаційних відношень, та параметричність, що відображає ступінь прояву якісної ознаки, охоплюють усю шкалу градації (посилення (“+”) і послаблення (“-”). Хоча більшість дослідників обмежуються розглядом лише високої міри вияву ознаки [287-289; 153; 155 та інші], нами зафіксовано спробу окреслити межі всіх проявів реалізації ознаки в системі мови та мовлення.

1.7. Узаємодія інтенсивного й параметричного компонентів з іншими складниками конотації

Спираючись на положення про те, що ІК і ПК у СС КЛЮ займають проміжну позицію між ДМЗ і КМЗ, вважаємо за необхідне з’ясувати такі питання: чи всі КЛЮ мають ІК або ПК; чи можливе окремішне існування ІК і ПК; як зазначені складники взаємодіють з іншими елементами конотації.

У складі КМЗ дослідники виокремлюють цілу низку складників: експресивність, яка вміщує емотивність, оцінність, параметричність, інтенсивність; образність, яку формують внутрішня форма слова та (або) мотивованість лексичного значення; стилістичні компоненти, що можуть бути стильовими, хронологічними, соціальними, територіальними [37, с. 135].

Інтенсивний та параметричний компоненти як обов’язкові складники конотації. Беремо на себе сміливість висунути припущення про те, що всі зазначені вище компоненти, окрім ІК та ПК, є необов’язковими для КЛЮ; будь-яка конотативно маркована лексема у своєму складі містить ІК та (або) ПК. Спробуємо обґрунтувати сформульовану гіпотезу.

Аналіз СС конотативів доводить переконливість думки про те, що переважна більшість КЛЮ містять у своєму складі ІК і ПК. Так, зазначені складники досить легко виокремити в значеннєвому плані таких лексем, як: *клепати*, *випікати*, *строчити*, *квецяти*, *пруганити*, *варганити*, *шпарити*, *шкварити*, *мертвопетлювати* (“займатися літературною діяльністю”); *жерти* (“їсти”); *файл* (“кімната”); *куркуляка* (“забезпечена дитина”); *величезний*; *звичайнісінький* тощо. Наприклад: *Кір “клепав” свіжого трилера* (117, с. 181); *Ви повинні шедеври випікати, а не залізяками брязкати* (118, с. 113); *Марла швиденько наквецяла переклад своїх пісень* (45, с. 81); *Марла тоді настрочила йому відповідь* (45, с. 81); *Ще два-три дні, щонайбільше тиждень – і його новий бестселер допруганить кінця* (117, с. 174); *...ті панічні підрядники [твори], що їх ми за півночі наварганили з добрягою Крупчиком...* (5, с. 312); *Я відшпарював усі тексти на своїй машинці, на звичайному форматі А4* (5, с. 76); *...я вже у вісім-дев’ять літ натхненно шкварила таку (не завжди й графоманську!) “дисидентсько”-патріотичну лірику* (30, с. 231); *...дід палить колорадських жуків, яких вони всією родиною збирають на городі з куців картоплі, а ті все одно звідкілясь беруться й жеруть картоплю, аж тріщить* (116, с. 158); *Мазунчика Миколку взагалі не вигідно зобиджати, позаяк лише він має велосипеда, лише в цього куркуляки кишені напхані всякими ласощами...* (116, с. 156); *Романова ж кімната (він нази-*

ває її **файлом**) – порожня (118, с. 97); *Дід теж грів біля вогню крила. Тільки не такі маленькі, як у нього зараз, а величезні...* (116, с. 172); *Справжньою річчю виявилася звичайнісінька, як на Кірів погляд, рушниця...* (117, с. 178). У СС наведених лексем наявні ПК й ІК. Вони тісно взаємодіють між собою, породжуючи інші складники конотації, зокрема емотивність, оцінність, образність, стилістичне забарвлення тощо. Зважаючи на спільність виконуваної функції, ІК і ПК варто об'єднувати в один компонент семантичної структури – інтенсивно-параметричний.

Проте у кожній конкретній лексемі, що введена до комунікативного акту, ІК і ПК виконують не зовсім однакову за своєю складністю роль. Один зі складників (якщо їх два) у СС слова обов'язково є первинним. Він виступає утворювачем іншого компонента – вторинного. У результаті їхнього поєднання семантичне значення слова розширюється, бо відбувається паралельне нарощення одного або кількох компонентів конотації.

Як показує аналіз конотованого лексичного матеріалу, ІК є первинним і виступає моделювальником інших складників конотації в лексемах дієслівної належності. Так, у дієслові, що “позначає дію або стан предмета як процес” [98, с. 52], ІК може легко активізуватися, приєднати до себе ПК, і, унаслідок цього, лексема здобуде кілька додаткових сем. У результаті зміни семантичної структури слово, як правило, змінює свою форму. Таким чином утворюється якісно нова лексема. Продемонструємо сказане, розглянувши СС дієслова **писати** в значенні “займатися літературною діяльністю”. Вище були наведені приклади з художніх текстів, у яких денотативна семантика дієслова **писати** була трансформована в дієсловах **клепати**, **варганити**, **випікати**, **пруганити**, **шпарити**, **мертвопетлювати**. Як відбулася така трансформація? У денотативному ядрі лексеми **писати** в результаті суб'єктивного бачення автора виникає активний ІК (дія інтенсифікується: **клепати**, **випікати**, **квецяти**, **строчити** / деінтенсифікується: **пруганити**). ІК породжує ПК, унаслідок чого відбувається відхід від загальноприйнятої норми, мовного стандарту. ІК і ПК об'єднуються в одне семантичне ціле й продукують семи оцінності, емотивності, образності. Наслідком таких перетворень стає з'явлення нової фонетичної оболонки, яка реалізує нове (у порівнянні з **писати**) лексичне значення, що робить лексему стилістично маркованою та експресивною. Так, дієслова **клепати**, **варганити**, **квецяти**, **строчити** означають “писати швидко, недосконало, недовершено тощо”. Лексему **випікати** можна тлумачити як антонім до слова **клепати**, який матиме значення “писати довершено, досконало, з повною віддачею тощо”. **Шпарити** вжито в тексті зі значенням “друкувати дуже швидко, професійно”. **Пруганити**, на відміну від попередніх лексем, вказує на уповільнену, деінтенсифіковану дію й позначає “писати дуже повільно, через силу, без натхнення тощо”. Як бачимо, дієслівна семантика сприяє активізації саме ІК.

На відміну від дієслів, СС прикметників та прислівників виявляється сприятливою для виникнення продуктивного ПК. Семантика потенційно кожного денотативного прикметника або прислівника має імпліцитну чи експліцитну

вказівку на певний параметр, наприклад, *милий, великий, прямо, добре* тощо. Проте за умови приєднання до ПК семантичного складника інтенсивності в СС лексеми починають відбуватися якісно-кількісні трансформації, унаслідок чого слово змінює свою зовнішню форму, наприклад, *наймиліший, превеликий, прямисінько, добренний* тощо: *Оленка ж тим часом пряла – то була для неї наймиліша з усіх хатніх робіт* (34, с. 29); *...на те пішла добряча частка Ганнусиних заробітків, але Ганнуся (на превелику Василеву полегкість... (34, с. 37); ...очі прямисінько на неї, і в ту мить, опечена до кісток несвітським, крижаним холодом... (34, с. 32); ...і вода достоту мов цілюща, холодна, аж зуби ломить, та добренна... (34, с. 28). У наведених лексемах первинний ПК, приєднавши до себе ІК, продукує семантику емотивної оцінності. Уведення таких слів до мовної канви художнього твору надає йому яскравого експресивного забарвлення. Отже, прислівники та прикметники, як правило, володіють первинним активним ПК.*

У СС конотованих іменників визначити первинність одного зі складників ІПК досить важко. Здійснення цього можливе лише для кожної конкретної лексеми за умови введення її до комунікативного контексту. Так, наприклад, у реченні *Василь розчулювався, обережно гладив доню... по теплих косенятах...* (34, с. 35) лексему *косенята* маркуємо як конотовану, у складі якої вбачаємо ІПК. Зазначений мікроконтекст дозволяє стверджувати, що первинним компонентом у СС слова *косенята* все ж виступає ПК. На шкалі параметричності відбувається відхилення в бік зменшення, ПК продукує елемент інтенсивності: активізується сема “розмір”. Як наслідок єднання – ІПК сприяє формуванню семантики оцінки, зокрема позитивної оцінності, емотивного компонента, який вміщує семи лагідності, ніжності тощо. У реченні *...той бідачисько, що сам навів її на сусідський двір* (34, с. 29) привертає увагу лексема *бідачисько*, значення якої, виходячи з контексту, тлумачимо як “чоловік, що стає причиною великих неприємностей, біди тощо”. У семантиці зазначеної лексеми первинним вважаємо ІК, бо саме він активізує в денотативному ядрі слова “чоловік” певні його характеристики. Інтенсифікована ознака параметризується, унаслідок чого СС лексеми отримує негативну оцінність та великою мірою суб’єктивну емотивність. Унаслідок “чоловік, що приносить великі неприємності” номінується *бідачиськом*. Цю лексему кваліфікуємо як експресивну та стилістично марковану. Отже, іменникова СС може володіти активними як ІК, так і ПК, що найчастіше складають єдине семантичне ціле, роз’єднати яке, застосовуючи методику компонентного аналізу, досить нелегко.

Таким чином, КЛО у своїй переважній більшості створені на основі денотативного ядерного значення, що на своїй периферії активізує ІПК, який, у свою чергу, продукує конотативні семи, а отже, конотацію як таку.

Окремішнє існування інтенсивного та параметричного компонентів. Під час дослідження семантичної структури КЛО необхідно видається відповідь на таке питання: чи можливе окремішнє існування ІК і ПК? Результати аналізу значної кількості КЛ переконливо доводять, що ПК може існувати самостійно, без інтенсивного, у свою чергу, ІК без семантики параметричності також можна виокремити в СС певних конотатів. Зважаючи на складність КМЗ, КЛ можна роз-

поділити на кілька типів: експресивно маркована лексика, хронологічно маркована лексика, територіально маркована лексика, соціально маркована лексика.

Експресивно марковані лексеми у своїй СС містять, здебільшого, компоненти емотивності, оцінності, інтенсивності, параметричності, наприклад: *сичати* – говорити; *реготати* – сміятися; *жадати* – хотіти; *чеберяти*, *бігти*, *повзти* – йти; *ридати* – плакати; *наплодити* – народити; *цмулити* – пити; *фуфоритися* – вдягатися; *втовкмачувати* – пояснювати тощо. У художньому тексті такі експресивно марковані слова виконують ряд стилістичних функцій: передають емоційний стан мовця та його ставлення до мовленого, допомагають схарактеризувати образи твору, експресивно забарвлюють мовлення, тим самим сприяють яскравішому сприйняттю реципієнтом прочитаного: *...і в якусь, може останню хвилину здорового глузду, я зрозуміла, що відтепер бігтиму чи повзтиму до нього а хоч би на полюс...* (95, с. 51); *Адже про майбутнє материнство найкраще написала безплідна Габрієла Містраль, а не та, що наплодила десятьох* (95, с. 75). У структурі лексичного значення таких лексем, окрім денотативного ядерного компонента, обов'язково наявний КМЗ, що складається з емотивної, оцінної, інтенсивної та параметричної сем, які творять експресивні смисли. У таких словах ІК і ПК можна беззастережно об'єднувати в єдине семантичне ціле, бо вони завжди існують поряд, перебувають у найтіснішій взаємодії. Саме тому, очевидно, в ґрунтовному дослідженні експресивної лексики Н.І.Бойко ПК кваліфіковано як показник експресивності лексичної одиниці [37, с. 171]. Отже, в експресивних лексемах ІК завжди співіснує з ПК.

СС образних лексичних одиниць, які умовно приєднуємо до групи експресивно маркованих (до уваги не беремо тих лексем, у яких образний компонент входить до ДМЗ, наприклад: *пролісок, квітень, полуниці* тощо), також передбачає наявність у її складі єдиного ППК. Так, прикладом експресивно маркованих лексичних одиниць можуть слугувати номінанти людини, що в структурі свого лексичного значення обов'язково мають емоційно-оцінний компонент, який породжує образну сему, забезпечуючи експресивний мовленнєвий ефект: *голубка, зозулька, змія, ведмідь, видра, щур* та багато інших. Такі метафоричні назви людини органічно вплітаються в мовну тканину художніх творів: *Зозулько моя, не бійся...* (84, с. 124); *...затаївся, як щур під підлогою* (84, с. 130); *Що це була робота котроїсь сільської видри, вона не сумнівалася й хвилечки* (92, с. 159). У таких лексемах саме ППК стає основою формування КМЗ.

Переважна більшість хронологічно й територіально маркованих лексем у своїй СС не містять ПК. Натомість ІК входить до структури їхньої лексичної семантики. Він акцентує хронотопічні семи, які впливають на формування плану вираження лексеми, наприклад: *булава, шаровари, мешти* тощо. Уведення таких слів до мови художнього твору має різнофункціональне стилістичне призначення.

Хронологічно маркована лексика, до якої зараховуємо маловживані слова з наявними ознаками застарілості або новизни та обмеженим функціонуванням у мовленні, репрезентована в сучасних прозових творах української літератури до-

силь широко. Застарілі слова представлені матеріальними архаїзмами (історизмами) та стилістичними архаїзмами.

Історизми (слова, що вийшли з ужитку внаслідок зникнення реалій, які вони позначали) часто є діалектними мовними одиницями й називають певні предмети побуту, наприклад: **кацавейка** (“вид жіночої спідниці на ваті, хутрі або підкладці”), **джерга** (“товста й груба тканина, рядно, покривало, килим”; “верхній жіночий одяг у вигляді плахти темного кольору”), **коновка** (“дерев’яне відро”) [53]. Здебільшого історизми вживають зі стилістичною метою. Вони увиразнюють зміст, надають текстові пафосності й урочистості або ж, навпаки, слугують засобом творення іронічного контексту: **шаблюка, шаровари, булава, шолом**. Наприклад: ... він був зарубаний черкеською **шаблюкою** (81, с. 13); ...сьогодні ніхто не просить свого коханого зачерпнути **шоломом** води із Євфрату чи Амазонки (95, с. 57); Скажи це котромусь задрипаному патріотіві. Бажано в **шароварах** і з уявною **булавою** (95, с. 74). Інколи письменники вдаються до використання так званих “радянзмів”, наприклад: Учора на колоквиумі з історії я не згадала всіх членів **Політбюро КПРС** і мені поставили “трійку” (95, с. 27); ...в село ринули **райкомівські** лектори-атеїсти (95, с. 39); Десять років **ГУЛАГу** за подібного типу ігри слів, не менше (5, с. 219); ...вочевидь, старичня в **Політбюро** ніяк не могла дійти згоди... (5, с. 224); Але кілька динамічних кроків – **перестройка** і все таке інше (5, с. 217).

Стилістичні архаїзми (слова, які вийшли з ужитку внаслідок витіснення їх синонімами) у художніх творах найчастіше вживаються з метою створення певного емотивно-експресивного забарвлення: **преславна, квилити, таїна, вакації, глупота, нагло** тощо. Наприклад: *О преславна Мати Божа* (95, с. 77); “Поїзд о двадцятій” – **квилито** сьогодні радіо (95, с. 106); Незбагненна, загадкова для мене дата, укрита пеленою давньої-давньої **таїни** (95, с. 38); Бо в черговий раз **нагло** – без попереджень сельовим потоком накочується біль (95, с. 13); У червні, коли майже всі роз’їхалися на практики й **вакації**... (5, с. 113); Господи, яка **глупота** приверзеться у хвилину гніву чи незадоволення (95, с. 53).

До мовної тканини творів дуже часто сучасні автори вводять також і загальнономовні неологізми, наприклад, **Київстар, біг-борд** та інші, проте більш яскравими в текстах видаються оказіональні лексичні одиниці. Письменники творять нову форму слова й тим самим вкладають у нього свій індивідуальний зміст. Так, у творах М.Матіос трапляються новотвори, як-от: **мало-притомні, добре-продажні, відсиденти-дисиденти, голопупниця, патрач, світельце, подаленілий** тощо. Ці лексеми мають потужний експресивний потенціал і яскраво відображають нюанси творчої думки. Доказом цього можуть слугувати цитати з творів письменниці: ...якби оці **мало-притомні і добре-продажні відсиденти-дисиденти** з усієї сили не намагались втовкмачити... (95, с. 71); ...але я не уявляла, як він їде містом – і лишає очі на отих молодюсінських **голопупницях** (95, с. 94); Ні, **патрачу!** Від слова **патрати** (курку, серце, душу, життя) (95, с. 104); Підходжу до вікна. Ані душі. Ані **світельця** (95, с. 66); ...**подаленілим**, але все іще присутнім ароматом дорогих парфумів (95, с. 10). Отже, в СС хронологічно

маркованих лексем ПК відсутній. Проте якщо хронологічно маркована лексема є ще й експресивною, то ПК може виникати внаслідок дії активного ІК, наприклад: **шаблюка** (пор. з неекспресивним *шабля*), **світельце** (пор. з неекспресивним *світло*), **подаленілий** (пор. з неекспресивним *далекий*) тощо.

До соціально маркованої лексики відносимо, услід за Л.О.Ставицькою, “професійні мови мисливців, риболовів, гончарів, шевців тощо; групові, або корпоративні, жаргони чи сленги учнів, студентів, спортсменів та інших, головно молодіжних колективів; таємні мови, арго декласових елементів, ремісників, торговців” [227, с. 21]. Значна частина соціально маркованих лексем у своїй СС містять ІПК, наприклад, **атом** (нарк. “високоякісна рідка наркотична речовина”), **бамбук** (мол.; зневажл. “психічно ненормальна або тупа людина”), **вижлуктити** (жрм. “випити (звичайно спиртний напій)”), **гектар** (“дуже багато чогось”) [228] тощо: *Перед самісіньким носом трясє маленьким целофановим пакетиком, набитим травичкою. – Я приніс атом* (23, с. 42); *Ми жлукнули портвейн у темному класі...* (108, с. 108); *...зараз на майдані має розвеселяти гектар публіки* (69, с. 57-58).

У деяких соціально маркованих лексемах активним та первинним виявляється саме ІК. Це стосується переважно дієслів, наприклад, **чесати, патякати, тормозити, шпарити, триндіти, базарити** – у значенні “говорити”: *Мишка – тріпло, вона ненадійна, обов’язково буде чесати* (23, с. 41); *...між собою триндіять, що малий повністю вдався у батька* (23, с. 33); *Не нада базарити, як моя бабуся!* (23, с. 34); *Маман любить ходити в різні храми, патякати з місцевими бабусями про добро і зло...* (23, с. 53). У таких і подібних сленгових номінантах на позначення дії або процесу ІК активізує семантику параметричності, унаслідок чого лексема може необмежено розширювати своє конотативне значення. Так, до СС таких лексем можуть уходити кілька складників конотації, зокрема, експресивність, образність, стилістичні компоненти.

Слід виокремити групу лексем, у яких ПК превалює над ІК. До таких лексем відносимо переважно іменники, які не лише номінують певний предмет дійсності, а й одночасно характеризують його. Так, наприклад, у молодіжній субмові досить поширеними є лексеми, як-от: **шланг** (“високий чоловік”) ← “Гнучка труба для відведення, передачі, всмоктування і т. ін. рідини, сипких тіл, газів тощо” [219, XI, с. 448], **курдупель** (“низький чоловік”) ← “Коротун, куций” [219, IV, с. 407]: *він був низьким, наче придушеним надмірною гравітацією, косооким курдупелем* (21, с. 22); *На порозі стоїть широкоплечий лисий шланг у чорних окулярах* (24, с. 134). Виникають такі номінанти певним чином. У цих словах денотативне ядро “чоловік” активізує параметр зросту, що в подальшому здобуває інтенсифікацію (*шланг*), або деінтенсифікацію (*курдупель*). Отже, ПК у цих лексемах виконує домінуючу роль і є первинним по відношенню до ІК.

Окрім цього, виділяємо групу лексем, які у своєму складі містять лише ПК. ІК до їхньої СС не входить. Це можуть бути такі лексеми, які лише номінують певні реалії, не характеризуючи їх. Так, в окремій субмові певний предмет дійсності, який уже має свою назву в узуальній мовній картині світу, може здобувати

ще кілька нових форм вираження. Наприклад, представники молодіжного сленгу номінують чоловіка за допомогою таких лексем, як *типоша, бандерлог, грінго, чувак, тип, кадр* тощо: *Уявляю своє життя серед іншого середовища, серед інших типош і мантелен* (23, с. 194); *Випадкові бандерлоги хаотичними плямами повзають по різні боки від мене* (23, с. 60); *І поки вони вовтузяться з тілом отого дебелистого грінго з центру, якого випадково завалили...* (23, с. 6); *Достоевський написав цілу книжку про переживання чувачка, котрий уколошкав стареньку* (21, с. 188). У таких лексемах прозоро вбачається відхід від загальноприйнятої мовної норми, отже, беззаперечно СС цих слів містить ПК. Відхилення відбувається на рівні номінації, його можна тлумачити як однопланове, оскільки семантика лексеми не розширюється, не з'являються нові її компоненти, а ПК впливає лише на процес називання, унаслідок чого лексема, не змінюючи плану змісту, змінює свою зовнішню оболонку – план вираження.

Отже, розгляд СС соціально маркованих конотативів сприяє виокремленню лексем, які, маючи в складі свого лексичного значення ПК, не містять ІК. Таким чином, гіпотезу про можливість окремішнього існування ІК і ПК можна вважати розглянутою. Проте значна частина КЛЮ усе ж містить єдиний ІПК.

Взаємодія інтенсивно-параметричного компонента з емотивно-оцінним та образним складниками. У процесі дослідження було з'ясовано, що роль ІПК у СС КЛЮ є досить значною: за певних умов він стає інструментом утворення конотації. Найчастіше ІПК продукує такі конотативні складники, як оцінність, емотивність, образність. Спробуємо з'ясувати особливості взаємодії зазначених компонентів конотації з ІПК.

Як ономасіологічна категорія ІПК може вказувати на реальні відхилення від норми щодо кількісно-якісних характеристик предметів, ознак, дій. Так, розмір, сила, кількість, якість можуть бути об'єктивними маркерами референтів і закріплюватися в ДМЗ лексичної одиниці. Композиційно ця схема може мати форму тричленної структури, що поєднує спеціальні лексеми, які сигналізують про неоднаковий ступінь вияву певної ознаки, наприклад: *гарячий – теплий* (нормальної температури) – *холодний*. Окреме існування ІПК, що належить до ядерної денотативної семантики, може не призводити до утворення конотативних сем.

Проте найчастіше ІПК входить до семантики лексем, які позначають не лише нормативні денотати, а й такі, що становлять відхилення від певної об'єктивної норми. Нестереотипні показники, наприклад, дуже високий / низький ступінь вияву якісно-кількісних ознак, інтенсифікована / деінтенсифікована дія тощо не можуть бути номіновані нейтральними словами, бо вони реалізують своє значення за допомогою особливих лексико-семантичних засобів. За таких умов ІПК стає утворювачем конотативної семантики, стимулом актуалізації емотивного, оцінного або образного компонентів у значеннєвих структурах лексичних одиниць.

Інтенсивно-параметричний компонент як чинник творення емотивно-оцінного складника. У семантиці конотованого слова ІПК зазвичай формує емотивні, оцінні, емотивно-оцінні семи, які досить часто втілюють не реальні (об'єктивні) показники, а суб'єктивне уявлення про них окремої особи чи колек-

тиву. Людина сприймає світ вибірково, передусім вона помічає аномальні явища, оскільки вони завжди виділені з навколошнього середовища [13, с. 4]. Такі аномальні явища впливають на думки й почуття суб'єкта мовлення, змушують його не просто назвати предмет або повідомити про нього, а й виявити своє ставлення. За таких умов ІПК впливає на процес реалізації аксіологічних та емоційних реакцій мовця. Відхилення від норми конкретної характеристики й усвідомлення мовцем її аномальності призводить до активізації ІПК, який продукує емосеми та аксіосеми. Цей процес можна спостерігати в низці лексем, наприклад, дуже висока людина: *шланг, верства, жердина, гевал, жирафа, плуг* тощо; і дуже низька людина: *курдунель, шпінгалет, бждонц, котигорошко, штемп, комарик, карлик* тощо: *Може вона пожартувала зі мною і замість неї чекатимуть на мене два дебелих гевали із беземоційними "обличчями"...* (105, с. 52); *Два коротко стрижені штемпа, схожих на боксерів, лупцюють товстуна у світлому костюмі* (23, с. 36). У таких лексемах ІПК формує оцінний та емотивний компоненти, які співіснують у КМЗ слова.

У лексичних одиницях, що належать до різних категорійних типів, ІПК продукує семантичні складники різного рівня кваліфікації. Так, у СС певної лексеми один із компонентів конотації виступає домінантним. Він є найбільш значущим у процесі формування семантичної структури слова.

СС іменника дозволяє реалізувати широкий потенціал ІПК – від головного до другорядного. Виступаючи первинним і основним, ІПК може паралельно продукувати емосеми та аксіосеми, які є вторинними (похідними) і виконують другорядну роль у семантиці лексеми, наприклад, людину, що дуже багато працює можна номінувати так: *працелюб, трудоголік, трудар, трудолюб, роботяга* тощо. У СС названих слів первинний ІПК виступає не лише стимулом утворення позитивної оцінки й почуття схвалення, а й є домінантним, головним. Перебуваючи на периферії ДМЗ і, таким чином, будучи непохідним, первинним, ІПК може продукувати домінантний емотивний або домінантний оцінний складники. Так, оцінний компонент можна тлумачити як домінантний у семантиці таких лексем, як: *мамій* (дуже розпечений, виніжений син), *базікало* (людина, що дуже багато говорить), *плаксій* (людина, яка дуже часто й багато плаче), *бабій* (дуже нерішучий, розніжений чоловік), *скупій* (дуже жадібна людина) тощо, наприклад: *Не знаю, що мені робити. В такі хвилини треба обов'язково зайнятися справами, бо від цих роздумів можна стати плаксієм* (23, с. 116); *Ви казали, Господь – скупій. Ви помилялися* (26, с. 34). У таких словах ІПК активізує домінантний оцінний компонент (негативна оцінка), який і продукує семантику емотивності (почуття несхвалення). Емотивний компонент кваліфікуємо як домінантний у іменниках ласкавого й лайливого змісту, наприклад: *голубонька, ляля, янгол, квіточка, змія, відьма, бугай, курвище* тощо. Лексеми з лайливою семантикою в художніх текстах трапляються значно частіше: *Зроби все як треба, голубонько* (16, с. 95); *Тепер у Шанівці нові порядки! Хто правду говорить – той курвище! А хто хлопців губить – той ляля та янгол* (16, с. 130); *А, це чарівна невістка відьми Клименчихи?* (60,

с. 156). У виділених словах первинний ППК продукує домінантний емотивний компонент, який, у свою чергу, стимулює появу оцінного складника.

Для семантичної структури конотованих **прикметників**, у якій “закладена потенційна здатність до інтенсифікації значення” [229, с. 60], характерна наявність домінантного ППК, наприклад, **велетенський, величезний, грубезний, нікчемний** тощо: ...**величезний** такий був горіх і **височенний** (5, с. 19); Я пам’ятаю, як ми тоді на базарі відразу купили кавун, **величезний**, на одинадцять кілограмів (67, с. 122); ...з якоїсь **велетенської** наштанної кишені... (5, с. 7); А тим часом мені ішли **грубезні** листи від Миколи Рябчука (5, с. 196). Як бачимо, “якісні і кількісні параметри в семантиці прикметника визначають коло денотатів, зумовлюють модифікацію його семантики, виявляючи залежність від синтагматичних зв’язків” [37, с. 140]. ППК у СС прикметника часто продукує емотивний та оцінний складники, проте в кожній лексемі один із них є більш вагомим, займає сильнішу позицію. Найчастіше основну роль перебирає на себе оцінний компонент, оскільки семантика прикметника сприяє узагальненню конкретних ознак, властивостей об’єктів і дозволяє кваліфікувати ціннісні ознаки на параметричній шкалі (добре / погано), яка тісно пов’язана зі шкалою інтенсивності (багато / мало). Так, у лексемах, які у своїй семантиці містять оцінку якості певного об’єкта з одночасним вираженням ступеня вияву якісної оцінки, домінантний ППК продукує сильний первинний компонент оцінності, натомість емотивний компонент виявляється вторинним, слабким, порівняно з оцінним складником, наприклад, **прекрасний, жахливий, розначливий, розлючений, добрячий, запаморочливий** тощо: “Динамо” розначливо і спазматично навалилося на московські ворота, але жоден **прекрасний** м’яч того вечора так у них і не влетів (5, с. 45); ...з його **жахними** атракціонами я дуже любив кофолу (5, с. 20); А вночі ми з Крупчиком, доброю душею, длубались у російських перекладах моїх віршів і доходили **розначливого** висновку, що поезія все одно кудись вислизає (5, с. 293); **Розлючений** Алишев увірвався до спальні, підняв його з тапчана і дав з десяток потиличників (5, с. 190); Кожного з цих днів ми проживали ... певний **добрячий** шматок мого життя (5, с. 8); ...звикнуть не тремтіти від шелесту **запаморочливої** кількості купюр (5, с. 93).

Подібними за своєю семантичною структурою до наведених вище є лексеми-новотвори в плані форми або змісту, у яких складник емотивності є вторинним і його семантика проявляється досить слабко, проте на реципієнта вони справляють потужний емоційний вплив, наприклад: ...то була, за визначенням Йосифа Бродського, **переддезодорантна** епоха (5, с. 25); Длинний мав... фантастичну, а краще сказати – **фентезійну** – зовнішність, щось поміж вікінгом і тамплієром (5, с. 114); ...це була найостанніша з останніх Державна Таємниця, яку не вільно розголошувати навіть за умов **найрозперезанішої** гласності (5, с. 217).

Сильнішим емотивним компонентом володіють прикметники, які називають найбільшу міру вияву певної ознаки, наприклад: 25 років! **Абсолютна** старість, кінець усьому, **фініта** (5, с. 142); ...навколо **суцільний** совок, сіра зона... (5, с. 111);

...сотні пожежників отримували свої **смертельні** дози (5, с. 254); ...встановлювали **драконячий** режим до 16 років (5, с. 53); Я здаю собі справу з вашої надзвичайної, просто-таки **пекельної** зайнятості... (5, с. 4). КМЗ цих лексем містить домінантний ІПК, який продукує складник оцінності, що породжує вторинний емотивний компонент.

Досить важко визначити первинність оцінного або емотивного компонентів у лексемах, які містять домінантний ІПК, що має формальні зовнішні показники свого вияву, зокрема, морфемні, наприклад, **довжелезний, товстезний, старезний, грубезний, величезний, престарий, преглобальний, найнезугарніший** тощо: Один старий дід з **довжелезною** бородою не знав, де школа (73, с. 178); ...було вписано до тисячі **товстелезних** талмудів (5, с. 213); **Старезний** Шерех усе абсолютно точно прострілив [передбачив] (5, с. 64); Чому листи такі **грубезні?** [об'ємні] (5, с. 196); У селі панувала **преглобальна** тиша (21, с. 95); Дисципліна була показовою і дебільною: одяг виключно **найнезугарніший** (5, с. 57). У структурі значення таких прикметників первинність або вторинність емотивного та оцінного компонентів можна визначити лише в достатньому контексті. Слід зазначити, що існують прикметники, у яких емотивні семи перебувають у сильній позиції, а семи оцінки віднесені на периферію, підпорядковані семантиці емотивності. Це відбувається за умови десемантизації денотативних сем, яка призводить до того, що конотативний компонент передає тільки емоційний стан мовця в конкретній ситуації: *Маковійчук стане охоронцем тюрми в Коломиї і невдячний, мов скажений пес, катуватиме учителявого сина Євгена* (38, с. 15); ...і дійняла вона мого батька **несусвітнім** страхом (38, с. 15).

СС лексичного значення конотованих дієслів володіє домінантним ІПК, у складі якого ІК займає сильну позицію. ІПК, який указує на підсилення або послаблення дії й містить семи “швидко” – “повільно”, “енергійно” – “мляво”, “з силою” – “слабко”, “голосно” – “тихо” тощо, може продукувати сильніший оцінний компонент (такий процес є найбільш частотним) або сильніший складник емотивності. Так, оцінними можна вважати лексеми **випихати** (випроваджувати), **випріщатися, вилупитися** (дивитися), **видирати** (забирати), **валятися** (лежати), **бовкати, торохтіти, жвиндіти** (говорити), **стьобати** (красти) тощо, наприклад: *Батька випхнули на пенсію, а завідувач кафедри порадив: – Ехали бы вы, Крупки, в Украину* (16, с. 84); ...килимівська сільська рада їх до інтернату **випхала** (16, с. 241); *Крупка пішов до спальні й до дев'ятої ранку випріщався на стелю* (16, с. 199); *Да как ты смеешь? – вилупив очі професор* (16, с. 262); *Професорське дитя обдивилося залишки колекції, які за допомогою міліції вдалося видерти в Жаночки...* (16, с. 236); *Отак простісінько обабіч шляху валялася* (16, с. 230); *Один дурне бовкнув, а інші повірили* (16, с. 124); ...одні говорять, ніби співають, другі **торохтять, ще інші жвиндять...** (38, с. 14); *Я в неї трохи грошиків **стьобнув...*** (16, с. 259). У виділених словах сильний оцінний компонент, який виражає, найчастіше, неприязне або негативне ставлення мовця до суб'єкта мовлення, породжує вторинний емотивний компонент, що реалізує почуття несхвалення, зневаги, презирства тощо. Такі лексеми, як: **смоктати** (пити), **борсатися** (вчитися), **жбурляти** (кидати), **ридати, захлинатися, вити** (плака-

ти), **тхнути** (пахнути), **молотити** (думати), **реготати** (сміятися), **перти** (їхати), **тягти** (вести), **скніти** (жити), **тринькати** (витрачати), **гатити** (бити), **горланити** (співати), **орудувати** (працювати) тощо вважаємо емотивними, бо їхня СС містить сильний емотивний компонент, який є первинним у порівнянні з оцінним складником, а лексичне значення цих слів яскраво характеризує емоційний стан суб'єкта мовлення, наприклад: *Сам висмоктав більш як півпляшки і хоче, щоб йому добре було* (16, с. 15); *...один із них поет-бубабіст, інший перекладач Шульца, ще хтось борсається в якійсь аспірантурі* (5, с. 301); *Аж – раз! Жбурнула Килина гарячий віск у зілля...* (16, с. 24); *А Катерина ридма ридає* (16, с. 24); *Кать! Та не реви ти! – А сама... – захлиналася Катерина* (16, с. 60); *А Райка лежить у ліжку вдягнена і виє* (16, с. 72); *...татко яєчню із салом бачить, а тхне вона йому “Лісовою піснею”* (16, с. 7); *Та годі вже дурне у голові молотити!* (16, с. 172); *Лежить Раїса просто на землі та страшно регоче* (16, с. 174); *Крупка-молодий потяг її оглядати кімнату* (16, с. 204); *Катю? Так оце ти, дитино, тут скнієш...* (16, с. 249); *Ану, Рая, зайди... – каже, щоби мамка без нього грошей не тринькала* (16, с. 41); *По голові сивій – каменюкою щосили загатив хтось* (16, с. 143); *Катерина чогось усміхнулася – та як загорланить...* (16, с. 110); *Мамка з половником орудувала біля каструль* (16, с. 92). Виділені емотивні лексеми не лише передають емоційний стан мовця, а й володіють значним експресивним потенціалом, який впливає на думки й почуття реципієнта. Тлумачення семантичної структури таких слів можливе лише в певному контексті, оскільки поза ним вони можуть мати зовсім різне значення. Наприклад, лексема **перти** (**пертися**) може позначати різні дії (“рости”, “везти”, “їхати”, “нести”, “йти”, “думати” тощо), наприклад: *...перло з-під землі в стовбур небачене заморське дерево* (34, с. 19); *Легко їхали. А чого б не легко? Півсвині, сотню яєць, двох курей, три літри сметани й мішок картоплі приперли рідній дитині, а назад – порожні* (16, с. 228); *...увесь транспорт, що сунув через місто, пер завжди тією вулицею* (5, с. 21); *...буяння зелені. Вона того літа так і поперла звідусіль – можливо справді від радіації* (5, с. 257); *...батько хряснув дверима і кудись попер* (5, с. 45). Ця ж лексема може не лише позначати різні дії, а й указувати на різноманітні семантичні відтінки певного процесу, наприклад, реалізовувати енантіосемічне значення й містити семи “бажання”, “охоти”, “активності” / “непотрібності”, “небажаності”, “неохоти” тощо: *– І чого ми приперлися! – зітхнула Катерина. – Тепер пріться назад у свою Шанівку!* (16, с. 14). *Ой, твоя правда, Іван! Як дізнаються, попруть до тебе лавиною* (16, с. 166); *А ти знаєш, чого мені було варто, щоб він впер тебе до інституту!* (63, с. 127). Лексема **перти** у значенні “нести” може мати семи “важко”, “таємно” тощо, наприклад: *Ухопили за пальто вдвох. До “москвича” доперли, а як у салон затагти – не втямлять* (16, с. 228); *...припер додому рудувате собача* (16, с. 201). Дієслово **перти** може взагалі не позначати конкретної дії, а лише вказувати на інтенсивність процесу: *...якоюсь мірою з нього при цьому перло недожите дитинство – така собі забава у війноньку* (5, с. 20). Ця лексема у своїй СС містить домінуючий ІПК, який поєднано з сильним первинним компонентом емотивності та вторинним слабким оцінним складником.

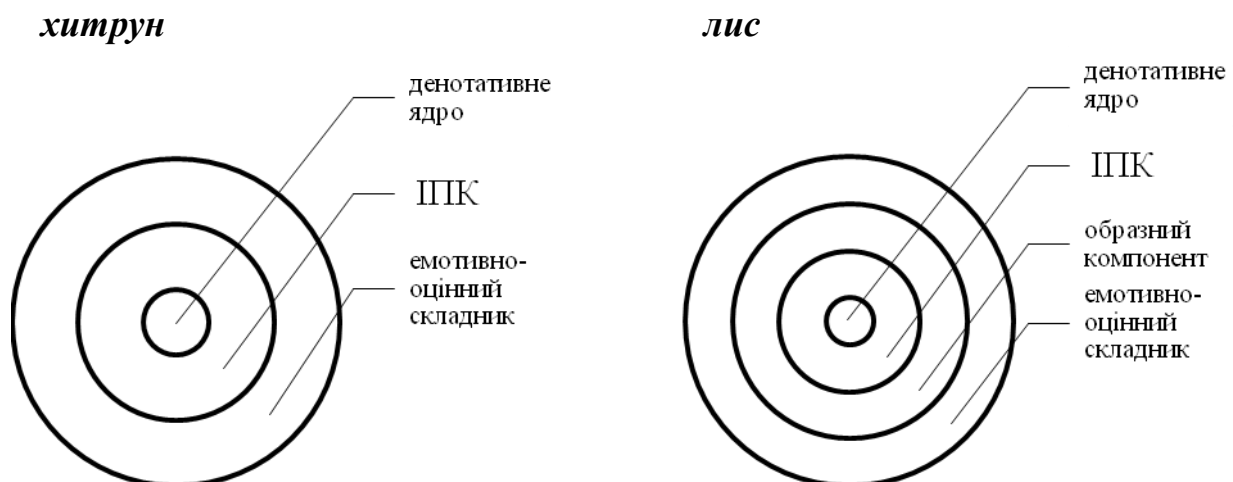
Інтенсивно-параметричний компонент як чинник творення образного складника. У системі мовлення слово завжди співвіднесене з конкретним оди-

ничним предметом (референтом) або класом певних предметів (денотатом). “Багато слів, які належать як основному лексичному фондові, так й іншій частині словникового складу мови, мають стилістичні синоніми в різних пластах лексики. Більшість цих синонімів не мають прямого, вільного номінативного значення” [54, с. 173]. Семантика образності виникає й закріплюється лише в свідомості носіїв мови, “для образу характерна непряма співвіднесеність із конкретним референтом та зв’язки з концептуальною системою” [37, с. 187-188]. Образною семантикою потенційно може володіти кожна повнозначна одиниця. Такої думки дотримуються В.В.Виноградов [58], О.В.Загоровська [102], Н.О.Лук’янова [155], Н.І.Бойко [37] та ін. Образний компонент значення може входити до КМЗ (*вишпирювати* – знаходити, *ведмідь* – про людину, наприклад: ...*наш невгамовний Нусько вишпирював ті мої творіння, хоч я їх ретельно ховав між шкільними зошитами* (38, с. 29)), або належати ДМЗ (*звіробій* – назва рослини, *ніжка* стола), хоча в мовознавстві побутує думка про те, що образний складник доречніше виводити за межі обох макрокомпонентів [37, с. 192]. У СС КЛЮ образний компонент кваліфікуємо як вторинний, що виникає в результаті дії первинного ІПК.

Наявність у структурі значення конотатів ІПК не завжди призводить до творення образного компонента. Так, КЛЮ, які позначають абстрактні поняття й мають у своїй СС активний ІПК, що продукує вторинний емотивно-оцінний складник (*воленька, правдонька, збіговисько* тощо), не містять образного компонента, тобто є лексемами з нульовою образністю.

Як бачимо, образний компонент, на відміну від ІПК, є не обов’язковим складником у структурі лексичного значення КЛЮ: “Образний макрокомпонент у семантиці експресивних слів носить факультативний характер. Як правило, він поєднується із денотацією і (або) конотацією” [37, с. 209].

У результаті метафоричних або метонімічних перенесень СС конотатів, що обов’язково актуалізує ІПК, може нарощувати потужний складник образності, який тісно пов’язаний з емотивним та оцінним компонентами. Так, наприклад, хитру людину можна номінувати й *хитруном*, і *лисом*. СС обох лексем є схожою, проте не однаковою:

Ядерне денотативне коло в обох словах містить сему “людина, що для досягнення чого-небудь діє непрямыми, обманними шляхами”. Унаслідок дії суб’єктивних чинників денотативне ядро активізує ІПК (“дуже хитра людина”). У лексемі **хитрун** ІПК є менш потужним (на осі координат ця лексема буде розташовуватись значно ближче до центру, аніж слово **лис**) і продукує складники емотивності (як правило, почуття несхвалення) та оцінності (зазвичай негативна оцінка): *Ну ти й хитрун!* У СС лексеми **лис** ІПК, що виникає на периферії денотативного ядра, виявляється суперпотужним, унаслідок чого він продукує не лише емотивно-оцінний складник, а й образний компонент лексичного значення: *Багато хто з учених поетознавців, за природою своєю переважно мудрих лисів, бачить Антонича передусім таким собі лемківським Мауглі* (3, с. 112); *І чого тут сидить цей поношений лис, коли вже він забереться геть* (35, с. 410).

Подібну до схеми семантичної структури лексеми **лис** має більшість образних номінацій людини (або іншого предмета думки), які є похідними від назв тварин – зооморфізми (**собака, мавпа, свиня, заєць, горобець, пелікан, корова, динозавр, цап, шкапа**), від назв рослин – ботаморфізми (**рослинка, квітка, опеньок**), від назв предметів – фетиморфізми (**колода, пеньок, лялька, жлукто, череп, діамант, тичка, шланг**) тощо. Такі образні лексеми виступають засобом характеристики людини, зокрема вказують на її зовнішні або внутрішні якості. У сучасних українських прозових текстах образних лексем, які мають позитивну оцінність і почуття схвалення, дуже мало, наприклад: *Та схаменися, голубонько* (16, с. 42); *...на цілих дві третіх складалася з тертих калачів і стріляних горобців – таких, котрі вже мали за собою студії [освіту]* (5, с.167); *Ти що не знаєш, стара шкапо, яка в мене робота?!* (63, с. 123); *...багатьом і двадцяти п’яти ще не було, феномени, вундеркінди, діти-квіти і всяке таке* (5, с. 231). Частіше використовуються лексеми, які хоч і мають потенційну позитивність, проте містять негативні семи, що виникають унаслідок накладання іронічної семантики, наприклад: *...трапляються цілком стерпні (або й цілком нестерпні) кралі...* (5, с. 95); *Семинар вів один з китів тодішньої російської поезії, Юрій Полікарпович Кузнєцов. Полі-Карпович! Тобто швидше все-таки не один з китів тодішньої російської поезії, а один з її коропів* (5, с. 311); *Усілякі тітоньки з вуйчиками ох як кричатимуть на нас, коли дізнаються, що отой блакитноокий симпатюлька з не менш блакитноокою кралечкою (спражній пупсик!)*... (21, с. 188). Найчастіше трапляються образні номінації, просякнуті негативною оцінністю: *Такі діаманти траплялися в такому лайні [про людей]* (5, с. 167); *...але йому ніхто не вірив, бо всі вважали його шлангом* (5, с. 156); *Я був якимось піддослідним кролем. Або офірним цапом* (5, с. 109); *Але золота рибка виявилася піраньєю* (5, с. 160); *Їм ішлося про те, щоб до них на вільне койкомісце тимчасово не підселили якусь одноклітинну почвару* (5, с. 104); *Кольорук був інститутською знаменитістю, монстром і динозавром* (5, с. 101); *...серед моїх майбутніх викладачів превалюють усякі монстри* (5, с. 76); *Обидві були навучихами* (5, с. 49) тощо. Такі лексеми володіють потужним образним компонентом, який формується на основі ІПК, що активізує емотивні та оцінні семи. Образний

складник у СС цих і подібних слів є домінантним, він розміщується на поверхні лексичного значення, завершує формування семантики лексеми.

Отже, всі КЛО містять у своїй СС ІК або ПК (чи ІПК), оскільки конотативними вони стають лише внаслідок дії цих компонентів.

Отже, низка питань, що виникають під час вивчення СС слова, функцій лексеми, механізмів утворення та відтворення слова, концентрується в проблемі значення. Під лексичним значенням розуміємо закріплену у свідомості людини співвіднесеність слова з певним явищем дійсності. Лексичне значення формується під дією трьох чинників: об'єктивної дійсності, яка є основою денотативного значення слова; історичних обставин й особливостей ментальності, що формують конотативне значення; відношення слова до інших слів, які впливають на контекстуальне значення.

Основу семантичної структури КЛО становлять ДМЗ і КМЗ. Денотація й конотація утворюють рівноправні складні взаємообумовлені системи семантичних компонентів. КМЗ складається з кількох можливих, проте необов'язкових складників: експресивності, образності, стилістичних компонентів.

Семантичні категорії інтенсивності й параметричності перебувають у тісному взаємозв'язку. Взаємозв'язок цих категорій структуровано бінарним протиставленням значень кількості і якості: значення якості може бути усвідомлене лише в поєднанні з кількісними характеристиками; водночас кількість може бути оціненою з погляду її збільшення чи зменшення. Категорія інтенсивності реалізує кількісні показники семантики лексеми й указує на такі характеристики предмета, ознаки чи дії, як, наприклад, розмір, сила, темп, гучність тощо. Категорія параметричності реалізує якісні маркери лексичного значення слова та пов'язана, переважно, з оцінністю. Параметричність базується на таких центральних етичних поняттях, як “правильно-помилково”, “добре-погано” тощо. У СС лексеми категорії інтенсивності й параметричності часто поєднані в один компонент значення, який названо ІПК. Проте зрідка категорія параметричності може існувати окремо від інтенсивності, тому на теоретичному рівні роз'єднуємо ці компоненти.

Семантику категорій інтенсивності й параметричності в СС лексеми репрезентують відповідно ІК і ПК: ІК СС слова – це мікрозначення лексеми, що пов'язане з кількісно інтенсифікованою характеристикою позначуваного словом явища та співвідносне з логіко-філософським поняттям міри; ПК СС слова – це мікрозначення лексеми, що пов'язане з якісною характеристикою позначуваного словом явища та співвідносне з логіко-філософським поняттям норми.

У СС КЛО ІК і ПК виконують важливу функцію: перебуваючи на “території” денотативного ядра, вони творять конотацію та змінюють статус лексеми, із власне номінативного утворюється конотативно марковане слово, яке має своє специфічне звукове оформлення. Таким чином, за певних умов ІК та ПК стають інструментом творення конотації.

Категорії параметричності й інтенсивності реалізують суб'єктивне сприймання дійсності; накладаючись на денотативне ядро лексичного значення,

вони формують конотативну семантику, яка може мати безліч значеннєвих нюансів. Семантичні варіанти, які, здебільшого, мають інваріантний центр, упорядковано за допомогою схеми осі координат. Вертикальну шкалу на цій осі співвіднесено з параметричними елементами семантики позначуваного явища, а горизонтальну – з інтенсивними. Зосередженість номінацій на відхиленні від норм і стереотипів життя призводить до того, що значення, які відповідають флангам градаційної шкали, широко представлені в мові, а центральна частина – досить бідно. Інтенсивність, яка слугує відображенням кількісних градаційних відношень, та параметричність, що відображає ступінь прояву якісної ознаки, охоплюють усю шкалу градації (посилення (“+”) і послаблення (“-”)).

Більшість конотативно маркованих лексем містять у своєму складі ІК і ПК. Проте в кожній конкретній лексемі, що введена до комунікативного акту, ІК і ПК виконують не зовсім однакову за своєю складністю роль. Один зі складників (якщо їх два) у структурі семантики слова обов’язково є первинним. Він виступає утворювачем іншого компонента – вторинного. Унаслідок їх поєднання семантичне значення слова розширюється, бо відбувається паралельне нарощення одного або кількох компонентів конотації. ІК є первинним і виступає створювачем інших складників конотації в лексемах дієслівної належності. На відміну від дієслів СС прикметників та прислівників виявляється сприятливою для виникнення продуктивного параметричного компонента. Іменникова СС може володіти активними як ІК, так і ПК, що найчастіше складають єдине семантичне ціле – ІПК (мікрозначення лексеми, пов’язане з якісно-кількісною характеристикою позначуваного словом явища). Визначити первинність одного з компонентів ІПК у семантиці іменника досить важко. Здійснення цього можливе лише для кожної конкретної лексеми за умови введення її до комунікативного контексту. Значна частина КЛЮ містить єдиний ІПК. Іноді ПК може існувати самостійно, без інтенсивного; у свою чергу, ІК без семантики параметричності також можна виокремити в значеннєвому плані певних конотатів.

У структурах лексичних одиниць ІПК формує конотативну семантику, є стимулом актуалізації емотивного, оцінного або образного компонентів, які досить часто втілюють не реальні (об’єктивні) показники, а суб’єктивне уявлення про них окремої особи чи колективу.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕНСИВНОГО Й ПАРАМЕТРИЧНОГО КОМПОНЕНТІВ У СТРУКТУРІ СЕМАНТИКИ КОНОТОВАНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Людині завжди належить право вибору тих чи інших мовних ресурсів для формування й вираження своїх думок. Оскільки мислення тісно пов'язане з емоційно-психічною сферою, то емоції, почуття, оцінки, особливості національної картини світу наявні в результатах мовленнєвої діяльності кожного суб'єкта мовлення. Саме тому значна кількість нейтральних лексичних одиниць сучасної української мови має конотовані лексичні відповідники, які протиставляють себе нейтральним словам ширшим змістовим наповненням і більш значним рольовим навантаженням: окрім номінування, конотатам, як правило, властиве виконання експресивної функції.

Людина, охопивши поглядом зовнішній і внутрішній світ, добирає відповідну форму для позначення виявленого, знайденого, поміченого [82, с. 81]. Дуже часто такою “формою” виявляється саме КЛЮ, яка у своїй СС має ІК та (або) ПК. Зважаючи на те, що “почуттєве, емоційне навантаження несе як слово-знак, так і слово-значення” [125, с. 113], проблема вираження конотативної семантики тісно пов'язана зі співвідношенням плану змісту й плану форми. Конотований лексичний фонд є вторинним явищем у зіставленні з нейтральними, неконотованими лексемами сучасної української мови. СС конотатів є дещо ширшою, складнішою, ніж СС номінативів, а отже, повинна виявлятися у відповідних формальних або неформальних показниках: “відтінки й градації безкінечні, але те основне, що присутнє в думці, присутнє також у її вираженні” [20, с. 183].

Матеріали першого розділу монографії переконливо засвідчили позицію про те, що більшість КЛЮ у своїй СС містять ІПК (наприклад, *чесати, патякати, тормозити, шпарити, триндіти, базарити* – у значенні “говорити” тощо), ІК (наприклад, *шаблюка, вакації, квилити* тощо), ПК (*чувак, типоша, мантелена, бандерлог* тощо). Виходячи з положення про те, що ІК і ПК є утворювачами конотативної семантики, припускаємо, що саме ці складники мають свої засоби вияву в плані форми (*косенята, чистісінький, питоньки* тощо). Проте моделювання конотативної семантики на основі категорій інтенсивності та параметричності може й не мати вияву на формальному рівні (*змія* – про дуже злу людину, *буркотіти, бурмотіти, шипіти* – говорити тощо), наприклад: *Музейні працівники буркотіли під ніс щось осудливе на адресу відвідувачів* (17, с. 5); *Це ти їх мені сюди підкинула, – похмуро бурмотів Ю.І.* (76, с. 210); *“За ваш кошт”, – шипить змія у формі стюардеси Аерофлоту* (17, с. 31). Лише конкретний мовленнєвий контекст дозволяє маркувати окрему лексему як конотовану, що в складі СС має ІК і (або) ПК. Таким чином, моделювання ІК і ПК необхідно розглядати, зважаючи на два критерії: наявність формальних засобів утілення значення інтенсивності та параметричності; існування неформальних, мотиваційних показників семантики інтенсивності та параметричності.

У СС КЛЮ ІПК вказує на об'єктивно-суб'єктивні відхилення від норми щодо якісно-кількісних характеристик предметів, ознак, дій. У системі мови існують слова, які передають лише інтенсивно-параметричну семантику (*дуже, вкрай, надто, вельми* тощо) або поєднують у структурі значення ІПК з іншими семантичними категоріями, як-от: емотивність, оцінність, образність (*геннутися, страшений, перелесник* тощо).

Реалізація інтенсивно-параметричної семантики пов'язана з такими лінгвістичними поняттями, як “інтенсив”, “інтенсифікатор”, “інтенсифікат”. Значення цих термінів науковці тлумачать неоднаково. Так, Н.О.Лук'янова послуговується лише терміном “інтенсив”. Розрізняючи експресивні та неекспресивні інтенсиви, дослідниця називає інтенсивом “будь-яке слово, що містить у своїй семантиці компонент інтенсивності” [155, с. 57].

Дослідниця О. М. Попенко взагалі не розрізняє значення термінів “інтенсив” та “інтенсифікатор”, вважаючи їх синонімічними взаємозамінниками [191, с. 7].

І. І. Туранський використовує терміни “інтенсив” та “інтенсифікатор”. Інтенсифікатором науковець позначає “будь-який засіб, який підвищує ступінь експресивності висловлення” [256, с. 29]. До інтенсифікаторів І.І.Туранський зараховує підсилювальні прислівники, прикметники, дієслова, іменники з семантикою інтенсивності.

Дослідниця значення інтенсивності дії В.П.Мусієнко “інтенсивами” називає одиниці, у яких значення інтенсивності є іманентною властивістю кореня (наприклад, дрижати, тряситися – у значенні боятися), а до “інтенсифікатив” відносить такі похідні дієслова, у яких носіями значення інтенсивності виступають афікси (наприклад, мучити – намучитися, сипати – сипонути) [173, с. 65].

У роботах О.І.Шейгал [287; 288] використано три спільнокореневі термінологічні лексеми. Інтенсифікатами дослідниця позначає слова, які “безпосередньо своєю семантикою називають яку-небудь ознаку й містять вказівку на високий ступінь вияву цієї ознаки” [288, с. 5]. Для позначення компонента інтенсивності, що входить до структури значення таких одиниць, О.І.Шейгал уводить поняття “внутрішній інтенсив”. Терміни “інтенсив” та “інтенсифікатор” дослідниця застосовує для позначення слів-посилювачів, семантика яких повністю орієнтована на передавання значення інтенсивності [288, с. 5]. Такі одиниці науковець кваліфікує як “семантично не самодостатні, а призначені для посилення ознаки, що виражена іншими словами” [288, с. 5]. Незрозумілим є те, чому дослідниця одне й те ж явище позначає двома термінами. Очевидно, саме це й мав на увазі І.І.Туранський, говорячи про недиференційоване застосування лінгвістами зазначених понять [256, с. 29].

У монографії вжито всі три вищезгадані терміни. Тому за необхідне вважаємо здійснення чіткої диференціації кожної термінологічної лексеми.

Під терміном “інтенсив” розуміємо інтенсивно-параметричні слова, які є підсилювачами певної ознаки, що передається іншою лексемою. Інтенсивами вважаємо прислівник *дуже* (разом з усіма його синонімічними варіантами, наприклад, *вкрай, конче, надто, вельми, значно, досить, скажено, жахливо,*

нестерпно і подібні) та адвербіалізовані слова, як-от: *тьма, море, жах, жменька* тощо. Такі лексеми вказують на посилення міри вияву певної ознаки, яка передається прикметниками, дієприкметниками, прислівниками, наприклад, *дуже здібний, підписаний зопалу, дуже швидко*. Якщо зазначені прислівники вказують на послаблення міри вияву певної ознаки, то доречніше позначати їх терміном “деінтенсив”, наприклад, *надто повільно, надзвичайно мало* тощо.

Терміном “інтенсифікатор” позначаємо будь-який засіб, який моделює семантику ІПК у значеннєвій структурі КЛЮ. Такими засобами можуть бути: **семи-інтенсифікатори**, які розташовані на межі денотативного й конотативного макрокомпонентів, як-от: “*дуже*”, “*з силою*”, “*енергійно*”, “*швидко*” тощо та **семи-деінтенсифікатори** “*мляво*”, “*слабко*”, “*повільно*”, “*мало*” і подібні; **морфеми-інтенсифікатори**, наприклад, *прецікавий, манюсінський*; **фонеми-інтенсифікатори**, наприклад, *отакееееенний, диииивно*; **графеми-інтенсифікатори**, наприклад, *С,К,А,Ж,І,Т,Б, тутізараз*. Різниця між інтенсивами (деінтенсивами) та інтенсифікаторами (деінтенсифікаторами) виявляється в тому, що інтенсив безпосередньо не входить до семантичної структури КЛЮ. Він функціонує як повнозначна лексема й поєднується з номінативними словами, тим самим передаючи семантику інтенсивності / деінтенсивності, наприклад, *дуже любити, надзвичайно красивий* тощо. Будь-який інтенсифікатор обов’язково повинен доповнювати семантичну структуру лексичної одиниці. Саме він виконує роль “лакмусового папірця”, на основі якого певну лексему тлумачимо як конотовану, що у складі своєї СС має ІПК.

Лексичну одиницю, у значеннєвій структурі якої можна виокремити інтенсифікатор / деінтенсифікатор, називаємо **інтенсифікатором / деінтенсифікатором**, наприклад, *захоплюючий* (“дуже цікавий”), *обоженювати* (“дуже любити”), *плентатися* (“дуже повільно йти”). Саме інтенсифікати й є предметом аналізу в цій роботі.

Таким чином, необхідним видається з’ясування особливостей моделювання ІПК, що входить до семантичної структури КЛЮ, та виокремлення семантичних різновидів ІПК, який утворений на основі певних інтенсифікаторів.

2.1. Моделювання ІПК у складі семантичної структури конотованих лексичних одиниць

Конотативна семантика певної номінативної одиниці формується на основі ІПК, який репрезентують спеціальні мовні засоби. Семантичні категорії інтенсивності та параметричності знаходять вираження “у мові за допомогою засобів різних рівнів: лексичного, граматичного, фонетичного” [84, с. 26]. Зовнішня форма вияву ІПК має свої певні показники, на підставі існування яких, конкретну лексему й кваліфікуємо як конотовану не лише за своїм змістом, а й за формою. В.В.Виноградов зазначає, що “у самій мові, а зовсім не в психології мовців, крім звуків, форм і знаків, є ще щось, а саме експресія, властива звукам, формам і знакам” [55, с. 244]. Якщо порівняти КЛЮ, у яких наявні зовнішні маркери

існування ІПК у СС, та лексеми, що не мають формального вияву ознак наявності ІПК і належать до корневих немотивованих КЛО (наприклад, *ника, відьма, перелесник*), то перші за кількістю перевищують наступні.

Формальні маркери конотативної семантики, обов'язковим складником якої є ІПК, називаємо інтенсифікаторами, серед яких виокремлюємо: фонемі-інтенсифікатори, графемі-інтенсифікатори, морфемі-інтенсифікатори.

Фонемі-інтенсифікатори як формальні показники наявності ІПК у семантичній структурі інтенсифікативів. У кінці ХХ ст. фонетичний виражальний потенціал став предметом дослідження багатьох лінгвістів: О.П.Журавльова, С.В.Вороніна, І.В.Арнольд, В.А.Кухаренко, В.В.Левицького та інших.

В.А.Чабаненко стверджує, що “можливості української фонетики щодо передачі емотивної експресії зовсім незначні” [278, с. 162], проте з цією думкою можна погодитися лише частково. Ще у стародавній Греції звучання слів привертало увагу філософів. Звукам приписували певну семантику. Так, наприклад **г** – маркувало щось швидке, рухливе, **і** – вузьке, **а** – велике, **е** – вічне, значне. Пізніше теорія звукових асоціацій кваліфікувала звуки **u, a, r** – як страшні, **i** – радісний, **m, n** – ніжні тощо [183, с. 78]. Звичайно, зазначені асоціації не можуть бути завжди включеними до тих слів, у яких наявні звуки, що їх викликають.

В.М.Телія акцентує увагу на тому, що “ефект експресивності створюється або внутрішньою формою, або екзотичним звучанням слова, яке можна прирівнювати до одного зі способів його “окраїнення” [247, с. 12].

О.О.Потебня, обґрунтовуючи думку про єдність змісту й форми, говорив, що смисл лексичних одиниць залежить від звукового оформлення, існування нерозривної єдності звукового образу слова й змісту [193, с. 124]. Як бачимо, існує нерозривний зв'язок між значенням слова і його звучанням. Властивість звуків створювати асоціативні значення в мовознавстві номінують звукосимволізмом. “Звукосимволізм – це своєрідна імітація акустичного образу окремих фрагментів картини світу звуками людської мови, закріплення за конкретними звукосполученнями певних явищ дійсності, і, як наслідок, – сприймання окремих звуків чи їх сполучень як мовних символів” [36, с. 105].

Вивчаючи символічні значення українських голосних і приголосних, В.В.Левицький зробив висновок про те, що різні звуки можуть виступати символами певних понять, наприклад, голосні символізують “освітлення”, “розмір”, “силу”, приголосні передають “активність”, “твердість” тощо. Деякі звуки здатні символізувати більшу кількість понять. На думку дослідника, найбільший конотативний потенціал мають приголосні **р, м, ц, д, л, в, п, х, т** і голосні **і** та **а**. Поняття, що містять у собі негативну семантику символізуються більш яскраво, виразніше, ніж “позитиви” [146]. Звичайно, вияв конотативної семантики не може бути забезпечений лише звуковим оформленням. На це вказував і Ш.Баллі: “Тільки значення слова спонукає нас шукати звуконаслідування в тій чи іншій сполучці звуків...” [20, с. 75].

Унаслідок аналізу мови творів сучасної української художньої прози виявлено звукосимволічні лексеми, які мають ознаки якісної та кількісної трансфор-

мації. Такі якісно-кількісні звукові перетворення кваліфікуємо як фонемі-інтенсифікатори, що демонструють наявність ІПК у значеннєвій структурі КЛЮ.

Фонетична виразність виявляється перш за все в особливо підсиленій вимові, а точніше – у кількісній інтенсифікації окремих звуків і звукосполучень того чи іншого слова. У сучасних прозових творах таку інтенсифікацію спостерігаємо у вигляді: емпатичного розтягування звуків, емпатичного поділу слова на склади, поєднання емпатичного розтягування звуків й емпатичного поділу слова на склади, емпатичного звуконаслідування; вживання слів з повторюваними однаковими складами.

Приєм **емпатичного розтягування звуків** у творах сучасної української прози виявляємо найчастіше. Автори характеризують й оцінюють своїх героїв за допомогою зображення вияву емоцій образів-персонажів певного твору. У той же час емоції героїв передаються через мовлення, у якому й виявляється їхнє ставлення й одночасно оцінка певного явища об'єктивного світу. Так, кількісна інтенсифікація певного звука може передавати емоції та почуття страху, погрози, замилування, нетерпіння, розгубленості, удаваної байдужості, різкості, хвилювання тощо. Розтягування звука може представляти широку інформацію про те, як мовець виявляє своє ставлення до певного явища й оцінює його.

Функцію інтенсифікатора може виконувати будь-яка емпатично розтягнена приголосна фонема. Її наявність указує на беззаперечне існування ІПК, який у СС певної лексеми формує семантику емотивності та оцінності, вказує на підсилення вияву певної ознаки, наприклад: *Які в них усіх ід-діотські імена* (56, с. 116); *Ах, та ти дражнишся з мене! – засичала вжалена до живого перед-екранна Мілена, вкриваючись слизьким холодом, як лускою, – так я ж-ж-ш-ш тобі зараз покажу!..* (37, с. 139); *Я себе зараз таккою хіпністкою почувую, шо то капець!* (18, с. 94); *Це тільки ми такі к-кллльові... Ббоже-боже!* (18, с. 95); *Він оглянув їх і захоплено сказав: “Дмитре Івановичу, ти моз-зз-зг”* (18, с. 166); *Уставати треба дуж-же раненько* (18, с. 92).

Інтенсифікатор [р] дуже часто може передавати імперативність із посиленням негативним значенням: *...на Берківцях, та необгороджена ділянка, де лава за лавою, як стррройсь! – стовпчики з п'ятикутними зірками* (31, с. 59) *...він лише знавісніло блимав своїм штучним оком і гарчав: смірррна, преступнікі!* (5, с. 162). Інтенсифікований звук [р] також може передавати стан фізичного або психологічного напруження, наприклад: *І р-раз... і два... і тр-р-ри! – тіло важко, невисоко злетіло в повітря й так само важко бухнуло на ґрунт* (21, с. 180); *...цей самий Гриня пронизливо свистонув, а потім смачно заверещав на всю вулицю Чоррррррна Манька* (5, с. 465).

Приголосні деінтенсифікатори, як правило, вказують на деінтенсифіковану (уповільнену, довготривалу, повторювану тощо) дію, наприклад: *Як може людина, щойно тобі приємна, в такий короткий час (сссвиссст) зробитися нестерпною? (О, диви як розгойдує – ніби на хвилях!) Затяжка. Сссвиссст. Видих* (18, с. 57).

Емоційну напругу, почуття захоплення, радості, підвищену цікавість тощо репрезентують голосні звуки – інтенсифікатори [о], [а], [і], [у]: *І-і-і-й, нуждочко*

Усі інтенсифіковані звуки, які репрезентують наявність у СС ІПК, передають емоції, що за своєю оцінністю розподіляємо на негативні та позитивні. Так, наприклад, позитивні емоції може моделювати звук [а], що вказує на продукування ІПК семантики захоплення, настроєвого піднесення: *А!а!а!* – *відчайдушно і захоплено стогнуть менеджери* (25, с. 146). Інтенсифікатор [и] здатен репрезентувати підкреслення людського душевного болю, який поєднано зі співчуттям до об'єкта мовлення: *...си-и-и-ирота-небога* (94, с. 116). А інтенсифікований [у] може передавати негативну оцінку, наприклад: *...це не лікується, просто треба вже довіку на хімії сидіти, – “у-у-ужжас”* (31, с. 61); *Наку-у-урені! Ой, підуть... Глянь, Віть, які в них очі* (18, с. 228). Інтенсифікатор [о] може підкреслювати негативний настрій суб'єкта мовлення: *А чого її нема?! – плакала я з ванни. – Ну чоооо-гооо її нема?!?!* (67, с. 112).

Значно рідше, порівнянно з емпатичним розтягуванням звука, сучасні українські письменники послуговуються прийомом **емпатичного поділу слова на склади**: *Про деградацію, – видихнув він. – Про де-гра-да-ці-ю, яку не зупинить навіть білий комірець* (114, с. 18); *У двері дзе-лень-кну-ло* (96, с. 73). На склади автори найчастіше поділяють номінативні одиниці, які у своїй СС не містять ІПК. Проте такий емпатичний поділ призводить до того, що лексема набуває ознак винятковості, загострює увагу читача на певному фрагменті картини світу, а в результаті з'являється інтенсивно-параметрична семантика: *Кожна порядна домогосподарка повинна пам'ятати про солідарність. Солідарність. Повтори! Со-лі-дар-ність* (25, с. 142); *...я вчора познайомився з такою жінкою! – заблищали очі в Араменка. – Куди цим куркам до неї! ... А головне – з нею можна роз-мов-ля-ти!* (114, с. 107); *Це тобі так не минеться, мета-фо-рист!* – *процідив він крізь розбиті губи* (114, с. 125); *...відверненій до дошки вчительці чутно було лиш монотонний низький гул, ніби класну кімнату раптом виповнили джемелі: “Жи-дов-ка, жи-дов-ка, жи-дов-ка* (31, с. 40); *Гладкий Хіппі виразно проартикулював губами: “БІ-ЖИ”* (21, с. 23) – у наведеному наостанок прикладі, який містить у собі значення пояснення, поділ на склади здійснюється мовцем (через безпосередній вияв волі автора) з метою конкретизації дохідливості сказаного, актуалізації семантики імперативності.

Прийомом **поєднання емпатичного розтягування звуків з емпатичним поділом слова на склади** автори сучасних творів також послуговуються не досить часто. Як правило, цей прийом допомагає передати інтенсифіковану / деінтенсифіковану семантику, наприклад, почуття обурення, замилювання, схвильованості, нетерплячості персонажів. До того ж за допомогою цього прийому певне явище або процес завжди маркується або як позитив, або як негатив: *“Хі-та-а-а... Хі-та-а-а” – муркоче собі під ніс Маринка* (87, с. 129); *Глухо. Тільки лампи по нігтях світять. Зе-ле-е-ні. (“О-ле-е-нно”)* (41, с. 17); *...я рік служив у ге-се-ве-ге. Ге-се-ве-ге – це Німеччина, східна* (4, с. 43) *Тра-ла-ла-ла!* – *горланила Таня* (2, с. 229); *О-йо-йо-йо-йой!* – *натхненно заверещав син* (117, с. 176).

Отже, важливим фонетичним засобом творення ІПК виступає кількісна інтенсифікація звуків. Проте інтенсивно-параметрична семантика може виявля-

тися також і через якісну інтенсифікацію окремих елементів фонетичної системи української мови, яку в мовознавстві прийнято називати звукосимволізмом. Вияви звукосимволізму у творах українських прозаїків двадцять першого сторіччя досить прозорі. Художні тексти насичені конотованими лексемами, які містять у собі ІПК, що продукує семантику “негативного” та “позитивного”. Якщо використовувати термінологію В.В.Левицького, то значення “мінусовості” безпосередньо допомагають утворювати “неприємні приголосні”, до яких учений відносить [х], [ш], [ж], а також “неприємні голосні” [у], [и], [є], [а]. Найчастіше ці звуки існують у негативно-оцінних номінативах та дієсловах, які у своїй СС містять ІПК, проте іноді негативна оцінність нівелюється (це відбувається в жаргонно-сленговій субмові), натомість активно виявляє себе інтенсивно-параметрична семантика: *живодер, хижак, шарлатан, хвойда, химера, хамло, халепя, халуна, шейма, шерепя, шалапай, шарабани, жахнути, жерти, хавати, жлуктити, жбурляти, шиверногати, шарпати, шматувати, вишиватися, пхатися, шурхотіти, швендяти* тощо, наприклад: ...життя ця *шерепя* могла б собі обірвати й жменею пігулок, яких удома вистачало по саму горлянку (119, с. 10); *Машина* тепер котила поржньою вулицею, обганяючи поодинокі розбиті *шарабани*, що тяжко було назвати машинами (119, с. 65); *Жерти* в нього не було ніколи нічого, бабок теж не було, так що ми пішли удвох в якусь дешеvu харчевню, він знав, що і де можна похавати недорогого (99, с. 167); Вони з *Максом* давно не бачились, і якось пішло добре все і *нажлуктилися* добряче (97, с. 207); *Найдурніше* те, що він сам ніколи не зміниться, хоча зараз ця думка настирно *шарпала* його (119, с. 15); *Макар* з ноутбуком біля вікна бутерброд *шматує* (15, с. 49); ...миє руки, раз-по-раз розпаковуючи новий шматок антибактеріального мила, попередній *жбурляючи* в смітник (40, с. 126); Ми пожадливо й похапцем ловили манну інформації ... Ми *напихалися* нею по саму зав'язку (40, с. 46).

Відчуття неприємності викликає також звук [р], який утворює інтенсифікатори з іншими приголосними, наприклад, такими, як [б], [д], [х], [г]: [бр], [др], [хр], [гр]. Символічними ці сполуки стають у КЛ на кшталт *дремнути, бабратися, відрубувати, хрипіти, грохати, гримати, драпати, дрейфити, брякнутити, брязнутити, бридота, брикати* тощо, наприклад: Ми *бабралися* в жалюгідних заростях, ніби мухи в павутинні (2, с. 307); Але вся я краще за тебе, – спокійно *відрубувала* *Цветка* (78, с. 157); *Стьопка* заколисав доньку, вдягся і *дремнув* на двір (14, с. 136); *Брехня!* – мамка аж *хрипить* (16, с. 139); Для чого директору музею ... *грохати* одного зі своїх постійних годувальників (49, с. 222).

Засобом вияву ІПК виступає прийом емоційного звуконаслідування, який найчастіше виявляємо в оформленні дієслів зі значенням звучання, мовлення, як-от: *бубоніти, тарахкотіти, торохтіти, гуготіти, нявчати, квоктати, шипіти, ляпати, пицати, зойкати, щибетати, бурмотати, белькотати, фурчати, гарчати, каркати, шкабарчати, гудіти, цокати* тощо. За допомогою зазначеного прийому передається семантика різкості, напруження, підсилення вияву ознаки певного явища: *Орися* солі взяла, продавщиця на неї *бубоніла* (14, с. 127); Вона любить багато говорити. Без упину *тарахкотить* – і не розуміє

мене (68, с. 43); Стас якось дивакувато **хихотнув** (119, с. 114); Газові печі досить весело **гуготіли** зсередини, вже від самого цього звуку робилося тепло (5, с. 35); Ми... Два дурні листочки... **Нявкнемо** – а на нас гора листя (16, с. 137); Це так, коли займаєшся коханням і несподівано дістаєш ляпаса, – **заквоктав** Магріб (119, с. 135); Та здалося мені твоє шиття! – **зашипіла** Тетяна (14, с. 148); Дядько Роман казав, що треба трактора терміново зібрати, – **лягнула** дівка і язика прикусила (16, с. 7); Черговий теракт, – **пискнув** роздратовано Магріб (119, с. 134); ...рахували витрачені гроші, **зойкали** й бідкалися (16, с. 54); Ой, пуся. Ти тільки подумай, – **защобетав** Магріб (119, с. 133); А-а-а, ходиш тут, – **пробурмотів** доньці (16, с. 160); Прекрасні, прекрасні, – **забелькотів** Русланчик. – Фі. Ти завжди вирізнявся несмаком і такою ж мораллю, – **зафурчав**, наче кіт, Магріб (119, с. 137); Це що тут за старе хаботиття крутиться?! – як **гаркне**. Баба ледь не зомліла (16, с. 162); Пан Міхал, пан Міхал, – **прокаркав** він стурбовано (2, с. 41); ...нарешиті голос, зовсім незнайомий, на слух пропитий або з похмілля **зашкабарчав**: – Їдь до моргу (119, с. 81); Що це? – **прогудів** напарник (119, с. 81); І я без вас... І я без вас... – **торохтіла**. – Це ж щастя яке (16, с. 128).

Інтенсивно-параметричну семантику передають у сучасних прозових творах також за допомогою прийому **вживання слів з повторюваними однаковими чи подібними складами**, наприклад, **бабахати (бабахкати), гигикати (хихикати), прибамбаси, сюсюкати, улюлюкати** і подібні: Ми **гиготіли** у відповідь і вдавали імбецилів (5, с. 154); У Стаса завжди є спирт. – І зла баба, – **хихикнув** лейтенант (119, с. 114); Решта – невимушена балаканина про різні чоловічі **прибамбаси** (113, с. 11); Вона більше нікого не називала “зайченятком” чи “гусочкою”, не посміхалась ... і не **сюсюкала** (2, с. 121); Дівчата заверещали від захвату, хлопці **заулюлюкали**, баян завів мелодію (14, с. 43).

Як бачимо, автори сучасної української прози в своїх творах широко застосовують фонемно-інтенсифікатори, які є показниками наявності в СС КЛ ІПК, що виступає засобом творення таких компонентів конотації, як емотивність, оцінність, образність.

Графемно-інтенсифікатори як засіб творення інтенсивно-параметричної семантики. Зосереджуючи увагу на певному фрагменті картини світу, суб'єкт мовлення, зокрема автор художнього тексту, намагається певним чином виділити його з навколишнього середовища, підкреслити винятковість зображуваного й одночасно донести потрібну інформацію до реципієнта. Для досягнення такої мети письменник послуговується цілою низкою мовних засобів. Одним із таких засобів є графемно-інтенсифікатори, які дозволяють передати в писемному мовленні інтенсивно-параметричну семантику, що в усному мовленні утворена інтонаційними акцентами. Графемно-інтенсифікатори є не досить поширеними, а скоріше навіть винятковим явищем у художніх текстах. Проте деякі автори, наприклад, Любо Дереш, Ірена Карпа та деякі інші демонструють широкий спектр інтенсифікувальних можливостей графічної системи. Використання графемно-інтенсифікаторів зазвичай носить індивідуалізований характер, тому більшість із них трактуємо як авторські неологізми в плані форми.

Аналіз текстів прозових творів сучасної української літератури дозволив виділити такі різновиди графем-інтенсифікаторів: “курсивне” виділення лексеми; виділення потрібного слова за допомогою “жирного” шрифту; написання лексеми великими літерами; винесення слова в окремих рядок або абзац; поєднання кількох слів; поділ одного слова на частини; багаторазове повторення однієї лексеми або її частини; відокремлення кожної букви або складу в слові; транслітерація; прийом графічної трансформації; прийом графічного скорочення слова; поєднання кількох різновидів графем-інтенсифікаторів.

Прийом “курсивного” виділення лексеми в писемному тексті дозволяє авторові зацентувати увагу читача на лексемі, яку, очевидно, в усному мовленні виділено інтонаційно. Як правило, курсивуються слова, що поза контекстом мають номінативну семантику, що не ускладнена конотативними семами, наприклад: ...та, бачся, “теж відмінниця” (31, с. 41); Кварц! У тебе ж *пальця* немає! (18, с. 265); Допоки я не оголошу нового сезону *полювання* в Гельсінкі (43, с. 236); ...до найближчої станції дороговкази обіцяють цілих шість чи навіть сім з половиною кілометрів (і ті кілометри, поза всякими сумнівами, були *гуцульськими*) (3, с. 182); Я пишу *жіночу прозу* (43, с. 178); Якось водномить усе стало реальністю і можливістю, *історичною можливістю*, уявляєш? (5, с. 301); Дунусь не мав сили обернутися, щоби подивитися, як задалеко їхні *заготівельники* (82, с. 63). Графічне виділення номінативних лексем призводить до того, що їхня СС ускладнюється, бо активується ППК, який може продукувати значеннєві складники емоції та оцінки.

Прийом виділення потрібного слова за допомогою “жирного” шрифту виконує таку ж функцію, як і прийом курсивного виділення лексеми: *Він пробує звільнитися від логосу, і фокус розкривається* (18, с. 264); *Тому що насправді у тебе була сестра* (36, с. 25); – *Бодя... чи як тебе там... Володя... – Михайло, – підказав наркоман. – Михайло!* – промовив кіт зневажливо (21, с.106); *А бачиш? Я видів то!* (18, с. 70); *Тупик. Рейки. Хмари. Свист у вухах. Терезка обвилася телефонним шнуром, як удавом, і притулила слухавку до вуха* (18, с. 106). Іноді можемо спостерігати виділення жирним шрифтом цілих речень і навіть абзаців. Такий прийом дозволяє авторові прозового тексту передати вкрай важливу інформацію, зокрема, винятковий психо-емоційний стан героя. Так, наприклад, у романі “Архе” Любка Дереша, де велика увага приділена описові емоційного стану героя під дією наркотичних речовин, його думки та їх реалізацію письменник часто передає за допомогою описуваного графічного засобу: *Не наважується відвести погляд від безконечних гектарів незайманого простору. Біле. Усе, що він бачить перед собою, – це білий колір. Усе, що він пам’ятає, – білий колір. Арктика* (18, с. 290).

Написання лексеми великими літерами також є інструментом актуалізації інтенсивно-параметричної семантики: *Чи подати клопотання в Кабінет Міністрів про надання селу Магдебурзького права, щоби заборонити ТАКІЙ молоді швендяти туди-сюди без діла?* (21, с. 97); *При цьому зуvidів щось ТАКЕ, від чого йому зірвало шифер із цвяхами й кроквами* (18, с. 117); *Так-от: завалюю, значить,*

я в триста третю, у сумці снаряд “чорнило”, а ти знаєш як я заходив, не? Я **НОГОЮ** двері відкривав! (18, с. 110); Кілька разів вона вже заходила в озеро, але відразу ж із тицанням вибігала й кричала, що вода страшенно тепла. Та що там, **КИП’ЯТОК** (21, с. 73); **МЕНІ ПОСТАВИЛИ П’ЯТІРКУ** (20, с. 21). Наведені приклади яскраво демонструють процес формування в денотативних словах ІПК. Виділення лексем призводить до інтенсифікації ознак, які вони передають.

Прийом **винесення слова в окремий рядок або абзац** вказує на виняткову значущість виділеної лексеми. Цей прийом максимально активізує сприйняття реципієнтом текстової інформації: ...*спочатку було*

СЛОВО (18, с. 253). Поглиблений зміст лексеми автор передає за допомогою незвичної форми: *Певно, в такі-от вечори і приходить*

Смерть (43, с. 178). ІПК у таких лексемах є обов’язковим складником. Він викликає в читача певні емоційно-оцінні реакції, наприклад:

Тиша.

– *Телефон класний, – сказала, повісивши слухавку назад* (18, с. 106);

Так її було вбито вдруге (36, с. 25).

Прийомом **поєднання кількох слів** також послуговуються автори сучасних українських прозових текстів. Цей прийом поділяємо на два різновиди. Перший різновид – суцільне злиття кількох слів – утворює незвичні за формою лексичні конструкції, які мають складну за своєю структурою семантику: *Дівчатка ж від 4-х до 7-ми намагаються переплавити куклумашу в лялькубарбі* (39, с. 186); *Вона не хотіла їхати до Парижу нап’ятнадцятьднівобожеякещастя* (41, с. 15); *Світу не потрібна свобода, тому що вона осердя тутізараз* (18, с. 210); *Тому покоління, котре відходить зі скрипом, – це не якесь там коліно шістдесятників, вісімдесятників чи – господипомилуйскажітьалілуя – дев’яностиків* (18, с. 252); *А Євка так мріяла хоч із місяць не чути цього дикого юкрейніан рашена в селопристоличеному виконанні* (41, с. 14); – *Не буде, – твердо пообіцяла собі пані Рома Міждвохчоловіків* (3, с. 148); *Бриніло в мізках: нехайвонадастьменіспокоїябільшенеможенежайвонадастьменіспокоїянеможубільше* (96, с. 139).

Другий різновид прийому поєднання кількох слів – поєднання за допомогою графеми “дефіс” – (поряд із першим) утворює лексеми, які диференціюємо як індивідуально-авторські новотвори в плані вираження, наприклад: *Це полювання, де всі питання вирішуються тет-а-тет – ти-і-текст* (18, с. 294); *Це загальна стадія. Осінньо-часниковозрота-сонний токсикоз* (41, с. 15); *Перше, що запитала моя колишня-перша-й-остання дружина (в подальшому м^к), де я збираюся ночувати* (40, с. 7); *Все було гаразд, поки Мілена працювала в службі новин – двічі на день з’являлася перед камерою з увімкненим ув очах вологим сяйвом “о-яка-радість-знову-вас-бачити”* (37, с. 125); *Ішла тільки тоді, коли відчувала, що сили мої відновилися, що я знову готова мити-проти-прибирати, тягати сумки й керувати великим відділом* (110, с. 70); *Другого дня не-в-спроможі-згадати-якого місяця, прибувши в обітовані місця* (39, с. 234). Цей прийом застосовується прозаїками вкрай рідко. Проте наявність у тексті такого роду графем-інтенсифікаторів засвідчує беззаперечне існування в їхній СС ІПК, який продукує потужні емотивний та оцінний складники.

Приєм багаторазового повторення однієї лексеми або її частини дозволяє авторові передати інтенсивно-параметричну семантику, зокрема високу міру вияву певної ознаки, вкрай інтенсифіковану дію, тяжкий фізичний чи психо-емоційний стан людини тощо, наприклад: *Ворони влітають на дах – і перед очима стає чорно, чорно-чорно, чорно-чорно-пречорно від чорного вороння ...* (18, с. 229); *Ноги тупо-тупо-тупо-тупо-тупотіли* (18, с. 231); *Але Федя сильно штурхнув ногою стілець, і під моїми ногами вибухнула порожнеча ШОК ШОК ШОК ШОК ШОК ШОК ШОК ШОК ШОК ШОК* (21, с. 173).

Ще одним способом утворення інтенсивно-параметричної семантики в лексемах номінативного типу є прийом відокремлення кожної букви або складу в слові: *Скажіть “алілуя”, і ви врятовані. Скажіть це. С,К,А,Ж,І,Т,Ь* (18, с. 252); *К а с а н д р а к а ж е л ю д я м, я к и й є с в і т н а с п р а в д і. А Г е л е н к а ж е ї м т е, щ о в о н и х о ч у т ь п о ч у т и* (32, с. 198); *...ця Римочка зненацька виявилася д и т и н о ю, такою самою, як і Дарка* (31, с. 41). Цей прийом спостерігаємо вкрай рідко. Його застосування видається доречним тоді, коли передають здеінтенсифіковану дію або уповільнений процес, наприклад:

Зненацька... Зад з во ни в... Те леф он...

Міліціанти... З а в м е р л и...

Геньо... За в м е р...

Олежик... Зав ме р... (18, с. 230).

Транслітерація (від лат. trans – крізь, через і litera – буква) – передавання слів тексту, записаних однією графічною системою, засобами іншої графічної системи [98, с. 185; 260, с. 691], порівняно з описаними графемами-інтенсифікаторами, є більш традиційним способом виділення необхідної лексеми, її застосує ширше коло сучасних українських прозаїків. Іншомовні вкраплення в український текст, під час яких часто запозичують не лише семантику, але й форму слова, є тенденційним явищем в українському мовному просторі. У художньому творі взаємодія ресурсів різних мов може відображати реальне мовне становище, може бути витонченою авторською грою, засобом “пригнічення” якоїсь мови, вираження неприязні до неї, може свідчити про низьку або високу освіченість автора чи персонажа. Це призводить як до мовного збагачення, так і до мовного засмічення, хоча останнє, на жаль, трапляється значно частіше. Сучасна українська проза досить часто демонструє транслітерації з англійської, німецької, польської та інших мов, наприклад, *бай, бойфренд, бестовий, хай, мані, фейс; бандана, кіндер, фатер, бус, кнайпа; бімбер, фраєр* та багато інших: *її бойфренд рвонув із свого загадкового бізнесу* (35, с. 88); *...знайшла б собі якогось правильного типошу, який ніколи не спав із бабою, і все було б гут!* (23, с. 70); *Мemento морі, – сміється він і пливе до берега* (23, с. 144); *...там є така кнайпа в самому що не є старому місті...* (5, с. 13); *Така собі революція, революшн намба ван* (5, с. 52). Найчастіше послуговування транслітерацією призводить до формування інтенсивно-параметричної семантики, бо незвична форма є ознакою продукування ширшого семантичного спектру, особливості якого залежать не лише від того, що саме хотів передати автор, а й значним чином від того, як сприймає сказане кожен конкретний реципієнт.

До графем-інтенсифікаторів відносимо також **прийом графічної трансформації**, який виявляє себе за допомогою низки формальних засобів і реалізує особливості авторської мовної гри. Так, автори художніх текстів можуть вносити зміни в оформлення тієї чи іншої лексеми, які вказують на те, що слово, унаслідок дії мисленнєвих операцій конкретного суб'єкта мовлення, здобуває ІПК семантичної структури, який нарощує від одного до кількох складників конотації. Унаслідок таких перетворень може формуватися іронічно-гумористична семантика, наприклад: *Для нас вона вигадала свої **студради** (які ми не могли не називати **стук-радами** – само просилося!)* (5, с. 89); *В заголовку замість **СТАЛІН** стояло ... **СТАРІН*** (5, с. 219); *Ой, дограєшся ти в мене, – погрожую, – що я тебе **увікалічу!*** (118, с. 118); *У заголовку мало стояти **ЗНИЩУЙТЕ ГРИЗУНІВ**, а стояло **ЗНИЩУЙТЕ ГРУЗИНІВ*** (5, с. 219); *У Мідних Буках ми аутсайдери, погані діти... Ми – **цвіт** нації, ми – **цвіль** нації* (21, с. 14); *Система диспонувала цілим набором пасток і пасточок для нас: прописка, стаж, військова повинність, тисяча і один облік, перший відділ, другий **відділ**, третій **шмідділ*** (5, с. 139); *...вантажівка щент заповнена ширпотребом, який навіть у неблизькій Килимивці називають не інакше, як “**ширнепотріб**”* (16, с. 47); *...мали тих книжок ... тисячі томів. ... І я був певен, що того ж таки Гоголя у них є ще з кілька десятків у різних виданнях і комбінаціях – і **Гоголя**, і **Моголя**, і **Шмоголя*** (5, с. 64); *...заповнюючи бланк, у графі про рівень забезпеченості він написав: “**мамозабезпечені**”* (3 усного мовлення).

Прийом графічного скорочення слова, який полягає у фонетичному відображенні “нелітературної” вимови певної номінативної лексеми, також застосовують автори сучасних українських прозових текстів, наприклад: *Уяви собі: такий примерхлий листопадовий ліс, 12 кеме від містечка* (5, с. 176); *...приїхав московський власник з дружиною, з'явився голова російського культурного центру, прийшли російськомовні поети і **теде*** (20, с. 108); *У вересні нас повезли на т.зв. **сеге-роботи*** (5, с. 119); *Цей лабіринт і є наша доля, проста, як вхід-вихід, лоно-нулик, ротик-хрестик, **вкл-викл*** (39, с. 230); *...після виходу в **тзв** “вільний світ”, вождь продовжив практику неучасті* (39, с. 265). ІПК у СС таких лексем актуалізується завдяки утворенню незвичної графічної форми й може навіть утворювати похідні, мотивовані внутрішньою формою КЛЮ: *Павільйон, де зазвичай продавали **беушні** ровери* (1, с. 6); *...біля апаратури вовтузилися пацанчата **петеушного** віку* (49, с. 105); *Цеж був **сересерівський** метод, совєти купували революцію на корню* (102, с. 109).

У сучасних художніх творах часто спостерігаємо **поєднання кількох різновидів графем-інтенсифікаторів**. Варіантів такого поєднання безліч. Так, українські прозаїки можуть суміщати прийом поєднання кількох слів та написання лексеми великими буквами; прийом виділення потрібного слова за допомогою “жирного” шрифту та написання лексеми великими літерами; прийом відокремлення кожної букви або складу в слові; виділення потрібного слова за допомогою “жирного” шрифту та написання лексеми великими літерами тощо, наприклад: *...слово “свобода” нічого не означає, крім цієї раптової порожнечі –*

СВОБОДАСВОБОДАСВОБОДАСВОБОДАСВОБОДАСВО (32, с. 189); Куди котиться наша молодь? Чи котиться вона взагалі, а чи загниває без руху, як оті бахори-халамидники-ворохобники, що безсоромно йшли, **ТРИМАЮЧИСЬ ЗА РУКИ?** (21, с. 97); **Дивно-дивно.** Ну просто **ШАЛЕНО** дивно (18, с. 136); **Так поглинає ЗАПАХ БЕЗКОНЕЧНОСТІ** (18, с. 264); Маестро оцінює, що такого цікавого можна зробити з цим ходячим спазмом образ, **а ле в го л ові ТИ Ш А** (18, с. 265); Бо тільки ті листочки йому й потрібні. **ЙОГО ПІДСЛАЛИ ЗАБРАТИ ЇХ!** (18, с. 70); ...**падаю не не се несе несе н есенесе оце ого-гооо о оо о о О О ОО О О Оооо о** (18, с. 251). Таке нагромадження графем-інтенсифікаторів застосовується нечасто, проте дозволяє авторові передати потрібний зміст для сприймання читачем.

Як бачимо, інтенсивно-параметрична семантика може виявлятися за допомогою широкого спектру графем-інтенсифікаторів, які розширюють значеннєву структуру лексеми й трансформують номінативну одиницю в конотативно марковану.

Морфемі-інтенсифікатори як формальні показники наявності ІПК у семантичній структурі інтенсифікатів. Специфічною ділянкою мовної номінації є дериваційна система, особливості якої виявляються в тому, що нові слова створюють на основі тих, що вже існують у мові. Як відомо, основною словотвірною одиницею є похідне слово, а більшість КЛО з ІПК належить саме до похідних, що й робить їхню семантику більшою за обсягом порівняно з непохідними номінативними словами.

Дериваційним процесам, пов'язаним із утворенням конотативно маркованих лексичних одиниць, присвячено чимало праць як в українській, так і в зарубіжній лінгвістиці. Словотвірні можливості української мови вивчали такі лінгвісти, як О.К.Безпояско [25], К.Г.Городенська [25; 78], А.П.Грищенко [81], В.В.Грещук [85], Є.А.Карпіловська [114], Н.Ф.Клименко [114-118], М.В.Кравченко [78], Г.М.Сагач [207], Н. І. Бойко [37], В.Ф.Христенко [276] та багато інших. Чимало робіт у слов'янському мовознавстві присвячено вивченню засобів вираження категорії інтенсивності, у тому числі й морфологічних. Так, проблеми вираження інтенсивної семантики були предметом вивчення на матеріалі російської (В.П.Мусієнко [173], О.М.Полянський [188], І.І.Убін [257]), англійської (О. М. Сергєєва [213], К.М.Суворіна [237], І.І.Туранський [256], О.Ф.Шевченко [286], О.Й.Шейгал [288]), німецької (Г.Г.Галич [69], К.Т.Рсалдінов [201], Й.І.Сущинський [242]), французької (Л.В.Воробйова [65], З.М.Зубку [105]) та інших мов. “У сучасній лінгвістиці утвердилась думка, що словотвір є рівнем з відносно самостійним статусом, який перебуває у певних взаємозв'язках з лексико-семантичним, синтаксичним і морфологічним рівнями” [127, с. 249]. Проте на сьогодні специфіка вияву інтенсивно-параметричної семантики на дериваційно-морфемному рівні залишається недостатньо дослідженим питанням.

У лінгвістиці існує традиційна думка про те, що реалізація ІПК лексичного значення на морфологічному рівні відбувається завдяки “префіксації, суфіксації та основоскладанню” [242, с. 4]. Унаслідок аналізу мови творів сучасної української

художньої прози виділено такі різновиди морфем-інтенсифікаторів, як: словотвірні суфікси, словотвірні префікси, основоскладання, поєднання двох або більше різновидів морфем-інтенсифікаторів.

Словотвірні суфікси як один із різновидів морфем-інтенсифікаторів. Серед формальних дериваційних засобів вираження ІПК у СС КЛЮ найважливіше місце відводимо словотвірним суфіксам, які традиційно поділяємо на дві семантичні групи: аугментативно-пейоративні (АП) та демінутивно-мейоративні (ДМ).

ДМ і АП суфікси, які є формальними показниками існування інтенсивно-параметричної семантики, наявні в лексемах, що мають суб'єктивно-об'єктивне спрямування. ІПК, що формально виражається за допомогою ДМ та АП суфіксів, завжди є активним інструментом утворення емотивних та оцінних сем і, як правило, трансформує номінативну одиницю в конотативно марковану, наприклад: *ніж* → *ножик* (маленький ніж) – *ножище* (великий ніж), *стіл* → *столик* (маленькій стіл) – *столице* (великий стіл), *кімната* → *кімнатка* (маленька кімнатка) – *кімнатище* (велика кімната) тощо. Проте найчастіше ДМ та АП суфікси-інтенсифікатори втілюють результати суб'єктивного сприймання мовцем певного явища об'єктивної дійсності.

У лексемах з **ДМ суфіксами** ІПК продукує семи “зменшеність”, “дрібність”, які стимулюють появу складників емотивності, що реалізує себе в семах “схвалення”, “ласка”, “замилування”, “захоплення” тощо та позитивної оцінності, наприклад: *Рая і сама вірила: вона, Роман, хатинку побудувати, дитинку мати... Хіба не щастя?* (16, с. 20); *...приклала до грудей вимучені камінням долоньки* (16, с. 270); *...і ось уже я, гарнюня Неллі у вишуканому одязі від Шанелі* (17, с. 36); *...тож чом наша лялюся не може відпочити від спеки* (21, с. 50); – *Привіт, старичок!* – *з порогу почав говорити Семен* (113, с.13); *Коли смерклося, голуб'ята ще пройшлись довкола фонтанів і повернулись на Польову 10...* (66, с. 101). У таких і подібних лексемах ДМ суфікси, поєднуючись з нейтральними твірними основами, виступають одиничними маркерами наявності ІПК. Іноді ДМ суфікси можуть репрезентувати семантику позитивної оцінності та почуття лагідності в таких номінативних лексемах, які потенційно не можуть мати подібного значення, наприклад: *Та за таку смертечку в чергу треба ставати, як тепер за милом!* (91, с. 185); *Видиш, яка файненька моя трунвочка?* (91, с. 189).

Дуже часто ІПК, який репрезентують ДМ суфікси, продукує емотивність, що реалізує себе в семах “зневага”, “презирство”, “іронія”. “насмішка” тощо, та негативну оцінність. Цим самим реалізується енантіосемічний потенціал морфем-інтенсифікаторів, наприклад: *“Доброго ранку, Михасику! Тебе сьогодні татусик привів?”* – *вспівувала вона з оманливою ніжністю. “Галинко, зайченятко дрібненьке, чого ж ти така заспана? ...”* (2, с. 121); *Відгороджені грубезним цегляним парканом, через який не докричатися до невидимих, але неодмінно присутніх там жалюгідних люців* (21, с. 146); *...підійшов до дівчини, яка затиснувши між ніг пляшку “Блек Лейбл”, сиділа й курила свою смердючу папіросочку* (119, с. 73); *Протягом двох років Дзвінка доглядала за немічною*

*бабусечкою, яку поїдала болячка Альцгеймера. Бабка твердила, що в її голові засів великий рожевий конус (21, с. 10); – Не п'ють, гади... Нічого не замовляють... щось там вирішують... – Може гроші скінчилися? Зараз зателефонують татусикам. Мабуть, вирішують, скільки просити... (113, с. 114); Льося показує жорстокість і підступність підлітка, на вигляд **янголика** (99, с. 168); Достоевський написав цілу книжку про переживання **чувачка**, котрий уколошкав **стареньку** (21, с. 188).*

Часто ДМ суфікси репрезентують деінтенсивну семантику об'єктивно-суб'єктивної зменшеності, яка реалізує себе в семах “дуже малий”, “незначний”, а компоненти емотивності та оцінності себе виявляють досить слабо: *Дружина винаймала крихітну **комірчину** в мансарді (40, с. 6); Манюсінька **полянка**, розмірами з газон пересічного гамериканця, рівно стелилася до самісінького озера (21, с. 71); ...попрямувала до **кав'яреньки**, яка була вже відчинена (114, с. 153); ...вона зустріла мене в перший день мого приїзду в Манагуа і допомогла поселитись у **готелику** (102, с. 78); ...тоді звертаємо на невеличку потаємну **полонинку** (21, с. 55); Минули село Гицлі. Таке собі **сільце**, нічим не примітне (21, с. 59).*

ІПК може продукувати семантику суб'єктивної “зменшеності”, яка є вторинною, утвореною в результаті первинних (щодо останньої) емотивно-оцінних сем. Так, наприклад, суфікси **-к-**, **-ик-**, **-ц-**, **-ейк-** та деякі інші можуть не вказувати на об'єктивно малий розмір певної реалії, а лише передавати негативну або підкреслено позитивну семантику. Так, “мінусові” емоції репрезентовано в лексемах, як-от: *Якийсь паризький йолоп, щоправда, видав бульварний **романчик**, у якому вона впізнала себе (114, с. 4); ...**квартирка** була хоч і трикімнатна, але досить убога, і небажані гості у ній були дійсно небажаними (114, с. 22); ...якийсь брутальний критик ... виплюне з себе ... брутальну **статейку** в **газетці** (114, с. 63); Їй треба встигнути раніше, ніж туди припреться її тупоголовий **менток** (119, с. 245); ...по тому **москалик** у румуна видуриє край аж до початку другої війни (89, с. 36); Спершу вона хотіла пошматувати конверт на дрібні **клаптички**..., аби не лишилося ні **буквочки**, написаної чужою рукою (92, с. 159); А там навіть на жовту **газетьонку** і того не набереється. Просто картинка, але нікудишня (119, с. 161); Нічого собі **щастячко**. Ще хтозна, як би та парочка собі порадила за нормальних умов (35, с. 166). Підкреслено позитивні емоції ці морфеми-інтенсифікатори репрезентують у таких словах: *А **винце**, яке ви там з Дімічем замутили, воно як? – Ах, **вінчик!** (18, с. 153); Були шаленими патріотами й щиро цікавились у листах **здоров'ячком** діяспоритянських тетот у Торонто (21, с. 10); Вечір 17 лютого хотілося провести в тісному колі членів Клубу галогенів, **тягнути шампусик** і жувати канане зі шпротами (18, с. 162); Порив вітру змушує гойднутися на лавці, і маестрові до голови приходять чудова **ідейка** (18, с. 246). Суфікси, що продукують формальну суб'єктивну “зменшеність”, яка є вторинною, можуть навіть передавати семантику надмірності, указувати на велику міру вияву певної ознаки, підкреслено вагомість мовленого, іронічність підтексту: *До речі, усі протоколи й досі зберігаються в Атонесова... Цікавий **документик** (114, с. 134); **Квиточок** від **Берлінчика** до **Льоррашка**, куплений у **провіднички**,***

потряс мене **цінушкою** в 111 (!) **євриків**, які довелося відвалити з власної кишені (19, с. 66); Нічим особливим не прикметна тітонька, їй уже так само десь під п'ятдесят. Тільки один **нюансик**: на неї вже претендують (49, с. 36); ...найвищому **деревоньку** вершок усихає, найкращому **дитятоньку** Бог долі не дає (34, с. 61); Просто це, звичайно ж, не буде, в нашій бандючій **державоньці** нічого не робиться просто... (35, с. 253).

ДМ морфеми-інтенсифікатори можуть передавати іронічну семантику тоді, коли йдеться про людину, зокрема про її частини тіла, наприклад: *Ламай наливи собі коньяку, випив і подивився з таким виглядом, який ні до чого не закликає, окрім як вломити по **черепушці** (119, с. 99); – Тарасе! Куди діда покласти? – зукнула Ніна Іванівна, вказуючи на **смирненьку тушку** діда Нечая, що звалився під хатою (14, с. 217); Його брови то корчили, поза волею його носія, опереткові **гримаски**... (105, с. 43); Так і донині відбита у лабіринтах якихось там, не ображайтеся, біологи, середніх мізків і **мізочків**, та на позір рівна ... модуляція голосу (105, с. 43).*

ДМ суфікси, які потенційно мають позначати деінтенсифіковану ознаку, іноді вказують на її інтенсифікацію. Наприклад, значення “дуже складне завдання” мало би виражатися за допомогою мовних засобів, що володіють здатністю позначати велику міру вияву певної ознаки, натомість остання реалізує себе у формі зменшено-пестливого афікса, який у такий спосіб реалізує свій енантіосемічний потенціал: ...азартно посміхався у передчутті чергового складного **завданнячка** (15, с. 114).

ДМ морфеми-інтенсифікатори можуть з'являтися навіть у складі термінологічних лексем, які вживають для вираження точного поняття, і їхня СС містить винятково ДМЗ. Проте й у таких лексемах може активізуватися ІПК і продукувати емотивно-оцінні семи, таким чином ускладнивши значеннєву структуру КМЗ. Репрезентаторами таких семантичних процесів виступають суфікси **-ч-**, **-ик-** тощо. Так, назви одиниць виміру (**хвилина, година, рік, кілометр** тощо) вказують на точне математичне число, яке не може бути змінене ніяким суб'єктом мовлення, проте трансформація такої номінативної одиниці в плані форми можлива, а отже, можлива й зміна її внутрішньої структури: *Шістнадцять **рочків** тому побралися (16, с. 111); Терапевт Іван Степанович Гусько повернувся з Польщі, де три **рочки** гарував на будівництві (15, с. 120); ...що цікавого в сивіючих і лисіючих дядьках, радих на **часинку** обернутись на хлопчаків (31, с. 39); А далі мали би волочитися пару **кілометриків** непролазними хащами (21, с. 55).* Так, наприклад, в останньому контексті лексема **кілометриків**, окрім ДМЗ (“одиниця вимірювання довжини, що дорівнює тисячі метрів” [53, с. 539]), містить ще й ІПК, який відхиляє лексему від стандартизованого об'єктивного сприймання й активізує семантику деінтенсифікації, унаслідок чого з'являються емотивна та оцінна семи, що формують КМЗ.

ДМ суфікси наявні також і в прикметникових та прислівникових лексемах, які, унаслідок додавання до їхньої основи морфем-інтенсифікаторів (таких, як **-еньк-/оньк-**, **-есеньк-/ісіньк-**, **-усіньк-/юсіньк-**), здобувають спроможність

передавати градацію міри ознаки та формувати суб'єктивне значення. Такий процес словотворення відбувається внаслідок активізації ППК у вихідних лексичних одиницях і супроводжується емотивно-оцінними модифікаціями в похідних прикметниках. Наведені афікси, приєднуючись до ад'єктивних та адвербіальних твірних основ, можуть позначати посилення або послаблення вияву ознаки, закладеної в семантиці непохідного слова з нейтральним ("нормативним") ступенем ознаки, та репрезентувати ППК, що реалізує себе в семі "дуже". Так, за умови додавання до адвербіальної непохідної основи словотвірних морфем **-ісіньк-**, **-есеньк-** відбувається посилення вияву ознаки, її інтенсифікація, наприклад: *Дійшла, вдивляється – **нічогісінько** не видно* (16, с. 111); ***Швидесенько** відсьорбую з філіжанки* (107, с. 80); *...в цю хвилину вона могла б зовсім **простісінько** сказати...* (34, с. 49); *..**точнісінько**, як описувала Дзвінка* (21, с. 70); *Роман **цілісінькими** днями по околицях бродить* (16, с. 73); *Вадько **простісінько** з пляшки вилив у рот залишки самогону* (16, с. 15); *Собаки, як дурні, **прямісінько** у вікна скачуть* (16, с. 263). Подібний семантичний процес відбувається також і в ад'єктивних лексемах: *Кожної неділі туди собі ходив, **кожнісінької*** (68, с. 45); *...це вже немає ніякого значення, **ніякогісінького*** (69, с. 64); *Мої руки завжди були крижаними, бо, можливо, в мені тече не гаряча червона кров, а **звичайнісінька** підсолена вода* (72, с. 145); *Я би хотіла мати хвіст. Але не такий, як у відьом, а такий – справжній. **Справжнісінький** хвіст* (68, с. 5); *Але там сидів, закинувши голову, **простісінький** бомж з пухкими губами й поораним глибокими зморшками обличчям* (119, с. 83); *Людка згадала, як **цілісінький** ранок наводила красу, щоби шокувати хлопців у школі. Невже дарма?* (16, с. 11); *...моя зневага була від **звичайнісіньких** заздрощів* (108, с. 100); *...відчиняю скриньку та бачу, що вона **порожнісінька*** (69, с. 35). Іноді за допомогою суфікса **-ісіньк-** можуть утворюватися незвичні за своєю формою заперечні займенники, наприклад: *І нема надії ні на кого. Ані на кого, **анікогісінького*** (83, с. 76).

Якщо до адвербіальної та ад'єктивної непохідних основ додано словотвірну морфему **-есеньк-**, відбувається послаблення вияву ознаки, її деінтенсифікація, що призводить до утворення семантики "зменшення", наприклад: *На цілому мурі не росте жодного моху, жодного **малесенького** дерева чи бодай стебла* (104, с. 19); *Із **вузесенької** вулиці Людкевича я вискочив на широкий ... проспект* (21, с. 152); *Федя Круговий носив **коротесеньку** зачіску* (21, с. 8); *...дихнуло вогнем уже зовсім **близесенько*** (34, с. 67).

Морфема **-еньк-** може вказувати як на інтенсифіковану, так і на деінтенсифіковану ознаку та виконувати словотвірну функцію в іменниках, прикметниках, прислівниках, займенниках. У складі ад'єктивів та субстантивів цей афікс найчастіше формує семантику деінтенсифікованої ознаки, що виявляє себе в семі "зменшення", яка продукує позитивні емотивно-оцінні семи, наприклад: *Притупилася, як собача. Рученятами **тоненькими** обхопила. І мало не ридає* (16, с. 44); *Довелось **оченьки** розплющити* (16, с. 6). Проте морфема **-еньк-** іноді формує інтенсифіковану ознаку певної реалії, яка виявляє себе у семі "дуже" і реалізує "мінусові" емотивно-оцінні значеннєві складники, наприклад: *...і знову **підленька***

думка в'їдалася в її розжарений мозок: чому ці мізерні доходи, зароблені каторжним трудом, є нетрудовими? (88, с. 21); Час від часу вуйко либився, показував на мисочку й **п'янецьким** голосом промовляв (18, с. 108); Тоді я **глухенький**, – усміхнувся лейтенант і уп'явся в майора чіпким, глузливым поглядом (119, с. 159). У морфемній структурі прислівників афікс -еньк- зазвичай репрезентує сему “дуже”, яка формує інтенсивно-параметричну семантику, що продукує емотивно-оцінні складники, наприклад: *Ігор згадав про звалище брудних шкарпеток, що **давненько** жили у кутку ванної* (16, с. 193); *Це довго взагалі? – **Довгенько*** (49, с. 70).

Іноді морфема-інтенсифікатор -еньк- може виконувати словотвірну функцію в складі означальних займенників і підкреслювати вияв конкретної ознаки предмета. Такий процес спостерігаємо, наприклад, у прономені *весь (вся, все, всі)*: *Хоч би то робила таємно, а то ж **усенький** білий світ знає!* (87, с. 28); *...бо як же, справді, помислити, щоб така краса та дісталась комусь одному, ще й на **всенький** вік* (34, с. 41); *...сповнювали її **всеньку** ... несамовито буйною, шумуючою снагою* (34, с. 42); *...обпалив-заполонив **усеньке** тіло до найпотемніших за-капелків* (34, с. 67); *...оце тобі й **усенькі** твої мрії дівочі, з роси та з води...* (34, с. 57).

У системі сучасної української мови дуже розвиненою є група **АП суфіксальних засобів**, які репрезентують ІПК, що формує семи “згрублості”, “збільшеності”, “зневаги”, “засудження” тощо. АП суфікси-інтенсифікатори виконують словотвірну функцію, взаємодіючи з твірними основами іменників, прикметників, прислівників, дієслів.

В іменниках чоловічого роду афікси-інтенсифікатори **-уг(а), -юг(а), -аг(а), -яг(а), -ур(а), -юр(а), -ар(а), -яр(а), -ах(а), -ях(а), -ук(а), -юк(а)** представляють ІПК, який продукує емотивно-оцінні семи з різко виявленим пейоративним значенням (*журналюга, кабанюга, ледацюга* тощо). Приєднуючись до морфемної структури іменникових твірних основ, зазначені афікси можуть репрезентувати інтенсифіковану семантику осуду, презирства, зневаги, або навіть заздросі до особи (*пияцюра, сопляцюра, німчура, стукацюра, бандюга, шоферюга, розумаха*), формувати збільшено-згубилу семантику лексем, що називають тварин, або за допомогою метафори образно номінують людину певним зооморфізмом (*собацюра (собацюга), слоняра, бичара, кабанюга (кабанюра), жучара*), наприклад: *Можете не сумніватися: **журналюги** сюди дуже скоро набіжать* (49, с. 251); *...швидше б усе закінчилося, торкнула його мозок звична думка упертого **ледацюги*** (119, с. 256); *Ну от і догулявся, клятий **пияцюра*** (40, с. 10); *Що ти мені говориш, **стукацюро?*** (119, с. 86); *Майора пройняла звірина цікавість. Як він, цей **сопляцюра**, викрутиться* (119, с. 247); *От **німчура!** – образився дід Нечай* (14, с. 159); *Я такий. **Бандюга** з широкої дороги* (18, с. 70); *В одну мить мокра мулиста каменяка опустилася на дурнувятий череп **собацюри*** (21, с. 25); *Йому вже треба мчатися на виклик Сердюка, а цей **бичара** з квадратною щелепою в психоаналітика грається* (15, с. 128); *Григор'єв – ще той **жучара!*** (14, с. 203); *...той **шоферюга** був блідіший за мене* (5, с. 120).

Іноді описувані морфеми-інтенсифікатори не сприяють формуванню “мінусової” семантики, а просто передають інтенсифіковану ознаку “більше від норми”, наприклад: ...далекоглядний **розумаха** вже тоді був завважив... (31, с. 63); *Гей, голото, братчики... Чуєте? – молола – Марчику! Гоцику, слоняро!* (15, с. 41); *Знаменитому хряку Тараса Петровича, здоровенному **кабанюрі** з такими іклами, які й диким свиням уві сні б не приснилися...* (14, с. 211); – *Ого! Та який же ти важкий!* – здивувалася, ба на вигляд Стьопка скоріше горобцем здавався, ніж **кабанюгою** (14, с. 100); *У центрі групи сидів на землі дуже засмаглий білий молодик років двадцяти п'яти, в самих шортах, з важкою золотою **цепурою** на шії* (103, с. 144); *Що за дурна тяга читати товстезні **томюги!*** (23, с. 111); *Ми знайшли для гейзера порядну накривку (алюмінієву балію моєї баби), а щоб її не зривало вітром – приклали згори двома великими **каменюками*** (72, с. 125); *Я подивився на його грубі губи й широку, як у кнура **носяру*** (23, с. 111).

Семантику надмірної збільшеності певної ознаки в іменниках чоловічого роду передають суфікси-інтенсифікатори **-ак(а), -як(а), -аг(а), -яг(а), -ин(а)**, наприклад: *Як Маруся вікно відчинить, поки “Пегасового” вогника під бузком побачить?! **Морозяка** ж ... Змерзне* (14, с. 194); – *І **вужака** отакенний повзає* (18, с. 110); *Згадав **грузиняка** про мужній вчинок Семена Григор'єва* (14, с. 206); *А скажи-но, сусідонько, за віщо ти мого **друзяку** Ромчика зі світу зжити хочеш* (16, с. 41); *Літній **чолов'яга** підозріло обдивився джип і запитав* (16, с. 86); *Я спостерігала, як моя мати трусується над братом, хоча він був здоровенним **паруб'ягою*** (107, с. 110); ...*сам на циганського ведмеда подібний, кремезний **чумачина** в розхристаній чумарці* (34, с. 26).

Деякі АП суфікси можуть мати енантіосемічну спрямованість і позначати не лише інтенсифіковану ознаку з семою “збільшення”, а й деінтенсифіковану з семою “зменшення”, наприклад: ...*згори у вікні визирнуло сонце але **дебелий чолові'яга** на верхній полиці заступив його своєю ногою* (69, с. 13); *маленький **чолов'яга** у стильній шубі з писцевим каптуром* (113, с. 115-116).

У сленговій субмові семантику надмірної збільшеності певної ознаки в іменниках чоловічого роду можуть передавати суфікси **-елл(о), -ош(а)**, наприклад: *А що за бомага? – Інструкція, **чувачелло!*** (16, с. 55); *За що ж ти ухойдокав **синоша** майора, колишнього міністра* (119, с. 261).

Морфеми **-уган-, -юган-, -иган-** формують у номінативних лексемах чоловічого роду значення несхвалення та збільшено-згрубілу оцінність, наприклад: *дідуган, стариган, вітрюган* тощо: ...*можливо **дідуган** каву не випиває, а притримує в закапелках рота* (71, с. 5); *У кожного з тих **стариганів** була свою фішка* (5, с. 223).

Функціонально потужний ІПК у СС субстантивів чоловічого роду репрезентують суфікси-інтенсифікатори **-иськ(о), -ищ(е)**. Ці афікси передають несхвальну оцінку осіб (*Нервовий, як лошак, **хлопчисько** у цивільному дорогому костюмі* (119, с. 16)), збільшено-пейоративне значення загального плану (*Нарешті **дощисько** втих до такого собі млявого анданте, дозволяючи продовжувати мандрівку* (21, с. 85); *З розмаху – хресь! Прямісінько у міцного, мов глиба, **парубища*** (15, с. 6);

Він дивився у вікно, намагаючись поорлати **ревище** у вухах (119, с. 73); Купатися не наважувалися, бо ось-ось мав шурнути **дощисько** (21, с. 83); ...доторкнутись до них своїм брутальним п'ятирічним **пальчищем** уже означало осквернити (31, с. 37)). Іноді суфікси **-иськ(о)**, **-ищ(е)** репрезентують збільшено позитивну семантику, наприклад: ...це був погляд не тільки мужчини, а й митця – найбільшого з нині в Україні суцix, **божиська**, живої легенди (32, с. 191).

Суфікси **-ун**, **-ак(а)**, **-ах(а)** разом з відповідними твірними основами в іменниках чоловічого роду часто передають несхвальну характеристику людини за її внутрішніми й зовнішніми ознаками, дією, наприклад: – Панове журналюги! – закричав до них вже добре захмелілий **товстун** (114, с. 133); ...чи бачив той паризький **шкрябун** хоч раз у житті справжнього гасконця (114, с. 5); Господи, якби той **франт-писака** міг бачити її (114, с. 6); ...**стрибун-невдаха**, що свого часу посів чи не сімдесят дев'яте місце на обласній спартакіаді (3, с. 49).

У морфемній структурі субстантивів жіночого та середнього родів збільшено-згрубілу семантику передають такі АП суфікси, як-от: **-ух(а)**, **-юх(а)**, **-ук(а)**, **-юк(а)**, **-ак(а)**, **-як(а)**, **-ищ(е)**, **-иськ(о)**, **-ар(а)**, **-яр(а)**, наприклад: ...вгодовані мордочки, які не знають, що таке голод і справжня **житуха** (24, с. 217); Раїса якраз примірювалася знести курці голову **сокирякою** (16, с. 37); **Гілляку** товсту із землі підібрав, у другу каменюку – і пішов на таран (16, с. 109); Можна ще вдивлятися у власне відображення між старомодних, з фіолетовим відливом і золотим обідком на вінцях чарок, водячи пальцем по запиленій поліровці серванта. **Нудьготище** (6, № 162, с. 49). Суфікс **-ищ(е)** володіє енантіосемічним потенціалом і може формувати контекстуальну інтенсифіковану зменшено-пестливу семантику й містити семи “ніжності”, “ласки”, “замилування”: Хто міг колись подумати, що оте **дівчинище**, – худеньке, як дерево без кори, несміле, як пес у чужих сливах, за три дні стане його шлюбною жінкою? (90, с. 151).

Описувані формотворчі морфеми-інтенсифікатори можуть реалізувати фамільярно-зневажливе ставлення до предмета думки, наприклад: *отак любесенько розкладе на тому бамблеті й заріже, розпатрає ножем на шматочки, і те дургеписько покірно сконає з усміхом на вустах* (37, с. 147); *Ну, розкажуй, як житуха* (18, с. 265); *Юля, одягнута в мою чорну футболку з вицвілою мордякою Моррісона* (24, с. 23); *Не вистачало йому для повноти картинки ніжно потерти гумову паліюку* (40, с. 101); *втягнув плящину* доброго угорського рому (105, с. 43); *там панувала цілковита лібертуха* (5, с. 82).

Зазначені вище суфікси інтенсифікують пейоративну семантику в іменникових лексемах, які вже мають у своїй СС мінусовий КМЗ, наприклад: – *Оті всі ваші невдачі, вони ж від свекрухи?* – *Та, то тільки від неї, зміюки такої* (18, с. 133).

У субстантивах, які утворені в сленговій субмові, ППК може виявляти себе в малохарактерних для жіночого роду афіксах, наприклад, таких, як **-н**, **-йов**: *Маман* попросувала сорочку (23, с. 51); *Значить, ситуйовина така* (49, с. 107). Для передавання семантики підкресленої збільшеності предмета зображення сленгове мовлення послуговується морфемами **-енц-**, **-ег-**, наприклад: *Вчителька*

танців, стара, неприємна і, до речі, стокілограмова **бабенція** (67, с. 133); Мама спакувала мені в дорогу цілу **сумеґу** харчів і рушників (67, с. 137).

Деякі формотворчі суфікси-інтенсифікатори можуть змінювати первинні емотивно-аксіологічні параметри, які є характерними для твірної основи. Особливо дієвою в такому процесі виявляється морфема **-иськ-**, яка продукує емотивно-оцінну семантику зневажливості, огиди, якою не володіла непохідна лексеми, наприклад: *Ото **людиська** доказують мені, що кохання залежить від часу* (40, с. 103); *Ну, ми ж того... – заїкнувся був товстун з крихітними **очиськами**, які ледве розгледили на опуклій фізіономії* (119, с. 84); *Волохати **ручиська** блукають столом, ледве не перевертаючи горнятко* (1, с. 119).

Вагому словотвірну функцію суфікси-інтенсифікатори виконують у формуванні морфемної структури прикметникових КЛЮ. Словотвірні ад'єктивні морфеми трансформують іменникові, дієслівні та прикметникові номінативні лексеми до конотативно маркованого лексичного шару. АП афікси виступають формальним показником наявності в СС прикметника ІПК, який обов'язково продукує емотивно-оцінну семантику. Найбільш яскравими репрезентантами ІПК у СС ад'єктивів є такі АП суфікси-інтенсифікатори: **-енн-**, **-езн-**, **-елезн-**, **-юч-**, **-ющ-**, **-ач-**, **-іш-**. Ці морфеми, приєднуючись до прикметникових твірних основ, утворюють посилення вияву ознаки, яка потенційно існує в семантиці непохідної основи з нейтральним ступенем експлікації. Таким чином активується ІПК, який залучає до СС ад'єктивної лексеми сему “дуже”, що модифікує значення “великий”, “посилений” й утворює емотивну оцінність. Інтенсифікатор **-енн-** формує інтенсивно-параметричну семантику, що реалізує себе через сему “дуже” в якісних прикметниках, як-от: *височенний, добренний, страшенний, глибоченний, важкенний* тощо. Зазначені лексеми репрезентують посилення вияву конкретної ознаки, що призводить до утворення емотивно-аксіологічних рецепцій, які не є домінантними, яскравими, а їхнє розділення на позитивні / негативні залежить винятково від контексту: *Астрід просить у мене шматочка хліба. Але поки я дістаю свою булку, Мікі встигає зробити для неї **височенну** кананку з майонезом, кетчупом, цибулею і якоюсь жирною ковбасою* (1, с. 57); *Гладкий Хіппі був **страшенним** націоналістом* (21, с. 12); *...я ніс **важкенний** проектор* (21, с. 131); *...**глибоченна** яма, яку колись вирили, аби шанівським дітям басейн облаштувати* (16, с. 11).

Морфеми **-ен-**, **-яч-**, **-іш-** виконують роль афіксів-інтенсифікаторів і в атрибутивних прислівникових лексемах, наприклад, таких, як *темно, страшно, добре* тощо: *...запарила **страшенно** міцного чаю* (21, с. 12); *Я зняла плащ – він був уже **добряче** забруднений* (108, с. 47); *Людей було мало. Лиш тих було **теменно*** (85, с. 71); *...сусід на лежанці хропе ще **голосніше** і **мастистіше*** (69, с. 13).

Суфікси **-езн-**, **-елезн-** здатні демонструвати більш яскраву емотивно-оцінну семантику, порівняно з суфіксом **-енн-**. Посилення вияву ознаки у якісних прикметниках з такими афіксами можна умовно продемонструвати за допомогою семи “дуже-дуже”, наприклад: *На протилежному від нас боці клубочився **густезний** чагарник* (21, с. 71); *Горня **гарячезного** чаю* (43, с. 155); *Про три*

незабутні дні в цій організації та про ружні **цікавезні** забави (21, с. 116-117); *Поряд нерівно дихали два **старезні**, як сама Килина, пси* (16, с. 22); *Але виглядало це як давня колишня казка про колишнє Озерного краю, яку розповідав улюблений приятель – **величезний** старий сом, що жив у Озері* (98, с. 59); *На берег він просто вискочив і, пробігши кілька кроків по біленькому озерному піску, що встеляв прибережне плесо, дістався гартованого часом **товстезного** дерева* (98, с. 7); *Тирада вимальовувалась **довжелезною**, одним духом не випалиш, однак був певен, що злості й запалу мені вистачить на всю дистанцію* (118, с. 97).

Подібну функцію в морфемній структурі якісних прикметників виконують форманти **-уч(-юч-), -ущ(-ющ-), -ач(-яч-)**: *У серпні тут збиралася зграйка захипованих невихованих жумчок-малоліток, косметизованих і **наглючих*** (18, с. 32); *Бач, які **падлючі** селяни!* (16, с. 265); *Я мала три роки і кілька місяців, була **худюща**, з випнутими ребрами* (2, с. 73); *Ох ви ж і **хитрюща**, бабо!* (16, с. 25); *Хто б повірив, що такі несподівані енергії бурлять у такому **звичайнющому** на вигляд дівчиську?* (18, с. 21); *думала, якою ж **багатющою** багатійкою стане завдяки власній землі* (16, с. 165); *Вона миролюбно дивиться на мене своїми **зеленющими** очима* (23, с. 230); *Надвечір татко тяг на горбу **добрячий** мішок буряків* (16, с. 63). Такі суфікси-інтенсифікатори у виділених лексемах інтенсифікують вираження якісно-кількісних динамічних ознак.

Прикметникова морфема **-іш-** також репрезентує інтенсивно-параметричну семантику і, головню, утворює компаративну форму ад'єктива, наприклад: *Я **милосердніша**, ніж Соломон* (16, с. 215); *...ти не такий уже нікчема пишеш добротну поезію а Нобеля давали і набагато **бездарнішим*** (69, с. 12).

Іноді знаходимо застосування суфікса **-іш-** у творенні неологічних форм присвійних займенників, які мають діалектне підґрунтя: *О, тут таке, що й не зрозумієш, хто свій, а хто чужий... Але **своїша** – таки оця мудра Панна-Жінка* (89, с. 62). Інтенсивно-параметрична семантика у таких лексемах виявляється більш яскраво, якщо суфікс **-іш-** поєднано з префіксом-інтенсифікатором **най-**: *...таку ти вже ніколи більше не зустрінеш; свою долю, реальну, а не книжну; свою половинку душі, а не пародію на неї; свою, своїшу, **найсвоїшу*** (105, с. 50-51).

До найфункціональніших формальних суфіксів-інтенсифікаторів у морфемній структурі дієслів зараховуємо такі: **-ну-, -ону-, -он-**. Суфікс **-ну-** репрезентує ПК, що продукує семантику однократності, раптовості у конотованих дієсловах, що позначають дії, які виконує людина, наприклад, **дремнути, гримнути, ляпнути, блимнути, зиркнути, стрельнути, висмикнути, торохнути, геннути, гайнути, грюкнути, махнути, бовкнути** тощо: *Вона **геннула** по голові Лінду попільницею* (119, с. 243); *Як би то вчора не Єгор **торохнув** Кугута пляшкою* (6, № 162, с. 51); *У мене була ділова зустріч, дурна ти жінко! – **grimнув** Іван* (16, с. 253); *Щоб із такими заколками на слідуєчій мій приїзд заміж вискочила. – І вискочу! – **ляпнула** Катя і розсміялася* (16, с. 50); *Людка оченятами **стрельнула**: і Сашко симпатичний, і Сергій незгірший* (16, с. 8); *Катерина так на Людку **зиркнула**, що та аж зашарілася* (16, с. 52); *Я трохи покрутився в цеху, **смальнув** по сто п'ятдесят у роздягальні з Павлом Антоновичем* (5, с. 225).

Більш потужну інтенсивно-параметричну семантику репрезентує дієслівний суфікс **-ону-**, який формує семи “різкості”, “несподіваності”, “напруженості” тощо, наприклад: *дощ **лупонує** відразу* (49, с. 107); *Він **шмагонує** нею kota, а потім загнав кінець гілки звірюці в бік* (98, с. 190); ***Плигонула**, за Катеринину шию вчепилася* (16, с. 120); *зненацька здер із голови берета й **шмигонує** у найближчу браму* (18, с. 36); *і вона **шугонула** з воза, як навтьоки* (34, с. 32); *А перестрашений, потім **стрибонує** через багаття так, як жодна людина не стрибне* (98, с. 214); *Я таки **сказонула** дурницю* (75, с. 13); ***Грабонули** відморозки обмінник* (49, с. 135); *Марганцівку я носив як самозахист: якщо несподівано **сипонуть** її в очі, у недруга виникнуть серйозні проблеми* (18, с. 172).

Семантику несподіваної раптовості представляє дієслівний суфікс-інтенсифікатор **-он-**: *А ти **сигонеш** звідти, та так тебе й бачили* (119, с. 118); *Злий пес у Марусі. А як **хватує**?* (14, с. 31); *За дверима – ні гу-гу. Гоцик наливався люттю. Як **лупоє** по дверях* (15, с. 19). Такі лексеми мають складну СС: окрім ДМЗ, який передає значення певної об’єктивної дії, наведені слова мають семантично глибокий КМЗ, що утворений на основі ІПК, формальним показником якого є названий афікс.

Словотвірні префікси як один із різновидів морфем-інтенсифікаторів. Одним із морфемних засобів, які вказують на факт наявності в СС конотованої лексеми ІПК, є префікси-інтенсифікатори. У порівнянні з суфіксами-інтенсифікаторами в сучасній українській мові префіксів-інтенсифікаторів набагато менше. Таку думку висловлює В.А.Чабаненко: “На відміну від афективних суфіксів афективні префікси в сучасній українській мові кількісно обмежені” [278, с. 160].

У субстантивах інтенсивно-параметричну семантику реалізують префікси **не-**, **недо-**, **без-** та деякі інші. Префікс **не-** змінює семантику мотивувальної основи на протилежну. Найчастіше в іменниках, утворених за допомогою префікса **не-**, ІПК продукує емотивно-аксіологічне значення з негативним відтінком, наприклад, **неук**, **нелюд**, **неслух**, **нелюб** тощо: *Рада обняла долонями теплу чашку – мов єдиний зацілілий уламок реальності. Не-людина. **Нелюд*** (32, с. 180). Префікс **недо-** формує семантику неповної міри вияву певної якості, властивості, дії і може продукувати деінтенсифіковані негативно-оцінні семи, наприклад: *змючка **Хензія** біситься від **недолюбленості*** (40, с. 91); *Тюля її страшенно ревнує, а одного **недоумка** з сусіднього району два місяці тому навіть ударив ножем у ногу* (23, с. 11); *...пустували цілі квартали таких **недобудов*** (20, с. 30). Морфема-інтенсифікатор **без-** вказує на відсутність ознаки, виражену в корені слова, унаслідок чого в СС іменника ІПК формує пейоративні емоційно-аксіологічні семи: *Клавочка мала сяку-таку житлоплощу в гуртожитку, а Орко – **безхатник*** (96, с. 30).

Яскравим репрезентантом ІПК у СС прикметників та прислівників вважаємо префікс **пре-**, який може бути поєднаний з будь-яким якісним прикметником і похідним від нього прислівником та формувати семантику високої міри вияву ознаки, яка належить ДМЗ СС непохідних ад’єктивів і адвербіатів, наприклад, **прегарний** (**прегарно**), **препоганий** (**препогано**), **пречудовий** (**пречудово**), **прецікавий** (**прецікаво**), **престарий** тощо: *Я не договорив, у кого ще він міг почути по-*

дібну сентенцію, як відчув **пресильний** удар у голову, збоку вуха (21, с. 20); ...на **превелику** Василеву полегкість... (34, с. 37); ...дівчинка з таким бурхливим дебютом за яких двадцять років, дивись, виринає **преблагополучною** матроною (31, с. 50).

Найбільшу / найменшу міру якості моделює ППК, формантом якого є префікс **най-**, що в поєднанні з суфіксами **-іш-**, **-ш-** виконує словотвірну роль та утворює просту форму найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників, наприклад, **найдотепніший (найдотепніше), найласіший, найприємніший (найприємніше), найлегший (найлегше), найдріб'язковіший (найдріб'язковіше), найстрашніший (найстрашніше), найстаріший, найвеселіший (найвеселіше), найкоштовніший, найприкметніший (найприкметніший), найогидніший** тощо: *Їй якось набридло миритися з тим, що більшість цікавого відбувається тоді, коли вона п'яна – **найважливіші** розповіді, **найдотепніші** жарти, **найафористичніші** думки, **найоригінальніші** ідеї, **найпарадоксальніші** рішення **найболючіших** проблем (104, с. 125); Я тішився, що Гладкому Хіппі не спало на думку пертися до святої Анни: та була в **найсонячнішому** місці (21, с. 16).*

Надзвичайно високу міру вияву певної ознаки передає префікс **най-**, що поєднується з іншими префіксами-інтенсифікаторами, такими, як **що-, як-, не-, пре-, без-** тощо, наприклад: *Знаєте, як ми знову зустрілися? **Якнайбанальніше** – на вулиці (105, с. 49); Дорогою Анна має запам'ятовувати все, що бачила. Потім **якнайповніше** переповісти (104, с. 80); Найзмістовнішим видається **найбезсовісніше** (40, с. 35); Вони могли би впіймати **найневидимішого** привида, не те що виснаженого політичного в'язня (79, с. 146); Коли мені було шість років, я вважала її **найпрекраснішою** дівчиною на світі (78, с. 156); ...замість дзиглика тут стояла коробка з-під **ненайкращого** львівського пива 1715 (40, с. 35); Виявилось, що той майже нічого не знає і зможе дуже легко померти у **найневиннішій** ситуації (104, с. 21). Якщо префікс **най-** поєднується з словотвірним суфіксом **-ісіньк-**, то реалізація найвищої міри вияву ознаки набуває яскравої емотивної семантики, наприклад, **найсправжнісінька** душа (69, с. 10).*

Інтенсивно-параметричну семантику в значеннєвій структурі прислівників яскраво репрезентує префікс **роз-**, який вказує на найвищу міру вияву ознаки й може формувати як позитивні (**розпрекрасно**), так і негативні (**розпаскудно**) емотивно-аксіологічні семи, проте в художніх текстах сучасної української прози спостережено лише негативну оцінність репрезентованого афікса: *всі ми незлі люди, і чого в нас усе, за що не візьмись, так **розпаскудно** обертається? (31, с. 63).*

ППК семантичної структури іменників, прикметників, прислівників можуть формувати такі запозичені префікси, як: **супер-, екстра-, мега-, максі-, міні-, ультра-, псевдо-, квазі-, архі-** тощо. Префікс **супер-** формує інтенсивно-параметричні семи “дуже висока якість”, “підсилена дія”, у результаті непохідна лексема набуває конотативного макрокомпонента значення, який включає складники позитивної оцінності та почуття захоплення (**супермодник, супершвид-**

кісний, супердобре); афікс **екстра-** формує семантику незвичайності, винятковості певної реалії об'єктивної дійсності, що реалізує себе в семах “найвища якість”, “найкращий”, “дуже висока майстерність” тощо (**екстра-клас, екстраординарний, екстравагантний**); префікси **мега-, максі-, міні-** формують ІПК, який реалізує себе в семах “збільшення” або “зменшення”, тим самим утворює інтенсифікацію / деінтенсифікацію певної якості, що існує в денотативній непохідній лексемі (**максі-лайнер, мегапащекуватий, мінітворчо**); префікс-інтенсифікатор **ультра-** репрезентує ІПК, що вказує на надзвичайно високий ступінь вияву ознаки, яка наявна в денотативному макрокомпоненті непохідної лексеми та реалізує семи “той, що знаходиться поза межами”, “найбільший”, “крайній”, “гранично”, “дуже” (**ультрарозум, ультрамодний, ультраякісно**); префікси **псевдо-, квазі-** реалізують ІПК, що забезпечує передавання сем “несправжній”, “позірний”, “удаваний” та утворює семантику негативної оцінності (**псевдонауковець, псевдомистецький, псевдогеройчно, квазівалюта, квазікраківський**); афікс **архі-** вказує на наявність ІПК, який може підсилювати міру вияву “позитивності” чи “негативності” в непохідних аксіологічних лексемах, вказувати на найвищий ступінь ознаки, що міститься в корені слова (**архігерой, архібандит, архісексуальний, архіскупо**). Наприклад: *Анімовані косміти зі своїми чудернацькими Н(е) Л(ітаючими) О(б'єктами) та **мегапиксельні мегастраховиська**... (40, с. 115); ...коли цей драбадан був новою люксовою **суперколісницею** (3, с. 196); ...саме до нього **втрапляють такі не просто неординарні, а суперрідкісні екземпляри** (97, с. 204); *Це було **суперкруто**, і я побіг у життя* (102, с. 62); *Це був наростаючий **мегашок*** (5, с. 295); *...що з професійного погляду було вже, розуміється, **суперпілотаж**, оскільки розпалювало глядацьку увагу в потрібному напрямі* (37, с. 138); *...тимчасова **квазівалюта** щохвилини знецінюється* (3, с. 10); *...повагавшись, вбурюю в свій **квазівітамінний** салат мало не півпляшки оливков* (35, с. 171); *Під **супергалас** і **супероплески** пірнула в гримерну* (96, с. 23); *Серед батьків постраждалих – жодного олігарха, жодного **супербанкіра*** (96, с. 55).*

ІПК у складі дієслівних лексем формалізують префікси **по-, роз-, про-, за-, на-, пере-**, які вказують на динамічність протікання дії, вираженої кореневою морфемою, наприклад: *...одночасно пішли пробиватись у критиці перші голоси з металом, і то якраз жіночі, мовляв, що ця дівка собі дозволяє, і що це ви, панство, всі там – **побожеволіли*** (37, с. 153).

Префікс-інтенсифікатор **роз-** (який найчастіше “співпрацює” з постфіксом -ся) інтенсифікує дію, чим збагачує КМЗ лексичної одиниці додатковими емотивно-оцінними семами, наприклад, **розводиться, розбрестися, розрулювати, розбазарювати, розбазікатися, розбешкетуватися, розбігатися, розбушуватися, розвередуватися, розкричатися** тощо: *...коли яка-небудь графоманська наволоч почне **розводиться** про трагедію України...* (5, с. 248); *Нечипориха на поминках не **розбазікала** про ту останню розмову Романа з Катериною* (16, с. 165); *Ми **розбрелися** хто куди* (5, с. 124); *...а мені після них увесь той бардак **розрулювати*** (5, с. 19); *Мене **роздирала** самотність* (5, с. 115).

Префікс **на-**, який часто поєднується з постфіксом **-ся** в одній дієслівній лексемі, що вже має конотативну семантику, передавану кореневою морфемою, представляє ІПК, що продукує значення динамічної ознаки, наростання дієвості, найвищої міри вияву процесуальної властивості, у результаті чого КЛЮ збільшує свій експресивний заряд. Такий семантичний процес простежено на прикладі вербоїдів, які передають значення дії, що може бути спрямована на задоволення потреб і бажань людини або вказує на кінцевий результат певної діяльності та формує пейоративні семи, наприклад: *...ми засіли в підвалі під Спілкою письменників і **наливалися** по саму зав'язку (5, с. 255); Ми **насьорбалися** теплою попелястою гидотою, раніше званої закарпатським ркацителі, і, так нічого й не доп'явши, повалилися спати (5, с. 95); Адміністратор чомусь образився і страшенно **нажлуктився** (5, с. 140); ...там можна було о другій годині ночі **нажертися** теплим робітничим їдлом (5, с. 264); У нас про такі випадки говорять уже навіть не насміявся, а **наржався** (5, с. 215); ...ті панічні підрядники [твори], що ми їх за півночі **наварганили** з добрягою Кручиком, чомусь прийшлись йому до густу (5, с. 312).*

Інтенсифіковану / деінтенсифіковану дію демонструє префікс **пере-**, який приєднано до лексеми, що має КМЗ, і формує семантику короткочасності, блискавичності або надмірності, наприклад: *Ми **перекімарили** пару годин у спортзалі на підлозі (5, с. 158); ...**перебігає** очима шпальту за шпальтою (5, с. 214); Поки всіх наших чемпіонів не **перетрозили** й не постріляли, але то вже здебільшого у 30-ті. Бачиш, з усього цього раптово таки вилазять роги товариша Сталіна (5, с. 272).* Лексема “трощити”, вжита в наведеному контексті в значенні “з силою ламати, розбивати на частини, руйнувати”, має КМЗ який містить семи “негативна оцінка”, “почуття несхвалення”, що утворені на ґрунті актуалізованого ІПК. Префікс **пере-** інтенсифікує дію, утворює семантику всеохоплення (“потрощити багато чого-небудь”), додає семантичної потужності ІПК, що призводить до більшого ускладнення КМЗ, який актуалізує образний компонент – трощити можна якийсь певний предмет, а лексема реалізує переносне значення: людину знищують фізично і морально.

ІПК, який утворює семантику несподіваності, раптовості, неприємності, репрезентує афікс-інтенсифікатор **за-**, що передає надмірність дії, яка, найчастіше, має негативні наслідки, наприклад: *...певного дня в підземці її **заатакував** тип із мертвим щуром у руці (5, с. 85).* Проте іноді дієслівний афікс **за-** може й не продукувати негативного аксіологічного складника, а лише передавати інтенсифікацію певного процесу, який має позитивну оцінку семантику: *...життя, яке з весною **завирувало** по всій поліській пуці – в озерах і лісах, в болотах і ставках... (98, с. 5).*

Деінтенсифіковану, розтягнену в часі дію може формувати ІПК, формантом якого є префікс **про-**, наприклад: *Так ці тексти **проциркулювали** туснею кілька років (5, с. 217); А вона... так жалісливо захлипала і ... **прорюмсала** решту часу (5, с. 27); ...**провмирав** там шість найжахніших місяців свого життя (5, с. 161).* Виділена в останньому контексті лексема “провмирав” має складну семантичну

структуру: ДМЗ, який містить семи “жити”, “нести обов’язок військової служби”, актуалізує ППК, що продукує емотивний складник (яскраво виражене почуття несприймання навколишнього середовища) та оцінний складник (негативна оцінка). Префікс-інтенсифікатор про-, який включено до КЛЮ з енантіосемічним значенням “вмирав”, актуалізує семи “дуже довго”, “нестерпно”, “препогано” тощо. Таким чином, лексема поєднує в собі інтенсивно-параметричний, емотивний, оцінний компоненти та здобуває енантіосемічний потенціал, що надає їй яскравого експресивного забарвлення. Афікс **про-** також може позначати й інтенсифіковану, пришвидшену дію людини, яка має негативні наслідки, наприклад: ...*йому дали шанс, а він його **проциндри*** (32, с. 189).

Основоскладання та словоскладання як способи формального вираження інтенсивно-параметричного складника. Перехідною ланкою між формальними і лексико-семантичними засобами вираження КМЗ лексеми, що утворений на основі ППК, є основоскладання та суміщення. За допомогою цих словотвірних способів, за умови поєднання певних номінативних лексем, утворюються композити та юкстапозити з ускладненою СС, що характеризується обов’язковою наявністю ППК, формальними репрезентантами якого виступають суфікси-інтенсифікатори (-к-, -ик-, -ок-, -чик-, -очк-, -ечк-, -ц-, -ець-, -ичок-, -очок-, -оньк-, -ат-, -атк-, -иночк-, -иноньк-, -ен-, -енят-, -енятк-, -инк-, -ичк-, -ушк-, -ун-, -ус-, -есеньк-, -ісіньк-, -усіньк-, -усь-, -ищ-, -иськ-, -ак- (-як-), -ук- (-юк-), -ар- (-яр-), -ур- (-юр-), -аг- (-яг-), -ах- (-ях-), -омах-, -ань-, -ил-, -ух- (-юх-), -уг- (-юг-), -ег-, -айл-, -идл-, -инд-, -ман-, -уган-, -уч- (-юч-), -ущ- (-ющ-), -езн-, -елезн-, -енн-, -ону-, -огону-, -ин-, -в-, -н-, -ачч-) префікси-інтенсифікатори (не-, недо-, без-, над-, лже-, пре-, най-, що-, як-, роз-, супер-, екстра-, мега-, максі-, міні-, ультра-, псевдо-, архі-, по-, про-, за-, на-, пере-), семи-інтенсифікатори (у СС інтенсифікатів) (*самогонщик, бракороб, бабодур, вертихвістка, ложкомийка, віршомаз, голодранець, дармоїд, душогуб, лиходій, самодур, тонкосльозий, ясноголовий, червонопикий, високоблагородний, многомилостивий*), наприклад: *Не люблю бабодурів, а ти не такий, за тобою жінка* (96, с. 103); *...ця ложкомийка зустріла його як рідного* (96, с. 56); *На танок вийшов червонопикий Олійник* (96, с. 23); *А рідні нема. Одна-однісінька* (16, с. 164); – *Не жилець, – кинула їй якось на те стара-престара рокитнянська баба Чудиха* (14, с. 152); *Густа-густюща темрява горища* (120, с. 23); *Я пам’ятаю його як запущений сад з невисокими покрученими яблунями, до половини порепаних стовбурів яких доходила ядуче-зелена трава з гострими стеблами* (2, с. 98). Останній контекст демонструє наявність складної лексеми з єдиною СС, що утворена способом складання основ двох рівноправних означальних лексем. Друга частина складного слова “зелена” є виразником ядерного ДМЗ, який реалізує сему “колір”. Перша частина складного слова “ядучо” формує КМЗ “сильно і неприємно діє на орган зору”, який містить ППК, що реалізує себе через сему “сильно” та емотивно-оцінний компонент, який втілюється в семі “неприємно”. Таким чином, КЛЮ “ядучо-зелена”, що має значення “яскраво-зелений колір, який сильно і неприємно діє на орган зору”, утворена за допомогою морфологічного способу основоскладання.

Субстантивовані складні конотовані лексеми найчастіше утворені за допомогою словоскладання, зокрема його різновиду – суміщення (“спосіб словотворення дво- або кількакореневих похідних – юкстапозитів шляхом поєднання окремих слів чи словоформ” [116, с. 616]): *У вітальні-кухні-передпокої висять ностальгічно гарні, дуже якісні фотокартки* (62, с. 7); *...мине тиждень-другий і людиюди позаздрять навіть теперішньому Северениному життю* (89, с. 21); *...і увійти до цього двору таким собі вісімнадцятилітнім принцом-зайдою* (5, с. 109); *А так, чого доброго, був би нині якимось хронічним депутатом чи ще гірше – політиком-невдахою* (5, с. 304); *...говорять про якогось викладача-ідіота, що звіріє і принижує студентів* (24, с. 25). Такі й подібні складні слова сформовані на основі поєднання прикладки й означуваного слова. Найчастіше прикладка займає постпозицію щодо означуваної лексеми й виступає засобом характеристики того денотата, який виявляє себе в ядерному компоненті лексичного значення, що є в першій частині утвореного складного слова. Друга частина складної лексеми формалізує КМЗ й обов’язково містить ППК, який продукує емотивно-оцінні, а іноді й образні складники, наприклад: *Піраміда зла вивершувалась яким-небудь товаришем Андроповим у захмареному Кремлі. Якимось таким злим чаклуном-гебістом* (5, с. 169); *...зобразити з себе, приміром, геть непрактичну розтелену, якій усе валиться з рук, яка нездатна навіть на стіл до ладу накрити й перед приходом гостей раденько обертається мужеві-всезнайкові на дрібного попихача* (33, с. 162); *Розважаються і посміхаються над нареченим-лопухом* (120, с.171); *...вона напише в якій-небудь жовтій газетці-клозетці, що Гоцинська ненавидить жінок* (35, с. 259). Іноді прикладка займає препозицію щодо означуваного слова, і тоді конотативну семантику виявляємо в першій частині складної лексеми: *перетворився в моїй уяві на справжнього Мальборо-мена, жорстокого, сухого, мужнього, засмаглого* (2, с. 214).

Спосіб суміщення може не лише репрезентувати поєднання прикладки й означуваного слова, а й повторення тих самих синонімічних слів, наприклад: *диво-дивенне: А якось то вівчарі з трав’яного в жидовій корчмі розказали диво-дивенне* (89, с. 10). Друга частина виділеної лексеми репрезентує наявність інтенсивно-параметричного складника, формантом якого є афікс-інтенсифікатор -енн-, що реалізує сему “дуже”.

За допомогою способів суміщення та основокладання, зокрема повторення однакових чи подібних за формою антонімічних або синонімічних номінативних слів, можуть бути утворені конотовані займенникові, прикметникові, прислівникові складні слова. Такі складні слова у своїй СС мають інтенсивно-параметричну семантику, яка належить КМЗ й формально реалізується в афіксах-інтенсифікаторах, наприклад: *В інших і мама, й тато були – а долі не було. А в неї – нікого-нікогісінько* (89, с. 10); *...і з тою своєю правдою вона опинялася сама-самісінька на печі, приречена на те саме, що й досі, – на тупий і виснажливий труд чекання* (34, с. 62); *...їй хотілося чогось такого-претаккого, що рознесло б голову на друзки від здивування й зачарування* (18, с. 20); *Курсант у тих ділах грицианий-перегрицианий* (18, с. 20); *Одним пальчиком до намистинки дотягнулася, торкнулася і*

врешті всміхнулася, на маму зиркнула – мовляв, не зникли, **справжні-справжнісіньки!** (14, с. 15); ...з вікна простягаю їй витонченою рукою в білій рукавичці **силу-силенну** грошей у кількох купюрах (78, с. 169). Рідше інтенсивно-параметричну семантику репрезентує сема “дуже”, яка включена до першої частини складної прикметникової лексеми: ...у наших розмовах обов’язково виникне чимало **болісно-солодких** тем (5, с. 5); ...ось старий місцевий дід затягується місцевою **вбивче-міцною** сигаретою (42, с. 92); ...тільки коло якась надто вже **доскоцька-допитацька** молодичка й далі солодко сокотала (34, с. 9). Повторення однакових чи подібних за значенням антонімічних або синонімічних номінативних слів може самостійно (без додаткових формантів-інтенсифікаторів) призводити до формування інтенсивно-параметричної семантики, яка утворює конотовані прикметникові та прислівникові складні слова й реалізує значеннєві варіанти семи “дуже”: ...щоб ніхто потім не смів цвікнути, що взяв її **голу-босу** (34, с. 29); ...час тягнеться **поволі-поволі** (119, с. 12); Нас позбавляли сну настільки **безжально-безглуздо**, що наша сонливість робилася хронічною (5, с. 170); Російські переклади були потрібні для того, щоб **таємно-таємниче** жури в Москві мене оцінило (5, с. 293).

Отже, сучасна українська мова має розгалужену систему спеціальних морфемних засобів, які репрезентують наявність ІПК у СС КЛЮ. Конотовані лексеми, утворені в результаті локалізації й активації ІПК, є семантично й формально ускладненими порівняно з денотативними словами, які не мають формальних показників існування в лексемі КМЗ.

Семи-інтенсифікатори як неформальні показники ІПК у семантичній структурі конотованих лексичних одиниць. Як уже зазначалося, інваріантною інтенсифікаторною семою є внутрішній інтенсив “дуже”, який здобуває номінативна одиниця в результаті певних лексико-семантичних процесів, зокрема семантичної мотивації внутрішньої форми, метафоризації, ідіомізації тощо.

Семантична мотивація внутрішньої форми. Як відомо, різні люди, розуміючи висловлене здебільшого однаково, укладають у нього свої семантичні нюанси: мотивом для реалізації аксіологічної семантики виступає “асоціативно-образне уявлення, яке в науці про мову зазвичай називають внутрішньою формою слова” [247, с. 44]. Висловлюючи свою думку, кожна людина добирає певну потрібну для цього форму. В. фон Гумбольдт, розрізняючи зовнішню і внутрішню форми, переконливо доводить думку про те, що внутрішня форма є головною в мові порівняно із зовнішньою [129, с. 48-49]. Творчо переосмисливши ідеї В. фон Гумбольдта, О.О.Потебня конкретизує поняття внутрішньої форми: “у ряді однокореневих слів, які послідовно впливають одне на іншого, кожне попереднє можна назвати внутрішньою формою наступного” [194, с. 115]. Іноді внутрішня форма, яка транспозитована з СС немотивованого слова до мотивованої лексеми, здобуває ІПК. Унаслідок такого набутку можемо спостерігати процес переміщення номінативної одиниці до класу конотативів. Так, субстантивовані конотати, що містять мотивовану основу, у якій функцію мотиватора виконує внутрішня форма, можуть бути утвореними від дієслівних денотатів, наприклад, **балакати**

(“те саме, що розмовляти; говорити, казати; володіти мовою”) → **балаканина** (“довга, багатослівна розмова або висловлювання”), **квацияти** (“розмазувати щонебудь”) → **квациянина** (“дуже неякісна робота”) тощо. Наведені дієслова поза контекстом можна тлумачити як одиниці, що в своїй СС не містять прозорої інтенсивно-параметричної семантики. На противагу таким дієсловом, похідні іменники кваліфікуємо як конотативно марковані, що характеризуються наявністю в СС активного ІПК, що продукує складники емоції та оцінки: *Усю осінь 2006-го я розшифровував наші розмови (переважно власну, іноді нестерпно багатослівну балаканину) і переводив їх у письмо* (5, с. 11); *Як не бадьорився, крила в голуба вийшли асиметричні, довелось-таки Ігореві бригадиру перемальовувати карпівську квациянину* (6, № 162, с. 52).

За подібною схемою утворюється значна кількість субстантивів, які є словами-характеристиками людини, наприклад, **вихваляка** ← *вихвалятися*, **брехуняка** ← *брехати*, **матюган** ← *матюкатися*, **підлиза** ← *підлизуватися*, **полохало** ← *полохатися*, **випивоха** ← *випивати*, **стукач** ← *стукати*, **шмаркач** ← *шмаркати*: *Ти невимовний вихваляка, Лесе* (98, с. 79); *Сашка хоч і добрий хлопець, але ж – брехуняка* (16, с. 246); *Людка! Таж у Шанівці їх усього двоє: Сашка, дядька Романа син, і Серьoga Тамарчин, матюган чортів* (16, с. 13); *Ой, доню, яка ж ти в мене підлиза* (16, с. 34); *...я таке полахало, що не можу вголос заявити те, що я інша, не така, як вони* (17, с. 10); *...вони були тілами, живими хлопцями, друзями й випивохами* (5, с. 249); *Половина учасників, як він стверджував, є стукачами* (5, с. 248); *...мале шмаркачення* (69, с. 110).

Часто мотивоване внутрішньою формою похідне субстантивоване слово має ще й формальні мотиватори, наприклад, символічні звуки, неологічну форму, індивідуалізоване послуговування морфологічними категоріями тощо. Наприклад, сленговий субстантив **шмурдяк** (“вино поганої якості або самогон” [228, с. 379]), який, припускаємо, утворено від дієслівної лексеми **смердіти** (“погано пахнути”), змінює більш “приємні” фонемі [с] та [е] на більш “неприємні” – [ш] та [у]: *Ми ледве дочекалися першої стипендії, щоб закупити шмурдяків і влаштувати в гуртожитку кривавий бенкет* (5, с. 86).

Неологічна форма, яка утворена на основі внутрішнього мотиватора, є досить яскравим прикладом конотованої лексеми, що актуалізує інтенсивно-параметричну семантику, наприклад: *Фріц посміхається, з гідністю поглядає навколо, затулюється сигарильєю* (1, с. 18); *Лічниця, – казав він, лічниця, а не лікарня, бо лікарня – це там, де ліки, себто аптека, а лічниця – там, де лікують* (5, с. 18); *...кроки з відкриттям LJ дозволили знову насолодитися всіма аспектами народного менталітету. Чи то пак віртуалітету* (40, с. 97); *...він побрів кудись у закапелки (в якесь закапекло)* (3, с. 213); *Ярчик Волишебник недаремно два місяці лазив інтернетрями* (3, с. 165); *На одного директора в середньому припадало по півтора-два бармена. Якщо брати в динаміці – 1,3 барменолюддини на місяць* (20, с. 111); *Остудентилася з першої спроби, талант до мов визнавали всі* (96, с. 31); *Щось незвичайне є у слов'янській жінці... Я ж їх добре знаю і не спокушаюся, бо вони хитрі, жадібні, швидко бабіють, не здатні*

до мов і навчання, і всі хочуть заміж за кордон (96, с. 33); Так занірванений, я й валявся в нашій вистигаючій постелі (35, с. 157).

Конотовані прикметники можуть бути мотивовані на основі внутрішньої форми, що міститься в іменникових та дієслівних емотивно-оцінних лексемах, наприклад: *Граційний танець білих душ вибілював чорне травневе небо, що хотіло вибухнути катарсисною зливою* (106, с. 13); ...вони провели *гвалтовний* обшук у казармі (5, с. 124); ...гортала підручники, *полотніючи* від загрозливого вигляду *монструозних* формул та графіків (2, с. 210); *Якась моралізуюча* потвора сказала б, що це покарання (5, с. 136); ...поруч з нами *крутиться* якась дівчина, окей, молода жінка, років так 26, якщо в тому *шмаркатому* стані я міг оцінити правильно (5, с. 66); *Останній був курдупелюватим* і жорстоко поморцценим від алкоголю *типом* (5, с. 155).

Жаргонно-сленгові субмови дуже часто продукують прикметникові та дієприкметникові лексеми, конотація яких мотивована внутрішньою формою непохідної основи, наприклад: *А де, ти скажи, ябка дістав? ... Назбирав. Там їх узагалі цілий сад. Ніштяковий* садочок (18, с. 153); *Офіцерня майже вся без винятку здавалася вгашеною* (5, с. 154). Лексема *ніштяковий*, утворена від сленгового субстантива *ніштяк* (“усе гаразд, добре”), у наведеному контексті має значення “дуже гарний”, а отже містить ППК, семантичним засобом вияву якого є сема-інтенсифікатор “дуже”. Конотатив *вгашена*, утворений від мотивованого дієслова *вгаситися* (“напитися спиртних напоїв; сп’яніти” [228, с. 77]), має значення “дуже п’яна”, таким чином містить сему-інтенсифікатор, що утворена внаслідок вторинної семантичної мотивації внутрішньої форми похідної лексеми.

Семантичну мотивацію внутрішньої форми можемо спостерігати і в деяких адвербіалізованих лексемах, зокрема таких, що утворені від запозичених слів (*кайфово, суперово*), або способом основоскладання (*стопудово*), наприклад: *Було загалом кайфово* (5, с. 122); *Суперово. Я хворий. Якщо ця дурепа знову дзвонитиме, буду мати, що відповісти* (40, с. 97); *Я певен, я стопудово* знаю, які кошмари йому снилися (5, с. 219). Іноді за такою схемою можуть утворюватися неологічні адвербіалізовані лексеми, мотивовані внутрішньою формою іменникової, дієслівної чи прикметникової непохідної основи, наприклад, *вагітньо, щебетно, останньо*: *Якщо Вам самотньо або вагітньо, на допомогу завжди прийде він* (Файна Юкрайна, випуск 50, Дід Котляр); *По-ранковому холодно і по-пташиному щебетно* (22, с. 113); *Останньо мене щораз більше дратують нарікання видавців* (40, с. 80).

Нерідко основа похідного дієслова мотивується внутрішньою формою іменникової лексеми, наприклад, *глюк* → *глючити, глюкати* (...минулого року *наглюкалися* в Казимировича його коронної смаги, що ледве на другий день підвелся (23, с. 181); *Думаєш мене глючило?* (3, с. 248); ...усі вони тоді були на *радощах* *упилися й заглючили* (35, с. 43)), *дежав’ю* → *дежав’ючить* (*Терезку дежав’ючить* (18, с. 49); *Знову тілом пробігся легкий струм і злегка задежав’ючило* (18, с. 136)), *причандал* (галюцинація) → *причандалити* (“Ну мене й *причандалить!*” – подумала *Температура*. Вона вловлювала стільки

площин різних значень, скільки тіло наважувалося сприймати (18, с. 56)), **малімон** (галюцинація) → **малімонить** (*Але мене малімонить! Я все зрозуміла* (18, с. 48)) тощо. У такий спосіб іменники, що позначають стан, трансформовано в дієслівні лексеми, що вказують на процес, який найчастіше є уявним. Дієслова такого типу кваліфікуємо як конотовані, що містять соціальний стилістичний компонент, емотивний, оцінний, інтенсивно-параметричний складники та характеризуються наявністю мотивованості семантики.

Семантична значущість ІПК зростає, якщо мотивовану лексему поєднано з певними афіксами-інтенсифікаторами, наприклад: *робилося дедалі драйвовіше* (5, с. 113) → драйв + -іш-; *Твій сьогодні такий гарнюсій! От що значить вітаміни* (113, с. 50) → гарний + -юсь-; *...до неї часто заходили всілякі напівзбожеволілі старі панюсі, рідше панове* (5, с. 40); → пані + -юсь-; *...зовсім молодий доктор філософії, ще й у щоденній побулярні роздуплюється незгірш двадцяти комівояжерів* (45, с. 202) → побут + -ар-+ -н-; *Сиджу на протязі з мокрою головою, курю і ... слухаю Земфіру. Стидуха* (45, с. 87) → стид + -ух(а); *...стариган хоче зробити мені приємність* (1, с. 68) → старий + -иган. СС мотивованих лексем, що утворені поєднанням твірних основ з афіксами-інтенсифікаторами є складнішою, обов'язково містить КМЗ, який включає інтенсивно-параметричну та емотивно-оцінну семантику.

Метафоризація як шлях формування ІПК у семантичній структурі конотованих лексичних одиниць. Оскільки слово є провідною одиницею мови і тексту, виразником авторського бачення, основою для адекватного розуміння змісту художнього твору, то чи не найпотужнішим експресивним засобом є одиниці лексико-семантичного рівня. Звичайна лексема як узуальна одиниця може мати лише денотативне значення, проте поєднання її з іншим мовним оточенням, уведення в художній контекст дуже часто накладає на денотативну ще й конотативну семантику, унаслідок чого утворюється вторинна номінація, яка є джерелом експресії. Сутність вторинної номінації полягає у вживанні наявних у мові назв на позначення певних предметів і явищ об'єктивного світу й найяскравіше виявляється в метафоричному називанні антропологічної сфери. Метафоричне перенесення найменування, або семантична деривація, моделюється на основі "семантичного руху" в поняттєвій структурі слова, унаслідок процесів розширення та з'єднання лексичних смислів, витворених уявою митця [251, с. 83].

Номінативні одиниці можуть розвивати переносні значення, що лексикалізуються та поступово "приживаються" в СС лексеми. Процес перенесення назви з одного предмета на інший, як правило, породжує інтенсивно-параметричну семантику, яка реалізує свій семантичний потенціал в емотивно-оцінному та образному складниках значенневої структури КЛЮ. В основі виникнення конотованого емотивно-оцінного образного слова лежить суб'єктивне бачення мовцем певної реальності дійсності, його асоціативне мислення.

Більшість КЛЮ, утворених унаслідок вторинної метафоричної номінації, не мають формальних показників існування ІПК у їхній СС. Виявити інтенсивно-параметричну семантику можливо лише внаслідок компонентно-семного аналізу

лексеми за обов'язкової умови наявності відповідного контексту. Конотована метафорична лексема зазвичай має стандартну схему СС, її формують ДМЗ, що локалізує ІПК і КМЗ, обов'язковими елементами якого є емотивна, оцінна, образна семи.

Конотативні метафори репрезентують класи іменника та дієслова. Субстантиви, які зазвичай не лише номінують певний об'єкт дійсності, а й яскраво характеризують його, найчастіше є вторинними номінантами людини, наприклад, **ангел, голубонька, сонечко, квіточка, фрукт, жеребець, жук, бугай, гадюка, змія, відьма, черепаха, жаба** тощо: *У Колиної дружини є син, Міші він дуже подобається, Міша називає його ангелом. Ангелу дев'ять років і я його ненавиджу* (2, с. 21); *Лиш кажи правду, гадюко, бо як збрешеш – тут тобі й смерть настане!* (94, с. 50); *...цей, узагалі хитрий жук, так класно вловив жінку* (24, с. 32); *А ці жеребці не встидаються нападати на бідну дівчину!* (94, с. 53); *...о! це взагалі особливий фрукт* (24, с. 39); *Що вам, бугаї, від нас двох треба?* (94, с. 73); *Ти! Здоровий бугаю!* (81, с. 26).

Дієслівні метафоричні лексеми також стосуються передусім антропосфери й позначають, переважно, дії, які виконує людина, наприклад, **сунути, тарганитися, пензлювати** (йти), **гаркати, шипіти, сичати, гавкати, каркати, цокотіти, нявчати, мурчати, квоктати, огрівати** (говорити), **жлуктити** (пити) тощо: *Сунеш, як черепаха! – гаркає він на Бідона* (23, с. 4); *Я ж тобі казала, що не хочи сюди тарганитися, бо тут тусуються божевільні, ви ж бачили?* (17, с. 173); *Вдома завалюєшся спати ... і знову пензлюєш на роботу* (5, с. 226); *...і всі вони шипітимуть своє* (5, с. 97); *Не підеш, – сичить. – Є в мене до тебе розмова, Русалонько!* (16, с. 112); *часом огрівав її такими словами, що ліпше би огрів батогом* (86, с. 34); *...щось муркнувши, зникає за чорними, оббитими дермантином дверима* (6, № 162, с. 47); *Потім завоктав іноземець* (114, с. 24); *Група газетярів та телевізійників безтурботно жлуктила пиво* (114, с. 123).

О. Й. Шейгал зазначає, що “іменники й дієслова, які можуть градуватися, містять у своїй семантиці якісну ознаку, що під час лексичної трансформації може бути виражена прикметником” [287, с. 32]. Для творення метафоричних прикметників автори прозових українських творів зазвичай використовують твірну основу метафоричних іменників, наприклад, **зміїний** (“злий, підступний ворожий”), **гадючий** (“який таїть у собі небезпеку, віроломний”), **ангельський** (“який відзначається ласкавістю, покірливістю, ніжністю, добротою”), **кінський** (“такий, як у коня”), **бджолиний** (“характерний для бджіл”), тощо: *...це було якесь таке ненаситне зміїне сичання їм услід* (5, с. 53); *...висока сухорлява жіночка, з обличчя котрої ніколи не сходила коняча усмішка* (2, с. 21); *Ну як паті? – запитала конезуба жінка* (2, с. 278); *Перед Домініканами панував бджолиний рух. Юрми людей, здебільшого молодих, заходили й виходили із собору* (40, с. 13). Як бачимо, процесу метафоризації зазнають саме присвійно-відносні прикметники, які транспозитуються до семантичного розряду якісних: “традиційно вважають, що якісні прикметники є градуальними, а відносні – ні. ...Проте межа між якісними й відносними прикметниками досить рухома, оскільки будь-який відносний прикметник містить елемент якості” [287, с. 36].

Нерідко денотативні прикметники, розміщені в певному контексті, унаслідок метафоризації здобувають КМЗ, у якому активізується ППК, що формує складник образності, який, у свою чергу, нарощує емотивно-оцінну семантику, наприклад: *...все, про що ніколи не думала, постало переді мною в безжальній правді* (108, с. 44); *...стара ще хвилю вдвлялася в мої губи, а потім махнула поліартритною рукою в кінець коридору* (40, с. 7).

Процеси семантичної мотивації та метафоризації утворюють віддієслівні, відприкметникові, відприслівникові конотовані субстантиви, які у своїй СС мають потужніший, порівняно з непохідними лексемами, ППК, що виявляє себе через інваріантну сему “дуже”, наприклад, *валасатися* → *валанцання* (досить довготривалий, часто безрезультативний або безцільовий процес на позначення якоїсь дії), *варнякати* → *варнякання* (дуже невиразна, незрозуміла розмова), *бридний* → *бридня* (вкрай безглузді думки), *нудно* → *нудь* (щось або хтось дуже нудний) тощо: *Спершу було валанцання зимним провінційним містечком і усвідомлення того, що нема навіть до кого зайти випити чаю* (41, с. 38); *“Я знаю”, – всміхався він на моє варнякання* (41, с. 7); *...втім я таки збився на сентиментальну бридню* (40, с. 7); *Коли вирішуєш стати невдахою, треба витримувати цю нудь до кінця* (41, с. 6). Такої позиції дотримується О. Й. Шейгал, яка переконана, що “більшість предикативних іменників, що є похідними від власне предикативних лексем – дієслів та прикметників, – успадкували від них здатність до градування” [287, с. 42].

Іntenсивно-параметрична семантика похідної КЛЮ може активізуватися внаслідок згортання метафоричних словосполучень, наприклад, *стронгмен* ← дуже сильний чоловік, *пенісмен* ← чоловік, якого використовує жінка лише для задоволення сексуальних потреб, *сперматозавр* ← сексуально активний чоловік, *дармоїд* ← великий нероба, той, хто живе за чужий кошт, *молокосос* ← дуже молода, недосвідчена дюдина, *серцеїд* ← чоловік, який має великий успіх у жінок, *лоботряс* ← бездіяльна, дуже ледача людина, *вузьколобий* ← дуже обмежена людина, *товстолобик* ← розумна, проте дуже егоїстична людина, *голопунниця* ← дівчина, яка занадто оголює певні частини тіла, *жовторотий* ← молода, зовсім недосвідчена людина, *довгов'яз* ← людина з довгою шиєю, *баблоруб* ← людина, яка заробляє багато грошей, *болиголова* ← людина, яка завдає комусь неприємностей, *кер* ← сленгове “класний керівник”, *літеплий* ← трохи теплий, *відчайдушно* ← гранично напружено, *несамовито* ← дуже сильно, *карколомно* ← надзвичайно, *немилосердно* ← надзвичайно, *остогидіти* ← до краю обриднути, стати гидким, нестерпним тощо: *...всі проводжали мене, зеленоокого стронгмена, як вони з часом мене охрестили* (100, с. 51); *...хвиля незадоволення і певної невеликої, але ворожості до її новітнього пенісмена в ньому виникала несамохіть* (97, с. 208); *Так, це було передусім поступове згасання його сексуальності, хоч іноді принагідно завважене миготіння всіляких вуличних стегон і сідниць ще могло розворушити в ньому колишнього сперматозавра* (3, с. 65); *Цей вузьколобий крейзі навіть не підозрює, як я на нього зараз гнию* (23, с. 125); *Античні товстолобики занастили людство в обмін на пам'ять про*

себе (18, с. 66); ...але я уявляла, як він їде містом – і лишає очі на отих молодюсінських **голопунницях** (95, с. 94); Для таких **жовторотих** шмаркачів, як я, що не нюхали серйозного пороху, найдрібніші невдачі сприймаються як незворотні й трагічні (24, с. 125); *Петя Кварк* був задупленим крабоподібним **довгов'язом** (18, с. 22); ...кажуть, під Києвом усі пансіонати вже забиті московськими варягами-**бابلорубами**... (35, с. 390); Якби щось добре ... а то ж одна **болиголова** (94, с. 116); Якби знайшлося місце, **кєра** наставила би сто таких знаків оклику (21, с. 11); ...полила куц **літеплою** водою (95, с. 44); Німець заволав. Та так дико і так **відчайдушно** (14, с. 197); Він обігнав мене на своєму ровері, й помчав уперед, роблячи такі **несамовиті** віражі, такі мертві петлі, так **карколомно** об'їжджаючи стовпи... (1, с. 14); Добре, що в голову прийшла ця ідея зовсім забрати обрус. ... І як їм удавалося так **немилосердно** його захляпувати щовечора (1, с. 25); Як же ви всі мені **остогиділи!** І стукаєте! І грюкаєте! І вдень! І поночі! І вчора! І зараз! І... – *вечерпалася* (15, с. 19). Такі й подібні конотовані лексеми виникають унаслідок компресування сурядних або підрядних словосполучень, які утворені на основі лексикалізації переносного значення.

Фразеологізми як джерело формування інтенсивно-параметричної семантики конотованих лексичних одиниць. Одним із джерел утворення ПК, який трансформує денотативну лексему в конотативно марковану й продукує компоненти емоції та оцінки, є система сталих словосполучень сучасної української мови.

ФО, яка у своїй СС вже має ПК, може зазнавати компресії й трансформуватися в конотативну лексему, що зберігає семантичний потенціал інтенсивно-параметричного складника. ПК, репрезентований семами-інтенсифікаторами “*дуже*”, “*з силою*”, “*енергійно*”, “*швидко*” та семами-деінтенсифікаторами “*мляво*”, “*слабко*”, “*повільно*”, “*мало*”, ускладнює значеннєву структуру лексеми, що утворена внаслідок згортання стійких сполук. Окрім ПК, трансформована лексична одиниця здобуває емотивно-оцінний, а іноді й образний складники, яких не має синонімічна денотативна лексема. Наприклад, номінатив **кричати** можна замінити конотативом **горланити** – “голосно говорити, кричати або співати на все горло; порушувати порядок: викрикувати, галасувати”, який утворено внаслідок згортання сталих одиниць, як-от: **дерти горло, на все горло, на всю горлянку, наступати на горлянку, на горло наступати**, наприклад: *Ми взялися на повні груди горланити ружних пісеньок* (21, с. 84). У зазначеному контексті слово **горланити** має значення “дуже голосно співати” й містить семантичні компоненти інтенсивності (“дуже голосно”), параметричності (“більше норми”), емотивності (“почуття радості”), оцінності (“позитивна оцінка”). Отже, показником наявності інтенсивно-параметричної семантики у виділеній лексемі є сема-інтенсифікатор “дуже”. На основі вище наведених фразеологічних одиниць (ФО) може утворюватися не лише дієслово **горланити**, а й субстантив **горлодер**: *Ми йшли – тисяч із п'ять горлодерів – довжелезною колоною* (5, с. 43).

У лексикографічних статтях тлумачного типу не завжди можна чітко виявити наявність інтенсивно-параметричних сем у значеннєвій структурі КЛЮ, наприк-

лад, **визубрити** – “механічно завчити що-небудь, не вникаючи у зміст” [53, с. 135]. Проте прозорість утворення лексем такого типу в результаті компресії ФО (**зуби з’їдати, зубами вчепитися**) дозволяє стверджувати про наявність у їхній СС інтенсивно-параметричної семантики. Часто дієслово **визубрювати** вживають у значенні “дуже добре щось вивчати, докладаючи максимум зусиль”. У СС такого лексичного значення легко виокремити сему “дуже”, яка є прямим доказом існування інтенсивно-параметричної семантики, що продукує емотивно-оцінний та образний складники: *Хоч би що ви робили, хоч би як визубрювали англійську, із вас вилазить ваша корейська мова* (17, с. 54).

Найчастіше внаслідок компресії ФО утворюються дієслівні конотовані лексеми, які володіють потужною інтенсивно-параметричною семантикою та, переважно, є образними, наприклад: **витріщатися** – “втуплюватися в кого-, що-небудь поглядом, широко розкривши очі” ← **витрішки продавати, витрішки ловити, витрішки справляти, витрішки купувати, витрішки їсти; макітритися** – “паморочитися” ← **голова як макітра; шкіритися** – “розсуваючи губи, відкривати, показувати (зуби)” ← **зуби шкірити, вишкіряти, шкірити кутні; зубоскалити** – “сміятися, жартувати, насміхатися” ← **скалити ікла; мізкувати** – “продумувати що-небудь, розмірковувати” ← **розкинути мізками, перетирати мізки; вжарити** – “виконати що-небудь із запалом, пристрасно” ← **дати жару; слинявити** – “дуже довго йти (про дощ)” ← **слину пускати, батожити** – “бити батогом, сікти” ← **батогом обуха не перебити; здути** – “струменем повітря, подувом вітру скидати, зносити що-небудь звідкись, із якоїсь поверхні” ← **вітром здуло; теревенити** – “говорити дурниці, нісенітниці, що-небудь незначне, несерйозне, пусте” ← **теревені правити, теревені точити, теревені гнути** тощо. Приклади: *На мене витріщається кожен перший. Усі* (17, с. 41); *...все перемакітрилося задом наперед* (18, с. 54); *...бігає поглядом по своєму городові, що шкіриться* викошеним бадиллям і жовтими зубами рясних гарбузів (91, с. 172); *Та ну? А хто до слешу, хто після? – зубоскалила Марла* (45, с. 81); *...сама реальність знаходилася тільки в цьому просторі вицвілого кольору, її тут формував дощ, що слинявив і слинявив з неба* (119, с. 83); *...батожать один одного лютими й ненависними словами* (89, с. 60); – *А може, вже досить? І здуємо звідси. – Ходімо!* (103, с. 143); *...телевізор її цікавив не більше, ніж кота вишневе варення, просто їй кортіло потеребенити* (116, с. 163).

Сленгова субмова також продукує КЛЮ на основі трансформації народної фразеології, наприклад, **кімарнути** – “недовго поспати” ← **комарика придавити; парити** – “обпікати чим-небудь гарячим; перен. дорікати, карати” ← **дати припарки**, наприклад: *...пора щось на кишку кинути і кілька годин перекимарити, щоб допізна засісти за книжки* (23, с. 243); *...деколи бачу, що моя поведінка його парить, його погляд інколи оцінює мене, як істоту, в якій не всі вдома* (23, с. 33); *...з Ромою можна було б куди краще провести день, не парити мозги різними проблемами* (23, с. 128); *Мене парить передчуття, що трапиться лихо* (23, с. 151).

Іноді одна й та ж ФО може спродувати різні, проте семантично близькі лексеми, наприклад, **дубіти** – “втрачати рухливість, гнучкість, чутливість” ← **урізати дуба, дуба дати; дубасити** – “сильно бити кого-небудь, сильно стукати, ударяти” ← **урізати дуба, дуба дати**. Наведені фразеологізми мають значення “померти”. У результаті їхнього згортання утворюються дієслова **дубіти** (здобуває вторинну семантику “дуже сильно мерзнути”: мертва людина не може рухатися) та **дубасити** (“сильно бити кого-небудь”: у результаті такого процесу об’єкт дії може померти): *Майор дубів на снігу і слухав це базікання* (119, с. 181); *...слідчому закортіло ухопити його за ноги й дубасити об стіл чи підлогу* (119, с. 173); *...мама прийде й віддубасить їх усіх за розбиті вікна* (70, с. 92). На відміну від денотативних синонімічних відповідників (**мерзнути, бити**), утворені в результаті згортання ФО слова **дубіти** й **дубасити**, здобувають інтенсивно-параметричний, емотивно-оцінний та образний компоненти.

Компресування ФО може призводити до утворення іменників-конотативів, наприклад, **дурисвіт** – “той, хто обдурює кого-небудь; нещирий, нечесний у стосунках з іншими” ← **дурити голову; дуrolяп** – той, що говорить багато, переважно щось пусте ← **дурне ляпати; заморочка** – “нав’язлива ідея, чісь дивацтво” ← **голову морочити; шкуродер (живодер)** – “жорстока людина, що визискує інших, наживається на них” ← **три шкури дерти; кровожер** – “жорстока, люта, жадібна до вбивства людина” ← **пити кров; безбожниця** ← **без Бога в серці; серцепошматовувач** ← **краяти серце; вертихвіст** – “легковажна, нерозсудлива людина” ← **хвостом вертіти** тощо: *А що сандуляк побував на тому світі, в Тисовій Рівні немала сумніву навіть мала дитина, не те що ... обліковані дурисвіти* (81, с. 5); *...цей дуrolяп виявився цілком порядним шахістом* (35, с. 199); *...йдуть на пару з історії світової культури, яку веде старенька пані Плаушевська – висока бабуся з рівно піднятою головою і зі шляхетними заморочками* (24, с. 118); *Не сатаністи, короче, а просто живодьори* (22, с. 37); *Найбільша безбожниця, я відтепер навіки запам’ятаю, що 7 грудня – день великомучениці Катерини* (95, с. 116); *А як називається той, хто безкорисливо відриває від себе шматок серця? Серцепошматовувач?* (95, с. 94); *Вона поводитьсь, як вісімнадцятилітня вертихвістка, дивиться зверхньо і лукаво* (24, с. 178).

Згортання ФО може призводити й до утворення конотативних прикметників, які марковані наявністю ПК: **старосвітський** ← **старий як світ; слизькоязыкий** – **слизький на язик; вузьколобий** ← **вузький лоб; щиросердний** ← **щире серце; немилосердний** ← **жорстоке серце; кровожерливий** ← **кров пити; добровільний** ← **з доброї волі; пустоголовий** ← **вітер у голові** тощо, наприклад: *Скажіть спокійно, так і так, баба Юстина вмерла, земля їй пухом і царство небесне, а щоби не захлиналися в телефон, щоби людина не зрозуміла, хто вмер – чи мама, чи рідна дитина, чи сусіда, чи старосвітська баба* (91, с. 186); *Вася – на морозі, даун вузьколобий* (23, с. 23); *Цей жаль, ця щоденна туга за тобою (так: таки за тобою) стискає мене, як удав... А ти чужа. Жорстока. Немилосердна* (95, с. 126); *Я ж добровільний убивця власної плоті* (95, с. 133).

Як бачимо, семантика компресивних конотативів зумовлена, здебільшого, значенням ФО, від якої вони утворені. Структурне згортання сталого словосполучення призводить до формування інтенсивно-параметричної семантики, яка виявляє себе через семи-інтенсифікатори та семи-деінтенсифікатори та продукує семантичні компоненти емотивності, оцінності, образності, що утворюють експресивний потенціал лексеми, який є значно потужнішим, ніж у мотивувальної базової фраземи.

2.2. Семантичні різновиди інтенсивно-параметричного складника

Сприйняття людиною навколишнього світу, для якого характерна акцентуація на відхиленні від середньостатистичного стандарту, та закони вільної комунікації призводять до суб'єктивації мовленнєвого процесу. Репрезентація предметного світу пов'язана з психічним досвідом індивіда. У зв'язку з цим вербальним засобам великою мірою властива орієнтація на специфіку об'єкта номінації, його суб'єктивну характеристику. Суб'єкт у процесі вільної комунікації послуговується такими засобами лексичної системи мови, які б найповніше передали його інтенції. Дуже часто такими засобами стають конотовані лексеми, які, переважно, утворені на основі ІПК.

У першому розділі репрезентованого дослідження було обумовлено, що ІПК, який представляють семантичні категорії інтенсивності та параметричності, тісно пов'язаний з семантичними поняттями кількості, якості, градації, міри, норми. Перераховані категорії певним чином впливають на формування інтенсивно-параметричної семантики в конкретній лексемі, на їхній основі утворюється певний семантичний різновид ІПК. Результати аналізу фактичного мовного матеріалу дозволили виокремити в СС КЛЮ такі семантичні різновиди ІПК: квантитативність, аномативність, динамічність.

Конотований лексичний фонд сучасної української мови складають переважно іменники, прикметники, дієслова та прислівники. Адвербіалізовані лексеми (з *силою, енергійно, різко, навально, мляво, слабо, мало* і под.), які передають інтенсивно-параметричну семантику, кваліфіковано вище як інтенсифікатори, що в мовленнєвих мікросистемах поєднуються з номінативними одиницями, і які не є предметом безпосереднього вивчення. Отже, розглядаємо семантичну структуру лише трьох зазначених морфологічних класів.

Квантитативність як семантичний різновид інтенсивно-параметричного компонента в значеннєвій структурі субстантивів. Квантитативність як один із семантичних різновидів ІПК тісно співіснує в значеннєвій структурі конотованих субстантивів зі складниками оцінності, емотивності, нерідко образності (*шпала, тюхтій, пацюк* – про людину). У доробку сучасної лінгвістики існує чимало спроб класифікації конотованих іменників та виділення їхніх семантичних груп або полів (Е.С.Азнаурова [2], Н.І.Бойко [37], А.А.Бурячок [44], Т.П.Вільчинська [59], Л.П.Жаркова [100], М.А.Жовтобрюх [101], М.М.Кожина

[121], Н.О.Лук'янова [155], Т.В.Матвєєва [162], Є.Ф.Петрищева [185], Г.А.Уфімцева [262; 263], В.А.Чабаненко [278] та ін.). Тому не ставимо за мету репрезентувати семантичну класифікацію конотованих іменників, які у своїх значеннєвих планах містять ІПК. Натомість за необхідне вважаємо з'ясувати особливості квантитативності як різновиду інтенсивно-параметричної семантики.

Термін квантитативність пов'язуємо з такими вихідними, як: “квант” – “найменша можлива кількість, на яку може змінитися дискретна за своєю природою величина” [53, с. 532] та “квантифікація” – “кількісне вираження якісних ознак” [53, с. 532]. Квантитативність тлумачимо як семантичний різновид ІПК, особливістю якого є кількісна зміна якісної характеристики в значеннєвій структурі іменників.

Субстантив-інтенсифікат не лише називає певний предмет дійсності, а й указує на відхилення від норми шляхом надання більшої або меншої кількості певної якісної характеристики об'єкта мовлення, наприклад, краса, сила, розум тощо. Так, якщо характеризувати певну людину за ознакою “гарна / негарна”, то можна номінувати її за допомогою відкритого ряду конотованих субстантивів, наприклад, *красунчик (красунечка), хорошун (хорошуля), симпатяга, краля / потвора, потороча, опудало, мацапура, страшко, мара* тощо: *Такі всі симпатичні, чи не так? – Авжеж! Симпатяги... Зайки! Чисто – зайки...* (113, с. 150); *...через свою незмірну глупоту порозганяла усіх претендентів не на її руку, а навіть на ліжку, бо аніж уявити собі секс з такою **марою**, краще повіситись на власній краватці* (97, с. 201); *Як таке **опудало** могло навіть мріяти про те, аби подобатися дівчатам?* (5, с. 57); *Ти, напевне, був якоюсь **каракадлою** типу ящірки* (101, с. 181). Якщо співвіднести синонімічний ряд конотованих субстантивів із градаційною шкалою, то основним критерієм розміщення конкретної лексеми в певній позиції може слугувати кількість квантів, тобто зменшення або збільшення кількісних показників якісної характеристики:

0 хорошуля (+1), красуня (+2), грація (+3), королева (+4), богиня (+5)...
 ←...страшко (-5), мацапура (-4), потороча (-3), потвора(-2), опудало(-1) 0 →

Нормою (0) умовно можна вважати сполучення номінативів “гарна людина”. Наявність квантитативності, яка характеризує ІПК, що виявляє себе через сему-інтенсифікатор “дуже”, трансформує денотативні лексеми в конотовані й локалізує їх у бік зменшення або збільшення на градаційній шкалі. Чим більша кількість квантів (*красуня* – “дуже гарна”, *грація* – “дуже-дуже гарна”, *богиня* – “дуже-дуже-дуже гарна”), тим більшою є міра вияву певної ознаки, тобто кількість показників якісної характеристики. Таким чином, квантитативність реалізує себе в семах “збільшення” / “зменшення”. Іменники, що містять ІПК такого різновиду, є словами-характеристиками певного предмета чи реалії дійсності.

Більшість КЛЮ з квантитативним ІПК є словами-характеристиками людини, зокрема її зовнішніх параметрів та внутрішніх якостей, наприклад: *Над сержантами стояли офіцери – командири взводів і рот. Пияки і пройдохи, яких мало* (5, с. 169); *...йому теж слід завести котика і він буде так само щасливий, як і ця **фіфа**, якій виразно було вже під сорок* (97, с. 201).

Світ, що перебуває поза людиною, у сучасних українських прозових творах номінується за допомогою конотативів з домінантним квантитативним ІПК значно рідше. Так, реалії природи, зокрема рослинний, тваринний світи та назви речей у СС свого лексичного значення хоча й містять квантитативний ІПК, проте він не має значного функціонального навантаження, а лише вказує на ознаку збільшення або зменшення й продукує емотивно-оцінні семи, які не є визначальними, семантично потужними, наприклад: *Олег показав велетенського солоного огірка. – Отакенний **огірчище*** (96, с. 40); *Я не міг зрозуміти, як цей **кролисько** опинився у Василевих руках* (47, с.150); *...які тут водяться **щуки, соми, корописька*** (48, с. 169); *По якийсь хвили знову налетів стрімкий і наглий **вітрюган*** (115, с. 53); *Купатися не наважувалися, бо ось-ось мав шурнути **дощисько*** (21, с. 83); *Грошву на нас заробляють* (17, с. 137); *Мені снився маленький, завбільшки з кроля, яскраво-синій **носорожник*** (1, с. 11).

У лексемах на позначення неживих предметів та суб'єктів природного середовища, значення яких утворено на основі метафоричного перенесення, квантитативний ІПК є функціонально потужнішим. Він продукує семантично вагомі емотивно-оцінні та образні семи, наприклад: ***Ко-отику** мій, – зворушилася Травіата і посунула до лютого песяри, просто в його хижу пащеку* (96, с. 27); *Ходи, ходи, мій маленький! Ходи, ходи, моя **ластівка**...* – хряка умовляє (14, с. 222); *Северина при відчинених дверях стриміла на стільчику, підкладаючи в кошик поживу для своєї **квартирантки*** [змія] (89, с. 36); *Справа в цінах на **ганчір'я*** [дорогий одяг] (108, с. 97); *А нам залишив велику-велику ніч, переляканих сусідів, які сиділи в своїх **коробках*** [квартирах] *поряд і над нашою* (2, с. 18).

Квантитативний ІПК у значеннєвій структурі субстантивів, що характеризують людину за певною ознакою, є визначальним. Як правило, значеннєвий план субстантивованих конотатів поєднує ДМЗ (“особа, номінована за певною характеристикою”) та КМЗ, якому належать емотивний, оцінний, дуже часто образний складники. КМЗ із його кількома складниками формується саме на основі актуалізації квантитативного ІПК, що, розміщуючись у ядерному ДМЗ, утворює суб'єктивну різнополюсову аксіологічну семантику. Здебільшого (близько 95 % проаналізованих лексичних одиниць, дібраних із творів сучасної української прози) квантитативний ІПК продукує оцінний складник із семантикою мінусовості. Це стосується всіх без винятку лексико-семантичних груп конотованих іменників, зокрема “характеристика людини за її внутрішніми ознаками” (доброзичливість / недоброзичливість, співчуття / неспівчуття, правдивість / нечесність, щедрість / жадібність, підлабузництво, хитрість, злодійство, злість / доброта, сміливість / лякливість, хвалькуватість, розум / некмітливість, легковажність / розсудливість, зібраність / недбальство, працьовитість / ледарство, безкультурність / вихованість тощо), “характеристика людини за її зовнішніми ознаками” (особливості фізичної будови людського організму, зріст людини, загальний зовнішній вигляд тощо), “характеристика людини за її соціальним статусом” (професія, релігійні переконання, політичні уподобання, сімейні стосунки, вік тощо). Так, наприклад, на позначення модно вдягненого чоловіка у сучасних прозових українських творах

знаходимо лексеми *панкоша, піжон, перець, бонвіван, грінго, денді, хіпар, аміго*: *А за тобою шо, погоня? – поцікавився піжон і підморгнув Терезці* (18, с. 36); *Особливу втіху приносило виловлювати тих, кого тепер називають “денді”, а в наші радянські часи звали “піжонами” й “хіпарями”* (24, с. 197). Низький рівень інтелекту, нерозважливність реалізується у великій кількості номінативів чоловіка: *кретин, крейзі, бабено, стронсо, придурок, диблоїд, мудак, лох, котигорошко, вузьколобий* тощо. Ці лексеми завжди мають у структурі своєї семантики пейоративну сему, яка часто реалізується через незвичну оказіональну форму слова: *Господь – серйозний типоша – нічого не забуває. Я зовсім інший, вузьколобі!* (23, с. 312); *Ти або зовсім тормозиш, котигорошко обдовбаний, або собі на умі...* (23, с. 112); *...це для захисту, дорогий, чуже місто, всякі диблоїди, сам розумієш* (24, с. 74); *Я, мабуть, повний кретин, крейзі, бабено, стронсо!* (23, с. 119). Відповідну жіночу рису реалізовано в значно меншій кількості номінативів, наприклад, *кретинка, дурочка, дурепа* тощо: *...деколи Мишка може стати повною кретинкою, починає втомлювати і дратувати...* (23, с. 72); *Як не прикро, феміністки, особливо ті, яких я називаю піарними вискочками, про це замовчують... ...А насправді, якби одна з цих дуреп опинилася біля штурвалу, то не знати яких би ще дров нарубали* (23, с. 89).

Конотовані субстантиви з домінантним квантитативним ППК, який продукує позитивно-аксіологічні семи, знаходимо в українських прозових текстах вкрай рідко, наприклад, *ластівка, зайчик, сонечко, золотце, слоненятко, пупсик, зозуленька, добряк* тощо: *– Встиг? – перепитав її викритий Артур. – Що ти маєш на увазі, ластівко? – Налізатися з ранку, – пояснила пані Рома, яку порівняння з ластівкою зовсім не переконувало, а швидше непокоїло* (3, с. 132); *...забрала мою лапуську до свого замку* (22, с. 254); *І жертвою її стала найбезпечніша людина, добряк від волосинки до нігтика, не чоловік, а скибка хліба* (48, с. 167); *Яка ти прекрасна, пташечко!* (23, с. 121). Проте навіть лексеми такого типу в мовленнєвому акті можуть слугувати засобом вияву не лише позитивної, а й негативної оцінності, тим самим виявляти свій енантіосемічний потенціал. Контекст впливає на структуру семантики кожної лексеми, у зв'язку з цим виокремлюємо певну кількість сем, які можуть бути різнорідними за своїми якісними характеристиками. Для ілюстрації сказаного наводимо контекстуальні значення слова “зайчик”: 1) *Запитую, а може, нам, зайчик, нада все ж таки деколи перетинатися...* (23, с. 172); 2) *Вуйкова половинка, цьоця Настя, зосередилась на тому, аби поскорше покінчити з неспокійним хіпівським минулим її хатнього зайчика. Зайчика, блін.* (18, с. 91). Лексичне значення лексеми “зайчик” має складну структуру, поділяється на декілька семантичних елементів. У першому контексті слово має такі денотативні семи: 1) “людина”; 2) “жінка”, до яких приєднується квантитативний ППК, що продукує конотативні семи оцінності – 3) “позитивна оцінка”; емотивності – 4) “лагідність”, “ніжність”; образності – 5) “метафоричне перенесення назви тварини”. Об'єднання денотативних і конотативних сем утворює суперсему експресивності, що виконує функцію експресивізації художнього тексту з позитивним ефектом. Другий контекст демонструє

відмінну структуру лексичного значення: 1) “людина”, 2) “чоловік”, 3) “негативна оцінка”, 4) “негативні емоції”, 5) “метафоричне перенесення назви тварини”. Унаслідок цього функція лексеми із такою семантикою в художньому тексті зовсім інша: твориться іронія, експресія мовлення набуває негативного забарвлення.

Якщо квантитативний ППК у конотованих субстантивах, які є номінантами людини, продукує образний компонент лексичного значення, то його функціональне навантаження збільшується: експресивна потужність лексичної одиниці зростає, тим самим емоційний вплив на реципієнта стає більш значним. Якщо порівняти дві лексеми – *бевзь* та *віслюк*, то можна з упевненістю говорити, що вони мають приблизно однакове лексичне значення (“досить нерозумна людина”), проте їхня СС дещо різниться. Якщо значеннєвий план лексеми *бевзь* не має образного складника, а квантитативний ППК продукує лише компоненти емотивності та оцінності, то СС слова *віслюк* характеризується наявністю потужного образного компонента, що виникає внаслідок деінтенсифікації якісної ознаки “розум людини”: *Маріанна збиралася заміж за здорового бевзя* (58, с. 77); *А ми як ідіоти всю квартиру облазили. Винен, Тетяно Іванівно, я – віслюк* (96, с. 119). Як бачимо, експресивність образної одиниці значно перевищує експресивність емотивно-оцінної лексеми, яка не містить образного складника, хоча й володіє потужним негативно-аксіологічним змістом.

Образні конотовані іменники з домінантним квантитативним ППК утворені, здебільшого, на основі метафоричного перенесення назви на людину з неживого, предметного світу або з одухотвореного світу природи, наприклад: *Ну, стара вішалка, – свиснула Лідія* (96, с. 119); *...цибата шпала з довжелезними незграбними кінцівками і довгим носом* (2, с. 112); *...непрístupна твердиня, Китайська стіна, нездоланна Горгона, ортодоксальна брила ... доісторична копалина – Зінаїда Самоцлівна Сомова* (27, с. 69); *Та що б робив цей лантух, якби не потаємний захисний жилет* (114, с. 5); *Ви, Маріванна, цяця, ляля і квітка розмаїта* (96, с. 152). Проте найбільша кількість метафоричних лексем утворена на основі перенесення назви з тварини на людину, наприклад: *...старий пес, він усім казав, що його жінка не танцює* (3, с. 91); *Їм хотілося повисіти на шиї у хлопця-велета. П'яні кури* (1, с. 63); – *Ще пожалкуєш, пацюк! – крикнув йому навздогін Араменко* (114, с. 109); – *Та якось... це... – залопотів з розкладачки волохань, але Пепа вже рушив до пари кішечок у бікіні* (3, с. 91); *...усі вони мріють одружитися, стати квочками* (110, с. 219) тощо.

Як бачимо, у СС наведених лексем квантитативний ППК є утворювачем образного компонента значення, який тісно співіснує з оцінним та емотивним складниками. Людина, яка стає об'єктом мовлення й предметом характеристики, номінується за допомогою тієї лексеми, семантика якої найбільше відповідає вираженню певної інтенсифікованої ознаки.

Отже, квантитативний ППК реалізується в семах “зменшення”/“збільшення” певної якісної ознаки й може бути виражений за допомогою неформальних засобів (переважна більшість вищенаведених прикладів) або за допомогою формальних показників, зокрема морфемних: *Такий кумедний, такий хороший, наче*

слоненятко з мультфільму (23, с. 58); ...і вуйцьо Юлік зажмурился від щастя, мов *котяра* (18, с. 96).

Анормативність як семантичний різновид інтенсивно-параметричного компонента в значеннєвій структурі прикметників. Проблемі вивчення семантичної структури прикметника присвячено чимало робіт як в українському, так і в зарубіжному мовознавстві. На сьогодні існує кілька підходів до аналізу значеннєвого плану прикметника: особливості його семантичної структури як частини мови вивчено в працях А.П.Грищенка [81], Н.І.Бойко [37], О.М.Шрамма [294] та ін.; семантику прикметника досліджено відповідно до його морфологічних особливостей (К.Г.Городенська [77], Н.І.Бойко [37], З.М.Майданчик [156] та ін.), у залежності від впливу контексту (О. М. Вольф [64] та ін.); схарактеризовано семантичну структуру окремих лексико-семантичних груп прикметників (Н.І.Бойко [37], Т.Г.Линник [150], О.Ч.Кшановський [139], О.В.Кардашук [111], Т.А.Щебликіна [297] та ін.), вивчено лексико-синтаксичний аспект прикметникових лексем (О.Кржижкова [133], В.М.Шаталова [284] та ін.) .

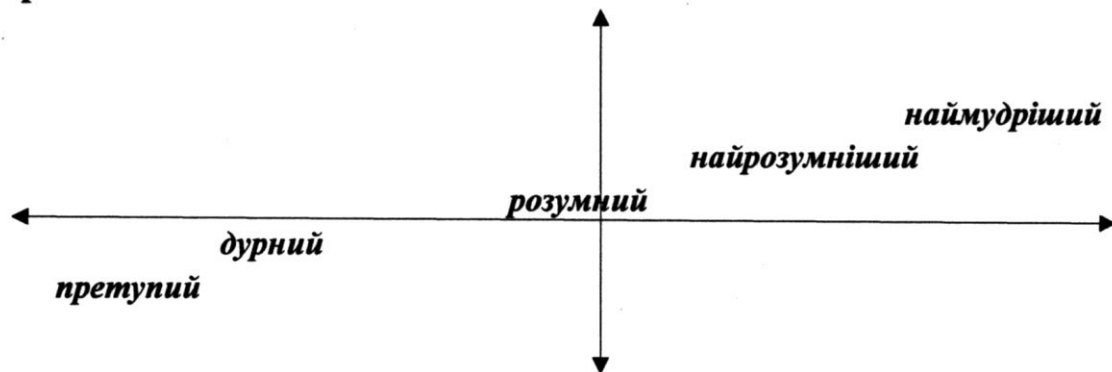
Аналіз семантичної структури в роботах названих дослідників, передусім, стосується якісних прикметників, які в лінгвістичній науці традиційно поділяють на дві семантичні групи [80, с. 331; 295, с. 62]: 1) дескриптивні – ті, що номінують реально властиві предметові мовлення ознаки й не пов'язані з суб'єктивними інтенціями мовця (*зелені ягоди, мудра людина, глибоке озеро* тощо); 2) кваліфікаційні – ті, які є наслідком суб'єктивного сприймання й оцінювання мовцем навколишнього середовища та вказують на ознаки, які реально можуть бути не властиві об'єктові характеристики (*зелений хлопець, наймудріша людина, глибочезне озеро* тощо). Прикметники, віднесені до першої групи, характеризуємо як такі, що мають ядерний ДМЗ, який містить ІПК, що не є функціонально активним: він продукує лише оцінний складник, який займає периферійну позицію в СС лексеми й має логічну природу, не взаємодіє з емотивним компонентом, а тим більше зі складником образності, наприклад: ...*терпко пахло спиртом і тим солодким, аж нудним, запахом* (119, с. 89); ...*в усіх своїх дорогоцінних обладунках я несподівано туди шубовснула* (69, с. 80); *Вони натягують ті вузькі кавалки тканини на свої грубі ноги* (21, с. 56); *Мабуть, продала безцінні скарби за безцінь* (16, с. 218). Тому прикметники такого типу не є безпосереднім предметом вивчення в цій роботі.

Принагідно зазначимо, що ІПК будь-якого функціонально-семантичного навантаження можуть містити лише якісні прикметники. Прикметники відносні та присвійні потенційно не можуть мати ІПК у своїй СС, окрім тих випадків, коли вони переходять до розряду якісних, наприклад, *золотий перстень* (відносний прикметник) – *золотий характер* (якісний прикметник), *телячий хвіст* (присвійний прикметник) – *телячі ніжності* (якісний прикметник), *класний керівник* (відносний прикметник) – *класний фільм* (якісний прикметник), *порцеляновий посуд* (відносний прикметник) – *порцелянове обличчя* (якісний прикметник), *протокольний запис* (відносний прикметник) – *протокольна посмішка* (якісний прикметник), *музичний твір* (відносний прикметник) – *музичний диван* (якісний

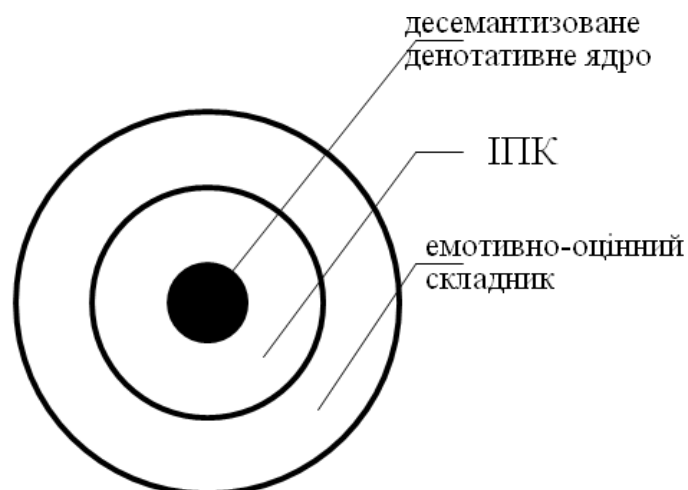
прикметник), *липовий чай* (відносний прикметник) – *липове ім'я* (якісний прикметник) тощо, наприклад: *Він був класний чувак* (99, с. 170); *Десяток ляльок із витонченими порцеляновими обличчями* (111, с. 51); *...протокольна посмішка личила їй* (96, с. 8); *Оксана та Павлик, немов зайченята, поховалися під ковдрами на розкладачках, що стояли навпроти “музичного” дивану, і теж мирно сопли* (113, с. 4); *Жінку, яка звернулася по допомогу, міліція відфутболила, мовляв, назване ім'я підозрюваного – вочевидь липове* (96, с. 42).

Увагу зосереджено на дослідженні значеннєвого плану конотованих прикметників, який характеризується “полікомпонентною семантичною структурою, що, окрім десемантизованого зневиразненого денотативного макрокомпонента, включає оцінний, емотивний, інтенсивно-параметричний складники” [37, с. 346]. ПК у таких прикметниках упливає на цілий ряд семантичних трансформацій. Десемантизація денотативного ядра призводить до утворення широкої конотативної семантики, яка виникає внаслідок суб'єктивації мовленнєвого процесу: об'єкт зображення пересувається на інтенсивно-параметричній шкалі й займає позицію далеку від нормативного центру. Тому описуваний семантичний різновид ПК називаємо **анормативним**:

анормативним:

У СС конотованих прикметників (*претупий, дурний, найрозумніший, наймудріший*) ПК продукує суб'єктивну емотивно-оцінну семантику, яка займає велику частину значеннєвої структури прикметникової лексеми:

Анормативний ППК у значеннєвій структурі емотивно-оцінних прикметників може бути виражений як за допомогою формальних засобів (**добренький, звичайнісінький, дорогий** тощо), так і за допомогою внутрішніх сем-інтенсифікаторів / деінтенсифікаторів (**фанатичний** – “пройнятий величезною пристрастю”, **неабиякий** – “великий, значний”, **навіжений** – “який виходить за межі нормального”, **шалений** – “дуже сильний”, **грандіозний** – “надзвичайно великий”, **карколомний** – “надзвичайний”, **катастрофічний** – “дуже швидкий”, **колосальний** – “надзвичайно великий”, **велетенський** – “дуже великий”, **гігантський** – “дуже великий”, **мізерний** – “дуже малий” тощо), наприклад: *Але яким **добреньким** прикидався! Такі казочки розповідав* (120, с. 234); *Звичайнісінький, сколотий на ніч наркот* (21, с. 115); *На столі лежав мобільний телефон з цифровою відеокамерою, з **дорогих*** (96, с. 27); *...фанатичний потяг до мистецтва* (120, с. 14); *...під поглядом, який я намагалася відбити з **неабиякою** мужністю...* (108, с. 135); *Стьопа мій оце як **навіжений** працює, аби все у нашої Ларочки було* (14, с. 126); *Вона вибухає **шаленою** радістю, яка одразу переростає в не менш **шалений** плач* (24, с. 124); *...її захопило видовище **грандіозного** масового божевілля* (112, с. 49); *...рослини, замість того, щоб виробляти кисень, поглинали його з **карколомною** швидкістю* (2, с. 65); *Вона загусала з **катастрофічною** швидкістю* (78, с. 157); *...вона вважала мене слабачкою, тютійкою і малявкою, адже я була молодша від неї на рік чи на два, і це було тоді **колосальним** розривом у віці* (2, с. 107); *...він привозив жінці і дітям у подарунок чорну ікру в бочках із рідкісних порід дерев, і **гігантські** туші ще майже живих рожевувато-червоних лососів* (2, с. 196); *...худенька чорноволося одинадцятикласниця з **велетенськими** виряченими очиськами* (79, с. 149); *Стьопик був **мізерний**, але дуже спритний* (116, с. 154).

Лексико-семантичні й формальні засоби вираження анормативного ППК здійснюють однакову функцію – утворюють прикметникову лексему, яка називає інтенсифіковану / деінтенсифіковану ознаку предмета, тим самим маркує його як певне відхилення від норми. Обов’язковою умовою виникнення лексем такого типу є процес зіставлення характеристик об’єкта мовлення у свідомості мовця зі середньостатистичним стандартом, наприклад: *На **превелике** моє здивування я не відчуваю за ним – цим земним буттям – уже того жалю* (48, с. 148); *...був абсолютно моральним типом, **моральніших** уже просто не буває* (5, с. 17) тощо.

Інтенсифіковану ознаку в прикметникових лексемах з анормативним ППК найчастіше передають АП суфікси, зокрема такі: **-езн-, -елезн-, -ущ- (-ющ-)** і под., наприклад: *До Каськи на літо приїздила зі Львова онука моїх літ. Змарніла **худезна** білявка* (77, с. 200); *Є **старезна** фотографія, на якій видно малесеньку домовину* (75, с. 14-15); *Любин брат навіть не встиг злякатися, як з **величезною** силою беркицьнувся у свіжо викопану Шапоччину могилу* (80, с. 195); *...і **довжелезною** русявою косою, обмотаною навколо голови* (79, с. 145); *От **хитрюща** дитина, – прошепотіла* (16, с. 227).

Деінтенсифіковану ознаку в прикметникових лексемах з анормативним ППК зазвичай передають ДМ суфікси, наприклад, такі, як **-уват- (-юват-), -еньк-,**

-есеньк-, -усіньк- (-юсьньк-) тощо та префікс **недо-**: ...його вояки встигли наробити по людях чимало шкоди. За маленький місяць із гаком (89, с. 5); ...яка їй вже була малувата (49, с. 186); ...складається таке враження, ніби дівча недоумкувате (22, с. 111).

Найпоширенішим формальним засобом вираження анормативного ІПК у СС прикметника є аналітична (**добрий за доброго**) та синтетична (**найболючіший**) форми найвищого ступеня порівняння, наприклад: *Кирило добрий за доброго, але міг би закатрупити своїми руками кожного, кому закортіло б обернути язик навиворіт про найменшого його сина* (87, с. 14); *Її син – одне з найболючіших розчарувань* (50, с. 78). Найбільш уживаними в сучасних українських прозових творах є все ж таки синтетичні форми суперлативу, утвореного за допомогою префікса **най-** та суфікса **-іш-**, і елативу, утвореного за допомогою префіксів **як-, що-** й форми найвищого ступеня порівняння, наприклад: *Себастьян так і не довідався, коли точно народилася дитина і що робила вагітна Анна у найстрашніших битвах світової війни* (104, с. 16); *Найвеселіша людина в під'їзді – дядя Льоня* (6, № 162, с. 51); *Найдопечніший Бальзак радить примусити Лізу підняти трубку телефону* (71, с. 11); *...цієї ночі стала за жінку найнещаснішому чоловікові на світі* (34, с. 69); *Тобі довірили охороняти найзначніші цінності людства* (118, с. 106); *...злилась на одоробло за вікном, яке заслуговувало на винятково жорстокі тортури і повільну мученицьку смерть, на щонайгірші, щонайлютіші страждання* (2, с. 49).

О.О.Потебня був переконаний у тому, що “думка наша за змістом є або образ, або поняття, третього, середнього між тим і тим, немає” [194, с. 166-167]. Анормативний ІПК, окрім емотивно-оцінного, здатен продукувати у СС КЛЮ потужний образний семантичний складник. За такої умови СС лексеми розширюється й здобуває ще одне семантичне поле:

Прикметники з домінантним образним компонентом у СС утворюються, здебільшого, унаслідок вторинної номінації, здобуття переносного значення, наприклад, прикметник **божевільний** може бути вживаним не лише в прямому номінативному значенні “психічно хворий, нерозсудливий, нерозважливий”, а й у переносному – “дуже великий, сильний, надмірний” [53, с. 90]: ...*купити к бісовій*

мамi півособняка з **божевільною** старушенцією (5, с. 135); *Алкогольні напої продавалися лише в шинквасі на верхній палубі і – за божевільними розцінками* (114, с. 129). Так, у першому контексті виділений прикметник у своїй СС містить доміантний ядерний ДМЗ, який локалізує ІПК, що продукує емотивно-оцінні семи маргінального характеру. Натомість другий контекст демонструє конотований прикметник з десемантизованим денотативним складником, доміантним аномативним ІПК, який утворює потужні емотивно-оцінні семи та образний семантичний складник. Існування в мовленнєвому контексті лексеми з такою значеннєвою структурою призводить до еспресії мовленого, унаслідок чого виникає значний емотивний вплив на реципієнта.

Подібну до описаної вище функції виконує аномативний ІПК у багатьох полісемічних прикметникових лексемах, уживаних у переносному значенні, наприклад: *Сьогодні не пропустиш, дуже **круті** лекції* (50, с. 78); *Відтоді друкування перетворилося на справжню **інтимну** радість* (5, с. 159); *...його **мовчазлива** але **впевнена** українська мова звучить тутешньому як прокльон* (69, с. 15); *Зала Спілки письменників. ... Стількох нефорів у дертій джінсі та з кульчиками в носах ті стіни ще не бачили. Тобто ми відчутно оновили **затхлу** атмосферу закладу* (5, с. 276); *Він запрограмований на це тією дозою алкоголю, якою **виполосканий** його мозок* (49, с. 50); *Щодо запахів нюх у нього був професійний – “**собачий**”* (111, с. 89); *Так, звичайно ж у вас “інші проблеми” – із **ядучою** посмішкою заговорив до неї інший “експерт”* (111, с. 64); *Знайомі кажуть, що Деку збираються відрахувати з університету за **хронічні** пропуски, дякувати Богу, що хоч не за хронічний алкоголізм* (24, с. 91); *...примудряючись при цьому не дивитися в об’єктив жодної з **хижих** телекамер* (49, с. 12); *Досить лише приймати зранку холодний душ, робити зарядку, їсти **довбані** мюслі...* (1, с. 46); *...у такій **драглистій** тиші я ніколи не чую шуму знадвору* (69, с. 6). Такі прикметники, вживані в переносному значенні, містять аномативний ІПК, що десемантизує денотативне ядро й продукує КМЗ зі складниками емотивності, оцінності, образності.

Отже, аномативний ІПК реалізується в семах “**посилення**”/ “**послаблення**”, вказує на відхилення від нормативних параметрів певних ознак, явищ і предметів дійсності, репрезентує інтенції суб’єкта мовлення, пов’язані з його емоційною, психічною, фізичною, соціальною сферами.

Динамічність як семантичний різновид інтенсивно-параметричного компонента в значеннєвій структурі дієслів. Дієслово володіє здатністю виражати найрізноманітніші відношення міжпредметної сфери буття, в епіцентрі якого перебуває людина з її природними можливостями сприймати та відображати свої інтенції через власне мовлення. Проблема семантики дієслівних найменувань у різних мовах викладена в досить великій кількості лінгвістичних досліджень. Питання класифікації дієслівних значень здавна привертало увагу представників різних мовознавчих шкіл. Ще Арістотель репрезентував десять предикативних категорій, які втілюють найвищі сутності об’єктивного буття [8, с. 55]. Часто лінгвісти описують семантичні особливості певних груп дієслів. Так, наприклад,

досить різноаспектно вивчено дієслова на позначення мовлення (Д.Л.Остін, В.В.Виноградов, В.М.Русанівський, Ю.Д.Апресян, В.І.Кодухов, Н.І.Бойко, Г.Вежбицька, Л.М.Васильєв, А.Р.Кероп'ян, Н.Л.Іваницька та ін.), звучання (Л.М.Васильєв, Е.В.Кузнецова, Н.М.Сидорова, Л.С.Філіппова, О.В.Бабакова та ін.) тощо. До проблеми дієслівної синонімії зверталися такі лінгвісти: Л.А.Булаховський, В.В.Ільїн, А.Т.Бевзенко, Д.Г.Гринчишин, Л.М.Полюга, А.Г.Ярова, А.В.Шумейкіна та багато інших.

В.В.Виноградов зазначав, що “значення слова тлумачимо не лише відповідно до того поняття, яке воно позначає; воно залежить від якостей тієї частини мови, тієї граматичної категорії, до якої належить лексема” [54, с. 65]. Номінативна природа дієслівних найменувань суттєво відрізняється як від іменникової, так і від прикметникової. Іменникову номінацію деякі дослідники кваліфікують як абсолютну, бо вона характеризує слово поза його відношенням до інших слів. У дієслівних лексемах “синтаксична значущість домінує над номінативною” [303, с. 82].

Дієслово як частина мови є найповнішим джерелом репрезентації інтенсивно-параметричної семантики. Дії, процеси, стани, які представляє клас дієслів, номінуються в залежності від людського чинника в мові, який має безпосередній зв'язок із соціальними нормами.

Переважає більшість вербоїдів української мови не лише передає значення дії, а й кваліфікує процес або стан у залежності від якісно-кількісних характеристик та показників динамічності, наприклад, *чвалати, чавити, тирлигати, повзти* (“дуже повільно їхати”) ← *їхати* → *мотати, летіти, мчати* (“дуже швидко їхати”): *Нарешті автобус причвалав до маленького містечка* (45, с. 129); *120 км ми вже чавимо сьому годину* (45, с. 193); *Біпкала сигналізацією Іллевого авто номер 2 ... тирлигала в ньому на Інтернаціональну площу* (45, с. 205); *І знову ліфт із каламутними дзеркалами, який повзе у ритмі жалобного маршу* (55, с. 146); *...дай “бобика” у місто по горілку змотатися* (14, с. 35); *...за цю першу війну на сірих конях влетіло чуже військо* (89, с. 5); *Наш джип мчав гірською дорогою щодуху* (102, с. 100). Серединний ідентифікатор “*їхати*” у своїй СС містить лише ядерний ДМЗ, який реалізує нейтральне значення “рухатися, переміщатися в певному напрямку водою або суходолом за допомогою яких-небудь засобів пересування” [53, с. 509] та номінує дію, яка вказує на нормативну динамічність процесу. Суб'єктивність мовленнєвої номінації може впливати на розширення семантичного значення, яке унаслідок інтенсифікації / деінтенсифікації позначуваного процесу здобуває ІПК, який вказує на зміну динаміки дії, тобто уповільнення або пришвидшення її. У зв'язку з цим семантичний різновид ІПК у значеннєвій структурі дієслів вважаємо за необхідне позначати терміном “динамічність”.

Кожне окреме дієслово, яке номінує певну дію й має чітке співвіднесення з категорією соціальної та мовної нормативності, об'єднує низку синонімічних лексем, семантика яких формується на основі динамічного ІПК, наприклад: *...дощик перестав блідо цяпати* (21, с. 101); *Дощ шкрябав по склу* (114, с. 172);

Бач, а в нас бризнув. Ну не зовсім бризнув, годинку полив (49, с. 20); *В вікно йому бив післяобідній дощ* (42, с. 90); *Лейтенант і Марія сиділи в машині, періцив дощ. Спочатку дощ цідив, а потім полився* (119, с. 227); *І вже коли почав лушпарити крижаний дощ...* (41, с. 62). У СС виділених конотованих дієслів динамічний ІПК представлений у двох своїх різновидах – “уповільнення, або послаблення” та “пришвидшення, або посилення”. Кожен із зазначених різновидів формується на основі зіставлення з певними соціальними нормами вияву дії, які закріплені у свідомості мовців.

Багато дієслів-ідентифікаторів мають синоніми, що репрезентують обидва різновиди динамічного ІПК, наприклад, *підхихикувати, хихикати, підсміюватися, посміхатися... ← сміятися → зубоскалити, порскати, реготати, гиготіти, стібатися, ржати, заливатися, заходитися, лягати, падати, умирати...; рюмсати, схлипувати, слинити, нюнити, пхикати, хникати, скиглити, пхенькати... ← плакати → заводити, голосити, квилити, скімлитити, скавуліти, розливатися, ревти, ридати, захлинатися..., дрімати, відпочивати ← спати → сопти, дрихнути, провалитися: ...нарешті чувак видихає дим і починає тихенько так підсміюватися. Потім голосно ірже. Потім він регоче, як несповна розуму* (18, с. 100); *Тридцять навіжених, пекельних, розпатланих голів гиготіли* (114, с. 51); *А може підемо до тебе? – запитав він, і по-підлітковому загиготів* (2, с. 303); *...ми стібемося з журналу “Его”* (43, с. 139); *Пацану з усіх боків кажуть – ти ж чоловік, чого рюмсаєш!* (102, с. 82); *Чого ви слинитесь, небого?* (94, с. 109); *Гулько не переставав скавуліти, надокучаючи своїм супутникам* (115, с. 33); *...вони флинькати та шмаркати починають, та в сльози, голосять* (91, с. 184); *Люба, не стрибай, – реву я, – ні в якому разі не стрибай!* (80, с. 195); *Я по лікті мастилася жиром і поміями, і від цього ще дужче захлиналася сльозами* (78, с. 162); *...на більшості тролейбусних зупинок мирно дрімали бомжі* (114, с. 155); *Дякувати Богу, нині на вахті Петрівна ... пустить і знову заб’ється дрихнути в комірчині на першому поверсі* (24, с. 103); *...на ортопедичному матраці “Венетто” тихо сопла дружина* (113, с. 3); *Якось добрела до ліжка і провалилася* (1, с. 21).

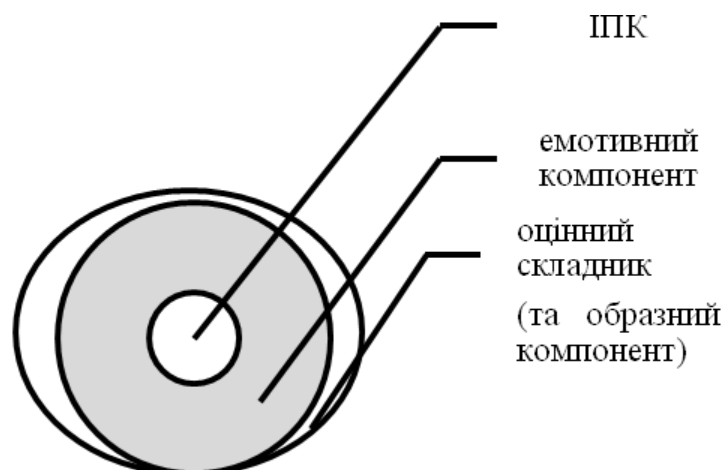
Проте окремі синонімічні дієслівні ряди не мають динамічного ІПК обох різновидів і репрезентують лише праву частину інтенсивно-параметричної шкали, реалізуючи лише семантику посилення дії, наприклад, *сісти → впасти, плюхнутися, геннутися...: Ярчик Волшебник геннув усією масою на вокзальну лавку* (3, с. 210); *звільнити* (з роботи, посади) → *виганяти, витурювати, виштовхувати, випирати...: А її виперли, виштовхали в шию два роки тому* (50, с. 80); *курити → смалити, кадити, димити...: Я на цій справі очемерію. Кинула курити першого травня, – сказала вона. – Тепер по дві пачки смалю* (96, с. 16) тощо.

Динамічність реалізується в суперсемах “дуже”, “надзвичайно” та семах-конкретизаторах “швидко”, “з силою”, “енергійно”, “різко” / “повільно”, “тихо”, “мляво” і подібних, наприклад: *геннутися* може мати значення “раптово, з великим шумом упасти”, *влупитися* – “з силою вдаритися”, *стовбичити* – “перебувати де-небудь досить великий проміжок часу”, *вициганити* – “добути,

настирливо просячи, вимагаючи”, **повзти** – “дуже повільно летіти”, **полум’яніти** – “вирізнятися яскравим червоним кольором” тощо: *Бо інакше його кришталеве царство в одну ніч **гепнеться** під ноги* (119, с. 49); *...за розрахунками провідних знавців якийсь астероїд **влупиться** у Землю* *десь у дві тисячі сотому* (119, с. 151); *Він не слухався, приходив, **стовбичив** під дверима* (2, с. 320); *Прибігає радісна Юля, показує півсклянки олії, яку **вициганила** в Мар’яни на дев’ятому поверсі* (24, с. 77); *Птаха ніби **повзла** по синьому з срібним вилиском склі* (119, с. 9); *В Габрієля **полум’яніє** обличчя* (1, с. 320).

Унаслідок аналізу функціональних спроможностей динамічного ІПК виявлено, що в СС дієслів ІПК продукує три основні типи конотативної семантики: **емотивну** (**видушувати**), **оцінну** (**перти**), **образну** (**мавпувати**), наприклад: *А та зненацька **видушує** із себе крізь те трагічне ридання...* (5, с. 23); *...якоюсь мірою з нього при цьому **перло** недожите дитинство – така собі забава у війноньку* (5, с. 20); *...він наїхав, ніби я **мавпую** Вознесенського* (5, с. 247).

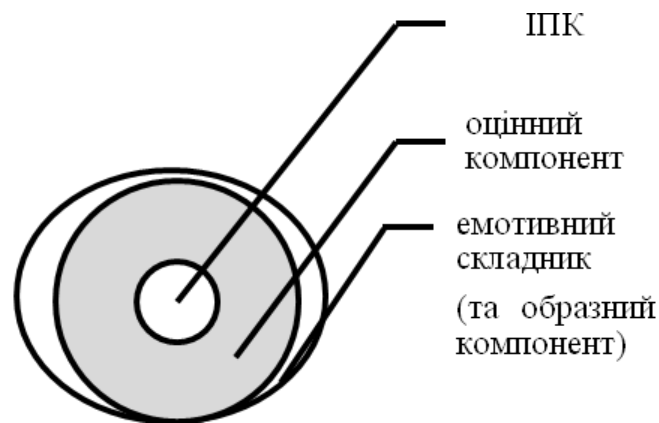
Особливості емотивного типу конотативної семантики полягають у тому, що динамічний ІПК, локалізуючись в ядерному денотативному полі, продукує домінуючу емотивну сему, яка у свою чергу може нарощувати певний аксіологічний (негативний або позитивний) складник та іноді образний компонент:

Динамічний ІПК у лексемах з такою СС найчастіше виявляється у своєму різновиді “посилення” й утворює емотивну семантику, яка має позитивно-аксіологічне або негативно-аксіологічне забарвлення, визначити характер якого можливо лише в контекстуальному оточенні, наприклад, **верещати, горланити** – “дуже голосно говорити”, **дубасити, періщити** – “дуже сильно бити”, **біситися** – “дуже сердитися”, **заливатися** – “дуже натхненно співати, говорити”, **торочити** – “дуже багато й швидко говорити” тощо: *Було повзання по дну фонтана серед тисячоногої галасливої юрби, що після кожної пісні (концерт уже тривав) майже синхронно підскакувала і **верещала, кувікала, вищала*** (40, с. 19); *...після обов’язкового могоричу, вони не змогли б так затято мовчати, а щосили **горланили б, сперечалися, співали*** (115, с. 11); *Я їх зараз! Таки **віддубасю*** (53, с. 140); *Хіпні **вперіщив** по м’ячу* (21, с. 18); *Викладачка античної літератури саме **заливалася** про щит Ахілла* (5, с. 100); *Вже кілька ночей підряд дружина*

торочить про холодні і гарячі страви, напої та солодке, а він лише зараз втямив, про що це вона (52, с. 160).

Динамічний ІПК є семантично продуктивнішим при утворенні дієслів з домінантною оцінною семантикою, наприклад, *тхнути* у значенні “сильно, різко пахнути”, *шурувати* – “діяти завзято, з азартом”, *розчухувати* – “широко, навстіж відчиняти”, *хапати* – “швидко, поривчасто брати”, *розтинати* – “розсікати на частини ударом чогось гострого”, *вискакувати* – “швидко досягти певного становища”, *шпарити* – “виконувати дію з особливою енергією, силою”, *плодити* – “сприяти появі чого-небудь у великій кількості”, *валятися* – “лежати на землі, на підлозі (внаслідок сп’яніння)”, *лунити* – “позначення дії в її сильному, енергійному виявленні” тощо: Від неї добряче *тхне* перегаром (24, с. 7); ...сусідка справа *шурує* “Газетою по-українськи” вікна перед Великодніми святами (2, с. 5); ...напружившись, обома руками вхотившись за металеву ручку холодильника “Днєпр”, *розчухує* його морозильну пашу (2, с. 117); ...укоотре дивилася якісь фотографії, *хапалася* за книжки (1, с. 39); ...вправно *розтинали* наполовину помаранчі (1, с. 34); Знаєш, чоловіче, дівчата наші – гарні! Заміж *повискакують*, лиш у село вернемось (98, с. 14); ...одного разу ти мене так *шпартонув* кудись, що я ледве отямився (98, с. 94); ...ти *наплодив* купу дітей, як дурний кріль (1, с. 59); ...у повному відрубі *валялися* дві дівулі (49, с. 180); Сонце *лунило* у вікно крізь зелень дерева (2, с. 264). У семантиці таких дієслів динамічний ІПК найчастіше виявляє себе через сему “посилення” й продукує значеннево домінантний оцінний компонент, який, у свою чергу, породжує емотивний складник (що покликаний спричиняти вияв певних емоцій у реципієнта) й іноді образний компонент:

Оцінні інтенсифікати з описаною семантичною структурою характеризують певний об’єкт дійсності, акцентуючи на відхиленні від середньої норми. Нерідко вони репрезентують негативно-оцінне значення, що пов’язане насамперед з діяльністю людини, і містять сему “зробити щось погано”, наприклад, *бити* – “завдавати ударів” → *шльопати, пендити, ліпити, міряти, товкти, писати, тріскати, голомити, гріти, давати, сипати, піддавати, відважувати, дубасити, дуги, колошматити, кресати, кропити, лошити, лунити, лунцювати, лушпарити, лушити, маніжити, мостити, мотлошити, молотити, накладати, полоскати, потягати, прати, репіжити, піжити, садити,*

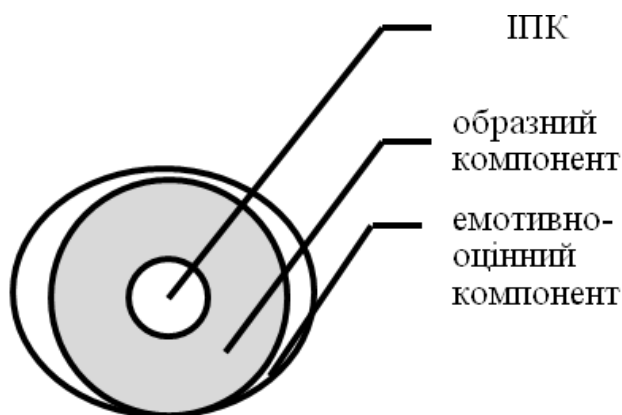
стригти, тіпати, тлумити, товкмачити, толочити, троцити, чесати, човпти, чухрати, шкварити, шматувати, шпарити, валити, затоплювати, ogrівати, оперізувати, оперіщувати, заціджувати, кулачити, тузати, чубити, місити, періщити, гамселити, гатити, гепати, духопелити, полосувати...: Я трохи пенджу корову, бо боюся з нею зустрітися – старою маразматичною бабою (80, с. 186); Щосили заліпив коліном у товстий зад (114, с. 181); Я замовкаю, не буду ж йому говорити, що мені потовкли морду (24, с. 133); Треба відвішати тому мудакові (24, с. 230); Тюля валиться, як демон (може трьох вирубити), особливо небезпечні його ноги (23, с. 35); ...смальнув тому найбільшому порожньою пляхою по дурній польській голові (3, с. 115).

Оцінні дієслівні інтенсифікати з позитивною аксіологічною семантикою у прозових текстах сучасної української літератури трапляються значно рідше, наприклад, *шаленіти* у значенні “виявлятися з надзвичайною силою”, *строчити* – “дуже швидко виконувати певну дію”, *відвалити* – “дати що-небудь у великій кількості”, *їсти* – “дуже активно дихати”, *воліти* – “дуже сильно хотіти чогось”, *вар’ювати* – “інтенсивно співати” тощо: *Тієї ж опівночної пори у каюті Семена Атонесова шаленіла музика (114, с. 146); ...на власний вибір пропонує мені таку-то сторінку з такої-то книжки процитувати напам’ять. Я раз – книжечку перегорнув, і давай строчити (20, с. 28); ...відвалили дві з половиною зарплатні (51, с. 34); Просто йду, дихаю свіжим повітрям. Точніше, не “дихаю”, а просто їм його (110, с. 97); Насправді я не так уже й не люблю цей світ. Я просто волію його переробити. Під себе (110, с. 7); Він прислухається, як топляться в щebetі горобці. Ще ніколи пташки не вар’ювали так рано (18, с. 45).*

Іноді динамічний ІПК з домінантним оцінним складником може утворювати лексеми-деінтенсифікати, які мають значення уповільненої, послабленої дії. Наприклад, дієслово “*жити*” (“бути живим, існувати”) у мовленнєвій ситуації може змінити свою семантику й трансформувати план вираження: *плентатися, вовтузитися* – “перебувати у важкому психологічному чи фізичному стані”, *швендяти* – “жити без певної мети”, *животіти, жевріти* – “жити досить бідно”: *Ти просто вирвав мене з мого комфортного туману, де я пленталася останні три місяці (45, 91); Ніхто не буде мене потішати майбутнім щастям ті решту п’ятдесят років, які мені ще заготовано прошвендяти (69, с. 112); ...саме ти пов’язував їх із людиною, котра лишила тебе вовтузитися на цьому світі, а сама піднялася на небо (17, с. 49); По сусідству й животіло отих “добрих півтора десятка” дивних людей (40, с. 6); Мережа мовлення розширювалася, і він згадав про “молодого журналіста”, що ледве жевріє в кінотеатрі (109, с. 68). Антонімічна до описуваної лексеми “померти”, яка має позначати абсолютно zdeінтенсифіковану дію, об’єднує низку лексичних та фразеологічних одиниць, які містять інтенсивно-параметричну семантику, наприклад: *Урешті-решт стара преставилася: спочила, здохла, померла, пішла до Бозі гайтю, врзала дуба, простягла ноги* – називайте це, як вам завгодно (21, с. 10).*

Особливості образного типу конотативної семантики пов’язуємо з тим, що динамічний ІПК у результаті процесу вторинної номінації продукує домінантний

образний компонент, який нарощує емотивно-оцінну семантику, наприклад, *говорити* → *квоктати, квакати, крякати, чирикати, щибетати, гелготати, шипіти, сичати, каркати, бубоніти, зудіти, морозити, дріботіти, молоти, поливати, стріляти, добивати, чесати, відрізати, триндіти, цвіркати, плести, втирати, пиляти, випалювати, белькотати, базарити, тріпатися, жибоніти, харчати, вити, скрипіти* тощо: *Потім заквактов іноземець. – Дорогий друже, мене звуть Антуан Флері, – задріботів перекладач* (114, с. 24); *Натомість квакають про модні речі* (24, с. 172); *Тут щодня хавати хочеться, а він про джсин втирає* (24, с. 172); *Цить, – розсердився дядько, – бо накаркаєш!* (7, с. 177); *“Покажіть пенсійне посвідчення!” – каже водій. “А що так не видно, що я зара помру? Ось прямо тут у твоїй клятій машині!” – бадьоро відрізає пенсіонерка* (107, с. 122); *На сторінках 273-275 автор чesав щось про молекули РНК* (20, с. 44); *Напарник продовжував обдумувати, що такого він зморозив* (119, с. 118); *Ничипориха сіла поряд, забубоніла тихо та смиренно: – ‘Би я не знала смерті, я би не зуділа тобі* (16, с. 93). Пояснення семантики виділених лексем та опис її структури можливий лише за умови контекстуальної конкретизації: “слово існує у свідомості з усіма прихованими й можливими значеннями. Проте та чи інша семантика реалізується й визначається контекстом” [56, с. 14]. СС лексем з домінантною образною семантикою, що утворена на основі локалізованого в денотативному ядрі динамічного ІПК, графічно можна зобразити так:

Домінантний образний компонент, утворений на основі динамічного ІПК, може продукувати як негативно-аксіологічну, так і позитивно-аксіологічну семантику: *прилипати, припечатати* – “міцно закріпитися за ким-небудь (про якусь несхвальну думку)”, наприклад: *Але безкості сільські язики таки задовго до церковної книги припечатали новонародженій дитині її довічне ім’я – москалиця* (89, с. 6); *Але назвисько москалиця прилипло до дитини не згірш, ніж би його навмисне смолили віхтем* (89, с. 7); *заливатися, вибухати* – “дзвінко, переливчасто співати”, *кипіти* – “квітнути”, наприклад: *А птахи заливаються, як у весняному лісі* (62, с. 6); *Над садом вибухнуло цвіркунове крещендо* (9, с. 149); *Білою піною в садах кипіли фруктові дерева* (8, с. 108). Виділені лексеми, які в структурі лексичного значення мають динамічний ІПК та домінантний образний складник, характеризуються семантичною потужністю саме оцінного компонента. Натомість емотивний складник у таких дієсловах є досить слабо вираженим.

Серед інтенсивно-параметризованих дієслів з домінантною образною семантикою часто трапляються енантіосемічні лексеми, наприклад, *смалити, жарити, перти, дерти, пхатися* тощо. У таких словах поєднуються кілька різних значень, які часто є протилежними за своїм характером у показниках емотивності, оцінності та динамічності: *валити* може позначати такі дії, як “іти”, “бити”, *жерти* – “їсти”, “дивитися”, *глушити* – “пити”, “бити”, *тарабанити* – “нести”, “говорити”, *строчити* – “писати”, “говорити”, “читати”, *чесати* – “говорити”, “йти”, *перти* – “іти”, “нести”, “вразити”, *диміти* – “курити”, “іти”, *їсти* – “читати”, “дихати”, *пакувати* – “їсти”, “запам’ятовувати”, *троцити* – “бити”, “їсти”, “читати”, *жарити* – “пити”, “співати”, “говорити”, “іти”, “бігти”, *цідити* – “пити”, “говорити”, *шваркати* – “бити”, “пити”, *товкти* – “говорити”, “бити” тощо. Наприклад, дієслово *смалити* в СС свого лексичного значення містить ДМЗ, у якому локалізовано динамічний ПК з семою “інтенсифікована, швидка дія”. Конотативна семантика цієї лексеми може бути досить різноманітною. Так, дієслово *смалити* в залежності від контексту може позначати інтенсифіковані дії, як-от: “бігти”, “гриміти”, “іти”, “їхати”, “читати”, “бити”, “курити”, “співати”, наприклад: ...над їхніми головами блиснуло ... Зараз як *смальне* (3, с. 193); *Напарник смалив сигарету за сигаретою* (119, с. 251); *Лейтенант не довго думаючи з усього маху усмалив Цану у підборіддя, аж той перекинувся догори дригом* (119, с. 236); *Нехай демони смалють григоріанські хорали* (39, с. 19) тощо.

Енантіосемічні лексеми не лише позначають різні дії, а й репрезентують особливості динаміки їхнього перебігу, тобто вказують на інтенсифікацію або на деінтенсифікацію. Наприклад, дієслово *пхатися* позначає такі дієві процеси, як-от: “їсти”, “іти”, “брати участь” тощо: *Стомлений, голодний і злий, я мріяв лише про одне: напхатись канапками* (1, с. 142); *Він вкотре намагається зробити синові бутерброда до школи, і вкотре йому дають зрозуміти, що він цього не вмє, ліпше б і не пхався* (59, с. 53); *Урешті він остаточно видерся з її мокрих обіймів і запхався кудись подалі у вагон* (5, с. 23). Ці лексеми не лише вказують на темп дії, а й на співвіднесеність її з суб’єктивним баченням мовця.

Найчастіше дієслова з енантіосемічним потенціалом номінують інтенсифіковану дію, наприклад, *стріляти* – “активно прохати щось”, “швидко думати”, “несподівано, різко сказати” тощо, наприклад: ...в кількох кімнатах *стріляю* по дві-три таблетки (24, с. 139); *Якщо тобі в голову щось стрельне, тебе вже не зупинить ніяка болячка* (7, с. 177); ...це я *вистрелив*, щоб ти прокинувся (5, с. 308).

Як бачимо, семантичний спектр енантіосемічних лексем з динамічним ПК досить різноманітний. Їхнє лексичне значення здебільшого позначене “мінусовою” конотацією. Це пояснюємо тим, що автори художніх творів репрезентують певну картину світу, фрагменти якої пізнаються читачем найчастіше шляхом критичного оцінювання навколишньої дійсності. Такі енантіосемічні дієслова виступають активним засобом впливу на емоції та почуття реципієнта, володіють вищим ступенем експресивності, ніж звичайні конотовані лексеми.

Отже, ПК, який належить СС КЛЮ, указує на об’єктивно-суб’єктивні відхилення від норми щодо якісно-кількісних характеристик предметів, ознак, дій.

У системі мови наявні слова, які передають лише інтенсивно-параметричну семантику або поєднують у структурі значення ІПК з іншими семантичними категоріями, як-от: емотивність, оцінність, образність.

Реалізація інтенсивно-параметричної семантики пов'язана з такими лінгвістичними поняттями, як “інтенсив”, “інтенсифікатор”, “інтенсифікат”. Під терміном “інтенсив” розуміємо інтенсивно-параметричні слова, які є підсилювачами певної ознаки, що передається іншою лексемою. Терміном “інтенсифікатор” позначаємо будь-який засіб, який моделює семантику ІПК у значеннєвій структурі КЛЮ. Лексичну одиницю, у значеннєвій структурі якої можна виокремити інтенсифікатор / деінтенсифікатор, називаємо інтенсифікатом / деінтенсифікатом.

Конотативна семантика певної номінативної одиниці формується на основі ІПК, який репрезентують спеціальні мовні засоби. КЛЮ за особливостями моделювання інтенсивно-параметричної семантики розподілено на дві групи: 1) ті, у яких наявні зовнішні маркери існування ІПК у СС; 2) ті, що не мають формального вияву ознак наявності ІПК і належать до кореневих немотивованих конотованих лексем.

Серед формальних маркерів конотативної семантики, обов'язковим складником якої є ІПК, виокремлено й схарактеризовано фонемі-інтенсифікатори, графемі-інтенсифікатори, морфемі-інтенсифікатори. Конотовані лексеми, утворені внаслідок локалізації й активації ІПК, є семантично й формально ускладненими порівняно з денотативними словами, які не мають формальних показників існування в лексемі КМЗ. Формально не вираженими показниками ІПК у СС КЛЮ є семи-інтенсифікатори та семи-деінтенсифікатори, які можуть бути сформованими внаслідок певних лексико-семантичних процесів, зокрема семантичної мотивації внутрішньої форми, метафоризації, ідіомізації тощо.

На формування інтенсивно-параметричної семантики в конкретній лексемі певним чином впливають семантичні категорії кількості, якості, градації, міри, норми. На їхній основі утворюється певний семантичний різновид ІПК. Результати аналізу фактичного мовного матеріалу дозволили виокремити в СС КЛЮ такі семантичні різновиди ІПК: квантитативність, анормативність, динамічність.

У значеннєвому плані субстантивів ІПК реалізує себе в семантичній категорії квантитативності, яка репрезентована в семах “зменшення”/“збільшення” певної якісної ознаки й може бути виражена за допомогою неформальних засобів або за допомогою формальних показників, зокрема морфемних.

Семантична категорія анормативності реалізує себе в значеннєвій структурі прикметників і представлена семами “посилення”/ “послаблення”, указує на відхилення від нормативних параметрів певних ознак явищ та предметів дійсності, репрезентує інтенції суб'єкта мовлення, пов'язані з його емоційною, психічною, фізичною, соціальною сферами.

У значеннєвій структурі дієслів семантичний різновид ІПК формує категорія динамічності, яка реалізується в суперсемах “дуже”, “надзвичайно” та семах-конкретизаторах “швидко”, “з силою”, “енергійно”, “різко” / “повільно”, “тихо”, “мляво” і подібних. Динамічний ІПК продукує конотативну семантику емотивного, оцінного, образного типів.

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ЛЕКСИЧНИХ ЗНАЧЕНЬ КОНОТОВАНИХ ОДИНИЦЬ, УТВОРЕНИХ НА ОСНОВІ ІНТЕНСИВНОГО ТА ПАРАМЕТРИЧНОГО СКЛАДНИКІВ

Кожен фрагмент картини світу має об'єктивне вербальне позначення, яке відповідає мовній нормі. Проте семантична реалізація норми є досить слабкою, що можна пояснити особливостями сприйняття дійсності людиною й репрезентацією цього сприйняття в мовній картині світу: “досить рідко є заповненою зона середнього квантора. ...увагу людини в більшій мірі захоплює не норма, а її порушення, не стереотип, а відхилення від нього” [287, с. 49].

Мова – це система, що функціонує в людському суспільстві, носієм якої є особистість, що мислить і спілкується. Мовна свідомість суб'єкта здатна формувати міру вияву тієї чи іншої ознаки певної реалії дійсного або уявного, що впливає на особливості послуговування ресурсами мови: “Ступінь інтенсивності ознаки може бути різним, що зумовлюється семантичною природою залежних компонентів” [229, с. 59]. Мовленнєві мікросистеми утворюють мовну макросистему, що поєднує велику кількість лексичних варіацій, які номінують певний об'єкт мовленнєвої ситуації: “ідентифікація суб'єкта мовлення з суб'єктом конотації зорієнтована міжособистісними стосунками переважно емотивного характеру й тому вона не має чіткої об'єктивної облігаторності” [247, с. 32].

О.О.Потебня зазначає, що “мова є мистецтво, і мовлення як і кожен твір мистецтва не ідентичне зображуваному... У всякому мистецтві є своя умовна неправда, яка... становить природу цього мистецтва і, отже, з іншого погляду, є вищою правдою” [195, с. 78]. Суб'єктивне сприймання дійсності реалізують категорії параметричності й інтенсивності, які, накладаючись на денотативне ядро лексичного значення, формують конотативну семантику, що може мати безліч значеннєвих нюансів. Наприклад, коли чоловік бачить жінку, яка видається йому красивою, він може номінувати її за допомогою різних лексико-фразеологічних засобів, які певним чином указують на виокремлену ознаку об'єкта мовлення: *лялечка, симпатюлька, хоч куди, як яблучко, хоч з лиця воду пий* тощо. Лексеми *лялечка, симпатюлька* та фраземи *хоч куди, як яблучко, хоч з лиця воду пий* мають приблизно однакову СС. Денотативне ядро, у якому центральною є сема “жінка”, локалізує ПК (відбувається відхід від середньостатистичної норми) з семою “красива”. ПК продукує ІК, який реалізує сему “дуже” (красива жінка). У результаті таких семантичних процесів структура лексичної одиниці формує КМЗ, що містить складники емоції “почуття схвалення, захоплення тощо” та оцінки “позитивна оцінка”. Таку СС мають усі без винятку згадані одиниці. Хоча внутрішня форма (план змісту) цих лексем є приблизно однаковою, проте зовнішня форма (план вираження) є абсолютно відмінною. Завдяки семантичним процесам метафоризації і метонімізації ПК й ІК можуть продукувати різні функціонально-семантичні типи КЛЮ, наприклад, метафоричний (*лялечка*), жаргонно-сленговий

(*симпатюлька*), ідіоматичний (*хоч куди, як яблучко, хоч з лиця воду пий*): *Як мені вдалося – найточніше – віддати це своє враження в розмові з Лялюською...* (35, с. 158); *Кажу: ви такі симпатюльки. Їм це подобається* (24, с. 145); *...востаннє всьорбнути очима, як устами й ніздрями разом: про запас! – її личка: який то дурний сказав, що з лиця воду не пити?* (35, с. 151). Функціонально-семантичну типологію лексичних значень слів із семантикою параметричності й інтенсивності визначаємо тим синтаксичним призначенням, яке домінує в процесі функціонування слова та безпосередньо виявляється через дистрибутивні варіації.

3.1. Реалізація переносного значення конотованих лексем як результат актуалізації семантичних складників інтенсивності та параметричності

Одним із функціонально-семантичних типів лексичного значення конотованих одиниць, на який звернув увагу ще В.В.Виноградов, є переносна семантика. “Синтаксично обмежене значення слова з семантичного погляду часто є наслідком образно-типового узагальнення певного суспільного явища, характеру, деяких властивостей особистості та є виразником їхньої оцінки, їхньої характеристики” [54, с. 185].

Певне явище дійсності, яке виступає об’єктом мовлення, може бути номіноване не прямо, а опосередковано, тобто в результаті перенесення назви з іншого явища. Така номінація, як відомо, є вторинною, похідною від прямої, яка формує переносне значення й залежить від зв’язку з іншими словами. Переносна семантика лексичної одиниці може бути сформована внаслідок дії процесів метафоризації (наприклад, *велетень, голіаф, дуболом* – людина, яка вирізняється незвичним зростом і силою) та метонімізації (наприклад, *спідниця, дуна* – жінка): *На перший погляд він видався мені велетнем. ...гість таки був високим чолов’ягою, під два метри* (49, с. 28); *...той біленький малюк із перетятими ниточкою пухкими ручками на старому фото та нинішній дуболом, метр-вісімдесят-вісім-вісімдесят-два-кіло, – таки одна й та сама особа* (35, с. 380); *...і що ти думаєш та дуна читає? Вона читає “Так сказав Заратустра”; бачиш які нині пішли мудрі дуни?* (24, с. 161).

Аналіз СС лексичного значення вторинних номінантів дозволяє стверджувати, що ІПК може виконувати домінуючу роль лише в значеннєвому плані лексем, які утворені внаслідок метафоричного перенесення. Метонімія й синекдоха є менш продуктивними для формування інтенсивно-параметричної семантики. Так, наприклад, лексеми з переносним значенням *голова* (людина), *руки* (людина), *череп* (солдат), *півсела* (люди) тощо в СС лексичного значення містять ІПК: *...чиясь голова неодмінно кричала йому через паркан: “Глядіть, діду, коли б вас русалки не залоскотали!”*. *І реготала* (28, с. 135); *Наближаючись до виходу, відчуваю руку, яка хапає мене за рукав* (23, с. 41); *От нас привозять з артилерійського полку – кілька десятків стрижених черепів* (5, с. 161); *Півсела*

зібралось (14, с. 43). Проте розширення конотованої семантики спостерігаємо в досить вузькому діапазоні, емотивно-оцінні семи виявляють себе слабо й не формують яскравої експресивної значеннєвої реалізації. Натомість метафора, яку тлумачимо як результат процесу метафоризації, унаслідок якого виникає конотований синонім до вже наявної в узусі нейтральної лексичної одиниці, здатна формувати широкий спектр конотативної семантики, обов'язковими складниками якої є значеннєво потужний ПК, що продукує емотивний, оцінний, образний компоненти. У зв'язку з цим за необхідне вважаємо розгляд саме метафоричного типу переносного значення слова.

Утвердження й домінування антропоцентричного принципу в лінгвістичних студіях кінця ХХ – початку ХХІ століття призвело до актуалізації вивчення проблеми метафори. Англійські лінгвісти Д. Лакофф і М. Джонсон кваліфікували метафору не лише як засіб мовної техніки, а й як когнітивний феномен, що забезпечує взаєморозуміння між комунікантами: “метафора пронизує наше повсякдення, до того ж не лише мову, але й мислення та діяльність” [142, с. 25]. Дослідження метафори в мовознавстві здійснювалося й відбувається в різних напрямках, зокрема її стилістичний потенціал простудійовано в роботах І.Р.Гальперина, В.М.Телії, С.Я.Єрмоленко, Л.І.Мацько, О.О.Селіванової, А.М.Баранова, Л.В.Кравець і багатьох інших. У зв'язку з поліаспектним вивченням метафори її класифіковано за різними критеріями, як-от: мовним рівнем (лексичні, фразеологічні, граматичні), стилістичним походженням (індивідуально-стильові та загально-стильові), структурою (прості та розгорнені), подібністю, тематикою тощо [60, с. 397]. Оскільки безпосереднім предметом вивчення репрезентованого дослідження є КЛЮ, то увагу звернено передусім на прості лексичні метафори, СС яких сформована на основі інтенсивно-параметричної семантики.

Значеннєвий план КЛЮ метафоричного типу має складну будову. СС поєднує ДМЗ і КМЗ, причому конотативний елемент виконує основне навантаження, передає емоційне ставлення суб'єкта до об'єкта оцінювання. Таким чином до ядра лексичного значення входять і детонація, і конотація, які поєднує ПК. Інформація, яку несе така лексема, є первинно суб'єктивною, ДМЗ не має суттєвого значення. КМЗ реалізує себе через такі семантичні складники, як “емотивність” та “оцінність” (які не є доповненням до ДМЗ, а виступають засобом збагачення, розширення його новими семантичними відтінками), і репрезентує концептуальну картину світу суб'єкта мовлення. ПК, окрім емотивного та оцінного складників, обов'язково формує образну семантику, на підставі наявності якої можна ствердно говорити про метафоричний процес. Метафоризована лексема є конотованим відповідником до нейтрального мовнонормативного слова й характеризується “роздвоєнням значення на основне (домінантне) та додаткове (посилувальне)” [83, с. 91], останнє з яких і репрезентує ПК. О. Й. Шейгал справедливо стверджує, що “семантична деривація, яка призводить до утворення образних номінувань із кількісною оцінкою, завжди супроводжується семантичним процесом трансформації порівняння в посилення” [287, с. 60].

Як було зазначено вище, переважна більшість КЛЮ метафоричного типу не мають формальних показників вираження інтенсивно-параметричної семантики

(чого не можна сказати про метафоричні лексеми, які не марковані конотацією, наприклад, *іржа* **роз'їдає метал**). Натомість інтенсифікатором, який моделює ІПК, виступає інваріантна сема “дуже”. Її виявлення уможливлене лише внаслідок декодування контекстуальної дистрибуції, наприклад: ...*могло ж мати й зовсім інше, непохитне тоді для мене, наївної телиці, значення* (35, с. 108); *То був вгодований бичок із широким лицем та русявим волоссям* (22, с. 193); ...*людина з карабіном вроджена вовчицею, а не жінкою, бо не має людина людського серця* (83, с. 77).

У процесі дослідження з'ясовано, що ІПК може формувати семантику простої лексичної метафори, яка має граматичні ознаки іменника, прикметника та дієслова. Тому виокремлюємо три різновиди образних конотатів метафоричного типу з домінантним семантично активним ІПК: субстантивна лексична метафора (...*останнім часом уже й наші жирні коти почали помалу вдупляти, що купувати картини в Матусевич – це круто* (35, с. 102)), ад'єктивна лексична метафора (...*несподівано озивається А., якого, певно, вже задовбала наша бараняча вперта мовчанка* (24, с. 50)), вербалізована лексична метафора (*Я притарганилася, як завше в хвилини панічної стеряности, шукати розради в неї* (35, с. 96)).

Субстантивна лексична метафора. Субстантивною лексичною метафорою називаємо синтаксичну конструкцію, у якій іменник, що поєднується з іншими членами синтаксеми, вжито в переносному значенні. Метафоричність конкретного субстантива може бути виявленою лише за умови наявності дистрибутивного контексту. Залежно від мінімального лексичного оточення метафоричного іменника виділяють три види субстантивних метафор – одночленні, двочленні, тричленні [166, с. 332-333].

Більшість субстантивних лексем з переносним значенням, які знаходимо у творах сучасної української літературної прози, є одночленними. У результаті аналізу СС іменникових метафор з'ясовано, що їхній значеннєвий план може різнитися за кількісним і якісним складом компонентів. Основною відмінністю в значеннєвій структурі простих субстантивних метафоричних лексем є та, що одні з них мають ІПК, який продукує компонент образності (*лисиця, боров, видра, півень, крокодил* (про людину), а в деяких інтенсивно-параметричну й образну семантику виокремити досить важко. Відсутність ІПК й образного компонентів, за умови утворення переносного значення, характерна для одночленних іменникових метафор, які за походженням були двочленними й первинно мали образну семантику, наприклад, *ніжка* (стола), *ручка* (дверей), *вікно* (між заняттями) і подібні. Метафоричні лексеми такого типу не є конотованими й у своєму значеннєвому плані не містять ІПК, а отже, не можуть бути предметом розгляду в цій роботі.

Одночленну субстантивну метафору, до семантичної структури якої входить функціонально значущий ІПК, репрезентують іменники, які номінують людину та явища навколишнього середовища. Ще філософи давнини (у зв'язку з поділом предметів на живі й неживі) вирізняли чотири роди метафори: перенесення назви від живого до неживого, від неживого до неживого, від живого до живого, від неживого до живого [60, с. 397]. Переважна більшість КЛЮ, якими послуговують-

ся автори сучасних прозових текстів, належить до поняттєвої сфери “людина” або тісно пов’язана з нею. Тому найчастіше метафоризують “живий” об’єкт мовлення. Наприклад, іменник **совок** (“лопатка з загнутими догори бічними краями і перев. короткою ручкою” [53, с. 1353]) може мати переносне значення “радянська людина, духовно скалічена тоталітарною системою” [53, с. 1353]). Така номінація людини уможливилася в результаті жаргонізованої назви Радянського Союзу (“совок”), яка в СС свого лексичного значення активізувала інтенсивно-параметричну семантику й розширила її семою “зневажливість” (**совкове мислення, совкова свідомість, совкові звички, совкова людина** тощо): *Москва встигла закрити справу ще перед розвалом Совка* (35, с. 331); *В культурній спадщині совка загальновідомим є лозунг...* (40, с. 111); *...всі вони, ті совкові “блискучі інтелігенти”, на волі скисли й розтеклися* (35, с. 398); *...співалося у відомій совковій пісні* (102, с. 85); *Тою стороною Володимирської я не люблю ходити, і не лише я – за совкових часів вона завжди стояла порожня, як виморожена* (35, с. 261); *...з відходом ковбасно-совкової парадигми об’єктам нападів і зазіхань справді є що втратити* (40, с. 109). Як бачимо, описувана лексема зазнала кількаразової метафоризації, у результаті якої утворилася низка переносних значень.

Такий різновид метафори, що полягає в перенесенні рис тваринного, рослинного, речового світів на людину, найчастіше передає зневажливо-принизливий емотивно-оцінний зміст: *Скільки нещасних жінок від Владивостока до Кенітсберга отримали змогу хоч трошки не годувати своїх трутнів* (57, с. 81); *Назовні залишилося семеро паралізованих режимом заточок [учениці] – у повній прострації вони дивилися в одну точку, і сиділи тихо, наче це був відкритий урок* (20, с.16); *Довгий сухарик тим часом витягає гітару* (22, с. 14); *...задкували навіть найнезворушніші політичні горили* (35, с. 32); – *От іще одоробло, – вилаявся* (96, с. 146); *...ага, значить ці лаписька з п’ятірнею сосисок уміють бути й чулими* (35, с. 93); *Як би там не було, а попри відчуття звільнення від цього 70-ти кілограмового памперса [чоловіка]* (45, с. 8); *Прикрій шторку. А то ж за базар відповідати доведеться* (22, с. 125). Значно рідше метафора, що утворена в результаті перенесення рис на людину з тваринного, рослинного, речового світів, може передавати в художніх текстах сучасної української прози емотивно-оцінний зміст позитивного спрямування й реалізувати семи “лагідності”, “замилування”, “схвалення” тощо, наприклад: *Мій горобчик... Школярка моя... (35, с. 16); Лялюся? – голос, як завжди, коли він розмовляє з нею по недовгій навіть перерві, прискає нестримною радістю* (35, с. 125); *Це Юлічка, бджілка моя невсипуца – вже на роботі* (35, с. 172); *П’ятирічна Олечка, його голуб’ятко й пестунка Олюня...* (93, с. 165). Такі й подібні лексеми, СС яких містить значеннево потужну позитивну чи негативну оцінність, характеризують об’єкт мовлення, інтенсифікуючи ті якості, що мають у концептуальній картині світу суспільне схвалення чи засудження та є узуально оцінними (**соня** – людина, яка дуже багато спить, **колода** – про дуже тупу, нерозумну людину, **звір** – про дуже жорстоку людину, **змія** – про лиху, підступну людину, **ведмідь** – про малорухливу, неповоротку людину тощо). Наприклад, лексема **розумниця** за умови відсутності іронічного підтексту завжди

містить у своєму значеннєвому плані позитивно-аксіологічні семи, які інтенсифіковано завдяки акцентуації параметричної якості “розум, розсудливість, тямущість” (– *Ой ти ж моя розумниця!..* (35, с. 129); *Дочка бізнесмена Руслана – красуня, розумниця (IQ зашкалює!)*... (14, с. 5)), а лексична одиниця *тугодум* зазвичай реалізує інтенсифіковану негативно-оцінну семантику (– *Ти шо, тугодум? – запитує Тюля* (23, с. 5)).

Окремо варто виділити групу КЛЮ метафоричного типу, які вказують на нейтральні ознаки певних характеристик, що не мають єдиної суспільної оцінки (*бідолаха, неборак, чортяка, диявол, хохотун* тощо). Коновані метафоричні лексеми, які в СС узуально містять негативно-оцінний або позитивно-оцінний компоненти, активізують ППК, який може змінювати їх на прямо протилежні: *А тепер бовтається десь, неборак, недоречний, як до паска рукав* (18, с. 51); *Сталін, скурвий син, хотів перший напасти на Гітлера, а той, бідолаха, мусив захищатися і з гора пішов на випередження* (24, с. 32)); *...а він, чортяка все не вгамовувався* (16, с. 5); *Маруся не знає нотної грамоти і не хоче вчити. Але гра- тиме, як мале чортеня* (64, с. 91). У СС таких іменникових енантіосемічних лексем ППК формує семи “схвалення” або “засудження” залежно від змісту дистрибуції. На цьому наголошує О. М. Вольф: “...оцінна семантика може бути виявлена лише на основі наступного контексту” [63, с. 7]. Отже, подібні слова метафоричного типу не містять узуальної оцінності, вона виявляється в мовленнєвому функціонуванні та є лише потенційним складником СС. Дослідниця зазначає, що таких лексем в узусі досить велика кількість: “численними є метафори, значення яких з оцінкою ніяким чином не пов’язане” [62, с. 52].

Рідше у творах сучасної української прози маємо справу з іменниковою метафоризацією, яка полягає в перенесенні назви з неживого на неживий предмет навколишнього середовища, наприклад: *...небезпечне лігво чи кубло [квартира] із вицвілими прокуреними фіранками* (108, с. 31); *...чим вони там займаються в цій брудній Лорніній халабуді [квартирі]* (22, с. 256); *Залізну завісу, якби вона на правду була завісою, можна було б тільки вітати. Однак вона виявилася навіть не ситом, а радше друшляком* (40, с. 111); *Мамця сину подаруночок зробила, поки він за бугром був – хату придбала і ремонт зробила* (15, с. 170); *Колись Гагарін шукав себе у космонавтиці, звідки й виніс, окрім фіаско та непересічних навичок, своє поганяло [прізвисько]* (20, с. 112); *...готуюся складати вступні іспити на історичному факультеті в одній помийній ямі аж за Києвом* (23, с. 109).

Двочленну субстантивну метафору, яку репрезентують генітивні конструкції, також часто знаходимо в мовленнєвому дискурсі сучасних українських прозаїків: *...спідницю в модній крамниці мацає не жива жінка, а глянцева обкладинка жіночого журналу* (17, с. 27); *Дядечко – кучерявий куш ямину, але, звісно, не так приємно пахне* (17, с. 28); *...він спеціально перерив гору літератури такого татунку* (114, с. 134); *З вуличного телефону Гелена набрала номер подруги, і лірику вулиці нагло знівелював буревій приголомилливих новин* (59, с. 46). Метафоризований іменник, який вимагає керованої форми родового відмінка другого члена синтаксичної конструкції з переносним значенням, активізує інтен-

сивно-параметричну семантику, що виявляється в інваріантній семі “дуже” й продукує образний компонент значення. Наприклад, у реченні *Він збирав цілі снопи віртуальних красунь і розумниць* (2, с. 291) міститься дві двочленні прості субстантивовані метафори – *снопи красунь* і *снопи розумниць*, у яких процесу метафоризації зазнав іменник *снопи*: одне зі значень лексеми *сніп* (“великий букет квітів, оберемок яких-небудь рослин” [53, с. 1351]) набуло вторинності в результаті дії ІПК, який реалізував себе в семі “дуже багато” й розширив СС образним, емотивним, оцінним складниками.

Тричленну субстантивну метафору формує засіб нанизування кількох (переважно іменникових) лексем, наприклад: *І в ньому потаємно мешкала її ясновельможність пані Державна Таємниця, пардон, за тих часів не пані, а товариш Державна Таємниця* (5, с. 213); *Лариса, ця столітрова бочка з пивом, навчилася жити без Миколи відразу після одруження* (74, с. 216); *...насправді ж Егон Альт виявився цілком притомним, прагматичним і не без іронічної дистанції чолов’ягою, моїм, як він слушно писав, однолітком і вельми стріляним горобцем* (5, с. 7). Варто зазначити, що тричленна субстантивна метафора є малопоширеним явищем у мові прозових текстів сучасної української літератури.

Ад’єктивна лексична метафора формується внаслідок інтенсивної параметризації певної атрибутивної ознаки. Її СС обов’язково містить інтенсивно-параметричну сему “дуже”, яка може виявлятися й на формальному рівні, наприклад: *На лінійку з приводу закінчення навчального року Терезка прийшла накрученою до межі* (18, с. 24); *“Юпітер”, щоби ліпше було чути, я поставив на немолоду, змордовану долею й моїм задом табуретку* (21, с. 6); *Катрінка, кілька місяців виношена в зубах непорочних сільських молодниць, як здобич у паці ящура* (89, с. 6).

Атрибутивна ознака може набувати інтенсивної параметризації не лише в СС прикметника (*Над містом висіла незворушна гробова тиша* (107, с. 43); *Більшість запаморочливих відкриттів юності було зроблено тут* (58, с. 76); *Я була так далеко, між нами пролягла така грандіозна товща океанської могутньої води* (2, с. 291); *Після цього вона ні з ким не зустрічалася, вважаючи, що в неї риб’яча кров* (12, с. 160)), а й у значенневому плані дієприкметників (*І міст пішохідний – диво! – вилізаний* (15, с. 5)) та прислівників (*Товариш по університетському гуртожитку віддав “задешево” молодого оленя, Василенку довелося їздити в огидні відрядження* (113, с. 7)). Такі метафори називаємо ад’єктивними, бо всі вони мають прикметникове походження. Також до ад’єктивних можна зараховувати субстантивовані метафоричні прикметники, наприклад: *Прочинив двері до “дитячої” – там, випереджаючи одне одного за гучністю та тембром, хропли тесть із тещею* (113, с. 4). Ад’єктивні метафори посідають проміжну ланку між епітетом і метафорою, тому їх часто називають “метафоричними епітетами” [166, с. 333].

Найчастіше переносне значення здобувають ті ад’єктиви, які вказують на ознаки, що не є характерними для неодухотворених предметів, а могли б називати риси, якими потенційно володіє жива істота, наприклад: *Глухої, як баба Килина,*

вересневої ночі... (16, с. 5); **Незла** рима, правда ж? (5, с. 227); ...приготовлені бабцею **худі** бульйони... (5, с. 115); *Все ж джін є поважним* анальгетиком (104, с. 76); *Про газети тоді говорилося свіжі* – наче про яйця (5, с. 211). У наведених контекстах значення прикметників **глуха** (дуже темна), **незла** (досить вдало підібрана), **худі** (зовсім нежирні, пісні, малокалорійні), **поважний** (дуже авторитетний), **свіжі** (ті, які щойно вийшли друком) є переносними, а їхня СС має конотативну семантику, яку формують ППК, образний, емотивний, оцінний складники.

Іноді переносне значення прикметників автори можуть індивідуалізовано використовувати для незвичного сполучення з певними іменниками, наприклад: *Стояла якась пронизлива тиша* (100, с. 29); *У нього була цілком геніальна горлянка* (5, с. 101); ...літній кінотеатр... в **жирні** літні ночі вибухав ревищем (6, № 162, с. 51); ...видумує ружного роду каверзні пляни, як би то не загубити мову нашу калинову. **Посоловілу** (21, с. 18); *Незважаючи на його лінгвістичну імпотенцію, спання в туалеті Маркіяна не збуджувало* (42, с. 105); ...вона й на нього образилася, вгледівши в тому класичний чоловічий егоїзм: *знайшов коли хвастати своєю фінансовою потентністю* (35, с. 279); ...сказала моя Любка **пісним** аж знудженим тоном (38, с. 7); ...інформація повинна просочуватися **гомеопатичними** дозами (39, с. 159); ...дивлюся на **мезозойський** череп Булавки і починаю його ненавидіти (23, с. 125); *Двометровий дядько Микола стурбовано позирав на **пранцюватого** Аляма, що ледь сягав йому пояса* (13, с. 186). Така незвичність застосування метафоричного перенесення сприяє утворенню потужної експресивності мовленого і має значний емоційний вплив на реципієнта.

Автори прозових творів часто послуговуються ад'єктивами на позначення кольору, які також можуть бути вжиті в переносному значенні, наприклад: *Два дні тому в Рокитне увійшли німці, і рокитнянці від **чорного** жаху найперше показали на її подвір'я* (14, с. 17); ...лютиться **чорною**, недоброю люттю на невинне дитячко (93, с. 165); ...колись тут він уже був, але поняття **зеленого** не має, як міг опинитися тут вдруге (40, с. 25); *Х'ялмар, звісно ж, бачив цей фільм, як і сотні інших, про існування яких Марла не мала й **ніжно-зеленого** поняття* (45, с. 178). Метафоричні епітети **чорний жах** (**страждання, луть**), **зелене** (**ніжно-зелене**) **поняття** утворені на основі перенесення лексичного значення й мають відповідно семантику “дуже сильний” та “зовсім ніякий”, структура якої має обов'язковий ППК (його семантику виявляємо через сему-інтенсифікатор та сему-деінтенсифікатор), що й продукує образність та емотивну оцінність.

У сучасних українських художніх текстах іноді трапляються метафоричні прикметники, утворені на основі перенесення ознаки зі світу природи до антропологічної сфери, наприклад: ...вони саме шукали **гнилого** інтелігента собі до компанії (5, с. 104); *Це трапляється навіть із такими **порцеляносердними** дівчатами, як я* (17, с. 35). Такі ад'єктиви мають відіменникове походження (**гниль, порцеляна**), тому їхнє переносне значення утворюється в результаті трансформації семантики мотивувальної лексеми, яка активізує ППК.

Дієслівна лексична метафора – троп, у якому один член виражений дієсловом з переносним значенням, що формується на рівні його сполучуваності з іменником [166, с. 333]. Найбільш значущими компонентами конотації в дієслівних

метафорах є емоція та оцінка, породжені ІПК. Це сприяє виникненню експресії та стилістично забарвлює контекст. “Мовлення, яке є різноманітним за змістом і формами його вираження, як правило, являє собою поєднання інформативного з експресивним, що призводить до його евокативного сприймання. Експресивність нашого мовлення в більшості випадків супроводжується його інтенсифікацією” [256, с. 18]. В українській мові метафоризовані лексеми відзначаються широким потенціалом вираження таких якостей, як динамічність, виразність, змістова насиченість, здатність конкретно передати інтенсивність руху, розвитку життєвих явищ. Завдяки таким виражальним можливостям дієслова є найпридатнішим матеріалом для творення переносного значення й реалізації авторського мислення: “Активність семи інтенсивності виявляється в тому, що вона, існуючи потенційно у вихідному значенні, реалізується в похідних, формується у видових значеннях при відсутності в родовому, а також є ґрунтом семантичного розвитку слова... Для дієслова це особливо важливо, тому що воно тісно пов’язане із суб’єктом й об’єктом означуваної ним дії” [173, с. 66].

“Образне слово, на відміну від лексеми зі звичайним уявленням-десигнатом, позначаючи певну особу, предмет, явище, одночасно характеризує його з якісно-кількісного боку” [155, с. 69]. Дієслівні КЛЮ метафоричного типу можуть виявляти різнохарактерну аксіологічність; особливо це стосується енантіосемічних дієслів, таких, як *ханати, перти, жарити, смалити, шпарити, шкварити* й подібних. Наприклад, дієслово *ханати* може демонструвати як негативно-оцінну, так і позитивно-оцінну семантику: *От люди влаштовуються, ти подивися, мені залишився нудний “Труд”, а людина вже відханала собі “Московський комсомолец”* (17, с. 28); *Селами поблукаємо, пісень назбираємо, емоцій позитивних нахапаємося, у землі пориємося* (16, с. 85). Дослідники зазначають, що “переключення позитивної оцінки на негативну відбувається набагато частіше, ніж переключення негативної оцінки на позитивну” [287, с. 72].

“Спонуканий постійною потребою емоційного вираження думки, мовець не задовольняється лише об’єктивно-номінативною функцією слова; він намагається поєднати її з функцією суб’єктивно-оцінною і з цією метою до денотативного змісту стилістично нейтральної лексеми додає конотативний зміст, а слабо виражений конотативний зміст стилістично виразного слова намагається підсилити” [278, с. 153]. Тому досить часто в певній мовленнєвій ситуації передаються не об’єктивні смисли, а суб’єктивне уявлення окремої особи чи великого колективу, наприклад, молодіжного угруповання: *Мабуть, важко зневажати бандерлогів і ... бачити їхню поведінку, як вони жартують, жують чи бухають, бачити все те, що тебе кумарить* (23, с. 39); *Слухай, ти мене вже задрав своєю мораллю* (23, с. 41); *Я звідси звалюю, розгублено промовляє Бідон* (23, с. 50); *Продавці з книжкового відділу гребли неслабу касу* (20, с. 109); *...кобіта не зовсім рубає те, що їй кажуть* (45, с. 112); *...потім мастити собі голову, кому би їх подарувати* (45, с. 105); *...навіть англійською не вдуплила, що воно таке* (45, с. 179); *Коротше, мізки мені покомпостували добряче* (22, с. 171) тощо. Метафоричні сленгізми такого типу мають індивідуалізований характер

походження. Проте з часом набувають усе більшого поширення: “Будь-яке уявлення, вербалізоване за допомогою мовних засобів, первинно виникає в індивідуальній, “одичній” свідомості, у свідомості окремого індивіда, але завжди має потенційну можливість закріпитися в “колективній свідомості”, стати надбанням узусу” [155, с. 67].

Дієслівні метафоричні лексеми стосуються передусім антропосфери й позначають, переважно, дії, які виконує людина. В.М.Телія справедливо відстоює думку про те, що “антропометричність – один із проявів антропоцентричності людської свідомості й основа антропоморфності. Антропоцентричність – усвідомлення людиною себе як “міри всіх речей” [248, с. 40]. У СС антропометричних лексем ІПК продукує перш за все значеннєво важливий образний компонент, натомість складники емотивності та оцінності не несуть значного семантичного навантаження, наприклад: *Накуповував книжок, “наїдався” ними під зав’язку* (114, с. 63); *Я залізла тоді, пам’ятаю, з ногами в крісло й строчила ледь не цілу книжку* (35, с. 36); *Перелякана Марта бігла за шефом з розгорнутим блокнотом у руці. Розлючений Сердюк нісся коридором* (15, с. 124); *За півгодини спирт без закуси прикінчили, розм’якли, як морозиво на сонці, попливли* (14, с. 169); *І справді чорнявий пан поїдав огрядну пані очима* (107, с. 35); *Звісно Іванко-Джон пропікав очима мою недоречно оголену спину* (107, с. 42); *Я могла б йому все це сказати. А я партизаню в своїй голові* (95, с. 124); *...наш ровесник, обскакав усіх і непогано* (101, с. 188); *Буба впав у кому... чи у крапку. Про таке кажуть: погорів на пунктуації* (18, с. 51). Такі метафоричні лексеми репрезентують інтенсивно-параметричну семантику, яка сформована внаслідок енантіо-семічних перетворень: “становлення внутрішніх інтенсивів може викликатися процесами енантіосемії” [173, с. 67]. Проте, як відомо, процес розвитку лексичних значень є багатовекторним, зумовленим низкою чинників лінгвістичного, прагматичного, психологічного та гносеологічного характеру.

Унаслідок дієслівної метафоризації можуть “оживлюватися” навіть певні категорійні поняття, що тісно пов’язані з внутрішніми характеристиками людини, наприклад: *Думки-сумніви верещали-боролися за право диктувати їй настрої і вчинки* (15, с. 136); *Слово вилетіло* (16, с. 85); *У всякому разі, – плигали думки, – розлучених в обкомі не сприймають* (14, с. 235); *Чесно кажучи, в мій мозок, збагачений шопінговими враженнями, така думка не застрибувала* (17, с. 76); *Але мої очі, попри всі намагання зупинити цікавість, стрибали по столу, як зайці під прицілом мисливця* (107, с. 151); *Очі спалахнули білим перцем, а в голові все так перемакітрилося* (18, с. 45); *...першою шибав думка про потомство* (35, с. 110). Іноді можна спостерігати зворотний метафоричний процес, за якого людина прирівнюється до неживого предмета, наприклад: *За хвилину запакував переляканих Мерічку і другого Тараса до машини* (1, с. 7).

Часто в українській прозі також використовують метафору, яка полягає в наданні неживому рис живого, наприклад: *Він почав сумувати, неоднораз телефонував у Рівне: слухавка довго стогнала й тужила, але ніхто не озивався* (61, с. 170); *...була осінь, і осінь перелазила в зиму* (104, с. 7). Як бачимо,

метафоричний процес тісно пов'язує дві сфери – світ людини й світ природи. Вони взаємодіють не лише в онтологічному вимірі, а й на рівні мисленнево-мовному. Якщо змальовують людину, то, як правило, у взаємозв'язку з природними явищами, а коли описують природний континуум, то він набуває людських рис.

3.2. Жаргонно-сленговий тип лексичних значень конотованих одиниць, утворених на основі інтенсивного та параметричного складників

Мова є ключем до тлумачення багатокomпонентного мисленнєвого універсуму культури, оскільки саме вона формує поняття й організовує різноманітні вербалізовані елементи у зв'язну мовну картину світу. Сучасні лінгвістичні студії велику увагу приділяють вивченню антропологічного феномену в мові на тлі загальнолюдської та національної культур (Н.Д.Арутюнова, В.М.Телія, В.Ф.Воробйов, В.В.Степанова, Н.І.Бойко та ін.). Одним із провідних процесів в оновленні лексичного та фразеологічного складу сучасної української літературної мови та її “нелітературного” лексичного фонду є поява нових оцінних конотацій у семантиці слів, зумовлена зміною системи суспільних цінностей, зміщенням фокусу світоглядної призми, через яку здійснюється оцінка всього суспільства та окремих його представників. Соціокультурне розмаїття сучасного суспільства об'єктивно відображається в мовній культурі, ядро якої становлять кодифіковані сфери. Члени суспільства належать до різноманітних субкультур, які виявляють помітні мовні відмінності. Дослідження М.В.Бондар лексико-семантичних процесів у мові художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ століть дозволило авторові дійти висновку про те, що “мова... порівняно з попередніми часовими зрізами, зазнала суттєвих змін, які викликані дією активних лексико-семантичних процесів, зокрема запозичення, жаргонізації, лексичної реактивації, детермінологізації, а також формування нових значень, нових семантичних конотацій та часових мовних ідентифікаторів” [39, с. 12].

Утворення нових семантичних структур може призводити до появи неологічного плану вираження (*хавчик* – сленгове “будь-яка їжа” [228, с. 347]) або втілюватися у вже наявну фонетичну оболонку, змінюючи її усталене значення (*чорнило* – сленгове “дешеве червоне вино низької якості” [228, с. 366]), наприклад: *Раз на місяць приїжджає мама з грошима і хавчиком* (21, с. 6); ... “*на вогник*” (а точніше на запах невибагливої їжі) *злітаються всі, хто здатен виставити на стіл чергову пляшку “чорнила”* (114, с. 50). Формування аксіологічної семантики в СС лексичних одиниць відбувається в результаті активізації в денотативному ядрі ІК та ПК, що, як уже було зазначено, може призводити до утворення трьох основних функціональних типів КЛ: метафоричного, жаргонно-сленгового й ідіоматичного.

Особливості семантичної структури лексем жаргонно-сленгового функціонального типу. Жаргонно-сленговий тип лексичного значення характерний для переважної більшості соціально маркованих лексем (не беремо до уваги

антисоціальні прошарки суспільства, що створюють арготичний мовленнєвий пласт), які у своїй СС містять ІПК, наприклад, **копотун** – “сильне нервово напруження”, **голяк** – “абсолютна відсутність чого-небудь”, **тусуватися** – “тісно спілкуватися” тощо: *Коли Температура опам’яталася, на неї напав копотун. Вона загубилася в істеричці* (18, с. 26); *В першому кіоску – голяк, тільки в другому є “Смірнов”* (24, с. 84); *От ти тусувався з курсантом* (18, с. 126). У лексемах такого типу часто можна визначити домінантність одного зі складників ІПК. Так, деяким соціально маркованим лексемам властива СС, у якій первинним є саме ІК, що функціонує в колі семантичних полів, які характеризують стан людини та її предметну діяльність, наприклад, **плющити, в’ючити, грицати, пекасти, шурити, пазурити, цвиркати, сутанити** – у значенні “перебувати у стані наркотичної ейфорії”: *Я моментально зрозумів значення слова плющити. Мене плющило й в’ючило, грицало й пекало, шурило, пазурило, цвиркало, сутанило наскрізь ковдрами в зірочку, аж підгиналися коліна* (18, с. 224). У сленгових вербоїдних лексемах, які не лише називають ознаку, а й указують на високий / низький ступінь її вияву, ІК активізує семантику параметричності, унаслідок чого лексема може необмежено розширювати своє конотативне значення за допомогою утворених складників емотивності, оцінності, образності. Найчастіше інтенсивність дії в сленгових вербоїдах реалізовано в семі “посилення”, на що часто прямо вказують контекстуальні дистрибутивні лексеми, наприклад, **звалити** у сленговому мовленні може мати значення “дуже швидко піти”, **стриміти, стирчати** – “дуже довго перебувати в певному місці”, **облизуватися** – “дуже пристрасно цілуватися”, **укидуватися, сікти** – “швидко розуміти що-небудь”, **никасти** – “активно приховувати що-небудь від кого-небудь”, **забембати** – “дуже сильно набриднути”, **смикатися** – “дуже натхненно танцювати” тощо: *Вони ще хвилини сорок товклися, ступаючи черевиками на книжки і білизну. Потім нарешті звалили* (2, с. 246); *Він там стримів перед телевізором годинами* (119, с. 75); *Потім пішла в басейн з Даригою та масажисткою одного із салонів, там вони стирчали дуже довго* (17, с. 163); *...ліворуч від нас шалено облизуються* (24, с. 157); *Січеш, не? ... Укидуєшся про що я?* (18, с. 53); *...від перенапруги вирубує світло. Тому студенти постійно никають електроплити – де тільки можна* (24, с. 39); *Мене забембали цими сатанистами – півроку від цікавих журналістів відбивався* (49, с. 135); *...музика була американська, танцювальна, ритмічна. Як усі вправно смикалися під неї!* (17, с. 112). Беззаперечно має рацію В.М.Телія, говорячи, що “повторне використання слова в ролі назви... завжди мотивується його попереднім значенням, що зумовлює ефект переосмислення” [249, с. 120].

Інтенсивно-параметрична семантика з домінантним ІК дуже часто знаходить свою реалізацію в сленгових лексемах іменникового типу. І якщо загальнономовні субстантиви, які виступають як омонімічні до сленгових, не є КЛЮ, то соціально марковані іменникові утворення можна беззаперечно маркувати як конотати, що у своїй СС містять ІПК, який продукує емотивно-оцінну семантику, наприклад: *На третю пару – дві попередні я паснув – іти, як завжди, ломі* (24, с. 271); *А. каже: облом іти на пару; да – на пару йти непруха* (24, с. 29); *Повний пінцет* (5, с. 181);

І йому тут **абзац** повний (97, с. 206); Про що ми взагалі говоримо?! **Малімон** якийсь! (18, с. 55); Зі мною вип'єш? А хто на **шару** відмовиться (24, с. 157); Суцільні запитання... Суцільні **ніпанятка, шняга, гоніво, паліво** (40, с. 84). Такі й подібні лексеми хоча й мають іменникову зовнішню форму, проте їхня семантика часто наближається до прислівникової, дієслівної або навіть вигуківної структур, на що яскраво вказують синтаксичні зв'язки зазначених слів. Так, лексеми **ломи, облом, непруха** в поданих контекстах реалізують значення “повна апатія, небажання щось робити”, **абзац, пінцет** – “повний крах, кінець”, **малімон** – “сильна галюцинація”, **шара** – “зовсім даром, безкоштовно”, **ніпанятка** – “абсолютне нерозуміння”, **шняга** – “зовсім незнайоме явище”, **гоніво** – “повна нісенітниця”, **паліво** – “велика неприємність” [228]. Проте якщо замінити сленгові лексеми у поданих контекстах загальнономовними синонімами, то єдність синтаксичного зв'язку та відповідність граматичних категорій одразу будуть зруйновані, наприклад: *апатія іти на шару, йому тут повний крах* тощо.

У соціально маркованому лексичному фонді української мови виокремлюємо групу слів, у яких ПК є доміантним у порівнянні з ІК. До таких лексем відносимо переважно іменники, які не лише називають певний предмет дійсності, а й одночасно характеризують його, наприклад, **пацанка** – “дуже молода дівчина”, **карга** – “дуже зла жінка” (*Якась пацанка народила дитину в одинадцять... (100, с. 82); ...все буде добре, ти головне – цій карзі не заперечуй (24, с. 157)*). СС таких номінативів утворюється в результаті того, що денотативне ядро “жінка” активізує параметри віку, риси темпераменту, які в подальшому здобувають інтенсифікацію. Отже, ПК у таких лексемах є доміантним і первинним.

Варто зазначити й те, що деякі соціально марковані лексеми у своїй СС локалізують лише ПК (**бандерлог, типоша, мантелєпа** й подібні): *...маленька, просто не думай про цього мертвого типошу (23, с. 10); Батько Інги представляє мене двом серйозним бандерлогам у темних костюмах (23, с. 76); Повз нас проходять дві мантелєпи, придивляюся до їхніх облич – два алігатора в коротких спідничках (23, с. 125)*. Такі слова називають реалії дійсності, не виокремлюючи в них певних виняткових ознак. Відхід від загальноприйнятої норми відбувається лише на рівні номінації, оскільки семантика лексеми не розширюється, не з'являються нові конотовані компоненти, а ПК впливає на процес зміни плану вираження. Тому в сучасних прозових текстах нерідко бачимо засіб індивідуалізованого послуговування морфологічними категоріями. Найчастіше автори використовують категорію роду, наприклад, утворюють форму жіночого роду в іменника, який не належав до тих субстантивів, що мали парний рід: *...я як членкиня гурту “Східні дрімбарі” хочу категорично заперечити (113, с. 50); ...приїздили на чорних “волгах” гості й гостесси (67, с.125); Про кумпанію, яка складалась із п'яти панків та двох панчих (21, с. 116); ...крім його творців – чи як тут сказати, “творкинь”? – крім двох-трьох подружок, які його робили, більше ніхто про нього знати не мав права (35, с. 75); І ця... клієнтка по закінченні розмови подзвонила шефіні і почала нести якусь дурню (97, с. 200)*, або ж продукують неологічну форму іменника чоловічого роду, який належав до

субстантивів, що мали лише граматичну категорію жіночого роду: *В номері вас уже чекає літня подружня пара – покоївка та покоюн* (39, с. 176).

Тематична класифікація сленгізмів із функціонально значущими інтенсивним та параметричним складниками. Сучасне українське суспільство має характерну комунікативну структуру, що ґрунтується на системі соціальних ролей, норм та цінностей і втілюється в мовленнєвій поведінці комунікантів. Найяскравіше соціально маркований лексичний фонд української мови, що утворений на основі актуалізації ІК і ПК, репрезентує молодіжна субмова, яку структурують спеціалізовані молодіжні жаргони: жаргон школярів, студентів, армійський жаргон, жаргон молодіжних неформальних угруповань та ін. Як зазначає Л.О.Ставицька, “загальномолодіжний та спеціалізовані молодіжні жаргони утворюють лексико-фразеологічне ядро молодіжного сленгу, куди частково входять також професійні жаргонізми, пристосовані до загальномолодіжної комунікації” [227, с. 196].

Найчастотнішим об’єктом називання у комунікативних актах сленгового мовлення є людина, зокрема її внутрішній світ, зовнішні параметри та соціальні характеристики: “Об’єкти та явища живої й неживої природи проектуються передусім на людину, бо мова за своєю сутністю глибоко антропоцентрична, вона повністю належить тільки людині” [51, с. 34]. ДМЗ у СС антропологічних номінацій формують природні ознаки людини: “стать”, “вік”, “національність”, “мова”, “зовнішність” тощо. У кожній конкретній лексемі, яка локалізує гіперсему “людина”, чітко можна виокремити дві гіпосеми: гіпосема жіночої статі (“жінка”) та гіпосема чоловічої статі (“чоловік”). Кожна з гіпосем тісно переплетена з оцінним компонентом конотативної семантики, який породжений ПК та пов’язаний з лінгво-соціально-історичною нормативністю. “Об’єкт завжди сприймається суб’єктом через призму певних оцінок і норм. Оцінно-нормативний характер – найважливіший прояв активності суб’єкта в процесі пізнання” [84, с. 25].

Іменування чоловіка й жінки репрезентовані в молодіжній субмові трьома тематичними підгрупами лексем. У першій підгрупі лексичних одиниць людину йменовано залежно від її зовнішніх характеристик, фізичних рис. Виокремлюємо кілька страт номінативів, що характеризують зовнішність людини.

Вікова характеристика. У молодіжній субмові маленька дитина – *спиногриз*; молодий хлопець – *пацан, поц, пацик, фацет, грінго, сопляк, шнурок, гаврик, шмаркач, чувак, мучачо*; зрілий чоловік – *старушник, туп, кадр*; чоловік похилого віку – *ветеран, старпер* тощо, наприклад: *...вона певно у день і ніч думає лише про те, щоб ми з Олею негайно побралися, вклепали спиногриза, який би зробив бабусю щасливою* (23, с. 272); *Певно не зміг мене той поц зустріти – всяке буває* (99, с. 157); *...що було робити якомусь “грінго” щоночі в “Сінеландії”* (103, с. 139); *...за життя модний був шнурок, а тепер ... скромний поетик середньої руки* (24, с. 277); *Кажу, що старушник у тебе, маленька, підірваний* (23, с. 270). Вік жінки часто маркований жартівливою конотацією. Це найчастіше стосується молодої дівчини: *пацанка, соска, жучка, кроха, чувіха, діваха, герла, чубчик*, наприклад: *...ше один для Олі та Юлі, – хлопчина вказав вухом на двері, за*

якими сиділа ранкова тусня **жучок** (18, с. 37); *Це ж не соска нашого віку, якій можна на вушко почесати, і вона поведеться* (24, с. 232). Більш старший вік жінки, як правило, позначається негативною оцінною акцентуацією, наприклад, **баба, бабйо, лошиця, карга** тощо: *Хай там що, але баби люблять ніжність* (23, с. 41).

Зовнішній вигляд людини. Для чоловіка найктуальнішими є такі ознаки, як “великий”, “дужий”, “фізично сильний” – **бик, гевала, качок, плуг, шайба, шланг, мужик, голіаф, горила** тощо: *...коли цей плуг звалить?* (23, с. 164); *...її дослівно виштовхали з нього якісь гевали, і вона впала* (4, с. 208); *До брюнетки підходить кремезний мужик* (24, с. 14); *...з одного мікроавтобуса вийшло два двометрових голіафа* (23, с. 35). Зовнішність жінки у молодіжній субмові тісно пов’язана з її сексуальними характеристиками й досить часто номінується назвами тваринного світу: **теличка (тьолка), кобилка (кобила), бегемотина, коза, киця, заєць, мавпа, свиня, курка (курча)** тощо, наприклад: *Тоді малюєш собі ілюзорне майбутнє – з гарними довгоногими зайцями* (23, с. 55); *Справді, помічаю стокілограмову бегемотину з відвислою пикою в сірій хустині...* (23, с. 262); *Проблема була ще в тому, що тьолки на вулицях здебільшого були в сто разів гірші, ніж у Бразилії* (100, с. 165); *...вона цьому не надає жодного значення й далі говорить з чорнявою куркою навпроти* (24, с. 82); *І чого ця коза так кричить?..* (35, с. 388). Цікавою видається лексема **дюймовочка**, яка є номінативом, що вказує на незайману дівчину: *Вона, здається, ще дюймовочка, принаймні мені так здається – і це прекрасно* (23, с. 198). Відверто негарну жінку називають **монстром, крокодилом, алігатором, марою, фіфою, химерою, жабою**: *Насилу спекавшись цього монстра, стрімголов шурую додому* (23, с. 243); *Подивись на цю жабу, вона ж корчить із себе чорт знає що* (23, с. 103); *Цьоця Настя, химера в оренбурзькій хустині, вміла так псувати забаву, як ніхто* (18, с. 107-108). Як бачимо, найчастіше інтенсифікація параметризованої ознаки призводить до зміни оцінного компонента з позитивного на негативний. Красивий чоловік, той, що приділяє своїй зовнішності багато уваги, має модний одяг і матеріально забезпечений, номінований у жаргонно-сленговому мовленні такими лексемами: **аміго, мажор, панкоша, піжон, перець, бонвіван, грінго, денді, хіпар** тощо, наприклад: *Максові на душі би полегшало і він почував би себе героєм, бонвіваном і взагалі крутим чуваком* (97, с. 206); *А за тобою шо, погоня? – поцікавився піжон* (18, с. 37); *Треба викликати охорону, – запропонував денді років тридцяти* (15, с. 191); *...я такий крутий пацан, що вона й досі трохи в мене закохана, отож, ну крутий я перець* (97, с. 212).

Друга підгрупа лексичних одиниць сленгового походження, до семантичної структури яких належить домінантний ПК, що локалізують гіпосеми “чоловік” та “жінка”, пов’язана з внутрішнім світом людини. Виділяємо кілька страт таких лексем.

Характеристика людини за її розумовими здібностями. У СС сленгових номінативів, що характеризують рівень інтелекту, розумових можливостей, ПК, зазвичай, формує оцінну пейоративну сему, яка, у свою чергу, продукує емотивну сему “почуття несхвалення, засудження, зневажливості, презирства” тощо. Так, розумову нерозважливість, ознаку “неповна розуму”, якими може бути суб’єктивно наділений об’єкт мовлення, реалізовано у великій кількості лексем,

що локалізують гіпосему “чоловік”: **шибздик, мутант, даун, кретин, крейзі, бабено, стронсо, придурок, диблоїд, мудака, ханурик, вівця, лох, котигорошко, вузьколобий**, наприклад: ...ці два **шибздика** були просто видатні у своєму жанрі (101, с. 190); *На мутанта, який поруч із нею, не дивлюся* (24, с. 228); *Не зовсім тямлю, що хоче сказати цей даун* (23, с. 27); *Непорушно, наче повний крейзі, дивлюся на стіни* (23, с. 201); *Деці кажу: завтра прийдемо до нього на факультет, знайдемо вівцю* (24, с. 229). Відповідна жіноча риса реалізується у значно меншій кількості номінативів, наприклад, **кретинка, дурочка, дурепа, курка, вівця, мавпа** тощо: *Не можу витримати її погляду, певно й досі, дурочка, мене любить, думаю про себе* (24, с. 145); *Заберіть цю вівцю! – несподівано кричить Циркуль* (23, с. 30); *Уявляєш, я недавно куриє удома, а моя сестра дивилася – і під димок, мавпа, попала* (23, с. 44).

Номінація чоловіка і жінки часто здійснюється на основі **рис характеру, поведінки, вдачі**. Активація ІПК у СС сленгових номінативів може призводити до акцентуації таких сем: “жадібний чоловік” – **жмот, жлоб, чмо**; “психічно ненормальний, божевільний” – **вар’ят**; “підлабузник” – **шнир**; той, що оцінюється як “аморальний”, “неправильний”, “не свій” – **урод, мудака, мудило, босяк, бандюк, щеня** тощо. Наприклад: *Ну не будь жмотом, як Вася Булавка, придурок відморожений. Уявляєш, такого жлоба ще не бачила – вчора – якусь кончену сигарету – і ту зажав! Чьмо!* (23, с. 62); *Який же ти мудака, просто мудило рідкісне* (24, с. 93). У СС іменникових сленгових лексем із гіпосемою “жінка” ІПК найчастіше акцентує такі риси, як “балакучість” – **тріпло** (відповідник такої ж семантики у чоловічому складі номінативів – **балабол**), “аморальність” – **дешовка базарна, вівця**, “сексуально легка поведінка” – **курвега, підстилка, хвойда** тощо. Наприклад: *Мишка тріпло, якого ще світ не бачив* (23, с. 73); *Ігор – начитана людина, але страшенний і лінивий балабол* (24, с. 47); *...чи підла вона людина, чи ні, чи дешовка базарна, чи ангел небесний* (23, с. 130); *Студентки заходять в аудиторію, я розглядаю їх, є кілька симпатичних курвег* (24, с. 254).

Третя підгрупа номінативів, що локалізують гіпосеми “чоловік” та “жінка”, пов’язана з соціальними характеристиками об’єкта мовлення. Людину іменовано залежно від національності (поляк – **подляк**, кавказець – **носоріг**, американець – **америкос** тощо); професії, роду занять (наркаторговець – **плазматик**, вчителька – **училка**, вчителька географії – **географічка**, аспірантка філологічного факультету – **філоложка**, неформал – **митьок** тощо); соціальної ролі (залицяльник – **ухажор**, коханець – **пенісмен**, сексуальні меншини, наркомани – **гопи, наріки, лесбоси**, син – **мамин сосунець**, батько – **салдафон**, мати – **маман**) тощо, наприклад: *...на старості літ здивував рідню, коли одружився на тутешній училці: місцевому генетичному курйозі* (18, с. 91); *У коридорі тиша, всі на ципоньках, а тута забігає наша географічка* (18, с. 97); *...але тьорки не пройдуть, бо я говорю українською, як і всі гопи, наріки, бандюки і пацани в Тернополі* (24, с. 75); *...цей салдафон влаштував їм тут справжню казарму* (23, с. 264); *...мабуть, їй варто поєднати долю з одним із отих маминих сосунків, які ніколи в житті не пробували цигарки* (23, с. 54).

Засоби вираження інтенсивно-параметричної семантики в лексемах жаргонно-сленгового типу. Репрезентантами ІПК у СС соціально маркованих лексичних одиниць є формальні показники та неформальні лексико-семантичні засоби. Серед формальних маркерів конотативної семантики, породжувачем якої є ІПК, традиційно виокремлюємо фонемі-інтенсифікатори, графемі-інтенсифікатори, морфемі-інтенсифікатори.

Фонемі-інтенсифікатори в конотованих сленгізмах утворюються в результаті процесів перестановки звуків або складів, їхньої заміни іншими звуками чи складами, додавання певних звуків до наявного фонемного складу, фонетичної мімікрії (заміни слова або його частини паронімом), наприклад, **фуффлоновий** (тефлоновий), **гамнітохвон** (магнітофон), **вдупупачення** (до побачення) **трефік**, **трем** (трамвай), **читалка** (читальний зал), **пралка** (пральна машина), **інформашка** (інформативний блок) тощо: ...**пательня з фуффлоновим покриттям** (З усного мовлення); ...**релігій у нас усього дві: “Света – нет” і “Тьома – лох”. І вдупубачення** (39, с. 200); **Хапаю руками його губи і починаю силоміць відкривати рота, але – от, йосип кобзон! – зуби міцно зціплені** (23, с. 100); **Їздимо в переповненому трефіку** (58, с. 76); ...**виходжу з читалки і йду тихим коридором навчального корпусу** (24, с. 75); ...**випраної у пральці, а потім висушеної в сушарці** білизни (2, с. 269); **Кулик пробігла очима інформашку під назвою “До дитячого фонду”** (96, с. 100).

Графемі-інтенсифікатори, що актуалізують ІПК в соціально маркованих словах, можуть виникати внаслідок абрєвіаційних процесів та складання скорочених основ, наприклад: **Ми не писали диктант, як це робилося попередніми шестикласниками, а вчили білети з укромови** (20, с. 15); **Довбеш ті білети, ходиш на консультації після уроків, з кєрою** [класний керівник] **“по душах” розмовляєш** (20, с. 16); **Бомжари! Коли харч даватимуть? – вигукнуло маля** (16, с. 225); ...**переходити на протилежний від Маріци бік вулиці жителі Мишина почали відтоді, як місцеве радіо ОБС (“одна баба сказала”) повідомило останні вісті загубленого між землею й небом містечка** (88, с. 41); **Мейли стерто, есемеси заблоковано** (39, с. 255). Досить поширеним різновидом графемі-інтенсифікаторів, які репрезентують сленгові одиниці, що локалізують ІПК у своїй СС, є транслітераційне перенесення іншомовної лексеми до україномовного соціально маркованого мовленнєвого фонду, наприклад, **мен, вумен, бейбі, месидж, гештальт, цигелики, секонд хенд, крейзонутий, попсовий, драйвовий, децл, ноу-хау, дрінькати** тощо: ...**перевів усі свої цигелики на годину назад** (21, с. 18); ...**сп’яніння це не свіже, не перше, а другорядне, повторне, секонд хенд, блошиний ринок** (2, с. 289); **Оку важко знайти красу в тому гештальті** (15, с. 14); **Ну, і от, децл за децлом попускаюся** (39, с. 250); **А решта в неї – о’кей: півроку гнеться буквою “зю” на оцих ось грядках** (95, с. 34) ...**з долин технологічних ноу-хау** (39, с. 240); **Отож, гуд бай, вечеря на воді** (95, с. 128). У сучасній українській прозі часто трапляються різномовні сленгізми, які зазнають індивідуалізованої формальної трансформації та здобувають граматичні ознаки, що характерні для української мови. Так, наприклад, англійський ад’єктив **крейзі** (“божевільний”), запозичений українською мовою без фонетичних змін, має граматичні ознаки

субстантивованої лексеми: – *От крейзі! Ти debil чи прикидаєшся?* (23, с. 6), й може утворювати похідні слова за допомогою українських словотвірних морфем: *В мене старі крейзануті* (22, с. 34); англосубстантив *міксер* (“змішувач”) здобуває можливість виступати у ролі мотивувальної твірної основи й за допомогою активації морфологічних засобів української мови трансформується в дієслівну лексему: ...*ці два полярні типи мікшуються* (39, с. 86).

Найбільш поширеним формальним засобом вираження ІПК у СС жаргонізмів є морфеми-інтенсифікатори, серед яких можна виокремити суфікси-інтенсифікатори (*дубак*, *депресняк*, *шмурдяк*, *передозняк*, *взападляк*, *комендантша*, *водяра*, *гуртяга* тощо), усічення коренів (*універ*, *передоз*, *фотка*), стягнення усічених основ (*нерводрайк*, *сексодром*, *совок*), стягнення усічених основ з одночасним використанням суфіксів-інтенсифікаторів (*главнюк*, *комсюк*, *мобільняк*) тощо, наприклад: *Надворі, певно, справжній дубак* (24, с. 49); *Комендантша общаги пробувала зі мною воювати* (24, с. 21); ...*він перестав виходити на пари, загрузнувши в гуртязі і поступово наливаючись посизінням від бухла* (5, 91); *Заходячи в корпус універу, про всяквипадак помахав невидимій камері* (18, с. 87); *А чувак цей посилає гроші на сина, якого вже кілька років не бачив, тільки фотки* (99, с. 167); ...*готовий був мене як журналіста і письменника з совка прийняти і помістити в себе* (103, с. 155); *Хто переживав подібне, розуміє, що мова йде не про банальну нерводрайку, а нервовий зрив* (18, с. 26); ...*знімає з пояса мобільняк, але заки набрати номер, завважує неподалік перону запряжену фіру* (3, с. 28). Такі морфеми-інтенсифікатори репрезентують ІПК, який може продукувати різні за своїм наповненням аксіологічні семи. Проте найчастіше вони мають пейоративне забарвлення, яке формує семантику “збільшеності”, “згрубілості”, “іронічності”, наприклад: ...*деколи, коли мене конкретно давив депресняк, я виходив у ніч, на безлюдні ніжинські вулиці* (24, с. 76); *Помий, пліз, посуд. Якщо дуже западляк, я сама зроблю* (24, с. 203); *Чи, можливо, хай прикинеться мажором і комсюком* (3, с. 39); *Чуєте, сказав на це до хлопців главнюк* (3, с. 202).

Неформальні лексико-семантичні засоби, серед яких виокремлено семантичну мотивацію внутрішньої форми, метафоризацію, ідіомізацію, упливають на процеси утворення та актуалізації ІПК у СС соціально маркованих лексичних одиниць. Так, унаслідок семантичної мотивації внутрішньої форми похідних, здебільшого, неконотованих слів можуть бути утворені конотативно марковані соціальні діалектизми: *відходити* (“приходити до звичайного, нормального стану”) → *відхідняк* (“важкий фізичний чи емоційний стан”), *розбиратися* (“піддавати аналізу що-небудь”) → *розбірка* (“з’ясування стосунків, розв’язування конфліктів у кримінальному середовищі (звичайно із застосуванням насильства, бійками, вбивством”)), *пропасти* (“опинитися в скрутному чи безвихідному становищі, яке загрожує катастрофою, загибеллю”) → *пропадня* (“дуже скрутне становище”), *передозування* (“перевищення призначеної дози медичного препарату”) → *передозняк, передоз* (“передозування наркотичної речовини, яке може призводити до вкрай негативних наслідків”), *тріпатися* (сленгове “розмовляти”) → *тріпотня* (“довготривала, часто нецікава для співрозмовників

бесіда, здійснювана, здебільшого, для згаювання часу”). О.Й.Шейгал узагалі дотримується крайньої позиції про те, що “градуальність іменника обмежена віддієслівними та відад’єктивними похідними” [287, с. 60]. Таку думку переконливо доводять жаргонно-сленгові субстантивні утворення, наприклад: ...в нього ще досі **відхідняк** (5, с. 275); ...ми стояли трохи осторонь усіх тих **розборок** (5, с. 311); ...мушу йти на загострення, бо інакше **пропадня**, вони сядуть на голову (5, с. 311); ...до Клініки “Анонімних алкашів” потрапила не через **передозняк**, а через алергію на пеніцилін (96, с. 79); Уся наша позавчорашня **тріпотня** велась на рівні **гіпотез** (49, с. 186).

Формування сем-інтенсифікаторів у СС жаргонно-сленгових одиниць може здійснюватись унаслідок різнорідних ідіоматичних перетворень. Так, ППК може активізуватись внаслідок залучення стандартної форми загальномовної ФО, яку введено до сленгової мовленнєвої ситуації (*Оце, блін, загробний епатаж, – підкидає дрівець маестро* (18, с. 146); *А ще я хотів би не парити собі мізки всілякими дрібничками* (24, с. 230)), утворюватися на основі заміни певного складника стандартного узуального фразеологізму (...коли я вже з Перу, куди дістався **непростим макаром**, подзвонив у Москву (103, с. 138); ...мені все **до лампади**, абсолютно все, і взагалі життя не має значення (24, с. 94); ...вночі буде ще холодніше, мороз як ударить – **настануть гайки** (24, с. 71); *Можже, досить дурочку ламати?* (18, с. 71)), репрезентувати інтенсивно-параметричну та формувати емотивно-оцінну семантику в сленговому сталому сполученні слів (...він завжди любить отак випендрюватися: таскати або Феєрбаха, або Гегеля, або Платона, щоб на нього всі зирили й думали, який він **весь на умняках**, а насправді мудак рідкісний, певно й не читає (24, с. 107); Мене **конкретно ковбасить** від депресняка (24, с. 114); Опівночі приходить Дека, вгашений, **просто дрова** (24, с. 235); ...я пробував розібратися: чи то мене **беруть на понт**, чи я таки заснув (18, с. 189); Хтось звук як улабав, так ми всі **в осад випали** (18, с. 111); *Хата в шоколаді* (15, с. 170)).

Метафоричному перенесенню належить чільне місце серед семантичних процесів, унаслідок яких здійснюється актуалізація сем-інтенсифікаторів. Найчастіше жаргонно-сленгове мовлення презентує лексеми з домінантним ППК, який продукує не лише емотивно-аксіологічні, а й образні семи. Унаслідок метафоричного процесу, який нерідко супроводжується реалізацією пейоративно-іронічної семантики, формуються номінації предметно-речового світу (**водяра, шмурдяк, чорнило, смага, бімбер** – назви спиртних напоїв) та світу людини (**клюшка, дошка, морквина** – про дівчину, жінку). Яскраво виражені пейоративні семи ППК продукує в метафоричних назвах на позначення частин тіла людини, як-от: **мармиза, табло, фейс, фізія, пачка, ника, портрет, хліборізка, м’ясорубка, диня** – “обличчя” (*Просто спершу люстерко загубилось, а потім годі було думати про такі дурниці, як власна мармиза* (41, с. 5); *Яка в неї тупа хліборізка* (23, с. 60); *Тюля неголосно каже йому “закрий м’ясорубку”, грінго* (23, с. 138); ...його **табло** стає схоже на розпечену електричну плиту (23, с. 45); *І взагалі – в неї зараз чомусь тупа, коняча ника* (23, с. 66); ...починає товкти його по **портрету** (23, с. 102); *Яка в неї тупа хліборізка, коли вона думає про своє* (23, с. 60); ...йому давно треба було дати в

диню (23, с. 109)); *казан, казанок, качан, диня, чайник, карк, баняк, балда, макітра, довбешка* – “голова” (Із цими товстими короткими пальцями, з лисою довбешкою, шкіряною потилицею (3, с. 39); Тьху, крутиться таке у баняку (43, с. 136); *Балда болить* (23, с. 21); ...в кожного різна кількість сірої рідини в макітрі (23, с. 28)); *граби, граблі, лапи, клешині, жердини* – “руки” (...були в розпорядженні його немитих клешень(18, с. 22); ...тисне маестрові граби (18, с. 270); ...цей добряга-прапорщик ... щира українська душа з велетенськими граблями на-всі-руки-майстра (5, с. 177); Незнайомець погрожує своїми худючими руками-жердинами (23, с. 136)); *копита, костилі* – “ноги” (...копита підкосилися і він заснув (15, с. 62); ...почав був забирати свої костилі і тому я, здається, зачепив тільки взуття (23, с. 197)); *локатори, радари* – “вуха” (Ничипоришині локатори пропустили всього кілька фраз (16, с. 156)); *булки, батони, зад* – “сідниці” (...мені подобаються мої єдині, подерті на батонах труси (24, с. 5)); *хобот, рубильник, шнобак* – “ніс” (Щоправда є такі винахідники, які люблять напустити у прохід хобота слізогінний газ (23, с. 50)) тощо.

Як бачимо, у мові творів багатьох сучасних українських прозаїків наявні тенденції до зниження, згрубілості, вульгаризації мовлення. Ці процеси сьогодні, на жаль, стосуються не лише стилістики художньої літератури, а й набувають популяризації в розмовному та публіцистичному стилях. О. О. Тараненко вказує на те, що мовний портрет сучасності маркується такими ознаками, як-от: “а) масове насичення тексту зниженими й субстандартними одиницями як вияв мовної розкутості й бравади; б) стилістика пародіювання, іронічного висміювання (із залученням стилістично знижених мовних одиниць) того, про що досі прийнято було говорити якщо не в шанобливому, то принаймні в стилістично нейтральному тоні” [244, с. 37].

Іноді сленгові номінанти, які утворені внаслідок активації ІПК, що продукує образні семи, можуть не мати яскравого пейоративного забарвлення, а представляти емотивні семи нейтрального характеру, які тісно пов’язані з оцінним складником, наприклад: ...*фотоапарат-“мільниця”* (18, с. 9); *Раїда читала їм в акваріумі лекцію (так студенти називають 21-шу аудиторію)* (66, с. 111); *Кулик за життя не навчилася зграбно виходити з авта. Що називається – вилазила* (96, с. 117); ...*грязя через найдрібніші проблеми, подумки, в час безсоння вони торбили мене* (24, с. 19); ...*якось так завтикалось... а моєму створіннячку вже рік* (40, с. 101); *Мені лишається тільки терпіти й чекати, коли вона злиняє назавжди куди-небудь на Канари* (112, с. 52). Отже, соціально марковані лексеми, які актуалізують у складі своєї семантичної структури ІК і ПК, найчастіше репрезентують негативне аксіологічне значення, що може виявлятися як на формальному рівні, так і належати до внутрішнього плану вираження лексичної семантики.

3.3. Формування семантики стійких словосполучень на основі інтенсивного та параметричного компонентів

Однією з найважливіших особливостей мови, що забезпечує її розвиток, є потенційна спроможність лексичного варіювання. “Найбільш яскраво в порівнянні з іншими системами мови ця особливість проявляється в семантиці, в тому числі й

фразеологічній” [86, с. 27]. Право послуговуватися лексичною варіативністю має кожна людина, у свідомості якої імпліцитно присутня шкала градуальності. “Вона притаманна людині незалежно від її мовної належності та формується ще в дитинстві... Потім, у процесі набуття та вдосконалення когнітивного й мовного досвіду, людина все більше розвиває шкалу градуальності у своїй свідомості, розподіляючи її на менші ділянки, які все ж таки в основному відповідають трьом основним – інтенсифікації, деінтенсифікації, нульовому рівню” [107, с. 44].

Національна мовна картина світу значною мірою зумовлена особливостями позначення окремих фрагментів дійсності за допомогою лексичних і ФО, СС яких містить ІК і ПК. Фразеологічна система української мови відображає ті явища, які так чи інакше певним чином виділені з навколишнього середовища. Основним предметом зображення більшості ФО є людина та світ природи. Як зазначає М.В.Гамзюк, “фразеологізми здатні точніше, ніж слова, передавати шкалу почуттів людини” [71, с. 67].

Фразеологічну систему активно досліджують українські та зарубіжні мовознавці. Основи етнолінгвістичного вивчення фразеологізмів закладені в працях В.Г.Костомарова, В.М.Телії, Б.А.Успенського, М.М.Шанського. Проблемі національної самобутності української фразеології присвячені роботи В.В.Жайворонка, В.І.Кононенка, А.О.Івченка, О.О.Селіванової, В.Д.Ужченка, Д.В.Ужченка та інших учених. В.Д.Ужченко стверджує, що найбільше уваги приділено саме вивченню значення фразеологізмів [259, с. 7]. Проте компонентний аналіз семантики стійких сполучень застосовують украй рідко.

Особливості семантичної структури фразеологізмів. СС ФО співвідносимо з СС конотованого слова, оскільки досить часто стійке словосполучення є “еквівалентом слова” [259, с. 7]. Проте, як зазначає В.Д.Ужченко, у фразеологічному звороті “виявляється щось “над словом”, “більше за слово”, якийсь “доважок”. Фразеологічне значення складніше. Від лексичного воно відрізняється ступенем вияву якоїсь ознаки, її інтенсивністю” [259, с. 8]. Такий “доважок” називаємо ПК, оскільки більшість КЛЮ та їхніх фразеологічних відповідників містять у своєму складі ІК та ПК. Саме тому, окрім КЛЮ, звертаємо увагу ще й на стійкі конотовані фраземи.

ПК моделює значення фразеологізмів, які характеризують предмет, дію, ознаку й співвідносні з іменниками, дієсловами, прикметниками, прислівниками. У СС ФО з моделювальним ПК наявні семи “добре”, “погано”; “дуже”, “надто”, “з силою”, “енергійно” і відповідні антонімічні – “слабко”, “повільно”, “мало”, “ледве” тощо. Існування в СС ПК найчастіше призводить до виникнення одного або кількох конотативних компонентів, зокрема емотивності, оцінності, образності. Уведення ФО з такими семантичними компонентами до мовленнєвого акту завжди створює потужне експресивне тло: “У разі взаємодії кількісної і якісної інтенсивності із синонімічного ряду емотивно маркованих одиниць вибираються лексеми та синтаксичні конструкції, які є компонентом фразеологізму. Емотивність фразеологічної системи більш градуйована порівняно з лексичною” [71, с. 66-67].

У процесі дослідження виокремлюємо низку ФО, які у своєму складі містять лише ПК. ІК до їхньої семантичної структури не входить. Це, передусім, стійкі словосполучення, які є заміниками мовних денотатів, що називають явища дійсності за допомогою відносно первинної номінації, наприклад, *з перших рук* (безпосередньо), *з натури* (так, як є в дійсності), *з кінця в кінець* (в різних місцях, з одного краю в інший), *з дня на день* (постійно, безперервно; з кожним днем), *з давніх-давен* (з незапам'ятних часів, здавна), *звернути увагу* (помітити когось, щось; зацікавитися ким-, чим-небудь; урахувати що-небудь), *або так або сяк* (в один із двох способів) [258] тощо. У таких сполученнях спостережено відхід від загальноприйнятої мовної норми лише на рівні номінації. Такий відхід можна вважати одноплановим, оскільки семантика лексичної одиниці не розширюється, не з'являються компоненти конотації, а ПК впливає лише на процес називання, унаслідок чого план змісту реалізує себе в іншій зовнішній оболонці.

Найчастіше у складі СС ФО існує єдиний ПК. Він утворюється на основі первинного ПК, який “відхиляє” одиницю мовлення від серединної норми і продукує семантику інтенсивності, про яку яскраво свідчить наявність у словникових статтях прислівників-інтенсифікаторів, як-от: “дуже”, “сильно”, “надто”, “зовсім”, “вкрай” тощо. Як зазначає М.І.Степаненко, конкретизація значеннєвого плану лексичної одиниці “максимальною чи надзвичайно високою кількісною мірою здійснюється за допомогою прислівників *абсолютно, безмежно, безконечно, болюче, вельми, винятково, вповні, доволі, занадто, значно, зовсім, навдивовижу, надзвичайно, надміру, невимовно, незвичайно, незмірно, неймовірно, несказанно, нескінченно, нестерпно, понадміру, приголомшливо, особливо, страх, страшенно, вкрай, цілковито, цілком* та ін.” [229, с. 59]. Такі й подібні прислівники-інтенсифікатори є маркувальною ознакою того, що семантика лексеми або фраземи, до яких вони входять, містить ПК. К.М.Суворіна принагідно зазначила, що інтенсиви, виражаючи високу або абсолютну міру вияву ознаки, виконують синтаксичну роль не самостійно, а разом із повнозначними лексемами, які вони інтенсифікують [237, с. 4-5]: *авгієві стайні* (захаращене, *вкрай* занедбане приміщення), *а там хоч трава не росте, а там хоч потоп* (виявлення *цілковитої* байдужості, знеохоти), *важка шапка Мономаха* (про виконання *надзвичайно* складного, хоч і почесного завдання), *на вагу золота* (про щось рідкісне, *виключно* коштовне, дорогоцінне, *вкрай* потрібне), *ні дати ні взяти, як дві краплі води* (*дуже* схоже, *абсолютно* однаково), *звалитися наче сніг на голову* (про *вкрай* несподівані турботи), *в печінках сидіти* (*дуже* допікати, надокучувати), *на руках носити* (*дуже* добре ставитися до кого-небудь, виявляти велику увагу), *аби, бабо, рябо* (*надмір* строкато), *бити в лоб, в вічі казати, в вічі правду різати* (бути *надто* прямолінійним) [258] тощо.

Нерідко у фразеологічних словниках української мови [271; 258] можна побачити одиниці, у поясненні значення яких існує пряма вказівка на інтенсивність, а отже, на наявність у СС ФО ПК, наприклад: *аж небові жарко* (безперешкодно, *інтенсивно* виявляється яка-небудь дія), *аж земля дрижить* (щосили, щодуху, *інтенсивно*), *валом валити* (безперервно, навально рухатися, *інтенсив-*

но проявлятися), *на повний хід* (успішно, безперервно, *інтенсивно*), *ходило ходором* (досить *інтенсивно* тряслося), *аж гай гуде, аж гул стояв, аж загуло, аж луна гуде* (безперешкодно, *інтенсивно*), *на всі заставки* (скільки є сили й уміння; *найінтенсивніше*) тощо. Такі й подібні стійкі словосполучення можна поставити в один синонімічний ряд з КЛЮ, центром якого, як правило, є денотат, що позначає певне явище дійсності: “для деяких дієслівних й іменникових парадигм репрезентатором центрального квантора є лексема найбільш узагальненого значення, що слугує одночасно назвою всієї ознаки загалом” [287, с. 50].

ФО, які характеризують певну дію людини і співвідносні з дієслівною СС, вказують на інтенсифікацію / деінтенсифікацію дієвого процесу (або взагалі на відсутність будь-якої потрібної дії). ФО, які вказують на певну ознаку, характеристику якогось явища, співвідносні з СС прикметників та прислівників. Наприклад, дієслово “їсти” в значенні “споживати їжу, харчуватися” [53; с. 509] може мати багато конотативних синонімів (Словник синонімів подає 57 синонімічних лексем [218; I, с. 650]). Більшість із них у складі своєї семантичної структури мають ІПК, що, вказуючи на інтенсифіковану / деінтенсифіковану дію, породжує емотивно-оцінні семи, які, у свою чергу, надають лексемі експресивності та допомагають реалізувати потужний стилістичний потенціал лексичної одиниці. Більшість конотованих синонімів до ядерної денотативної лексеми “їсти” вказують на інтенсифіковану дію, наприклад, *налягати, жерти, поглинати, перти, наминати, хлопати, пакувати, товкти, знищувати* тощо: *Портянко налягав на нову гарячу страву* (114, с. 110); *...зайшов на кухню, щось там пережер на ходу* (100, с. 211); *Яка приємна каторга! – їсти, навіть не їсти, а пожирати, поглинати великими кількостями* (23, с. 78); *Оживає потреба нажиратись на зиму – боюсь холоду* (41, с. 17); *Вони п'ють каву і поглинають тістечка зі збитими вершками* (107, с. 42); *...я вже завтра буду голодний, так зараз напруся як удав і буду два дні переварювати* (100, с. 113); *...наминає кашу* (24, с. 155); *...голубці просто прекрасні, три штуки хлопнув* (23, с. 88); *...я серйозно і зосереджено пакую в себе плов* (24, с. 99); *Він уже кілька років щодня товче, мабуть, по п'ять-шість яблук... і стає яблучним* (24, с. 105); *...жінка, яка в момент знищила свою порцію, радісно вловила його вагання* (54, с. 22). Виділені лексеми у складі СС мають денотативне ядро, що містить сему “їсти” і продукує ІПК: дія параметризується (відбувається відхід від нормативного центру) та інтенсифікується (з'являються семи “дуже швидко”, “дуже багато”, “дуже жадібно” тощо). Унаслідок КМЗ збагачується емотивним та оцінним складниками.

Конотованими синонімами до номінатива “їсти” є ФО, які можуть вказувати не лише на інтенсифіковану дію (їсти “дуже швидко”, “дуже багато”, “дуже жадібно”), а й на деінтенсифіковану дію (“дуже повільно”, “дуже мало”, “дуже неохоче” тощо). Так, народна фразеологія демонструє розмаїття словосполучень, які вказують на деінтенсифікацію процесу харчування і позначають відсутність змоги фізично задовольнити природну потребу, наприклад, *нічим ока запорошити, нічого в рот не взяти, підтягнути животи, покласти зуби на полицю, рісочки в рот не брати, цокотати зубами* [258] тощо. Антонімічними до

вказаних є такі ФО, як: *од пуза, язика проковтнути, аж за вухами лящить, вовчий апетит, їсти за трюх, аж слина котиться* [258]. Сучасна українська художня творчість широко застосовує не лише набутки традиційної української фразеологічної системи, а й трансформує її відповідно до “вимог часу”. Так, сленговій субмові належать оказіональні фраземи, які вказують на процес прийняття їжі або сильне почуття голоду, наприклад: *Дека запитує, чи буду хрящати. Звичайно, що буду, зранку ... на кишку не кинув, від голоду – дикий підсос, а ти думав, чайочком відмажешся?* (24, с. 257); *Я страшенно голодна. Кишки раком стають* (23, с. 18); *Голодним від цих запахів можна коні двинути* (24, с. 257).

Проте значно більше ФО з потужним ІПК у сучасній художній прозі знаходимо на позначення дії “пити”, яка функціонує, здебільшого, в значенні “вживати спиртні напої” [53, с. 944]: *промочити горло, знатися з чаркою, заливати черв’яка, заливати очі, водити козу, нализуватися, гладити дорогу, закладати за галстук, закладати за комір, налягати, у чарку зазирати, цілувати чарку, пити без просипу, труби заливати, горілку дудлити* тощо, наприклад: *Перекопаний, багато хто з моїх колег згадає, як після цілоденного водіння кози центром Франківська (десь між 0,75 та 1,5 літрами оковитої) вони опинилися на Глобусі Стометрівки* (40, с. 28); *...необхідно добряче налягати на спиртне* (17, с. 113); *Хе – саме той юнак, що дуже любить ... нализуватися в барах* (17, с. 112); *...за комір закладав тепер лише у компанії з добрими друзями* (14, с. 140); *Труби залив і щасливий* (23, с. 183); *Призвичаївся він ... горілку дудлити* (14, с. 136). Наслідки вживання спиртних напоїв теж виразно розкрито в значній кількості фразеологізмів. Так, стан сп’яніння називають і стійкі словосполучення, як-от: *на грані, під мухою, під градусом, під чаркою, під шофе, під газом, джемелі гудуть у голові*, наприклад: *Далі – дядько “під шофе”, хилиться, немов водорость, – чиєсь щастя...* (107, с. 122); *...я сів трохи під газом, якраз їхав до батьків, бо закінчилася сесія* (105, с. 44); *Ми врешті з того всього мали муху в носі і залізли в якусь кнайпу на знаменитій Петрівці* (101, с. 178). А найбільшу міру вияву сп’яніння позначають фразеологізми *п’яний в дим, набратися до самісіньких риз, набратися як лін мулу, налигатися до порсячого виску, п’яний в драбадан, готовий в дим, п’яний в димину, п’яний в зюзю, п’яний в дрезину, п’яний в дрельку, як чіп* тощо. У СС таких ФО ІПК є визначальним, основним, первинним. Саме він творить семантику всієї фраземи, продукує потужні емотивний, оцінний та образний компоненти. Уведення таких сталих виразів до мовленнєвого акту, як правило, призводить до експресії мовленого: *...нас уже ноги не тримали, а дід все ще наливав ... потім ми – готові в дим – по черзі стріляли з його старої мисливської рушниці* (23, с. 183); *...підходжу, а вона п’янюча в драбадан* (24, с. 134); *Отже, він виграв у казино і як наслідок цієї видатної події налигався до порсячого виску* (17, с. 93); *Льошка напився до порсячого виску* (14, с. 136); *Одна з них п’яна в дим і їй начебто соромно* (18, с. 257); *Уже й татко, п’яний в димину ввалився до хати* (16, с. 136); *Ярчик Волшебник, п’яний в зюзю* (3, с. 253); *...він приповз ..., п’яний в дрезину чи навіть у драбадан* (5, с. 45); *...юнаки жваві та матюкливі. П’яні в дрельку* (22, с. 11).

Унаслідок надмірного вживання “*пекельного зілля*” (або “*адамових сліз*”) виникає зворотний процес – *сухий закон*, який переконує *і в рот не брати*. СС двох останніх фразеологізмів локалізує ІПК, який продукує семантику деінтенсифікованої дії.

Семантична структура фразеологічних одиниць, співвідносна з дієсловом, що містить домінантний ІПК. У фразеологічній системі сучасної української мови репрезентовані переважно дії, виконання яких характерне для людини. Проте процес виконання кожної дії, що відбитий у конкретній ФО, є винятковим, яскравим, тобто таким, що становить відхилення від норми. Семантика таких фразеологізмів базується на основі ІПК. Так, дуже багато ФО існує для характеристики дій і процесів, як-от: “іти”, “дивитися”, “говорити”, “плакати”, “сміятися”, “працювати”, “думати”, “розуміти” тощо.

Дієслово “іти” в першому значенні (одному з тридцяти), які подає Великий тлумачний словник сучасної української мови (“Ступаючи ногами, пересуватися, рухатися, змінюючи місце в просторі (про людину або тварин)” [53, с. 507]) у розмовному мовленні, а також у прозових творах сучасної української літератури вживається порівняно рідко. Найчастіше мовець номінує “процес переміщення в просторі за допомогою ніг” суб’єктивно. Унаслідок до денотативного ядра на позначення дієвого руху додаються ІК і ПК, що продукують конотативну семантику, значення слова розширюється й втілюється в іншій звуковій оболонці. Таким чином, денотативний номінатив транспозитується в конотовану лексему. Унаслідок може виникати цілий ряд синонімічних конотативів з різними відтінками семантики. Так, замість дієслова “іти” в художніх текстах уживаються лексеми на зразок “*шкандибати*”, “*чесати*”, “*летіти*”, “*повзти*”, “*бовтатися*” тощо. ІПК, локалізуючись у денотативному ядрі, може продукувати потрібну семантику в певній ФО. Так, абсолютно деінтенсифіковану дію репрезентують стійкі вирази на зразок: *ані кроку руш, наче вкопаний, ні з місця, ні на п’ядь, як пень, як стовп*. Рух, що є більш повільним, аніж хотілося б суб’єктові мовлення, може передаватися такими фразеологізмами: *пасти задніх, у хвості плентатися, як мокре горить, плести кренделі, тягтися в обозі, іти не своїми ногами, ледве ноги нести, йти кошачими кроками* тощо. Антонімічними до зазначених, такими, що передають помірно інтенсифіковану дію, вважаємо ФО *на п’яти наступати, брати ноги в руки, тягу дати, чухати п’ятами, придати ходи, мастити п’яти, ноги на плечі, бігати як курка з яйцем, галопом на одинадцятому номері, налягати на ноги*. Найбільш інтенсивне пересування людини за допомогою ніг репрезентують фраземи *сторч головою, неначе огню вхопити, з вітерцем, землі під ногами не чути, кулею летіти, бігти в собачу ристь, висолопити язика, гнати скільки сили, дати дропака, п’ятами кивати, дати драла, дати тягу, на льоту, наче з цепу зірватися* тощо, наприклад: *Намацав каменюку. Вужем у кущі. А у глибині острова вже гілки тріщать. ... Білявий розігнувся. Стрілою на той шурхіт* (15, с. 6); *...чому я, як куля помчала налагоджувати життя з Майком?* (17, с. 35).

Окрім вказівки на інтенсифікацію / деінтенсифікацію процесу пересування, ФО можуть мати у своїй СС домінуючий оцінний складник, який тісно переплетений з емотивним компонентом, що утворилися на основі ІПК, наприклад, *забігати вперед, забігати поперед батька, ходити напопереки, пливати різними кораблями, відчиняти двері ногою* тощо. Такі й подібні фраземи у своїй СС зазвичай мають образний семантичний компонент, який може продукувати утворення відкритого ряду переносних значень ФО, наприклад, “поспішати”, “вихоплюватися”, “перебивати”, “хитрувати”, “не знаходити порозуміння”, “поводити себе недостойно, нахабно” тощо: ...*завжди пруться поперед батька в пекло, шукають коротший шлях і завжди ходять напопереки!* (40, с. 30); *Ми пливли різними кораблями в різні моря* (102, с. 91); ...*я почала занадто багато балакати, відчиняти двері ногою* (107, с. 25).

У сучасній мовленнєвій системі спостерігаємо надзвичайно багатий спектр ФО з денотативною ядерною семою “говорити”. ІПК мотивує яскраву семантику знівельованого розмовного процесу в таких ФО, як *набрати води в рот, ані пари з уст, ні гу-гу, прикусити язик, обірвати на слові, проковтнути язик, відібрало мову, язик за зубами тримати, як заціпило* (“Не” з дієсловами пишеться окремо, – ляпнув я і прикусив язик: *Хто ж такі козири кидає?* (20, с. 20)). Деінтенсифіковану дію зі значенням “дуже тихо говорити”, внаслідок певних причин, передають фразеологізми *під ніс собі музикати, бубоніти під ніс*; “дуже повільно говорити” – *тягти kota за хвіст, язик заплітається*; “починати розмову дуже здалека” – *починати від Адама*; “говорити дуже невиразно” – *цідити крізь зуби, в’язнути на зубах* (Тема крапель ураз виявляється дуже непопулярною, про неї кажуть: “зав’язла на зубах” (18, с. 19)). Значно більша кількість ФО, що мають ядерну денотативну сему “говорити” й утворені на основі ІПК, позначає інтенсифіковану дію. Так, значення “говорити дуже багато, переважно пусте, неважливе, неправдиве” втілене в низці фразеологізмів: *язиком чесати, язик без кісток, язиком ляпати, наговорити сім мішків гречаної вовни, намолоти дурниць, поплескати язиком, баяндраси точити, переливати з пустого в порожнє, притуляти горбатого до стіни, розказувати сон рябої кобили, плести дурниці, балачки розводити, брехні молоти, брехні справляти, брехні точити, верзти дурниці, верзти теревені, клепати дурно, клепати язиком, лясати точити, молоти язиком, правити теревені, розводити балачки, точити баяси з баяндрасами, боби розводити* й подібних; “говорити дуже швидко” – *язика висолопити, говорить як млин меле, вилетіло з рота, за словом до кишені не лізти, слова ковтати, язика розв’язалися* (До речі, – *розводив теревені невгамовний Пако* (17, с. 19)); “сказати щось вкрай різко, категорично” – *як ножем відрізати, на дибки ставати, зубами рипіти* (*Я навіть не знаю, де він! – рипнув зубами Володимир Гнатович* (15, с. 190)); “говорити дуже голосно, переходячи на крик” – *як на пуп, горло дерти, аж виляски розлягаються, аж виляски пішли, бучу зчиняти, бурла бити, зводити колотнечу, зчиняти гвалт, зчиняти хай, зчиняти шарварок, наробити галасу, наробити крику, розпинати на всі заставки, брати високу ноту, горло дерти, на весь голос, на всю горлянку, не своїм голосом, буря в склянці води* й подібних (*Поперек знає усе, що відбувається*

в колгоспі, але крім як **драти горлянку**, нічого робити тут не збирається (14, с. 140)); “розповідати про щось вкрай неправдоподібно” – **дуба смаленого правити, відлити штуку, вішати локину** (Став би я в останній день **вішати тобі локину на вуха** (18, с. 159)). У художніх текстах кожна фразеологічна одиниця реалізує більш широку семантику, виконуючи значне стилістичне навантаження: ...**та дівки на нього цикнули, що він пельку й стулив** (14, с. 90); **Просто мовчиш, як пень** (41, с. 6); **Падлюча тиша осугою зав’язла на зубах** (119, с. 84); **Говори... Говори... – крізь зуби процідив Величко** (119, с. 86); **Свиря – штовхонув хлопчика у плече і швидко заторохтів, поки кум язика не припнув** (15, с. 107); **Це ти мені говориш? А... Перестань чесати мітлою** (119, с. 185); ...**до наступного годування можна язиками плескати** (14, с. 239); **Перелеснику, ти – мій друг, але інколи язик у тебе, як помело** (98, с. 88); **Мала, не верзи дурниць...**(17, с. 101); **На його обличчі промайнуло щось таке, з чого я зрозуміла, що верзу нісенітниці** (17, с. 162); **Ти несеш ахінею. Сьогодні ви з їхали з катушок** (119, с. 99).

ІПК також моделює семантику значної кількості ФО, денотативне ядро яких локалізує сему “дивитися”. У більшій кількості таких фразеологізмів реалізується інтенсифікована дія. Так, значення “дуже пильно дивитися” позначають фраземи **не відривати очей, не спускати очей, втуплювати очі**; “дивитися з надмірною цікавістю” – **витрішки продавати, витрішки справляти, витрішки ловити, витрішки їсти, купувати витрішки**; “глянути дуже несподівано, поспіхом ” – **слихом слухати, окинути оком, пробігти очима**; “дивитися дуже довго, пильно, прискіпливо” – **вилупити баньки, пронизати поглядом, не спускати очей, впитися очима, їсти очима**; “дивитися дуже вороже, неприязно” – **дивитися чортом, вовком позирати, полосувати очима, косувати оком, блискавки кидати** тощо, наприклад: **А це що? – запитують вони, втупивши в мене свої естетські очі** (29, с. 108); ...**він поїдав пакунок очима** (17, с. 148); **Маруся припекла Льошку чорними очима** (14, с. 173); **Світ паскудно вирячив на нього свої зіньки** (119, с. 64); **Дівча насупилося, стрільнуло оченятами** (14, с. 29); **Що ж, не залишається нічого іншого, як позичивши очі в сірка, йти до приятеля і просити востаннє!..** (40, с. 11); **Орися... – відрізала Параска. Та на бабів вовком – йдіть уже!** (14, с. 17); **І тут же, полоснувши гострими очіцями солдата, звернувся до нього** (46, с. 195); **Хитається – від жаху п’яна, їсть німця божевільними очима, благає несамовитим глухим шепотом** (14, с. 26); **З дому – Орися. Сердита. Блискавки ледь утримує** (14, с. 20).

Яскраво репрезентована у фразеологічній системі української мови антонімічна пара емотивів “плакати – сміятися”. Помірно інтенсифікована дія, що представлена денотативною семою “лити сльози” реалізує себе у ряді ФО: **сльозми вмиватися, сльози пустити, пустити патьоки, кислці розводити, нюні розпускати, на кутні сміятися, на кутні зареготатися, на кутні заспівати, на кутні узяти** тощо. Вищу міру інтенсифікації процесу на позначення дії “плакати” й реалізацію її семантичних варіантів представляють такі стійкі вирази: **ревти як корова** (“дуже голосно плакати”), **вовком вити** (“плакати від великого горя”), **ридма ридати** (“дуже сильно плакати”), **умитися гіркими** (“безутішно довго плакати”), **очі на мокрім місці** (“дуже часто плакати”) і подібні. Уживання в

мовленнєвому контексті фразем, які містять у своїй СС домінуючий ІПК, призводить до створення потужної експресії мовленого, наприклад: *Горина ридма ридала, але чоловікові слова подіяли на неї* (98, с. 28); *Плач той переростав у безнастанний лемент, репет, ревіння* (44, с. 80).

На позначення процесуальної дії “сміятися” синонімічними до КЛ *зубоскалити, порскати, реготати, ржати, заливатися, заходитися, дертися, лягати, падати, умирати* й подібних можна вважати фраземи *аж боки рвати, аж за живіт братися, кишки порвати, кольки під грудьми спирають, падати од сміху, полягти од реготу, братися за животи, душитися від реготу, качатися зо сміху, лягати покотом* тощо. Ці ФО передають велику міру інтенсивності дії й у своїй СС локалізують ІПК, емотивно-оцінний, образний складники. Деякі фраземи з денотативним ядром “сміятися”, окрім інтенсивності дії, можуть передавати ще й певні відтінки лексичного значення: *зуби скалити, зуби продавати, зуби шкірити, скалити ікла* (“сміятися без будь-якого приводу”); *напали смішки, напав сміх* (“дуже довго сміятися”); *гомерично реготати* (“сміятися нестримно, дуже голосно”) тощо. У творах сучасних українських прозаїків можна спостерігати усічення та формальну трансформацію ФО, наприклад: *Вони знову свистали і дерлися* (5, с. 164) ← *кишки порвати*.

Дієслова “**працювати – ледарювати**”, семантику яких можна вважати антонімічною, мають досить розгалужену систему фразеологічних засобів вираження. Так, на деінтенсифіковану дію вказують фраземи *сидіти склавши руки, ні за холодну воду, й пальцем не поворухнути, баглаї напали, гандри бити, собак ганяти, байди бити, посиденьки справляти, ханьки м’яти, гав ловити, хляпати вухами, працювати з холодком* і подібні. Інтенсифіковану дію з семантикою “дуже швидко виконувати якусь роботу” номінують такі ФО, як-от: *робота в руках горить, не давати дихнути, не дати і вгору глянути, ганяти як солоного зайця, робота не під шапку*; “дуже важко, сумлінно й довго працювати” – *аж кинуло в піт, попогріти чуба, прикласти руки, обливатися потом, помозолити ручки, наламати хребта, пуна рвати, працювати до десятого поту, лямку тягти, гнути горба*; “мати велике бажання щось робити” – *аж руки горять*; “робити щось дуже важке, або без бажання” – *наче воза на гору тягти, падати з ніг, не покладаючи рук, не чути ніг, ние тіло, аж очі вилазять, аж очі рогом лізуть*; “безперервно щось робити” – *як в колесі білка, як у ступі товктися*; “виконувати брудну, примітивну, низькооплачувану роботу” – *волам хвосту крутити* тощо. Послугування такими конотованими фраземами в мовленнєвій ситуації призводить до експресивного виявлення інтенцій суб’єкта мовлення й створює потрібний стилістичний фон у художньому тексті, наприклад: *Домовились, що по музеях не ходимо, і туристичну нервозність викидаємо геть, а просто валяємо дурня, як хочеться* (101, с. 187); *Рай для іноземців, котрі б’ють байдики, перебуваючи в цій країні* (17, с. 121); *Льошка крутився, мов білка в колесі, але напиватися тепер став люто* (14, с. 142).

Дієслівні денотативні лексеми “**думати**”, “**розуміти**”, що номінують процеси вираження людської здатності пізнавати та осмислювати дійсність, мають

широкий спектр синонімічних конотатів, серед яких важливе місце посідають стійкі вирази, наприклад, *сушити голову, не класти в голову, думка майнула, думки плутаються, нічого не второпати, памороки забивати, перетирати мізки* тощо. У СС таких ФО важливу смислотворчу функцію виконує ІПК, бо саме він продукує додаткові конотативні семи й тим самим розширює значеннєвий план ФО. ІПК може формувати значення інтенсифікованого (*крутити голову, морочити голову, дури́ти голову, бентежити голову, стукнути в голову, крутить вир думок, стрелити в голову, розкинути мізками*) та деінтенсифікованого (*ані в зуб, на макове зерно не знати, ні аза не знати, ні бельмеса не розібрати, ні бе ні ме, нічого не кумекати, не петрати, не врубатися*) процесів, наприклад: *Неважливо, яка форма, головне – який зміст, – стрілило йому в череп* (119, с. 184); *Запахи можуть повернутися – сіконуло у його голові* (119, с. 35); *Я не можу допетрати, про що вона говорить* (22, с. 29); *...індіанська кров давала інші виміри краси. Я ще їх не догнав зразу* (99, с. 165).

Зазвичай у художніх текстах сучасної української літератури знаходимо ФО, утворені на основі ІПК, які у своїй СС містять ще й компоненти оцінки та емоції, нерідко пов'язані зі складником образності, наприклад: *...шкребла мовчазна думка про кару Божу* (86, с. 6); *І нараз одна гадка зітнула Юр'яну бритвою* (86, с. 46); *І раптом в голову йому застрибнула гострувато-млосна думка* (42, с. 106); *...ця думка креснула легкою іскрою, шкрябнула, наче цвях по склу* (119, с. 102).

Найчастіше інтенсифікований процес мислення суб'єкт мовлення оцінює як позитивний, натомість деінтенсифікація мисленнєвої діяльності має негативно-аксіологічне забарвлення, наприклад: *...з ходу в'їхав у ситуацію* (49, с. 166); *А любить красивих жінок, тут він шарить* (24, с. 110); *Дека мовчазний, певно, кілішкує про своє* (24, с. 48); *У нього настільки дрібний нерозбірливий почерк, що нічого не можна догнати* (24, с. 30); *Хто ця наволоч, що не втикає над нашим минулим і не ковбаситься нашим майбутнім* (40, с. 30); *...кобіта не зовсім рубає те, що їй кажуть* (45, с. 112); *Ні чорта не розкумекав, окрім того, що пам'ять, на думку вчених, зберігається в голові* (20, с. 44).

Як бачимо, проаналізовані ФО з моделювальним ІПК, співвідносні з дієслівною СС на позначення дій та процесів, які виконує людина, у художніх творах сучасної української прози знаходять досить широке текстуальне застосування. Рідше прозаїки послуговуються “дієслівними” ФО, які стосуються емоційної сфери та фізичного стану людини, наприклад, *на серці коти шкребуть, не в душі, не знаходити собі місця, ні лягти ні сісти, не з медом, обдало жаром і холодом, ні живий ні мертвий, похололо в грудях, прикипіти на місці, рвати й метати, рвати чуби, аж кипіти, аж жаром обсипає, аж дух перехоплює, аж жиєжки трусяться, аж з лиця змінився, у грудях похололо, ударити себе в поли, ходити як на шнурку, аж під собою землі не чути, бровою не моргнути, вогнем дихати, в п'яти проситься душа, за милу душу* тощо: *Він сухо вітається зі мною, полотніє і надувається як сич* (24, с. 162); *Твоїй Марії, Перехресте, теж з усього видно, недовго зелений ряст топтати* (46, с. 203); – *Снав. – Добре? – Як би меду напився* (85, с. 72); *І плакати, каже, за тобою не буду, й до року*

віддамся, як ти мені в печінку в'ївся (91, с. 187); Інтелігентна родина вп'ялася в Анатолія як кліщ (112, с. 122); Неділю та понеділок я лежала мерцем, лише іноді відповідала на телефонні дзвінки (17, с. 105); ...не для того оце в інституті мозок парять, щоби потім ними, людьми з вищою освітою, крутили якісь обставини (14, с. 168); Двічі миготять фарами. По мене. Мені ласта (24, с. 169); Хіба ви не бачите, що вона аж пищить перейти межу дружби! (66, с. 102).

Окрім ФО, що співвідносні з СС дієслів, яка локалізує домінуючий ППК, виокремлюємо досить значну кількість “прислівникових” (Там одного лісоруба притиснула втята ялиця. Не вбило відразу, але він перестав жити – лежав собі ні в тих, ні в сих (104 с.106)), “прикметникових” (Молоко на губах не обсохло, а він вже дівку до хати привів (79, с. 149)) та “іменникових” (Багатенькі тата Карли хочуть, щоб їхні Буратіни зростали здоровими, грошей не шкодують (96, с. 39)) СС фразеологізмів.

Фразеологізми-інтенсифікати, семантична структура яких співвідносна з прислівниковою. Кількісно великою є група ФО, СС яких співвідносна з прислівниковою СС (яка іноді має відчислівникове походження й, сполучаючись з дієсловами, набуває прислівникових функцій), що містить функціонально значущий ППК, який виявляє себе через інваріантну сему “дуже”, наприклад, “дуже багато” (хоч греблю гати, під зав'язку, під рубель, по горло, по коліна, до біса, кури не клюють, непочатий край, по самі вуха, через край, не одну пару підметок стоптати, видимо-невидимо, без кінця без краю, без ліку), “дуже тісно” (нігде пальця просунути, ніде й голкою ткнути, нігде куриці клюнути, горошині ніде впасти, яблуку ніде впасти, битком набитий), “дуже мало чогось” (кіт наплакав, на волосок, на копійку, жабі по коліна, на макове зерня, на пальцях лічити, нещасна копійка), “дуже мало (часу)” (без року тиждень, без году неділя, без ночі не тутешній, від сили, на той час, в один мент), “дуже сильно” (аж пір'я летить, аж курява до неба, аж летів пушок, без пам'яті, і в хвіст і в гриву), “дуже тихо” (як у вусі, глуха тиша, як у Бога за пазухою, ані звуку), “дуже далеко” (аж бачило око, на краю землі, на кулички, аж ген, де козам роги правлять, де Макар телят не пас, де Сидір козам роги править, куди ворон і кісток не заносить, не близенький світ, за тридев'ять земель), “дуже близько” (рукою подати, близенький світ, палицею кинути, під носом), “дуже швидко” (одна нога тут друга там, одним махом, як на дріжджах, як на собаці, на швидку руку, не встигнути і оком моргнути, не за горами, не моргнути вусом, на всіх парах, на всю катушку, як опечений, аж курява знімається, аж чортам тошно, без оглядки, в собачу ристь, в три хрести, з одного маху), “дуже темно” (хоч око вийми, хоч очі виколи, хоч в око стрель), “дуже добре видно”, (хоч голки збирай), “дуже настирливо (щось робити)” (над душею стояти, на своєму поставити, наче шевська смола, на шию вішатися, муляти очі, причепитися мов реп'ях до кожуха, реп'яхом учепитися, нав'язнути в зуби, пристати з ножем до горла, нав'язувати свою волю, як на пню стояти), “дуже дорого” (вола правити, вола продавати), “дуже високо” (аж до неба, аж до хмар), “дуже низько” (аж до ніг), “найвища міра вияву

чогось” (*ані на волосину, ані кришки, ні на йоту, ні на волосину, ні на макове зерно, ні краплі, як торішнього снігу* – “повна відсутність когось або чогось”, *по саме нікуди* – “виражає крайню межу в чому-небудь”, *до кінця, до краю, до крихти, до нестями, до нитки, без ліку, до ката, до зарізу* – “найбільшою мірою”, *на весь дух* – “скільки є сили”, *на весь рот* – “дуже жадібно”, *на весь світ* – “про щось особливе, непересічне”, *над силу* – “з надзвичайно великим зусиллям волі”) тощо. Прислівникові ФО мають категорійне значення непроцесуальної інтенсифікованої ознаки дії, параметризованої якості непроцесуальних ознак, аномативної ознаки предмета й найчастіше виконують синтаксичну функцію обставини, інколи є частиною присудка, наприклад: *Я перевернула догори дригом всі кухонні шафки* (78, с. 157); *Ні сіло ні впало Терезка вирішила піти завтра на крапку* (18, с. 30); *Те, заради чого в столицях, можливо, довелося б вдаватися до пошуків, у Станіславі завжди було в полі зору, в межах слуху, під рукою, а деколи і просто плуталося під ногами* (40, с. 47); *П’яний Лукач втикав у землю якісь пагони, які росли, аж бачило око* (104, с. 83); *...мою поведінку зразковою не можна було назвати, та чхати я на це хотіла* (17, с. 34); *Хочу не нав’язувати своїх думок героєві, ні лисого не виходить* (43, с. 123); *...весь його попередній досвід полетів свині під хвіст* (119, с. 70); *Плетуть, ніби віником розмахують* (110, с. 178); *Він нею ситий по ніздрі* (6, № 162, с. 53); *...розулявся на повну катушку, і приїхав по тому пізно* (102, с. 114); *Втріскався я, друже, як кажуть, по самі вуха* (105, с. 51); *Сиджу я у якійсь дешевій кав’ярні із друзями, диму, хоч сокиру вішай* (105, с. 63); *...цих Ірішок ... хоч греблю гати* (24, с. 134); *Орися – як німа. З неї правди і на краплю не вицідиш* (14, с. 18); *...вона йому, врешті-решт, по цимбалах?* (23, с. 219); *Бо їй до лампочки конфесії* (23, с. 53).

ФО з ПК, що співвідносні з СС прислівника, дуже часто характеризують винятковість способу виконання певної дії, відповідають на питання як?, яким способом? і мають відповідний план вираження, наприклад: *Це ясно, як ангіна, – довго мудрувати не треба* (15, с. 167); *Увесь день крутився як вивірка у колесі* (107, с. 171); *До ранку – змерзли як зюзі* (15, с. 167); *У товарниці люди гинуть як мухи* (86, с. 45); *Ти знаєш, що я так дивлюся на москалів, як босий на гадину!* (89, с. 28); *...злий, як дикий собацюга, ще трохи і почну кидатися на людей* (24, с. 155); *І без того гостей набилося, як оселедців у діжку* (14, с. 44); *Дівчинка – як шило – вертілася на подвір’ї* (89, с. 28); *...з’являтися, як пилип із конопель* (45, с. 136); *...і яким це я пилипом Х’ялмара записала до простих речей?!* (45, с. 60); *Марла раділа, як циган сонцю* (45, с. 165).

Інтенсивно-параметричні ФО, семантична структура яких співвідносна з прикметниковою. Кількісно значною є також група ФО, СС яких співвідносимо з прикметниковим значеннєвим планом, який локалізує функціонально значущий ПК, що реалізує себе в інваріантній семі “дуже”, наприклад, “дуже бідний” (*у кишенях вітер свище, ні кола, ні двора, бідний як церковна миша, голий як бубон*), “дуже молодий, недосвідчений” (*молоко на губах не обсохло, в голові мак росте*), “досить досвідчений” (*стріляний горобець, старого горобця на полові не зловиш*), “дуже дурний, або несповна розуму” (*шарики не працюють,*

не було одної клепки, без сьомої клепки, без царя в голові, мішком прибитий, не при своїм умі, з глузду з'їхав, ні аза не знати, ані в зуб, боса голова, повискакували клепки), “дуже розумний” (макітра розуму), “дуже настирливий” (хоч кіл на голові теши, хоч ти лусни), “дуже скрутне становище” (наче муха в окропі, наче рак на мілині, хоч вовком вий, хоч головою об стіну бийся, хоч гонки скач, хоч караул кричи, хоч вішайся, хоч безвісті тікай, хоч з мосту та в воду, загнаний на слизьке, хоч сядь та й плач, хоч лусни, попався, жучку, в панську ручку), “сильна, яскраво виражена емоція, або бажання” (тоска смертна, мурашки по тілу пробіжать, аж пищить, як зюзі, як гедзь укусив, перетрусити штаньми, наче в'юн, наче до місяця прирости, наче камінь скотився з душі, наче на голках, наче у воду опущений, не на ту ногу встати) тощо. Прикметникові ФО, які утворені на основі ІПК, мають категорійне значення непроцесуальної інтенсифікованої ознаки предмета й виконують атрибутивну та предикативну функції, наприклад: *Це справжній книжник, скупий, як сто жидів* (11, с. 125); *Були дні, коли на її тонкій білій як молоко шкірі лиця можна було розгледіти кожну судинку* (77, с. 200); *...ти просто дурний, як учорашній пес* (71, с. 6); *...перебував під конячою дозою наркоти* (119, с. 70); *Він набагато молодший за мене і бідний, як церковна миша* (114, с. 112); *...ми були два чоботи пара: обидві псишки* (80, с. 185); *Не хочеться, аби полишали нас із котячим вереском у серці* (10, с.139); *Там у Блуфільді цікаве міське життя, а тут – тоска смертна!* (102, с. 122).

Фразеологічні одиниці, співвідносні з семантичною структурою іменника. ФО, які б можна було співвіднести з СС іменника, у текстах сучасної української прози кількісно дуже обмежені: *Дати грошей журналюгам, хай оберуть іншого сірого кардинала* (15, с. 125); *Вона завжди була темною конячкою навіть для мене* (114, с. 100); *Перед тобою не Лесик, а перша в Україні акула пера, тобто камери* (96, с. 39); *...завжди є нагода назвати такого іншого злим язиком, себе самого так назвати набагато складніше* (17, с. 35); *З нього слова не витягнеш... Циганська душа!* (114, с. 17); *Виявилось, що головна їжа в цьому горіхові й було оте, що я викинув. А я думав, що то лушпайка... Село неасфальтоване!* (100, с. 27). Найчастіше “іменникові” ФО характеризують людину, акцентуючи увагу на певній її ознаці чи характеристиці, наприклад, *як віл* – “про сумлінну, працювиту людину”, *як дуб* – “дуже міцна, тверда, дебела”, *як індик* – “людина, нахмурена від гніву, сорому тощо”, *як молоко* – “сива або бліда людина”, *як мур* – “незламна”, *як сич* – “ображена, розгнівана”, *захотілося в Петрівку мерзлого* – “про дуже вередливу людину”, *від вітру валиться* – “дуже слабка людина”, *не лякливого десятка* – “смілива”, *ні з біса лукавий* – “дуже підступна, нещира”, *на сьомому небі* – “безмежно задоволена, щаслива”, *взимку снігу не випросити* – “дуже скупа”, *вбитий горем* – “дуже засмучена”, *абсолютний нуль* – “нікчемна, непридана для якоїсь справи людина” і подібні. Такі фраземи можна вважати “іменниковими” досить умовно, і лише на тій підставі, що денотативне ядро кожної такої ФО містить сему “людина”. ПК, який локалізує себе в ядерному полі й виявляється через сему “відхилення від норми”, продукує

ІК, що демонструє інтенсифікацію / деінтенсифікацію певної ознаки. У результаті формуються емотивно-оцінний та образний складники, що впливають на особливості структури плану вираження. Послугування саме “іменниковими” ФО у мовленнєвому процесі призводить до виникнення значного експресивного впливу на реципієнта: *Петро Ласочка, лисий, як бубон, й уїдлиий, як осіння муха* (14, с. 69); *Славка гнала тебе додому, як блудного гусака* (67, с. 157); *Мати плакала, діти також, Стер ходив як ніч* (98, с. 27); *Він був поглинутий думками. Людина “на своїй хвилі”* (107, с. 105); *Директорує він, бо має десь волохату лапу* (96, с. 122).

Нерідко денотативне ядро “іменникових” ФО, що містять у структурі лексичного значення ІПК, локалізує семи, які номінують певний предмет навколишнього середовища чи певну абстрактну категорію, наприклад: *Я, звичайно, почав знайомитись, викладаючи враз перед нею всю свою енергію і всі свої козирні карти* (102, с. 88); *...на все життя матимеш вовчий квиток* (102, с. 67); *Власне, вони схожі одна на одну у багатьох людей. Особливо в тих, хто вчасно скинув з очей “рожеві окуляри”* (107, с. 51); *Ти дівчинка з необмеженою фантазією. Або: Або з великими тарганами в голові* (107, с. 75); *Хтось живе на діжці з порохом, хтось – від зарплати до зарплати* (107, с. 24); *Є такі, що не вміють сотворити собі кучеряве життя* (96, с. 122); *Тобі скоро тридцять, а в голові дуля з маком* (45, с. 151); *Якийсь потворний натяк на ніжність, з яким я носилася, як з писаною торбою* (2, с. 290); *...то була остання зоряна година у його житті* (114, с. 84); *...отримавши від нього поштою всі ті сім наговорених днів, усю їхню гречану вовну* (5, с. 9); *Ян Євський іще щось говорив про “мідний таз”* (113, с. 28); *...про них [газети] казали ні риба ні м'ясо* (5, с. 212); *Здурити можна! Словом, повний дурдом, як кажуть ніжинські бабусі* (24, с. 32).

Отже, певне реально наявне явище дійсності, яке в мові має номінативний відповідник, у мовленнєвих мікросистемах репрезентовано цілою системою конотованих лексико-фразеологічних засобів. Одним із таких засобів є ФО, СС яких локалізує функціонально значущий ІПК, що є інструментом утворення КМЗ. Локалізуючись у денотативному ядерному полі, ІПК змінює статус лексичної одиниці з власне номінативного на конотативно маркований.

Отже, послугування ресурсами мови залежить від особливостей сприйняття дійсності людиною й репрезентацією цього сприйняття в мовній картині світу. Мовна макросистема локалізує безліч мовленнєвих мікросистем, які розміщують низку лексичних варіантів на позначення певного об'єкта мовної ситуації. Суб'єктивне сприймання дійсності реалізують категорії параметричності й інтенсивності, які формують конотативну семантику, що може мати відкриту систему значеннєвих варіацій.

ІК і ПК спроможні продукувати різні функціонально-семантичні типи КЛЮ, серед яких виділено три основні: метафоричний, жаргонно-сленговий, ідіоматичний. У значеннєвому плані лексем, утворених унаслідок метафоричного перенесення, ІПК виконує домінуючу смислотворчу роль. Метонімія й синекдоха є менш продуктивними для формування інтенсивно-параметричної семантики та її реалі-

зації. СС КЛЮ метафоричного типу має складну будову. Значеннєвий план поєднує ДМЗ і КМЗ, причому конотативний елемент виконує основне навантаження, передає емоційне ставлення суб'єкта до об'єкта оцінювання. Таким чином, до ядра лексичного значення входять і денотація, і конотація, які поєднує ІПК.

ІПК може формувати семантику простої лексичної метафори, яка має граматичні ознаки іменника, прикметника та дієслова. Тому в роботі виокремлено три різновиди образних конотатів метафоричного типу з доміантним і семантично активним ІПК: субстантивна лексична метафора, ад'єктивна лексична метафора, вербалізована лексична метафора. Серед субстантивних метафор із функціонально значущим ІПК у їхньому значеннєвому плані розглянуто такі її структурні види: одночленна, двочленна, тричленна. До ад'єктивної лексичної метафори, окрім власне прикметникових, зараховано прислівникові, дієприкметникові, субстантивовані прикметникові лексеми, переносне значення яких сформоване в результаті інтенсивної параметризації певної атрибутивної ознаки. Виразальні можливості дієслівної метафори виявилися найпридатнішим матеріалом для реалізації інтенсивно-параметричної семантики, яка має здатність формувати широкий спектр емотивно-оцінних значеннєвих планів.

Унаслідок зміщення фокусу світоглядної призми сучасної особистості, через яку здійснюється оцінка всього суспільства та окремих його представників, відбуваються зміни в значеннєвій макросистемі. Соціокультурне розмаїття сучасного суспільства об'єктивно відбивається в мовній культурі, ядро якої становлять кодифіковані сфери. Формування аксіологічної семантики в значеннєвих планах лексичних одиниць відбувається внаслідок активізації в денотативному ядрі ІК та (або) ПК, завдяки чому в мовленнєвих субкультурних системах утворюються нові значення узуальних слів та виникають нові формальні оболонки. Соціально марковані лексеми, які актуалізують у складі своєї семантичної структури ІК і ПК, найчастіше репрезентують негативне аксіологічне значення, що може виявлятися як на формальному рівні, так і належати до внутрішнього плану вираження лексичної семантики.

СС ФО співвіднесено з СС конотованого слова, що й викликало необхідність її аналізу в монографії. ІК і ПК значеннєвого плану стійкої одиниці моделюють семантику фразеологізмів, які характеризують предмет, дію, ознаку та співвідносні з іменниками, дієсловами, прикметниками, прислівниками. Найчастіше в складі СС ФО наявний єдиний ІПК. Він утворюється на основі первинного ПК, який "відхиляє" одиницю мовлення від серединної норми та продукує семантику інтенсивності / деінтенсивності. Більшість проаналізованих ФО утворені на основі ІПК, який моделює компоненти оцінки та емоції, що нерідко пов'язані з образним компонентом.

ВИСНОВКИ

Комплексний аналіз конотативно маркованої лексики, яка в структурі лексичної семантики містить ІК і (або) ПК, здійснений на засадах структурного підходу до розуміння лексичного значення, яке тлумачимо як закріплену у свідомості людини співвіднесеність слова з певним явищем дійсності, що формується під впливом трьох чинників: об'єктивної реальності, яка є основою денотативного значення слова; історичних обставин і особливостей ментальності, етнокультурних стереотипів, які формують конотативне значення; відношення слова до інших слів, що впливають на контекстуальне значення.

Семантичну структуру конотованої лексичної одиниці складають денотативний і конотативний макрокомпоненти, які утворюють рівноправні складні взаємообумовлені системи семантичних складників. Ядро семантичної структури становить денотативний макрокомпонент, який актуалізує у своєму периферійному полі інтенсивно-параметричні семи. У свою чергу семантичні складники параметричності й інтенсивності, унаслідок дії суб'єктивного чинника, спроможні розширювати значеннєвий план лексичної одиниці й продукувати низку конотативних компонентів – емотивний, оцінний, образний. Таким чином денотативне ядерне значення перестає бути домінантним, а власне номінативна лексема трансформується в конотативно марковане слово, яке має своє специфічне звукове оформлення. Отже, за певних умов ІК і ПК стають інструментом утворення конотативної семантики.

Семантичні категорії інтенсивності й параметричності перебувають у тісному взаємозв'язку, що структурується на основі бінарного протиставлення семантики кількості й якості: значення якості може бути усвідомлене лише в поєднанні з кількісними характеристиками; водночас кількість може бути оціненою з погляду її збільшення чи зменшення. Категорія інтенсивності реалізує кількісні показники семантики лексеми й указує на такі характеристики предмета, ознаки чи дії, як, наприклад, розмір, сила, темп, гучність тощо. Категорія параметричності реалізує якісні маркери лексичного значення слова й пов'язана, переважно, з оцінністю.

У семантичній структурі конотованої лексеми категорії інтенсивності й параметричності часто поєднані в один компонент значення, який номіновано інтенсивно-параметричним складником. Оскільки іноді категорії параметричності й інтенсивності можуть існувати окремо, то на теоретичному рівні в монографії розмежовано ці компоненти. Це насамперед стосується хронологічно й територіально маркованих лексем, які у своїй семантичній структурі не містять ПК. Натомість ІК входить до структури їхньої лексичної семантики, він акцентує хронотопічні семи, які впливають на формування плану вираження лексеми. Соціально марковані лексичні одиниці, які лише номінують певні реалії, не характеризуючи їх, у своєму значеннєвому плані містять тільки компонент параметричності, ІК до їхньої семантичної структури не входить.

ІК і ПК реалізують мисленнєво-мовні наслідки суб'єктивного сприймання дійсності людиною; накладаючись на денотативне ядро лексичного значення, вони формують конотативну семантику, яка може мати безліч значеннєвих нюансів. Семантичні варіанти, які, здебільшого, мають інваріантний центр, упорядковано за допомогою схеми осі координат. Вертикальну шкалу на цій осі співвіднесено з параметричними елементами семантики позначуваного явища, а горизонтальну – з інтенсивними. Зосередженість номінацій на відхиленні від норм і стереотипів життя призводить до того, що значення, які відповідають флангам градаційної шкали, широко представлені в мові, а центральна частина – досить бідно. Інтенсивність, яка слугує відображенням кількісних градаційних відношень, та параметричність, що відображає ступінь прояву якісної ознаки, охоплюють усю шкалу градації – посилення і послаблення.

Конотативна семантика номінативної одиниці формується в результаті активізації значеннєво потужного ПК, на наявність якого в семантичній структурі слова вказують спеціальні мовні засоби. Конотовані лексичні одиниці за особливостями моделювання інтенсивно-параметричної семантики розподілено на дві групи: 1) ті, у яких наявні зовнішні маркери існування ПК у семантичній структурі, 2) ті, що не мають формального вияву ознак наявності ПК і належать до кореневих немотивованих лексем. Реалізація інтенсивно-параметричної семантики пов'язана з такими лінгвістичними поняттями, як “інтенсив”, “інтенсифікатор”, “інтенсифікат”. Під терміном “інтенсив” розуміємо інтенсивно-параметричні слова, які є підсилювачами певної ознаки, що передається іншою лексемою. Терміном “інтенсифікатор” позначаємо будь-який засіб, який моделює семантику ПК у значеннєвій структурі КЛЮ. Лексему, у значеннєвій структурі якої можна виокремити інтенсифікатор / деінтенсифікатор, називаємо інтенсифікатором / деінтенсифікатором.

ПК, який належить семантичній структурі конотованої лексичної одиниці, маркований або на рівні фонетики, або графіки, або словотворення, або значеннєвого плану. Аналіз особливостей реалізації інтенсивної та параметричної семантики дозволив констатувати наявність системи засобів її вираження. Серед формальних маркерів конотації, обов'язковим складником якої є ПК, виокремлено й схарактеризовано фонемі-інтенсифікатори, графемі-інтенсифікатори, морфемі-інтенсифікатори.

Фонетична виразність виявляється перш за все в особливо підсиленій вимові, а точніше в кількісній інтенсифікації окремих звуків і звукосполучень того чи іншого слова. У сучасних прозових творах таку інтенсифікацію спостерігаємо у вигляді: емпатичного розтягування звуків, емпатичного поділу слова на склади, поєднання емпатичного розтягування звука й емпатичного поділу слова на склади, емпатичного звуконаслідування; уживання слів з повторюваними однаковими складами.

Одним із засобів зосередження уваги на певному фрагменті картини світу, виділення його з навколишнього середовища, підкреслення винятковості зображуваного й одночасного донесення потрібної інформації до реципієнта є графемі-інтенсифікатори, які дозволяють передати в писемному мовленні інтенсивно-

параметричну семантику, що в усному мовленні утворена інтонаційними акцентами. Графеми-інтенсифікатори є не досить поширеними, а скоріше навіть винятковим явищем у художніх текстах.

Унаслідок аналізу мови творів сучасної української художньої прози виділено такі різновиди морфем-інтенсифікаторів: словотвірні інтенсивно-параметричні суфікси (насамперед демінутивно-меліоративні та аугментативно-пейоративні), префікси-інтенсифікатори, основоскладання та суміщення. Конотовані лексеми, утворені в результаті локалізації й активації ІПК, є семантично й формально ускладненими порівняно з денотативними словами, які не мають формальних показників існування в лексемі конотативного макрокомпонента.

Формально не вираженими показниками ІПК у семантичній структурі конотованих лексичних одиниць є семи-інтенсифікатори та семи-деінтенсифікатори, які можуть бути сформованими в результаті певних лексико-семантичних процесів, зокрема: семантичної мотивації внутрішньої форми, метафоризації, ідіомізації.

Унаслідок дії впливу семантичних категорій кількості, якості, градації, міри, норми та їхніх різноманітних модифікацій утворюється певний семантичний різновид ІПК. Аналіз фактичного мовного матеріалу, у якому широко репрезентовані конотовані іменники, дієслова та прикметники, дозволив виокремити в значенневому плані конотованих лексичних одиниць такі семантичні різновиди інтенсивно-параметричного складника: квантитативність, анормативність, динамічність. У структурі лексичного значення субстантивів ІПК реалізує себе в семантичній категорії квантитативності, яка репрезентована в семах “зменшення”/“збільшення” певної якісної ознаки й може бути виражена за допомогою неформальних засобів або за допомогою формальних показників, зокрема морфемних. Семантична категорія анормативності реалізує себе в значенневій структурі прикметників і представлена семами “посилення”/ “послаблення”, указує на відхилення від нормативних параметрів певних ознак, явищ і предметів дійсності, репрезентує інтенції суб’єкта мовлення, пов’язані з його емоційною, психічною, фізичною, соціальною сферами. У значенневій структурі дієслів семантичний різновид ІПК формує категорія динамічності, яка реалізується в суперсемах “дуже”, “надзвичайно” та семах-конкретизаторах “швидко”, “з силою”, “енергійно”, “різко” / “повільно”, “тихо”, “мляво” і подібних. Динамічний ІПК продукує конотативну семантику емотивного, оцінного, образного типів. Художні текстові структури в результаті дії ІПК усіх різновидів актуалізують похідні конотовані семи лексичної одиниці на тлі знебарвлення номінативних, які виконують роль базових у процесі розвитку нових маркованих значенневих планів.

Семантико-функціональний аналіз мовних структур художніх текстів дозволив виявити першорядну роль контексту у формуванні та реалізації конотативної семантики лексичних одиниць, бо саме в ньому відбувається актуалізація інтенсивного та параметричного складників, які здатні суб’єктивно акцентувати одне з узуальних об’єктивних значень слова. ІК і ІПК у низці різноманітних дистрибутивних моделей можуть продукувати різні функціонально-семантичні типи коно-

тованих лексичних одиниць, серед яких виділено три основні: метафоричний, жаргонно-сленговий, ідіоматичний. У значеннєвому плані лексем, які утворені внаслідок метафоричного перенесення, ІПК виконує домінуючу смислотворчу роль. Метонімія й синекдоха є менш продуктивними для формування інтенсивно-параметричної семантики та її реалізації. Семантична структура конотованих лексичних одиниць метафоричного типу має складну будову. Значеннєвий план поєднує денотативний і конотативний макрокомпоненти, причому конотативний елемент виконує основне навантаження, передає емоційне ставлення суб'єкта до об'єкта оцінювання. Отже, до ядра лексичного значення входять і денотація, і конотація, які поєднує ІПК. Домінуючий семантично активний ІПК може формувати три різновиди образних конотатів метафоричного типу: субстантивна лексична метафора, ад'єктивна лексична метафора, вербалізована лексична метафора. Серед субстантивних метафор із функціонально значущим ІПК у їхньому значеннєвому плані розглянуто такі її структурні види: одночленна, дво-членна, тричленна. До ад'єктивної лексичної метафори, окрім власне прикметникових, зараховано прислівникові, дієприкметникові, субстантивовані прикметникові лексеми, переносне значення яких сформоване в результаті інтенсивної параметризації певної атрибутивної ознаки. Виразальні можливості дієслівної метафори виявилися найпридатнішим матеріалом для реалізації інтенсивно-параметричної семантики, яка спроможна формувати широкий спектр емотивно-оцінних конотацій. Оскільки головним предметом зображення у творах сучасних українських прозаїків є людина, її внутрішній світ та зовнішні характеристики, то відображення саме цих аспектів забезпечують конотовані лексеми з семантично потужним інтенсивно-параметричним компонентом.

Унаслідок зміщення фокусу світоглядної призми сучасної особистості, через яку здійснюється оцінка всього суспільства та окремих його представників, відбуваються зміни в значеннєвій макросистемі. Соціокультурне розмаїття сучасного суспільства об'єктивно відбивається в мовній культурі, ядро якої становлять кодифіковані сфери. Формування аксіологічної семантики у значеннєвому плані лексичних одиниць відбувається внаслідок активізації в денотативному ядрі ІК та (або) ПК, завдяки чому в мовленнєвих субкультурних системах утворюються нові значення узуальних слів та виникають нові формальні оболонки. Функціонування конотованої лексеми в художньому мовленні має безпосередній зв'язок зі специфічними виявами референтної зони людини та світу, що її оточує. Соціально марковані лексеми, які актуалізують у складі своєї семантичної структури ІК і ПК, найчастіше репрезентують негативне аксіологічне значення, що може виявлятися як на формальному рівні, так і належати до внутрішнього плану вираження лексичної семантики.

Особливості семантичних категорій інтенсивності та параметричності виявляють себе й у семантичній структурі фразем, значеннєвий план яких співвіднесено з семантичною структурою конотованого слова. ІК і ПК значеннєвого плану стійкої одиниці моделюють семантику фразеологізмів, які характеризують предмет, дію, ознаку й співвідносні з іменниками, дієсловами, прикметниками,

прислівниками. Найчастіше в складі семантичної структури фразеологічної одиниці наявний єдиний ІПК. Він утворюється на основі первинного ПК, який “відхиляє” одиницю мовлення від серединної норми й продукує семантику інтенсивності / деінтенсивності. Більшість проаналізованих фразеологічних одиниць утворені на основі ІПК, який формує компоненти оцінки та емоції, що нерідко пов’язані зі складником образності.

Комунікативні потреби суб’єкта мовлення, мовний узус та дистрибутивне моделювання – головні чинники, які спроможні активізувати інтенсивно-параметричні семи, змінити статус лексичної одиниці з номінативної на конотативно марковану.

Проведене дослідження не вичерпує всього комплексу проблем, пов’язаних із семантичним та функціональним аналізом інтенсивного й параметричного складників у структурі семантики конотованих лексичних одиниць. Поза увагою залишаються особливості індивідуально-авторського послуговування лексичними одиницями з домінантним інтенсивно-параметричним компонентом, які мають неабиякий вплив на відтворення психологічного стану персонажа, указують на його належність до певної національної та соціальної культур, характеризують його як особистість. Перспективу подальших досліджень убачаємо в лексикографічній систематизації конотованих лексем, які локалізують інтенсивний, параметричний, інтенсивно-параметричний складники значеннєвого плану.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Андрухович С. Жінки їхніх чоловіків / Софія Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. – 160 с.
2. Андрухович С. Сьомга : [роман] / Софія Андрухович. – К. : Нора-Друк, 2007. – 352 с.
3. Андрухович Ю. Дванадцять обручів : [роман] / Юрій Андрухович. – [видання п'яте]. – К. : Критика, 2007. – 276 с.
4. Андрухович Ю. Як ми вбили Пятраса // Трициліндровий двигун любові / Юрій Андрухович, Любко Дереш, Сергій Жадан. – Харків : Фоліо, 2007. – 219 с. – С. 5-52.
5. Андрухович Ю.І. Таємниця : [замість роману] / Юрій Андрухович. – Харків : Фоліо, 2007. – 478 с.
6. Вольвач П. Кляса : [роман] / Павло Вольвач // Кур'єр Кривбасу. – 2003. – № 162. – С. 47-109; № 163. – С. 3-112; № 164. – С. 14-87.
7. Даниленко В. Вуха / Володимир Даниленко // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 2 (6). – С. 172-180.
8. Даниленко В. Зачаровані ходою / Володимир Даниленко // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 2 (6). – С. 107-117.
9. Даниленко В. Пізня шпанка / Володимир Даниленко // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 2 (6). – С. 144-156.
10. Даниленко В. Свято гарбузової княгині / Володимир Даниленко // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 2 (6). – С. 132-143.
11. Даниленко В. Сливово кісточка / Володимир Даниленко // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 2 (6). – С. 118-131.
12. Даниленко В. Слід у лататті / Володимир Даниленко // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 2 (6). – С. 157-170.
13. Даниленко В. Футбол по-туровецьки / Володимир Даниленко // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 2 (6). – С. 181-195.
14. Дашвар Люко. Молоко з кров'ю / Люко Дашвар. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2008. – 272 с.
15. Дашвар Люко. РАЙ.центр / Люко Дашвар. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2009. – 272 с.
16. Дашвар Люко. Село не люди / Люко Дашвар. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2008. – 270 с.
17. Денисенко Л. Танці в масках : [роман] / Лариса Денисенко. – К. : Нора-Друк, 2006. – 212 с.

18. Дереш Л. Архе: Монолог, який усе ще триває : [роман] / Любко Дереш. – Харків : Фоліо, 2007. – 319 с.
19. Дереш Л. Есеї // Трициліндровий двигун любові / Юрій Андрухович, Любко Дереш, Сергій Жадан. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 53-140.
20. Дереш Л. Намір! / Любко Дереш ; [вступ. ст. Ю. Р. Іздрека]. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2008. – 272 с.
21. Дереш Л. Поклоніння ящірці : Як нищити ангелів : [роман] / Любко Дереш. – Харків : Фоліо, 2008. – 189 с.
22. Дереш Л. Трохи п'їтьми, або На краю світу / Любко Дереш. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2008. – 288 с.
23. Дністровий А. Місто уповільненої дії : [роман] / Анатолій Дністровий. – К. : Факт, 2003. – 320 с.
24. Дністровий А. Патетичний блуд / Анатолій Дністровий. – Харків : Фоліо, 2005. – 287 с.
25. Жадан С. Блок НАТО // Трициліндровий двигун любові / Юрій Андрухович, Любко Дереш, Сергій Жадан. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 141-218.
26. Жовна О. Дорога / Олександр Жовна // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2007. – Число 3. – С. 22-59.
27. Жовна О. Експеримент / Олександр Жовна // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2007. – Число 3. – С. 60-106.
28. Жовна О. Кульга / Олександр Жовна // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2007. – Число 3. – С. 135-142.
29. Жовна О. Маленьке життя / Олександр Жовна // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2007. – Число 3. – С. 107-134.
30. Забужко О. Автобіографія / Оксана Забужко // Забужко Оксана. Сестро, сестро : [повісті та оповідання]. – [видання друге]. – К. : Факт, 2004. – С. 227-236.
31. Забужко О. Дівчатка / Оксана Забужко // Забужко Оксана. Сестро, сестро : [повісті та оповідання]. – [видання друге]. – К. : Факт, 2004. – С. 35-68.
32. Забужко О. Інопланетянка / Оксана Забужко // Забужко Оксана. Сестро, сестро : [повісті та оповідання]. – [видання друге]. – К. : Факт, 2004. – С. 167-226.
33. Забужко О. Інструктор із тенісу / Оксана Забужко // Забужко Оксана. Сестро, сестро : [повісті та оповідання]. – [видання друге]. – К. : Факт, 2004. – С. 155-166.
34. Забужко О. Казка про калинову сопілку / Оксана Забужко // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 4 (8). – С. 5-81.
35. Забужко О. Музей покинутих секретів : [роман] / Оксана Забужко ; [вид. 2-е, доп.]. – К. : Факт, 2009. – 832 с.

36. Забужко О. Сестро, сестро / Оксана Забужко // Забужко Оксана. Сестро, сестро : [повісті та оповідання]. – [видання друге]. – К. : Факт, 2004. – С. 23-34.
37. Забужко О. Я, Мілена / Оксана Забужко // Забужко Оксана. Сестро, сестро : [повісті та оповідання]. – [видання друге]. – К. : Факт, 2004. – С. 123-154.
38. Іваничук Р. Моя кунсткамера / Роман Іваничук. – Львів : Срібне слово, 2009. – 252 с.
39. Іздрик. Таке / Іздрик. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2009. – 272 с.
40. Іздрик. Флешка / Іздрик. – Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2006. – 148 с.
41. Карпа І. І. 50 хвилин трави / Ірена Карпа // 50 хвилин трави : (Коли помре твоя краса). – Харків : Фоліо, 2007. – С. 3-74.
42. Карпа І. І. Ганеша і Синкопа / Ірена Карпа // 50 хвилин трави: (Коли помре твоя краса). – Харків : Фоліо, 2007. – С. 89-114.
43. Карпа І. І. Полювання в Гельсінкі / Ірена Карпа // 50 хвилин трави : (Коли помре твоя краса). – Харків : Фоліо, 2007. – С. 115-238.
44. Карпа І. І. Сні Ієрихона / Ірена Карпа // 50 хвилин трави : (Коли помре твоя краса). – Харків : Фоліо, 2007. – С. 75-88.
45. Карпа І. І. Фройд би плакав / Ірена Карпа. – Харків : Фоліо, 2008. – 238 с.
46. Кешеля Д. Зблуканий у снах печальний поїзд / Дмитро Кешеля // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2007. – Число 3. – С. 188-211.
47. Кешеля Д. І в смерті були твої очі / Дмитро Кешеля // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2007. – Число 3. – С. 144-166.
48. Кешеля Д. Свята ріка / Дмитро Кешеля // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2007. – Число 3. – С. 167-188.
49. Кокотюха А. Легенда про безголового : [роман] / Андрій Кокотюха. – К. : Нора-Друк, 2007. – 284 с.
50. Кононенко Є. Елегія про старість / Євгенія Кононенко // Дивослово. – 2004. – № 7. – С. 77-80.
51. Кононенко Є. Special woman / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 27-44.
52. Кононенко Є. Дати / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 159-169.
53. Кононенко Є. Два квитки до опери / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 129-142.
54. Кононенко Є. Діалоги та непорозуміння / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 19-26.

55. Кононенко Є. Драні колготи / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 143-148.
56. Кононенко Є. Закони жанру й логіка сюжету / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 113-120.
57. Кононенко Є. Земляки на чужині / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 77-90.
58. Кононенко Є. Київська елегія / Євгенія Кононенко // Дивослово. – 2004. – № 7. – С. 76-77.
59. Кононенко Є. Нема раю на землі / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 45-76.
60. Кононенко Є. Нові колготи / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 149-158.
61. Кононенко Є. Півтора Григорюка / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 170-173.
62. Кононенко Є. Повії теж виходять заміж / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 6-18.
63. Кононенко Є. Поцілунок у сідницю / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 122-128.
64. Кононенко Є. Тридцять третя соната. Частина друга. Любов і гроші / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 102-112.
65. Кононенко Є. Тридцять третя соната. Частина перша. Любов і смерть / Євгенія Кононенко // Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. – Харків Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – С. 90-101.
66. Малярчук Т. Ми. Колективний архетип / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Як я стала святою. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 83-119.
67. Малярчук Т. Батарея Муравйова // Малярчук Т. Говорити. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 109-186.
68. Малярчук Т. Голоси / Тетяна Малярчук // Малярчук Т. Говорити. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 3-64.
69. Малярчук Т. Ендшпіль Адольфо, або Троянда для Лізи / Тетяна Малярчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. – 160 с.
70. Малярчук Т. Замагурка / Тетяна Малярчук // Малярчук Т. Говорити. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 65-108.

71. Малярчук Т. Комплекс Шахразида / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Як я стала святою. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 3-82.
72. Малярчук Т. Як я стала святою / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Як я стала святою. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 119-189.
73. Малярчук Т. В. Георгій і його змії / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Згори вниз. Книга страхів. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 174-185.
74. Малярчук Т. В. Жінка і її риба / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Згори вниз. Книга страхів. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 214-219.
75. Малярчук Т. В. Згори вниз. Книга страхів / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Згори вниз. Книга страхів. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 3-144.
76. Малярчук Т. В. Леся і її стоматолог / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Згори вниз. Книга страхів. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 204-213.
77. Малярчук Т. В. Село і його відьми / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Згори вниз. Книга страхів. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 198-204.
78. Малярчук Т. В. Цветка і її я / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Згори вниз. Книга страхів. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 154-173.
79. Малярчук Т. В. Чоловік і його собака / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Згори вниз. Книга страхів. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 145-154.
80. Малярчук Т. В. Я і моя священна корова / Тетяна Малярчук // Т. Малярчук. Згори вниз. Книга страхів. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 185-197.
81. Матіос М. Апокаліпсис. Апокаліпсис / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. – С. 4-30.
82. Матіос М. Апокаліпсис. Вставайте, мамко / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. – С. 58-68.
83. Матіос М. Апокаліпсис. Дванадцять службів / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. – С. 75-86.
84. Матіос М. Апокаліпсис. Просили тато-мама / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. – С. 87-146.
85. Матіос М. Апокаліпсис. Прощай мене / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. – С. 69-74.
86. Матіос М. Апокаліпсис. Юр’яна і Довгопол / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. – С. 31-57.
87. Матіос М. Майже ніколи не навпаки / Матіос Марія. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2007. – 176 с.
88. Матіос М. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба / Матіос Марія // Матіос Марія. Москалиця; Мама Маріца – дружина Христофора Колумба. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2008. – 64+48 с.
89. Матіос М. Москалиця / Матіос Марія // Матіос Марія. Москалиця; Мама Маріца – дружина Христофора Колумба. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2008. – 64+48 с.
90. Матіос М. Одкровення. Анна-Марія / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. – С. 148-157.

91. Матіос М. Одкровення. Не плачте за мною ніколи / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПРАМІДА”, 2006. – С. 172-201.
92. Матіос М. Одкровення. Поштовий індекс / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПРАМІДА”, 2006. – С. 158-162.
93. Матіос М. Одкровення. Признай свою дитину / Матіос Марія // Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів : ЛА “ПРАМІДА”, 2006. – С. 163-171.
94. Матіос М. Солодка Даруся / Матіос Марія. – Львів : ЛА “ПРАМІДА”, 2007. – 188 с.
95. Матіос Марія. Щоденник страченої / Матіос Марія. – Львів : ЛА “ПРАМІДА”, 2005. – 188 с.
96. Меднікова М. Зірка / Марина Меднікова. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – 192 с.
97. Покальчук Ю. В. День Казанови / Юрій Покальчук // Ю. В. Покальчук. Паморочливий запах джунглів. – Харків : Фоліо, 2005. – С. 199-222.
98. Покальчук Ю. Озерний вітер / Юрій Покальчук. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2008. – 240 с.
99. Покальчук Ю. В. Ліма-Лама / Юрій Покальчук // Ю. В. Покальчук. Паморочливий запах джунглів. – Харків : Фоліо, 2005. – С. 153-176.
100. Покальчук Ю. В. Паморочливий запах джунглів / Юрій Покальчук // Ю. В. Покальчук. Паморочливий запах джунглів. – Харків : Фоліо, 2005. – С. 3-56.
101. Покальчук Ю. В. Подорож довкола себе / Юрій Покальчук // Ю. В. Покальчук. Паморочливий запах джунглів. – Харків : Фоліо, 2005. – С. 177-198.
102. Покальчук Ю. В. Смак гріха / Юрій Покальчук // Ю. В. Покальчук. Паморочливий запах джунглів. – Харків : Фоліо, 2005. – С. 57-126.
103. Покальчук Ю. В. Там, за рікою – Ріо-де-Жанейро / Юрій Покальчук // Ю. В. Покальчук. Паморочливий запах джунглів. – Харків : Фоліо, 2005. – С. 127-152.
104. Прохасько Т. Непрості / Тарас Прохасько. – Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2006. – 140 с.
105. Процюк С. Love story (Майже сентиментально-клінічна) / Степан Процюк // Кур’єр Кривбасу. – 2000. – № 132. – С. 42-63.
106. Процюк С. Червона троянда, чорна троянда : [фрейдистська повість] / Степан Процюк // Кур’єр Кривбасу. – 2001. – № 138. – С. 12-37.
107. Роздобудько І. Амулет Паскаля : [роман] / Ірен Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2007. – 189 с.
108. Роздобудько І. Все, що я хотіла сьогодні... / Ірен Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2008. – 154 с.
109. Роздобудько І. Гудзик / Ірен Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2007. – 223 с.
110. Роздобудько І. Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя : [роман-алюзія] / Ірен Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2006. – 286 с.

111. Роздобудько І. Екскорт у смерть / Ірен Роздобудько. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – 127 с.
112. Роздобудько І. Мерці / Ірен Роздобудько. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2006. – 176 с.
113. Роздобудько І. Оленіум : [комедія абсурду] / Ірен Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2007. – 158 с.
114. Роздобудько І. Останній діамант міледі : [авантюрний детектив] / Ірен Роздобудько. – Харків : Фоліо, 2007. – 222 с.
115. Сичук Ю. Вовки / Юрій Сичук // Альманах сучасної української літератури “Нова проза”. – Луцьк. – 2006. – Т. 3. – 120 с.
116. Слапчук В. Бджолиний Бог / Василь Слапчук // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 4 (8). – С. 130-174.
117. Слапчук В. Дерево з вирію / Василь Слапчук // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 4 (8). – С. 174-192.
118. Слапчук В. Дзвіниця без дзвона / Василь Слапчук // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Вид-во “Дивослово”. – 2008. – Число 4 (8). – С. 83-130.
119. Ульяненко О. Жінка його мрії : [текст] / Олесь Ульяненко; [передмова Є. Чуприни]. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2009. – 272 с.
120. Хомин І. І. Сакрал / Ірина Хомин. – Харків : Фоліо, 2006. – 254 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверина М. Н. Эмоциональный компонент значения слова как отражение когнитивной модели мира в лексиконе / М. Н. Аверина // Концептуализация и когнитивное моделирование мира : [сб. научных трудов]. – Вып. 430. – М. : Московский гос. лингв. ун-т. – 1995. – С. 66 – 75.
2. Азнаурова Э. С. Прагматика художественного слова / Э. С. Азнаурова. – Ташкент : Фан, 1988. – 121 с.
3. Азнаурова Э. С. Стилистический аспект номинации словом как единицей речи / Э. С. Азнаурова // Языковая номинация: Виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 86-128.
4. Алпатов В. М. Об антропоцентричном и системоцентричном подходах к языку / В. М. Алпатов // Вопросы языкознания. – 1993. – № 3. – С. 15-26.
5. Апресян В. Ю., Апресян Ю. Д. Метафора в семантическом представлении эмоций / В. Ю. Апресян, Ю. Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1993. – № 3. – С. 27 – 35.
6. Апресян Ю. Д. Толкование лексических значений как проблема теоретической семантики / Ю. Д. Апресян // Известия АН СССР. Серия литературы и языка, 1969. – Т. 28. – Вып. 1. – С. 11-23.
7. Аристотель. Сочинения: [в 4 т.]. Т. 1. / Аристотель; [В. Ф. Асмус (ред.)]. – М. : Мысль, 1978. – 687 с.
8. Аристотель. Сочинения: [в 4 т.]. Т. 2. / Аристотель; [ред. З. Н. Микеладзе]. – М. : Мысль, 1975. – 550 с.
9. Арнольд И. В. Интерпретация художественного текста : Типы выдвижения и проблемы экспрессивности / И. В. Арнольд // Экспрессивные средства английского языка. – Л., 1975. – С. 11-20.
10. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1973. – 304 с.
11. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
12. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры : [сборник; пер. с англ., фр., нем., исп., пол. яз. / Э. Кассирер, Р. Якобсон, А. Ричардс и др.; вст. ст. Н. Д. Арутюновой; пер. под ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5-32.
13. Арутюнова Н. Д. Аномалии и язык (К проблеме языковой “картины мира”) / Н. Д. Арутюнова // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 3-19.
14. Арутюнова Н. Д. Оценка в механизмах жизни и языка / Н. Д. Арутюнова // Язык и мир человека. – М. : Наука, 1999. – С. 130-247.
15. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений : Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
16. Аспекты семантических исследований / А. А. Уфимцева, Е. С. Кубрякова, Н. Д. Арутюнова и др. ; [отв. ред. Н. Д. Арутюнова, А. А. Уфимцева]. – М. : Наука, 1980. – 356 с.

17. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ахманова О. С. – М. : КомКнига, 2005. – 576 с.
18. Бабакова О. В. Семантична структура та функціонування дієслів звучання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О. В. Бабакова. – Запоріжжя, 2007. – 20 с.
19. Бабенко Л. Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке / Л. Г. Бабенко. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 184 с.
20. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1961. – 394 с.
21. Баранник Д. Х. Українська мова на межі століть / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 40-47.
22. Барлас Л. Г. Об отношении стилистической окраски и эмоциональных оттенков слова к его лексическому значению / Л. Г. Барлас // Вопросы лексики и фразеологии современного русского языка. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1968. – С. 146-153.
23. Бартминьский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / Е. Бартминьский ; [перевод с польского]. – М. : Индрик, 2005. – 527 с.
24. Бацевич Ф. С., Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов : Світ, 1997. – 392 с.
25. Безпояско О. К. Морфеміка української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1987. – 211 с.
26. Беляевская Е. Г. Семантика слова / Е. Г. Беляевская. – М. : Высш. шк., 1987. – 128 с.
27. Берест Т. М. Семантика художнього слова в поезії 80-90 років ХХ століття (На матеріалі творів молодих українських авторів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Т. М. Берест. – Харків, 1999. – 20 с.
28. Беручашвилли И. Г. Системные и речевые интенсификаторы в современном английском языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / И. Г. Беручашвилли. – Тбилиси, 1986. – 21 с.
29. Бессонова О. Л. Оцінка як семантичний компонент лексичного значення слова : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.19 / О. Л. Бессонова. – Донецьк, 1995. – 22 с.
30. Білодід І. К. Вибрані праці : [у 3-х томах] / І. К. Білодід. – Т. 3. Стилiстика. – К. : Наук. думка, 1986. – 110 с.
31. Блинова О. И. Образность как категория лексикологии / О. И. Блинова // Экспрессивность лексики и фразеологии : межвуз. сб. науч. тр. – Новосибирск : Изд-во Новосибирского ун-та, 1983. – С. 3-11.
32. Блинова О. И. Явление мотивации слов : Лексикологический аспект / О. И. Блинова. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1984. – 192 с.
33. Блумфилд Л. Язык / Л. Блумфилд. – М. : Прогресс, 1968. – 608 с.

34. Богорад Т. О. Актуальні проблеми конотації / Т. О. Богорад // Іноземна філологія. – Львів, 1991. – Вип. 102. – С. 28-32.
35. Бодуэн де Куртене И. А. Избранные труды по общему языкознанию : [в 2-х т.] / И. А. Бодуэн де Куртене. – Т. 2. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1963. – 391 с.
36. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика в словнику, мові та мовленні / Н. І. Бойко. – Ніжин : Вид-во Ніжинського ун-ту, 2002. – 217 с.
37. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика : семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти / Н. І. Бойко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. – 552 с.
38. Болотнова Н. С. Коммуникативные универсалии и их лексическое воплощение в художественном тексте / Н. С. Болотнова // Филологические науки. – 1992. – № 4. – С. 75-87.
39. Бондар М. В. Активні лексико-семантичні процеси в мові художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / М. В. Бондар. – Київ, 2004. – 20 с.
40. Бондар О. І. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб] / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 368 с.
41. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства / Л. А. Булаховський. – К. : Рад. школа, 1955. – 248 с.
42. Булдаков В. А. Стилистически сниженная фразеология и методы ее идентификации (На материале современного немецкого языка) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / В. А. Булдаков. – Калинин. – 1982. – 16 с.
43. Буряков М. А. К вопросу об эмоциях и средствах их языкового выражения / М. А. Буряков // Вопросы языкознания. – 1979. – № 3. – С. 47-59.
44. Бурячок А. А. Оцінна лексика в українській літературній мові / А. А. Бурячок // Українське усне літературне мовлення. – К. : Наук. думка, 1967. – С. 76-83.
45. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка / Ф. И. Буслаев. – М. : Учпедгиз. – 1959. – 623 с.
46. Васильев Л. В. Значение как предмет современной лингвистической семантики / Л. В. Васильев // Исследования по семантике: межвуз. научн. сборник. – Уфа : Изд-во Башкирского госуд. ун-та им. 40-летия Октября, 1983. – С. 11-23.
47. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика / Л. М. Васильев. – М. : Высш. шк., 1990. – 175 с.
48. Васильев Л. М. Теория значения в лингвистической литературе / Л. М. Васильев // Филологические науки. – 1971. – № 4. – С. 119-124.

49. Васильев Л. М. Теория семантических полей / Л. М. Васильев // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – С. 105-113.
50. Ващенко В. С. Слово та його значення : [посібник з лексикології] / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпроп. ун-ту, 1976. – 40 с.
51. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая; [М. А. Кронгауз (отв.ред.и сост.), Е. В. Падучева (вступ.ст.)]. – М. : Русские словари, 1996. – 411 с.
52. Везнер И. А. Контекст как средство экспликации семантики метафорического интенсификатора / И. А. Везнер // Квантитативная лингвистика и семантика. – Новосибирск. – 2001. – Вып. 3. – С. 80-83.
53. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
54. Виноградов В. В. Избранные труды : Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1977. – 312 с.
55. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики / В. В. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1981. – 320 с.
56. Виноградов В. В. Русский язык : Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов ; [3-е изд]. – М. : Высшая школа, 1986. – 639 с.
57. Виноградов В. В. Слово и значение как предмет историко-лексикологического исследования / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1995. – №1. – С. 5-34.
58. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В. В. Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 256 с.
59. Вільчинська Т. П. Семантико-словотвірна характеристика оцінних назв осіб в українській мові : дис. ...канд. філол. наук : 10. 02. 01 / Вільчинська Тетяна Пилипівна. – Тернопіль, 1996. – 177 с.
60. Вознюк Т. М. Параметри класифікації вивчення метафори (На прикладі поезій П. М. Перебийноса) / Т. М. Вільчинська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : [збірник наукових праць ; відпов. редактор М. Я. Плющ]. – К., 2008. – Випуск 4. – С. 394-399.
61. Воїнов В. В. Оцінний компонент значення і його прагматична функція / В. В. Воїнов, О. Є. Семенець // Мовознавство. – 1989. – № 1. – С. 47-51.
62. Вольф Е. М. Метафора и оценка / Е. М. Вольф // Метафора в языке и тексте / [отв. ред. В. Н. Телия]. – М. : Наука, 1988. – С. 52-65.
63. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
64. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1978. – 200 с.
65. Воробьева Л. В. Средства выражения интенсивности признака, обозначенного именем прилагательным, в современном французском языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 664 – романские языки / Л. В. Воробьева. – К., 1968. – 16 с.

66. Гак В. Г. Лексическое значение слова / В. Г. Гак // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 261-263.
67. Гак В. Г. Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1998. – 768 с.
68. Галеева И. Ф. Интенсивность и экспрессивность как основные характеристики рекламного текста. Критерии их разграничения / И. Ф. Галеева // Вестник ТИСБИ. – Казань : Издательство ТИСБИ, 2002. – № 4. – С. 145-148.
69. Галич Г. Г. Градуальные характеристики качественных прилагательных, глаголов и существительных современного немецкого языка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / Г. Г. Галич. – Л., 1981. – 17 с.
70. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Е. М. Галкина-Федорук // Сборник статей по языкознанию : Профессору МГУ акад. В. В. Виноградову. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1958. – С. 103-124.
71. Гамзюк М. В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови (досвід дослідження в синхронії та діахронії) : дис. д-ра філол. наук : 10.02.04 / Гамзюк Микола Васильович. – К., 2001. – 420 с.
72. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 351 с.
73. Гегель Вильгельм фон. Наука логики / Вильгельм фон Гегель. – Санкт-Петербург : Наука, 1997. – 800 с.
74. Говердовский В. И. История понятия коннотации / В. И. Говердовский // Филологические науки. – 1979. – № 2. – С. 83-86.
75. Говердовский В. И. Коннотемная структура слова / В. И. Говердовский. – Харьков : Изд-во при Харьковском ун-те “Вища школа”, 1989. – 94 с.
76. Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови / О. Є. Голод. – Львів, 2001. – 18 с.
77. Городенська К. Г. Семантичні функції дериваційних морфем / К. Г. Городенська // Мовознавство. – 1987. – № 1. – С. 20-30.
78. Городенська К. Г. Словотвірна структура слова / К. Г. Городенська, М. В. Кравченко. – К. : Наук. думка, 1981. – 199 с.
79. Григорьева О. Н. Стилистика русского языка : [учеб. пособие для иностранцев] / О. Н. Григорьева. – М. : НВИ “ТЕЗАУРУС”, 2000. – 163 с.
80. Грищенко А. П. Лексикологія // Сучасна українська літературна мова : [підручник] / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. ; [за ред. А. П. Грищенка]. – К. : Вища школа, 2002. – С. 92-202.
81. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові / А. П. Грищенко. – К. : Наук. думка, 1978. – 207 с.

82. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 398 с.
83. Гураль М. И. Языковые средства выражения категории интенсивности в поэтическом тексте / М. И. Гураль, О. И. Дашенко // Система і структура східнослов'янських мов : [зб. наук. праць]. – Вип. 6. – К. : Знання України, 2006. – С. 89-95.
84. Гурко М. З. Категорія інтенсивності в сучасній німецькій фразеології (На матеріалі фразеологічних одиниць тематичної групи “інтелектуальні здібності людини”) : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.04 / Гурко Манана Зібілівна. – К., 2006. – 197 с.
85. Грещук В. В. Український відприкметниковий словотвір / В. В. Грещук. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – 208 с.
86. Денисенко С. Н. Варіювання і категорія інтенсивності семантичних ознак фразеологічних дериватів (На матеріалі німецької мови) / С. Н. Денисенко // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І.Франка. – 2006. – № 27. – С. 27-28.
87. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики / С. П. Денисова. – К. : Вид-во Київського держ. лінгвіст. ун-ту, 1996. – 294 с.
88. Дишлева С. М. Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / С. М. Дишлева. – К., 2008. – 22 с.
89. Домрачева І. Квалітативно-квантитативний аналіз функціонально-семантичного поля кількості / Ірина Домрачева // Лінгвістичні студії. Вип. 15. : [збірник наукових праць] / Донецьк : ДонДУ, 2007. – С. 106-112.
90. Домрачева І. Р. Функціонально-семантична категорія сукупності у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / І. Р. Домрачева. – Запоріжжя, 1999. – 18 с.
91. Дорда С. В. Аксіологічний аспект лінгвістики тексту / С. В. Дорда // Актуальні проблеми функціонування мовних одиниць різних рівнів у тексті. – Суми. – 1997. – С. 38-43.
92. Дорошенко Л. О. Категорія безвідносної міри ознаки в слов'янських і германських мовах : семантика, структура форм: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 – загальне мовознавство / Л. О. Дорошенко. – Донецьк, 2005. – 20 с.
93. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В. В. Дятчук, Л. О. Пустовіт. – К. : Наук. думка, 1983. – 156 с.
94. Ельмслев Л. Можно ли считать, что значения слов образуют структуру? / Л. Ельмсев // Новое в лингвистике. – Вып. 2. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. – С. 117-136.
95. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен. – М. : КомКнига, 2006. – 408 с.

96. Єрмоленко С. Я. Експресивність / С. Я. Єрмоленко // “Українська мова”. Енциклопедія ; [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. – 2 вид., випр. і доп. – К. : “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 170-171.
97. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : Стилїстика та культура мови / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довїра, 1999. – 431 с.
98. Єрмоленко С. Я. Українська мова : Короткий тлумачний словник лїнгвістичних термїнів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибики, О. Г. Тодор. – К. : Либїдь, 2001. – 222 с.
99. Жайворонок В. В. Лексична пїдсистема мови і значення мовних одиниць / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 1999. – № 6. – С. 32-46.
100. Жаркова Л. П. Емоційно-оцїнна лексика сучасної української мови (Загальнї назви осїб) : дис. ...канд. фїлол. наук : 10.02.01 / Жаркова Лариса Прокопївна. – К., 1969. – 368 с.
101. Жовтобрюх М. А. Стилїстична диференцїація української лексики / М. А. Жовтобрюх // Сучасна українська лїтературна мова : Лексика і фразеологїя ; [за ред. І. К. Білодїда]. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 151-178.
102. Загоровская О. В. Образный компонент в значении слова / О. В. Загоровская // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1983. – С. 16-20.
103. Звегинцев В. А. Проблема значения в современном зарубежном языкознании / В. А. Звегинцев // Новое в лингвистике. – Вып. 2. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. – С. 9-16.
104. Звегинцев В. А. Семасиология / В. А. Звегинцев. – М. : Изд-во Московского ун-та. – 1957. – 323 с.
105. Зубку З. М. Структурно-семантические особенности адъективных конструкций, указывающих на степень интенсивности качества в современном французском и румынском языках : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 664 – романские языки / З. М. Зубку. – М., 1971. – 24 с.
106. Ивин А. А. Основания логики оценок / А. А. Ивин. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1970. – 230 с.
107. Иванов В. В. Лїнгово-когнїтивнї основи функціонування шкали градуальностї ознаки / В. В. Иванов // Актуальнї проблеми функціонування мовних одиниць рїзних рївнїв у тексті. – Суми. – 1997. – С. 44-46.
108. Кабанова С. В. Актуалїзація категорїй якостї та кїлькостї в художньому тексті / С. В. Кабанова // Актуальнї проблеми функціонування мовних одиниць рїзних рївнїв у тексті. – Суми. – 1997. – С. 47-50.
109. Кабиш О. О. Змїни в семантичній структурї та функціонуванні маркованої лексики : дис. канд. фїлол. наук : 10.02.01 / Кабиш Оксана Олександрївна. – К., 2007. – 233 с.
110. Калинин А. В. Лексика русского языка / А. В. Калинин. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – 232 с.

- 111.Кардашук О. В. Семантичне поле простору: статус, структура, внутрішні зв'язки (На матеріалі прикметників української мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О. В. Кардашук. – Кіровоград, 1998. – 16 с.
- 112.Кероп'ян А. Р. Лексико-семантична структура рос. та англ. дієслів мовлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство / А. Р. Кероп'ян. – Донецьк, 2003. – 20 с.
- 113.Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц : Количественные и качественные характеристики / Т. Р. Кияк. – Львов : Изд-во при ЛГУ “Вища школа”, 1988. – 162 с.
- 114.Клименко Н. Ф. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська. – К. : Наук. думка, 1998. – 161 с.
- 115.Клименко Н. Ф. Морфологічна будова композитів / Н. Ф. Клименко // Морфологічна будова сучасної української мови. – К. : Наук. думка, 1975. – С. 5-34.
- 116.Клименко Н. Ф. Словоскладання / Н. Ф. Клименко // “Українська мова”. Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. – 2 вид., випр. і доп. – К.: “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 616-617.
- 117.Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К. : Наук. думка, 1984. – 251 с.
- 118.Клименко Н. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики / Н. Ф. Клименко, М. М. Пещак, І. Ф. Савченко. – К. : Наук. думка, 1982. – 250 с.
- 119.Климова Л. И. Полярная эмоциональная оценка в пределах одного слова / Л. И. Климова // 28-е Герценовские чтения : Филологические науки. Лингвистика. – Л., 1975. – С. 82-88.
- 120.Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – 351 с.
- 121.Кожина М. Н. Стилистика русского языка / М. Н. Кожина. – М. : Высшая школа, 1993. – 224 с.
- 122.Кокина И. А. Языковые средства выражения семантики интенсивности в произведениях А. П. Чехова о детях и для детей : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 – русский язык / И. А. Кокина. – Ростов-на-Дону, 2001. – 26 с.
- 123.Колесникова С. М. Степени сравнения прилагательных и выражаемая ими интенсивность признака / С. М. Колесникова // Русский язык в школе. – 1998. – № 5. – С. 69-74.
- 124.Колшанский Г. В. Контекстная семантика / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1980. – 149 с.
- 125.Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова / Н. Г. Комлев. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1969. – 192 с.

126. Кононенко І. В. Компоненти оцінної структури прикметників / І. В. Кононенко // Мовознавство. – 1989. – № 3. – С. 54-60.
127. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки / Тетяна Космеда. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 2000. – 350 с.
128. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : [підручник] / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 368 с.
129. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підручник, 3-тє видання] / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ “Академія”, 2008. – 464 с.
130. Кочерган М. П. Слово і контекст : Лексична сполучуваність і значення слова / М. П. Кочерган. – Львів : Вища школа, 1980. – 183 с.
131. Кошель Г. Г. Оценочные предикатные номинации в современном английском языке (на материале дерогативных наименований лица) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / Г. Г. Кошель. – М., 1980. – 27 с.
132. Кравченко М. В. Оцінні іменники з позитивним емоційним забарвленням / М. В. Кравченко // Мовознавство. – 1977. – № 3. – С. 89-92.
133. Кржижкова Е. Количественная детерминация прилагательных в русском языке / Елена Кржижкова // Синтаксис и норма : [сборник статей ; отв. ред. д-р филол. наук Г. А. Золотова]. – М. : Наука, 1974. – С. 122-144.
134. Кубрякова Е. С. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова // Аспекты семантических исследований / А. А. Уфимцева, Е. С. Кубрякова, Н. Д. Арутюнова и др. ; [отв. ред. Н. Д. Арутюнова, А. А. Уфимцева]. – М. : Наука, 1980. – С. 81-156.
135. Кубрякова Е. С. Теория номинации и словообразование / Е. С. Кубрякова // Языковая номинация : Виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 222-303.
136. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений : Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.
137. Кузнецова А. И. Понятие семантической системы языка и методы ее исследования / А. И. Кузнецова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1963. – 58 с.
138. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка / Э. В. Кузнецова. – М. : Высш. школа, 1989. – 215 с.
139. Кшановський О. Ч. Прикметники з просторово-кількісною семантикою в сучасних українській та перській мовах (зіставно-типологічний аналіз лексичних значень) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство / О. Ч. Кшановський. – К., 2001. – 19 с.
140. Лаврентьева Н. Б. Экспрессивно-выразительная глагольная лексика (На материале городов Новосибирской области) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 – русский язык / Н. Б. Лаврентьева. – Томск, 1980. – 19 с.

141. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Дж. Лайонз. – М. : Прогресс, 1978. – 544 с.
142. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Джордж Лакофф, Марк Джонсон / [А. Н. Баранов (пер. с англ.), А. В. Морозова (пер. с англ.) ; под ред. и с предисл. А.Н. Баранова]. – Изд. 2-е. – М. : URSS. ЛКИ, 2008. – 254 с.
143. Лебедев М. В. Стабильность языкового значения / М. В. Лебедев. – М. : Эдиториал УРСС, 1998. – 168 с.
144. Левицкий В. В. Семантика и фонетика / В. В. Левицкий. – Черновцы : Изд-во Черновецкого ун-та, 1973. – 103 с.
145. Левицкий В. В. Фонетическая мотивированность слова / В. В. Левицкий // Вопросы языкознания. – 1994. – № 1. – С. 26-37.
146. Левицкий В. В. Символічні значення українських голосних і приголосних / В. В. Левицкий // Мовознавство. – 1973. – № 2. – С. 36-49.
147. Левицкий В. В. Сучасне розуміння структури лексичного значення / В. В. Левицкий // Мовознавство. – 1982. – № 5. – С. 13-19.
148. Леонтьев А. А. Слово в речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М. : Наука. – 1965. – 245 с.
149. Леонтьев А. А. Психологическая структура значения / А. А. Леонтьев // Семантическая структура слова. Психолингвистические исследования. – М. : Наука, 1971. – С. 7-19.
150. Линник Т. Г. Параметричні прикметники і їх становлення / Т. Г. Линник. – К. : Наук. думка, 1982. – 198 с.
151. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова / Л. А. Лисиченко. – Харків : Вид-во Харківського ун-ту, 1977. – 114 с.
152. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Л. А. Лисиченко. – Харків : Вид-во Харківського ун-ту ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 130 с.
153. Лойко М. О. Функционально-семантическая категория интенсивности признака : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / М. О. Лойко. – Минск, 1990. – 18 с.
154. Лукьянова Н. А. О семантике и типах экспрессивных лексических единиц. I. Семантика / Н. А. Лукьянова // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. Вып. VIII. – Новосибирск. – 1979. – С. 12-46.
155. Лукьянова Н. А. Экспрессивная лексика разговорного употребления / Н. А. Лукьянова. – Новосибирск : Наука, 1986. – 230 с.
156. Майданчик З. М. Засоби вираження кількісної характеристики ознаки, названої прикметником, в українській та англійській мовах / З. М. Майданчик // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 58-65.
157. Мала філологічна енциклопедія / [О. І. Скопненко (уклад.), Т. В. Цимбалюк (уклад.)]. – К. : Довіра, 2007. – 478 с.
158. Манакин В. М. Фактори семантичних перетворень слів у мовленні / В. М. Манакин // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 11-18.

- 159.Марчук Л. М. Функціонально-семантичний аспект градації в українській мові : [монографія] / Л. М. Марчук. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – 304 с.
- 160.Масенко Л. Т. Мова і політика / Л. Т. Масенко. – К. : Соняшник, 1999. – 100 с.
- 161.Маслова В. А. К построению психолингвистической модели коннотации / В. А. Маслова // Вопросы языкознания. – 1989. – №1. – С. 108-120.
- 162.Матвеева Т. В. Лексическая экспрессивность в языке / Т. В. Матвеева. – Свердловск : Изд-во Урал. гос. ун-та, 1986. – 91 с.
- 163.Матвеева Т. В. Парадоксальная внутренняя форма как средство экспрессивности / Т. В. Матвеева // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Новосибирск : Изд-во Новосибирского ун-та, 1979. – Вып. VIII. – С. 117-123.
- 164.Мауро Туллио Де. Введение в семантику / Мауро Туллио Де. – М. : Дом интеллект. книги, 2000. – 234 с.
- 165.Мацько Л. Українська мова в кінці ХХ ст. (Зміни в лексиці) / Любов Мацько // Дивослово. – 2000. – № 4. – С. 15-20.
- 166.Мацько Л. І. Стилїстика української мови : [підручник] / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
- 167.Мезенин С. М. Образность как лингвистическая категория / С. М. Мезенин // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 48-57.
- 168.Мельник Л. В. Культурно-національна конотація українських фразеологізмів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Л. В. Мельник. – Донецьк, 2001. – 18 с.
- 169.Метафора в языке и тексте / [отв. ред. В. Н. Телия]. – М. : Наука, 1988. – 176 с.
- 170.Мінчак Г. Б. Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (На матеріалі української преси 90-х років ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Г. Б. Мінчак. – Київ, 2003. – 21 с.
- 171.Мойсієнко А. Динамічний аспект номінації : [монографія] / Анатолій Мойсієнко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2004. – 100 с.
- 172.Муромцев І. В. Енантіосемія як спосіб номінації в сучасній українській мові / І. В. Муромцев // Українська мова : Історія і стилі. – Харків : Основа, 1992. – С. 76-97.
- 173.Мусієнко В. П. Формування значення інтенсивності дії в процесі семантичного розвитку дієслова / В. П. Мусієнко // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 65-68.
- 174.Мягкова Е. Ю. Эмоциональная нагрузка слова : Опыт психолингвистического исследования / Е. Ю. Мягкова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1990. – 109 с.

175. Найда Е. А. Анализ значения и составление словарей / Е. А. Найда // Новое в лингвистике. – Вып. 2. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. – С. 45-71.
176. Новицкая В. В. Структурно-семантическая характеристика поля количества в современном русском языке / В. В. Новицкая // Исследования по семантике : [межвуз. научн. сб.]. – Уфа : Издательство Башкирского госуд. ун-та им. 40-летия Октября. – 1983. – С. 67-81.
177. Ожегов С. И. Словарь русского языка : [ок. 60000 слов и фразеологических выражений] / С. И. Ожегов. – М. : ООО “Изд-во Оникс” : ООО “Изд-во Мир и образование”, 2006. – 976 с.
178. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике: Теория речевых актов. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1986. – Вып. 17. – С. 22-129.
179. Островська О. М. Реалізація категорії оцінки на лексико-семантичному рівні у структурі літературно-художнього тексту / О. М. Островська // Іноземний текст за фахом : лінгводидактичні аспекти. – Львів : Світ, 1998. – С. 69-74.
180. Отін Є. С. Конотативна ономастична лексика / Є. С. Отін // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 46-52.
181. Паламарчук Л. С. Лексико-семантичний розвиток мови / Л. С. Паламарчук // Мовознавство. – 1992. – № 4. – С. 3-7.
182. Панфилов В. З. Гносеологические аспекты философских проблем языкознания / В. З. Панфилов. – М. : Наука, 1982. – 357 с.
183. Пасік Н. М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту / Н. М. Пасік. – Ніжин : НДПУ ім. Миколи Гоголя. – 2003. – 207 с.
184. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль // Звегинцев В. А. История языкознания в очерках и извлечениях. – Ч. 1. – М. : Учпедгиз, 1960. – С. 165-182.
185. Петрищева Е. Ф. Стилистически окрашенная лексика русского языка / Е. Ф. Петрищева. – М. : Наука, 1984. – 224 с.
186. Плотников Б. А. Основы семасиологии / Б. А. Плотников. – Минск : Вышэйшая школа, 1984. – 223 с.
187. Плющ Н. П. Слово у мові і мовленні (явище мовленнєвої енантіосемії) / Н. П. Плющ // Культура слова. – 1988. – № 34. – С. 45-47.
188. Полянский А. Н. Категория интенсивности признака в русском языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 – русский язык / А. Н. Полянский. – М., 1978. – 16 с.
189. Полянский А. Н. План содержания категории количества в русском языке / А. Н. Полянский // Филологические науки. – 1984. – № 1. – С. 34-41.
190. Попенко О. М. Функціонально-семантична категорія інтенсивності дії : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Попенко Ольга Михайлівна. – К., 2005. – 211 с.
191. Попенко О. М. Функціонально-семантична категорія інтенсивності дії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О. М. Попенко. – Київ, 2005. – 21 с.

- 192.Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня; [В. И. Борковский (общ.ред., предисл., вступ.ст.)]. – Т. 1-2 – М. : Учпедгиз, 1958. – 536 с.
- 193.Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 191 с.
- 194.Потебня А. А. Эстетика и поэтика / А. А. Потебня. – М. : Искусство, 1976. – 616 с.
- 195.Потебня О. О. Естетика і поетика слова : [збірник] / О. О. Потебня. – К. : Мистецтво, 1985. – 302 с.
196. Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – 379 с.
- 197.Равлюк С. І. Оцінні іменники у лексиці художньо-публіцистичних виступів / С. І. Равлюк // Система і структура східнослов'янських мов : До 70-річчя з дня народження доктора філол. наук, професора М. М. Пилинського : [зб. наук. праць / НПУ ім. М. П. Драгоманова]. – К. : Т-во “Знання” України, 2002. – С. 207-215.
- 198.Разлогова Е. Э. Лексика количественного сравнения и лексическая интенсификация / Е. Э. Разлогова // Исследования в области грамматики и типологии языков. – М. : Изд-во МГУ. – 1980. – С. 65-69.
- 199.Реформатский А. А. Введение в языкознание / А. А. Реформатский. – М. : Просвещение, 1967. – 542 с.
- 200.Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / [под ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1988. – 216 с.
- 201.Рсалдинов К. Т. Категория интенсивности признака в современном немецком языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / К. Т. Рсалдинов. – М., 1980. – 27 с.
- 202.Русанівський В. М. Вчення О. О. Потебні про внутрішню форму слова / В. М. Русанівський // Творча спадщина О. О. Потебні й сучасні філологічні науки. – Харків, 1985. – С. 3-6.
- 203.Русанівський В. М. Закономірності розвитку значення слова / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1981. – № 4. – С. 27-36.
- 204.Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка. – 1988. – 236 с.
- 205.Русанівський В. М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с.
- 206.Рут М. Э. Образная номинация в русском языке / М. Э. Рут. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 1992. – 148 с.
- 207.Сагач Г. М. Эмоциональные суффиксы имен существительных в современном украинском литературном языке : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.01 / Сагач Галина Михайловна. – К., 1977. – 185 с.
- 208.Сапожникова О. С. Коннотативные значения французских лексических единиц / О. С. Сапожникова // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 6. – С. 14-18.

209. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: [термінологічна енциклопедія] / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
210. Селігей П. О. Внутрішня форма назв емоцій в українській мові / П. О. Селігей // Мовознавство. – 2001. – № 1. – С. 24-33.
211. Сепир Э. Градуирование / Э. Сепир // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 43- 78.
212. Сергеева Е. Н. Абсолютная степень интенсивности качества и ее выражение в английском языке / Е. Н. Сергеева // Проблемы лингвистического анализа. – М., 1966. – С. 69-83.
213. Сергеева Е. Н. Степени интенсивности качества и их выражение в английском языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук / Е. Н. Сергеева. – М., 1967. – 18 с.
214. Сергеева Л. А. Коннотативное значение как объект лингвистического анализа / Л. А. Сергеева // Исследования по семантике : [межвуз. научн. сб.]. – Уфа : Изд-во Башкирского госуд. ун-та им. 40-летия Октября, 1983. – С. 114-119.
215. Серебренников Б. А. Номинация и проблема выбора / Б. А. Серебренников // Языковая номинация : Общие вопросы. – М. : Наука, 1977. – С. 147-187.
216. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 216 с.
217. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке : Язык и мышление / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 245 с.
218. Словник синонімів української мови: [у 2 т.] / [уклад. : А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.]. – К. : Наук. думка, 1999-2000 — —
Т. 1. – К. : Наук. думка, 1999. – 1047 с.
Т. 2. – К. : Наук. думка, 2000. – 955 с.
219. Словник української мови : [у 11 т.] / [ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
220. Словотвір сучасної української літературної мови / [відп. ред. М. А. Жовтобрюх]. – К. : Наук. думка, 1979. – 406 с.
221. Смирницкий А. И. Значение слова / А. И. Смирницкий // Вопросы языкознания. – 1955. – № 2. – С. 79-89.
222. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1956. – 260 с.
223. Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики / Ж. П. Соколовская. – К. : Наук. думка, 1990. – 184 с.
224. Соколовская Ж. П. Система в лексической семантике (Анализ семантической структуры слова) / Ж. П. Соколовская. – К. : Вища школа, 1979. – 192 с.
225. Соловій У. В. Оцінно-образна номінація у структурі художнього тексту (на матеріалі української “малої прози” кінця ХІХ – початку ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / У. В. Соловій. – Івано-Франківськ, 2003. – 24 с.
226. Соссюр Фердинанд де. Труды по языкознанию / Фердинанд де Соссюр. – М. : Прогресс, 1977. – 695 с.

- 227.Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг : Соціальна диференціяція української мови / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 464 с.
- 228.Ставицька Л. Український жаргон : [словник : містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень] / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 496 с.
- 229.Степаненко М. І. Прикметниково-прислівникові сполучення в українській мові (синтаксичний і семантичний аналіз) / М. І. Степаненко // Українське мовознавство. – Вип. 18. – С. 59-65.
- 230.Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 171 с.
- 231.Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1979. – 156 с.
- 232.Стивенсон Ч. Некоторые прагматические аспекты значения / Ч. Стивенсон // Новое в зарубежной лингвистике : Лингвистическая прагматика. – Вып. 16. – М. : Прогресс, 1985. – С. 129-154.
- 233.Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Стишов Олександр Анатолійович. – К., 2003. – 35 с.
- 234.Стишов О. А. Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця ХХ ст. / О. А. Стишов // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 7-21.
- 235.Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – К. : Вид-во КНЛУ, 2003. – 388 с.
- 236.Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття / Л. В. Струганець. – Тернопіль : Астон, 2002. – 352 с.
- 237.Суворина К. М. Интенсивы в современном английском языке) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / К. М. Суворина. – М., 1976. – 22 с.
- 238.Супрун А. Е. К количественной оценке лексического богатства текста / А. Е. Супрун // Филологические науки. – 1979. – № 1. – С. 44-48.
- 239.Сучасна українська літературна мова : [підручник] / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; [за ред. А. П. Грищенка]. – К. : Вища школа, 2002. – 439 с.
- 240.Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1973. – 439 с.
- 241.Сучасна українська літературна мова : Стилїстика / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1973. – 588 с.
- 242.Сущинский И. И. Система средств выражения высокой степени признака (На материале современного немецкого языка) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / И. И. Сущинский. – М., 1977. – 16 с.

243. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах (основные семантические процессы) / А. А. Тараненко. – К. : Наук. думка, 1989. – 254 с.
244. Тараненко О. О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.) / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2002. – № 4-5. – С. 33-39.
245. Тараненко О. О. Конотація / О. О. Тараненко // “Українська мова”. Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. – 2 вид., випр. і доп. – К. : “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 267-268.
246. Тараненко О. О. Метафора / О. О. Тараненко // “Українська мова”. Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. – 2 вид., випр. і доп. – К. : “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 334-337.
247. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
248. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 26-52.
249. Телия В.Н. Типы языковых значений : Связанное значение слова в языке / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
250. Телия В. Н. Экспрессивность как проявление субъективного фактора в языке и ее прагматическая ориентация / В. Н. Телия // Человеческий фактор в языке : Языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – С. 5-35.
251. Теория метафоры : [сборник; пер. с англ., фр., нем., исп., пол. яз. / Э. Кассирер, Р. Якобсон, А. Ричардс и др. ; вст. ст. Н. Д. Арутюновой ; пер. под ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
252. Ткаченко О. Б. Норма / О. Б. Ткаченко // “Українська мова”. Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. – 2 вид., випр. і доп. – К. : “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 420-421.
253. Тодор О. Г. Експресиви в аспекті синонімії (структурно-семантичний та психолінгвістичний аналіз) : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Тодор Олена Григорівна. – К., 1995. – 259 с.
254. Трипольская Т. А. О методах исследования семантики экспрессивного слова / Т. А. Трипольская // Экспрессивность на разных уровнях языка. – Новосибирск : Изд-во Новосибирского ун-та, 1984. – С. 100-113.
255. Тураева З. Я. Некоторые особенности категории количества / З. Я. Тураева, Я. Г. Биренбаум // Вопросы языкознания. – 1985. – № 4. – С. 122-130.
256. Туранский И. И. Семантическая категория интенсивности в английском языке / И. И. Туранский. – М. : Высшая школа, 1990. – 173 с.
257. Убин И. И. Лексические средства выражения категории интенсивности (на материале русского и английского языков) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.21 – структурная, прикладная и математическая лингвистика / И. И. Убин. – М., 1974. – 33 с.
258. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови : [у 2 т.] / Г. М. Удовиченко. – К. : Вища школа, 1984 —

- Т. 1. – К. : Вища школа, 1984. – 304 с.
Т. 2. – К. : Вища школа, 1984. – 384 с.
259. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму / В. Д. Ужченко. – К. : Рад. шк., 1988. – 279 с.
260. Українська мова. Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. – 2 вид., випр. і доп. – К. : “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
261. Ульман Ст. Дескриптивная семантика и лингвистическая типология / Ст. Ульман // Новое в лингвистике. – Вып. 2. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. – С. 17-44.
262. Уфимцева А. А. Лексическое значение (Принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 239 с.
263. Уфимцева А. А. Семантика слова / А. А. Уфимцева // Аспекты семантических исследований. – М. : Наука, 1980. – С. 3-81.
264. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1968. – 272 с.
265. Ушакова Т. Н. Речь человека в общении / Т. Н. Ушакова, Н. Д. Павлова, И. А. Зачесова. – М. : Наука, 1989. – 193 с.
266. Фащенко М. М. Аналіз лексики художнього твору. Лексична синоніміка / М. М. Фащенко. – Одеса, 1972. – 38 с.
267. Федоренко Т. А. Энантиосемия в современном украинском языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 – украинский язык / Т. А. Федоренко. – К., 1989. – 17 с.
268. Филиппов А. В. К проблеме лексической коннотации / А. В. Филиппов // Вопросы языкознания. – 1978. – № 1. – С. 57-63.
269. Философский словарь. – К. : А. С. К., 2006. – 1056 с.
270. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – 743 с.
271. Фразеологічний словник української мови / НАН України; Інститут української мови / [Л. С. Паламарчук (ред.кол.), В. М. Білоноженко (уклад.)]. – 2. вид. – К. : Наукова думка, 1999 — —
- Кн. 1. – К. : Наукова думка, 1999. – 528 с.
Кн. 2. – К. : Наукова думка, 1999. – С. 529-980 с.
272. Хавкіна О. М. Функціонально-семантичне поле параметричності в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / О. М. Хавкіна. – Запоріжжя, 2008. – 16 с.
273. Харченко В. К. Взаимодействие коннотативных признаков, значений в семантике слова / В. К. Харченко // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака. – Воронеж, 1983. – С. 47-52.
274. Харченко В. К. Характеристика производных оценочных значений имен существительных в русском языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 – русский язык / В. К. Харченко. Л., 1973. – 16 с.

- 275.Хидекель С. С. Оценочный компонент лексического значения слова / С. С. Хидекель, Г. Г. Кошель // Иностранные языки в школе. – 1981. – № 4. – С. 7-10.
- 276.Христенюк В. Ф. Динаміка аугментативно-пейоративного словотвору іменника в українській мові : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Христенюк Віра Федорівна. – К., 1995. – 177 с.
- 277.Цоллер В. Н. Эмоционально-оценочная энантиосемия в русском языке / В. Н. Цоллер // Филологические науки. – 1998. – № 4. – С. 76-83.
- 278.Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : Вид-во ЗДУ, 2002. – 351 с.
- 279.Чабаненко В. А. Основи мовної експресії / В. А. Чабаненко. – К. : Вища школа, 1984. – 165 с.
- 280.Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи. – М. : Наука, 1991. – 240 с.
- 281.Человеческий фактор в языке : Языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – 214 с.
- 282.Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І. Г. Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – 495 с.
- 283.Черникова Н. В. Метафора и метонимия в аспекте современной неологии / Н. В. Черникова // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 82-90.
- 284.Шаталова В. М. Адъективные словосочетания, выражающие количественно-определяющие отношения. (О синтаксических средствах выражения степени качества в совр. рус. лит. яз.) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 – русский язык / В. М. Шаталова. – М., 1967. – 16 с.
- 285.Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания / В. И. Шаховский. – Волгоград : ВГПИ, 1983. – 94 с.
- 286.Шевченко О. Ф. Именные сочетания-интенсификаторы качественного признака (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / О. Ф. Шевченко. – К., 1978. – 22 с.
- 287.Шейгал Е. И. Градация в лексической семантике / Е. И. Шейгал. – Куйбышев : Изд-во Куйбышевского ин-та, 1990. – 96 с.
- 288.Шейгал Е. И. Интенсивность как компонент семантики слова в современном английском языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / Е. И. Шейгал. – М., 1981. – 26 с.
- 289.Шейгал Е. И. О соотношении категорий интенсивности и экспрессивности / Е. И. Шейгал // Экспрессивность на разных уровнях языка. – Н., 1984. – С. 60-65.
- 290.Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Д. Н. Шмелев. – М. : Просвещение, 1964. – 244 с.
- 291.Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д.Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 279 с.

292. Шмелев Д. Н. Современный русский язык : Лексика / Д. Н. Шмелев. – М. : Просвещение, 1977. – 335 с.
293. Шрамм А. Н. О типах семантической структуры многозначных качественных прилагательных / А. Н. Шрамм // Исследования по семантике : [межвуз. науч. сб.]. – Уфа : Изд-во Башкирского госуд. ун-та, 1983. – С. 87-93.
294. Шрамм А. Н. Очерки по семантике качественных прилагательных (на материале современного русского языка) / А. Н. Шрамм. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1979. – 134 с.
295. Шрамм А. Н. Структурные типы лексических значений слова (на материале качественных прилагательных) / А. Н. Шрамм // Филологические науки. – 1981. – № 2. – С. 58-64.
296. Шумейкіна А. В. Багатозначність дієслів конкретної фізичної дії в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / А. В. Шумейкіна. – К., 2007. – 21 с.
297. Щєбликіна Т. А. Роль параметричних прикметників із просторовою семантикою у формуванні лінгвального образу світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Т. А. Щєбликіна. – Х., 2001. – 16 с.
298. Ягубова М. А. Оценка в языковой картине мира / М. А. Ягубова // Вопросы стилистики. – Вып. 26. – Саратов, 1996. – С. 30-40.
299. Языковая номинация : Виды наименований / [под ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.
300. Языковая номинация : Общие вопросы / [под ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.
301. Ярова А. Г. Дієслівна синоніміка в прозових творах Івана Багряного : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / А. Г. Ярова. – К., 2002. – 19 с.
302. Erdman K.O. Die Bedeutung des Wortes / K. O. Erdman. – Leipzig : H. Heensselverlag, 1925. – 226 s.
303. Fleischer W. Konnotation und ideologiegebundenheit im lexikalischen Bereich / Wolfgang Fleischer // Linguistische Studien. Reihe A. – Berlin, 1979. – S. 32-37.
304. Fleischer W. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, G. Mihel, G. Starke ; [2 Aufl.]. – Frankf. / M. etc. : Peter Lang, 1996. – 341 s.
305. Ullmann S. Semantics : an introduction to the science of meaning / S. Ullmann. – Oxford, Blackwell, 1962. – 302 p.

Наукове видання

**БОЙКО Надія Іванівна,
ХОМИЧ Тетяна Леонідівна**

**КОНОТАТИВНА ЛЕКСИЧНА СЕМАНТИКА:
ІНТЕНСИВНИЙ І ПАРАМЕТРИЧНИЙ СКЛАДНИКИ**

Монографія

Технічний редактор – Сливко В. П.
Верстка, макетування – Приходько Н. О.
Дизайн обкладинки – Косяк В. М.

Видання друкується за авторським редагуванням

Підписано до друку
Гарнітура Computer Modern.
Замовлення №

Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 12,16

Папір офсетний.
Тираж 500 прим.

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК № 2137 від 29.03.05 р.

8(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru